

R
889

APHORIS-
MI CONFESSA-
riorum ex Doctorum
sententijs collecti.

AVTORE EMANVELE SA
Doct. Theologo Societatis
IESV.

Anno

1600.

A. J. C. Bro
CVM LICENTIA.

Madriti, *Ex officina Ludonici*
Sanchez.

19403

T A S S A.

YO Pedro çapata del Marmol, es-
criuano de camara del Rey nue-
stro señor, de los q̄ residé en su Cõsejo,
doy fe, q̄ auendosi presentado ante
los señores del dicho Cõsejo por Chri-
stoual Lopez de la Cõpañia de Iesus,
vn libro q̄ cõpuso el padre Manuel de
Sa de la misma Cõpañia, intitulado,
Aphorismi Confessariorum, q̄ con licen-
cia delos dichos señores auia impresso,
le tassaron a tres maravedis cada plie-
go en papel, y tiene diez, y ocho plie-
gos y vna quartilla, q̄ cõforme a su taf-
sa monta, cinqueta y cinco mrs. Y a es-
te precio, y no mas, mandaron q̄ se vé-
da, y q̄ esta tassa se ponga en el princi-
pio de cada libro de los que assi fueren
impressos. Y para que dello conste, de
pedimiento del dicho Christoual Lo-
pez, di la presente, que es fecha en Ma-
drid, a veintiseis de Junio, de mil y
seiscientos años.

Pedro çapata
del Marmol.

Suma de licencia.

Tiene licencia de los señores del Consejo el Hermano Christoual Lopez de la Compañia de Iesus, para poder imprimir y vender este libro, intitulado, Aphorismi confessariorum, autor el padre Manuel de Sa, de la misma Compañia: despachada por Pedro Capata del Marmol, en Madrid 12. de Mayo de. 1600.

E R R A T A.

Pagina. 1. lin. antep. vso, di vsu. 3. 1. ferte, ferre. 34. 2. teliquit, reliquit. 46. 10. redimibilem constitueret licere. 49. 12. nisit sit, nisi sit. 158. 9. mus, mos. 184. 15. part. partí. 187. 6. ve, vt. 218. 3. Quod, Quid. 342. 18. collegi, colligi. 396. 9. enomat, euomat. 449. 8. dum num. 455. vlt. potestea, postea. 482. 7. speciei, specie. 538. 7. p̄dagogi, p̄dagogi. 550. 16. ril-tas, tilitas.

*Iuan Vaxquez
del Marmol.*

CENSURA LIBRI
Patris Emanuelis Sa, præclarif-
simi Doctoris, Aphorismi
confessariorum nun-
cupati.

Vidi & accuratè legi hunc librum eru-
ditissimi Patris Emanuelis Sa, præcla-
rissimi instituti Societatis Iesu, ex decre-
to summi Senatus: opus quod nec fidei, nec
bonis moribus aliquid habet aduersum,
& ecclesie Catholicae utilissimum iudi-
co: in quo elucet felix, magnumq; autoris
ingenium, eruditio stupenda, & resolutio
mirabilis, vnà cum modestia, pietate &
religione singulari. Quare opus dignissi-
mum mihi visum est, quo omnes fruatur,
& typis mandetur. Matriti, in nostro mo-
nasterio Deipare Virginis de la Victoria,
ordinis Minimorum beatissimi Patris Frã-
cisci de Paula, die decimaquarta Aprilis,
anno Domini 1600.

Frater Andreas
Messia.

ORATIO
AD BEATISSIMAM
DEI MATREM.

EDI DI nuper, sub filij tui nomi-
ne, Virgo beatissima, Notationes
in totam Scripturam sacram: cui enim
potius librum dicarem, neminem re-
peri. Secundum autem Dei Filium cui,
nisi Dei Matri, opus hoc dedicem?
Accipe igitur, Sapientiae divinae Sa-
crarium, libellum hunc, ex sapientum
Virorum sententijs concinnatum, tuo-
que praesidio sic tuere & promoue, vt
ad multorum proficiat aeternam sa-
lutem.

A M E N.

Autor

Autor Lectori S.

Collegeram multa lectione Do-
ctorum sententias de Casibus,
quos vocant, conscientiae, easque
breuissimè ad usum Confessorum ita
disposueram, vt haberent in prom-
ptu eorum, quae in Confessionibus
acciderent, dubiorum facilem ex-
peditionem. Adieceram praeterea cui-
que sententiae autorem suum, vt sci-
retur à quo accepissem. Id opus cum
voluissem euulgare, non defuerunt
qui etiam loca propria librorum au-
toris cuiusque desiderarent, quasi
parum esset scire cuius esset senten-
tia, nisi adderetur quo sui libri lo-
co dixisset. Visa mihi res importu-
na, etsi viri aliqui docti ita senti-
rent. Quid enim attinet citatio-
nibus

AD LECTOREM.

nibus non necessarijs librum imple
re, & prolixū facere breuitati stu
dentem? feci ergo vt nemo iā id re
quirat, qui nec autorū nomina ap
ponā, nisi rarò, contentus in libri
fronte dixisse Doctorū virorū esse
sētētias: quod ita esse, eruditi, vbi
legerint, deprehendent, imperiti
credent. Vtrique verò boni consu
lent, si breuitati studens, id cōsiliij
ceperim, viros doctissimos in hoc
scribēdi genere imitatus, cū pra
sertim in hoc opus per annos ferè
quadraginta diligentissimè incu
buerim. Quo autem id fructu, do
cti iudicabunt: mihi satis fuerit ad
Dei gloriam & animarum salutē
hunc tanto studio libellum compe
suisse. Vale in Christo.

APHO-

APHORISMI CONFESSARIORVM, ex Doctorum sententijs collecti.

ABBAS, vide *Benedictio, Ordo, Religio, Statutu.*
ABBATISSA, vide *Religio.*

ABORTVS, vide *Homicidium.*

ABSOLVTIO, vide *Casus reser-
uatus, Cōtritio, Confessio, Episcopus, Ex-
cōmunicatio, Exemplus, Satisfactio.*

2 Absolutionis verba necessaria sūt,
Absoluo te; dicendum tamen, vt est in
vso: *Ego te absoluo à peccatis tuis.* Quin
etiam imitandus sapientum mos, qui
ita absoluunt post auditam Cōfessio-

A nem

A B S O L V T I O.

nem & impositam pœnitentiam: Miferatur tui omnipotens Deus; & dimissis peccatis tuis, perducatur te in vitam æternam. Amen. Dominus noster Iesus Christus te absoluat, & ego autoritate ipsius te absoluo, primùm à sententia excommunicationis, in quantum possum & indiges: deinde te absoluo à peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amē. Passio Domini nostri Iesu Christi, & merita Beate Mariæ, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali patienter sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, in augmentum gratiæ, & præmium vitæ æternæ, Amē. In breuibus tamen confessionibus, ut illorum qui sæpe confitentur, satis est dicere solum, Ego te absoluo à peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amē.

3. Quod quidam dum absoluunt, aperto sunt capite, nec ex ritu antiquo fit, nec ex sapientum usu, nec ex ratione, nec ex dignitate: est enim Absolutio sententia Iudicis, quam non decet aperto

aperto ferte capite: nec vllū est Sacramentum quod capite nudato tradendū fit, nisi Eucharistia, ob Christi presentiam corporalem: & fortè etiā extrema Vnctio, quæ per modum orandi datur: quāquam nec in hac video cur opus sit caput aperire. Adde, quòd illo modo (quem non probo) facilè prodūtur circūstantibus pœnitentes qui sine Absolutione dimittuntur. Sequenda tamen consuetudo diœcesis.

4. Pœnitentem, dum absoluitur, expedit orare.

5. Absoluere potest in mortis articulo, seu periculo probabili (quale est prælium, aut periculosam nauigationem subiturorum, in quibus etiam numerandi sunt ad triremes dānati) quivis Sacerdos, etiā si non absit proprius pœnitentis Sacerdos, à quibusvis casibus & censuris.

6. Absoluere potest Episcop⁹ per se vel per aliū sibi de iure, vel de voluntate, saltē tacita, sui Superioris, subditos ab
 A 2 omnibus

4 ABSOLUTIO

omnibus casibus, etiam in Bulla Cœ-
næ cōtēntis, modò sint occulti, id est,
non notorij. Quid autem sit notoriū,
vide *Notorium*.

7 Absoluere potest quisvis Sacerdos
à peccatis venialibus, & à mortalibus
etiam, à quibus pœnitens aliàs. est ab-
solutus.

8 Absoluere potest Confessor alie-
num, si probabiliter credit eius Supe-
riori id placere.

9 Potest quis sibi subditum absolue-
re ubique, & à peccatis, & ab Excom-
municatione.

10 Absolui posse absentē, alij aiunt,
alij negant: ego id non facerem.

11 Absolui potest egrotus qui dixit
quantum potuit cōmodè, ne fortè, dū
expectatur reliquum, moriatur absque
Absolutione. Possè etiam absolui sanū,
qui ob linguæ ignorantiam quædam
solum explicat, non omnia, probabile
est: facit enim talis, quantum potest,
integram Confessionem.

12 Absol-

12 Absolui posse morientem qui nihil potest confiteri, sed tantum ostendit signa Contritionis, alij aiunt, alij negant, cum quibus ego diu fensi, sed iam placet ut absoluaatur, etiam ames, qui antea ostenderat signa Contritionis, seu doloris de peccatis.

13 Absolui potest is, de quo Confessor dubitat an ipsam absoluerit: subintelligitur enim conditio, *si non te absolui.*

14 Absolui potest qui proponit abstinere a peccato, etiam si credat se proposito non staturum, sed peccaturum. Item qui ex probabili causa non vult omittere peccandi occasionem, modo proponat firmiter non peccare, etiam si aliquoties sit relapsus: quamquam interdum expedit peccatum idem sepe committentibus differre Absolutionem.

15 Absolui potest qui se dicit dolere de peccatis, & velle abstinere; est enim id Atritio, que sufficit cum Sacramento: inducendus est tamen ad dolorem propter Deum offensum.

6   *A B S O L V T I O.*

16 Absolui potest qui non confitetur, aut negat peccatū quod Cōfessor ex alterius cōfessione intellexit illū cōmisisse, nō enim magis de isto alteri quā ipsi credendū: expedit tamē de alterius cōsensu istū mendacij coarguere, sed id cautē & prudenter agēdum.

17 Absolui potest qui contrariam opinionem Confessoris opinionem sequitur, sed probabilem.

18 Absolutio peccatorum data excommunicato bona fide confitenti, non absoluto autem ab Excommunicatione, valida est.

19 Absolutus per Bullā, vt fit, ab Excommunicatione ad aliquē effectū, cū reincidentia, non reincident nisi in foro exteriori, si res est manifesta: alioqui in omnibus potest se gerere vt absolutū: ita enim declarauit Greg. 13.

20 Absolutio data per Iubileū, etiā si postea non fiant per illud requisita, valida est, itemque dispensatio.

21 Facultas absoluendi ab omnibus
casi-

casibus, non comprehendit dispensationem à voto aut irregularitate. An verò qui potest absolvere ab omni césura, possit liberare irregularitate orta ex peccato, alij aiunt, alij negant: probabile est posse, qui potest ab omni pœna: illa enim pœna est.

22 Absolvere potest à casibus Episcopo reseruatís quiuis Cõfessor, illo mortuo: post mortem enim eius desinunt esse reseruata.

23 A casibus alibi reseruatís potest absolvere, vbi non sunt reseruata, quilibet legitimus Cõfessor. Itaque vbi non est recepta Bulla cœnæ Domini, potest ab eius casibus absolvere.

24 Dans licentiam peregrinãdi, hoc ipso censetur dare licentiam vt possit absolui à casibus sibi reseruatís, etiam vbi similia reseruata sunt: secus est si detur solùm potestas eligendi Cõfessorem in eadem diœcesi.

25 Non possunt Epì prohibere quin absoluat à casibus reseruatís, qui ad

id habet priuilegium à Papa.

26. Qui audit habentem casus referuatos, absoluat eum, non impeditū tamen aliqua Excommunicatione referuata, audita omnium peccatorum Confessione, à reliquis, dicendo: *Ego te absoluo à peccatis tuis, &c.* & pro referuatis mittat eum ad Superiorem, qui, auditis illis solis, eum absoluet. Quòd si prius Superiore aseat, hic poterit absoluere à referuatis solis, & deinde mittere ad inferiorem, qui, audita omnium etiam referuatorum confessione, pœnitentem absoluet ab omnibus. Non desunt autem qui putēt, vbi Superior absoluit à solis referuatis, debere pœnitentem sola reliqua confiteri: sed alij Doctores id nō probant, quia vni omnia Confessori dicenda sunt peccata. Quòd si pœnitens vult communicare, & non impeditur Excommunicatione aliqua referuata, vbi est absolutus ab inferiori à non referuatis, vt dictum est, licebit communicare, modò

sc,

ADULTERIVM.

se, cū primum ei fuerit commodum, postea Superiori præsentet.

27 Confitens generaliter de peccatis alijs confessis & absolutis, potest per partes absolui, scilicet nūc de parte peccatorū quæ dixit, postea de alia parte, cū dixerit.

ADOPTIO, vide *Matrimonij impedimenta.*

ADULTERIVM, vide *Divortium, Luxuria.*

1 **A**DULTERIVM nō est, vbi alter saltem non est coniugatus per verba de præsentī.

2 Adulter ad nullam tenetur restitutionem, si probabiliter dubitat filium esse suum: secus si credat. Quidam tamen putant, nec, si ei constet esse suū, teneri, nisi ex quadam æquitate, quia damnum non dat: quod etsi probabile est, sed vulgo non receptum; quare tutior communis opinio, quam primō posui.

3 Adultera nō tenetur cū periculo
A 5 vitæ.

vite, aut fame, seu honoris, proderet
 filium esse ex adulterio: etsi quidam
 putant teneri aliquando etiam cū vi-
 tæ periculo. Nec verò filius tenetur
 matri credere, etiam cum iuramento id
 asserenti (si tamen credat, tenetur se
 abdicare hereditate, nisi hanc iā præ-
 scripsisset) nec ei mater tenetur pro-
 dere, cū dubium est an sit profuturū.

ADVOCATUS, vide *Judicia-
 les actus.*

1 *ADVOCATUS* Potest, quā-
 diu causa dubia est, patrocinari:
 ex quo autem tempore tenetur scire
 esse iniustam, tenetur de damno.

2 Aduocare potest coram Iudice secu-
 lari Religiosus ob monasterij necessi-
 tatem.

AEDIFICARE!

1 *ÆDIFICARE* Etiam in tuo
 solo non potes, quod tibi non
 prodest, & alteri nocet.

AFFINITAS, vide *Matrimo-
 nij impedimenta.*

ALII-

ALIENATIO, vide *Donatio, Ecclesia, Hospitale.*

1 **A**LIENARI Prohibita, possunt alienari ex causa dotis, vel alioqui pia. Itaque etiam res Ecclesiæ possunt alienari pietatis causa: non cõsetur autem tale esse, redimere dãnatos iustè ad aliquam pœnam.

2 Successio non dicitur alienatio. Itaque prohibitus absolutè alienare, potest relinquere hæredi, etiã extraneo, & extraneo etiam legare: & prohibitus à testatore extra certũ genus personarum alienare, potest ex testamento dare ei qui sibi esset alioqui ab intestato successurus, etiamsi sit extra illud personarum genus, nisi aliud euidenter appareat ex verbis testatoris.

3 Alienatio facta cum debito consensu, & sine fraude, valida est in conscientia, etiamsi desint solennitates à iure requisitæ.

4 Prohibit⁹ alienare, põt alienare mobilia quę in trieniũ seruari nõ possũt:
secus

secus si seruari possint, & sint pretiosa.

5 Arbores Ecclesie, nisi sint pretiosæ, cædi & vendi possunt.

6 Iurans non alienare rem Ecclesie, potest in eius utilitatem alienare, itemque rem modicam; intelligitur enim iuramentum secundum iuris dispositionem.

7 Solennitas iuris non requiritur in rebus modicis, nec in ijs quæ Religiosi retinere non possunt (itaq. Medicantes possunt vendere immobilia sibi ab aliquo testamento relicta, vel aliàs donata) nec secundum quosdam in rebus mobilibus, etiãsi possint seruari, ut ouibus; nec in necessitate urgente.

ALIMENTA, vide *Dos, Parentes.*

1 **A**LIMENTORVM Nominine veniunt ea, sine quibus non potest honestè viui, ut cibus, vestes, habitatio, & medicina, & interdum dos.

2 Te-

2 Tenetur pater filium etiam spurium alere, & dotare etiam, si est filia, iuxta quantitatem alimentorum debitam.

3 Cum potest pater filium exheredare, potest & alimenta negare, nisi filium peccati poeniteat. Quidam tamen negant posse unquam a patre egenti filio alimenta negari: quod mihi probatur, est enim debitum naturale.

4 Alimentorum quantitatem, lege aut statuto definitam, potest pater filio spurio relinquere, etiam si is habeat alioqui unde viuat, transibitque ad huius heredes.

5 Tenentur ascendentes descendentes, si egeant, alere, & contra: nec potest vir uxori, quae dotem attulit, prohibere, quin illa egentem patrem suum alat.

6 Tenetur auus maternus nepotem egentem alere, si hunc paterna linea alere non possit, aut nolit. Tenetur & socer nurum egentem, & frater fratrem etiam

etiam sparium, & sororem etiam naturalem, seu illegitimam, egentes, & tutor pupilli matrem & sororem egentem alere: itemque, secundum quosdam, patrinus & parochus filios spirituales.

Quæ mihi omnia, ut parum in more hominum sunt, ita multum videntur naturali Iuri consentanea: quantum verò peccent qui non faciunt, non audeo dicere. Illud tamen opulentos moneo, ut cogitent quod D. Paulus ait, Qui suorum curam non habet, esse infideli deteriorem.

7 Egentem filium, quem pater & avus alere non possunt, aut nolunt, tenetur mater alere, alioqui debet ei solum lac: quod si nec id possit, tenetur pater lactandum curare.

8 Alimentorum causa pia est, ideoque potest, & in festo, & coram Iudice Ecclesiastico tractari.

ALTARE, vide *Benedictio, Ecclesia.*

1 ALTARE. Multis modis amittere consecrationem communiter tra-

ARCHIEPISCOPIVS. 15
traditur: aliqui putant, quamdiu illud formam suam retinet, non amitti consecrationem vlla aut fractione, aut motione. Itaq; amoto ligno ab ara cōsecrata, dicunt isti non perdi cōsecrationem. Quòd si lignum sit sigillum, in quo reliquie, & amotum, suo loco statim reponatur, nec tunc opus est noua consecratione.

APOSTATA, vide *Excommunicatio, Religio.*

APPELLATIO, vide *Indiciales actus.*

AQVA BENEDICTA, vide *Benedictio.*

ARCHIEPISCOPIVS, vide *Episcopus.*

ARCHIEPISCOPIVS,
Dum visitat prouinciam, potest à subditorum suffraganeis Cōfessiones per se vel per alium audire, non autem illos sine suorum Episcoporum licentia Confirmare.

AR

ARCHIPRESBYTER.

1 ARCHIPRESBYTER
 Ecclesiæ Cathedralis potest au-
 dire omnes totius Episcopatus cōfes-
 siones, & sibi in eo Vicarium consti-
 tuere, non tamen absoluerè sine licē-
 tia à casibus reseruatīs.

AVARITIA, vide *Eleemosyna*.

BANNITVS, siue *Proscriptus*.

1 **B**ANNITVS, Qui
 impunè potest à quo-
 vis occidi, Iudice id
 per sententiam in il-
 lum latam conceden-
 te, non potest occidi in alieno territo-
 rio, nisi de licētia, saltem præsumpta,
 domini territorij. Interim verò dum
 agitur contra sententiam per viâ nul-
 litatis, seu appellationis, non potest
 vsquam occidi.

2 Bannitum alere tenetur, qui aliàs

tene-

tenebatur, vt pater, filius, vxor: est enim id de Iure naturæ, quod per Civile non tollitur.

3 Bannitus potest succedere ex testamento, vel ab intestato.

4 Bannitum an possit etiam filius occidere, alij aiunt, alij negant: ego non, puto. Illud verò probabile est, nō posse illum se defendendo occidere eum, qui se velut minister iustitiæ occisurus aggreditur: quidam tamē posse putant.

BAPTISMVS, vide *Matrimonij impedimenta.*

1 **BAPTIZANS** In necessitate sine solennitate, nō peccat, etiam si sit in peccato, aut excommunicatus.

2 Baptizans aliquem, putans esse alium, aut puellam, putans esse puerum, verè baptizat.

3 In dubio an fuerit verus Baptismus, sub conditione, Si non est verè baptizatum, iterandus est. *Vide de Cō-*

B *sec.*

sec. d. 4. cap. Placuit. & de Bapt. & eius
effectu cap. secundo.

4 Perfectus est Baptismus, etiam cū
verba statim vel post aquæ asperlio-
nem, vel ante eam, proferuntur.

5 Baptizatio in necessitate domi, ad-
hibendæ in Ecclesia ceremoniæ quæ
defuerunt. 1. q. 1. *Spiritus sanctus.*

6 Baptizare extra necessitatem non
subditū, sine licetia Parochi nō licet.

7 Nec fœminæ baptizare licet, præ-
sente viro qui possit & velit baptiza-
re: nec laico, præsente Clerico: nō ta-
men est id, si fiat, mortale peccatum.

8 Potest quis filium suum in Baptif-
mo suscipere, si desit qui suscipiat. 30.
q. 1. *Pervenit.*

9 Religioso prohibitum suscipere in
Baptifmo: si tamen suscipiat, contrahit
spiritualem affinitatem.

10 Validus est Baptifm⁹ datus dormiē-
ti, vel amēti, si antea baptizari volue-
runt: itē qui datur amēti à natiuitate.

11 Compotem rationis puerū Baptif-
mum

impotentem baptizare licet, inuitis parentibus infidelibus: in dubio vero de rationis vsu, sufficit esse septem annorum: non competentem autem licet baptizare, si alter parentum Christianus consentiat.

12. Obstetrices tenentur scire formam Baptismi: & quidem præstat vulgari lingua scire, quam Latina.

13. Baptizare extra Ecclesiam nõ licet, nisi in necessitate, aut Principis filium. *Vide Clem. de Baptif.*

14. Verus est Baptismus datus volenti baptizari, sed non credenti: vt est verus qui datur a volente baptizare, sed non credente.

15. Vngere Chrismate alterius anni baptizatũ, extra necessitatẽ nõ licet.

16. Qui posuit obicem per peccatum Baptismi effectui, debet illum postea Sacerdoti confiteri, non autẽ alia peccata ante Baptismum facta.

17. De patrini in Baptismo & Cõfirmatione obligatione instruendi filiũ spi-

ritualem in fide & moribus, non est eadem Doctorum sententia; certè vsu non est receptum.

B E L L V M, vide *Clericus*.

1 **M** I L E S Bellum, de cuius iustitia dubitatur, gerenti subditus, si in eo prelietur, non peccat; peccat autem, si sciat esse iniustum.

2 In Bello iusto etiam innocentes licet spoliare & capere, ad debilitandas hostium vires. Quòd si bellum est perpetuum, vt còtra Turcas, licet etià innocentes captiuare. Quòd si dati sunt in obsides, & violent hostes fidè datam, non licet illos occidere; licet autem si sint de nocentum numero.

3 Capta in bello iusto, non sunt restituenda, nisi essent res Peregrinorù, Clericorum, Religiosorum, aut rusticorum: quamquàm quidam nec talia aiunt ex necessitate restituenda, quia iustè capta, vt dictum est supra.

4 Ablata iusto bello ab ijs qui illa iniusto bello acceperant, non esse prioribus

ribus dominis restituenda, probabilis est quorundam opinio: & quidem vsu videtur receptum, vt capta à Turcis, prioribus dominis non restituantur, idemque videtur de rebus ab illis emptione acceptis dicendum. Quòd si alibi lex, aut consuetudo præscripta aliud velit, id sequendum.

5 Potest Princeps, ad vitandũ Reip. maius damnum, tradere hostibus aliquam urbem: est enim id exponere periculo partem pro totius salute.

6 Milites sine voluntate, saltem præsumpta, Principis, damnum hostibus dantes, tenentur restituere: præsumitur autem velle etiam vt capti à Turcis, cum fugiunt, dominos suos, aliosque spolient.

7 Capti etiã iusto bello fugere possunt.

In dubio non licet aliena inuadere, licet autem defendere quæ possides: melior enim est in dubio cõditio possidentis.

8 Offerenti ante conflictum satisfactio-
nem, nō licet bellum inferre: qui-
dam tamen dicunt licere, nisi offerat
ante belli publicationem.

9 Subditi non tenentur ad bellū pro
prijs expensis gerendum, nisi fortē ex
pacto, aut consuetudine præscripta.

10 In bello licet quidē Clerico horta-
ri ad victoriam, adeoque ad pugnā, nō
autem pugnare, nisi se defendendo.

11 In bello dubio pugnare licet pro
se defendente.

Miles in bello iniusto non potest
hostem occidere, nisi se defendendo.

12 Milites nostri temporis non gau-
dent priuilegijs antiquis militum.

13 Belli tempore non potest Prin-
ceps populum deserere.

14 Militi etiā ægrotanti debetur sti-
pendium.

BENEDICTIO.

1 **B**ENEDICTAE Aquæ, aut
oleo, si addatur aqua non bene-
dicta, aut oleum, totum sit benedictū:

ad-

aduertunt tamen Doctores, semper quod additur, debere minus esse eo cui additur.

2 Benedictio in secūdis nuptijs nō datur, si alteruter coniugum fuit aliās benedictus. Quidam tamen dicunt posse iterum benedici qui virginē ducit. Sunt & qui velint posse vtrumque benedici, cum alteruter nunquā fuit benedictus. Puto ego seruandam consuetudinem regionis.

3 Multæ religiones habent priuilegia, vt Generales, Prouintiales, Guardiani, Custodes, Priores, & similes ordinarij possint benedicere omnia Ecclesiæ ornāmēta, & Corporalia: quod priuilegiū habet etiā nōstra Societas.

Abbas qui potest exercere Pótifica lia, potest benedicere omnia, vbi non interuenit vnctio. Ex Concil. Congreg.

BENEFICIUM, vide Capitulum, Cōductio, Clericus, Donatio, Ecclesia, Electio, Episcopus, Excommunicatio, Residentia, Simonia, Suspendio.

B 4 x QVI

QVI Habet beneficiū sufficiens ad sustentationem, nō potest tuta conscientia aliud accipere: quōd si à Papa in eō dispensetur, quis audeat tantæ autoritatis factum cōdemnare? aut verò causā, ob quam est dispensatum, æquitatem discutere? Potest quidē Confessor acquiescere dispensationi Papæ, etiam in duobus beneficijs curatis; ipse qui possidet, an debeat, viderit: certè interim dum se putat bene possidere, absolui potest; itemq̄, dum per Vicarios bene prouidet pluribus curatis, etiam si dubitet de iusta causa dispensationis, rite enim possidet dispensante Papa: quanquam me autore nemo non modò curata duo, sed nec simplicia habebit, si vnū sufficiat. Quin etiam opus est, vt, *iuxta Panormit. doctrinam. cap. conquerite de Cler. non resid.* Papa ijs qui duo habent beneficia, quorum alterum sufficit, alterum adimeret.

2. Episcopus non potest dispensare ad
 duo

duo simplicia, si vnum est sufficiens, aut si vtrumque requirit residentiam: nec, secundum quosdam, ad duo in eadem Ecclesia; quod tamen alij concedunt, si sint dissimilia officijs.

3. Ad pluralitatem eorū quæ in Hispania Præstimonía vocantur, non requiritur dispensatio.

4. Dispensatio super pluralitate non valet, si aliquod beneficium in dispensationis petitione tacitum est. Nec valet impetratio beneficij à Papa, vel eius delegato, si tacetur aliud prius habitum: secus est si ab Ordinario impetretur. *Vide de præbend & dignit. c. 6.*

5. Habens dignitatem, aut personatum, aut curatum beneficium, si alterum tale accipiat, vacat prius ipso iure: quod nisi statim resignet, priuatur etiam secundo. *c. De multa, de præb. Sed id per sententiam iudicis, nec enim se debet ipse priuare: imò nec prius vacat, secundum Innocentium & Io. And. nisi à Iudice moneatur, idq, post pa-*

- cificam secundi possessionem. Sunt & quædam alia quæ excusant, quæ consulto omitto, iam enim sine dispensatione talia non possunt haberi: vbi autem est dispensatum, illis nihil est opus.
- 6 Habens beneficium curatum suo simplici annexum, non censetur habere curam animarum. At Vicariatus perpetuus Ecclesiæ Parochialis, tanquam beneficium curatum habetur.
- 7 Habens Parochialem, aut huius Vicariatum perpetuum, si intra annum à possessione pacifica non fit Sacerdos, priuatus est ipso iure, nisi iusto impedimento excusetur, aut Ecclesia sit Collegiata, vel Plebania, sub se habes Cappellanos, vel ille curam per se exercere non teneatur, aut cum illo dispensetur. *Vide cap. Licet, de elect. lib. 6.*
- 8 Potest quidem Episcopus dispensare studij causa per septem annos, sed debet ille tamen intra dictum tempus saltem Subdiaconatum suscipere, & interim Ecclesiæ per alium prouidere.

9 Collatio beneficij curati ante annum vigesimum quintum, saltem inceptum, eius cui confertur, nulla est, nisi Ecclesia esset Collegiata.

10 Collatum alicui beneficium, eius non fit, antequam consentiat.

11 Resignatio beneficij in fauorem, alicuius, non transfert in eum ius, antequam ei a Papa vel Episcopo detur: itaq; potest pœnitere qui resignauit, antequam illi detur.

12 Non perditur beneficij possessio per renuntiationem.

13 Beneficium non perditur per inhabilitatem superuenientem, vt per homicidium, aut aliud eiusmodi impedimentum.

14 Triennio possidens beneficiũ pacificè, bona fide, fit eius dominus, secundum Nauarr. & Regulam de triennali possessione: nec tenetur ostendere titulum, vt declarauit Cõcilij Cõgregatio.

15 Nemo sibi potest beneficium conferre, *De excess. Pral. c. 3.*

16 Pro-

28. BENEFICIUM.

16 Promissio beneficij vacaturi, aut ad id præsentatio, nec licet, nec valet, quacunque verborum forma fiat. *Vide de concess. præb. cap. 1. 13. & 16. & libro 6, eodem tit. cap. Detestanda.*

17 Collatio beneficij facta per Vicarium reuocatum, sed ignorantem reuocationem, valet itemque renuntiatio facta per procuratorem reuocatum ante intimationem reuocationis illi factam, etiam si is, cui fit renuntiatio, reuocationem sciat.

18 Obtinens beneficium cõdemnati per errorem, sed secundum allegata & probata, iustè possidet.

19 Potest Episcopus cum illegitimo dispensare ad vnum beneficium simplex.

20 Etiam cum in iure dicitur, vt beneficium vacet ipso facto, sine alia mentione, aut declaratione, non priuatur quis possessione nisi per Iudicem; sed potest interim in conscientia gaudere fructibus: secus est si dicatur, vt
colla-

collatio non valeat, vt accidit in Simonia.

21 Cui reualidatur titulus beneficij malè acquifiti, potest retinere fructus à fe malè perceptos: fructus enim beneficij vacantis debentur fucceffori: vacabat autem iure, et fi non de facto, beneficium illud, & ipfe fucceffor eft.

22 Qui in beneficio malè acquifito fecit debitum officium, potest excufari à fructibus confumptis in vite fufentationem, fi pauper eft.

23 Qui beneficium obtinuit fimulata fanctitate, vel ob caufam turpè, nõ tenetur refignare, nifi effet turpitude quæ collationem iure ipfo nullam redderet, vt Simonia.

24 Clericus in facris, fi contrahat matrimonium, non ideo perdit beneficium: nec fi eft in minoribus, & cõtrahat folùm fponfalia de futuro.

25 Filius illegitimus non potest habere beneficium in Ecclefia in qua pater habeat, aut habuit, nec pensionem
super

30 BENEFICIUM.

- super patris beneficio. *Ex Concil. Trident.*
- 26 Nec legitimus potest habere beneficium quod pater habuit.
- 27 Capellania instituta cum conditione ut detur Sacerdoti, aut in certa familia ei qui sit Sacerdos, potest secundum *Nauarr.* dari ei qui non sit Sacerdos, modò fiat quàm primùm Sacerdos.
- 28 Capellanus obligatus ad celebrandum, potest id per aliùm facere. *Ex Congreg. Concil.*
- 29 Collatio beneficij facta irregulari, suspensò aut interdicto, nulla est, idcò que solet in collatione dari Absolutio à talibus impedimentis.
- 30 Ante decimumquartum inceptum nullus potest beneficiùm obtinere, nec pensionem, nisi in fundatione beneficij aliter fuisset cautùm. *Ex Trid. & Congreg.*
- 31 Ad dignitatem & Personatum sine cura requiruntur viginti duo anni incepti. *Ex Trid.*
- 32 Col-

32 Collatio beneficij, aut Ecclesiastice iurisdictionis, facta non habēti primam tonsuram, nulla est.

33 Quod sine Ecclesiastica auctoritate fit, aut datur, non est beneficium Ecclesiasticum: itemque ubi non est ius percipiendi redditus.

34 Appetere aut procurare sibi curatum beneficium, non semper est illicitum.

35 Collatio beneficij contra fundatoris instituta non valet.

36 Iniqua est institutio prohibēs dari curatum meliori, eo quòd fit extra certam familiam, adeoque non seruanda.

37 Potest Episcopus ex causa cum consensu hæredis dispensare vt detur beneficium non habēti omnia requisita à fundatore: itemque cum consensu Patronatus ius habentis mutare aliquid in institutione beneficij, *secundū Nauarr.*

38 Qui sine animo Clericalis status
perci-

percipit fructus beneficij non curati, non tenetur illo; restituere: quòd si ex curato percipit sine animo suscipiendi Sacerdotium, tenetur restituere, nisi animum mutet.

39 Habens beneficium, tenetur intra annum Ordinem ad illum requisitum suscipere: quòd si licentiam habeat non suscipiendi Ordinem, dicet per Capellanum Missas ad quas tenetur. *Ex Trid. & Concil. Congreg.*

40 Absentes cum licentia causa studij, non recipiunt distributiones quotidianas. *Ex Congreg. Concil.*

41 Docens publicè Scripturam, aut audiens, percipit beneficij fructus absens. *Trid.*

42 Dare beneficium simplex digno, relicto digniori, non est peccatù mortale: secus si sit curatum: non tamen tenetur, qui dedit, restituere digniori.

43 Dans beneficium indigno, tenetur Ecclesiæ cui damnù dedit, non autem digno, etsi quidam id affirmant.

44 Bene-

44 Beneficiati possunt tanquam domini disponere de fructibus assignatis sibi pro stipendio, modò quæ supersunt honestæ sustentationi, & officijs honestis, dent pauperibus, vel operibus pijs: quod tamen si non faciant, non tenentur restituere. Est autem honestum officium filiam dotare, quod tamen quidam nolunt de bonis Ecclesiasticis fieri, si alia habeantur, unde fiat: itemque cognatos iuuare, vt decenter viuant.

45 Potest beneficiatus disponere nõ solũ de redditibus beneficij, sed etiam de rebus immobilibus ex illis suo nomine emptis. Meliorationes autem factæ in bonis Ecclesiæ, vt in domo, aut agro, eius quidem erunt quamdiu uiuit, etiam si beneficium relinquat, aut eo per Iudicem priuetur: at in morte erunt Ecclesiæ. *Vide de pecul. Cler. c. 5.*

46 Patrimonium Ecclesiastici morientis ab intestato sine hæredibus, dandum suæ Ecclesiæ.

C

47 Debi-

47 Debita beneficiati soluenda ex bonis quæ reliquit moriens. *Vide libr. 6. de offic. ord. cap. Presenti.* Quod si non reliquit quantum opus est, soluet successor in beneficio, si contracta sunt pro Ecclesiæ necessitate, aut utilitate, *secundum Innocent.* Imò etiam, *secundum Host. & Panorm.* si contracta pro antecessoris necessitate: quod ego nò puto in usu esse, etsi valde rationabile. *Vide ECCLESIA.*

48 Distributiones quotidianæ debentur iustè impedito, modò adsit in eo oppido, & soleat, cum sanus est, Officij interesse.

49 Cum distributiones ex privilegio conceduntur absenti, intelligitur, si ille absit causa iusta.

50 Excommunicatus, vel suspensus à beneficio, interim dum quærit absolui, potest fructibus uti sibi & suis necessarijs, *secundum Navar. & alios.*

51 Permittens notabiliter lædi possessiones beneficij, tenetur restituere.

52 Fructus

52 Fructus malè percepti, dádi Eccle-
fię, vel pauperibus: si auté sunt distri-
butiones, ijs qui Officijs interfuerūt.

53 Fructus percepti tépore vacatio-
nis, dandi Ecclesię, vel successori.

54 Fructus collecti ante mortem be-
nificiati, vel ei debiti ob seruitiũ, sunt
hæredis: quòd si nullus sit hæres, sunt
successoris, vel fortè ex vsu Camerę
Apostolicę.

55 Canonicus habens Capellam, nõ
recipit distributiones horę qua Mis-
sam celebrat.

56 Qui post sex mēses ab obtēto be-
nificio, etiã Pręstimonio, nõ impedi-
tus legitimè, nõ recitat Officiũ, nõ fa-
cit fructus suos, sed tenetur dare fabri-
cę beneficij, vel pauperibus, omnes
quidè totius diei, si totũ eius Officiũ
omissum, alioqui pro Matutino omisso
dimidiũ, pro quavis alia Hora sextam
partè: idemq; est faciendum ei, qui vt
Clericus habet pensionè, si nõ recitat
Officiũ B. Marię. *Ex Bulla Pij Quinti.*

36 *BLASPHEMIA.*

57 Si talis pauper est, potest sibi retinere de consilio Confessoris, *secundum Nauarr.*

58 Quòd si fecit alia ad quæ ob beneficium tenebatur, poterit sibi retinere quantum illa merentur. Itaque sufficet Parocho, restituere quintam partem: Canonico, quartam: alijs beneficiatis, tertiam, vt quidam dicunt.

59 Qui potest conferre beneficia, potest concedere vt permutentur.

60 Potest autoritate Papæ in commutatione beneficiorum fieri cõpensatio per pensionem aut pecuniam pro fructibus alterius beneficij maioribus.

61 Non potest Notarius pro literis beneficij, scilicet pro charta, labore, & alijs, accipere nisi vnum aureum. *Ex Trident. & Concilij Congregatione.*

BLASPHEMIA.

B L A S P H E M I A Grauior est periuicio & homicidio.

I llud Concilij Lateranensis, ne bla-

blasphemus absoluat sine graui pœnitentia, non est vsu receptum.

3 Blasphemans inaduertenter, ita vt si aduerteret, non faceret, non peccat mortaliter. Quidam tamen putant ex cōsuetudine blasphemare etiā inaduertenter, esse mortale: quod non est improbabile.

B O N A.

1 **B** O N A Mobilia dicuntur, quæ cōmodè seruari nō possūt vltra trienniū, vt frumentum, vinū, oleum.

2 Pecunia inter mobilia reputatur.

3 Mobilia pretiosa, quæ seruari possunt, interdum c̄quiparantur immobilibus.

4 In bonis mobilibus vel immobilibus iura etiam & actiones comprehenduntur, ex consuetudine potius quàm ex iure.

B O N V S V I R.

1 **B** O N V S Vir in foro quidem exteriori intelligitur Iudex: in interiori autē, vir prudēs & timoratus.

CALIX.

CALIX Tornatilis, in quo scilicet pes à cyatho separari potest, per eam separationem nõ perdit consecrationem.

2 Calici non perit consecratio, nec si deauratio decidat, nisi de nouo deauretur.

3 Calicem solus Episcopus solet consecrare.

CAMBIUM, vide *Contractus.*

1 **P**ERMVTARI Potest pecunia cum altera diuersi metalli cum lucro moderato.

2 Aureus cuius pretium estimatur vndecim Iulij, potest dari pro duodecim: est enim illa pretij taxatio facta ad emptiones, non ad permutationes.

3 Plus valet pecunia presens, quam absens.

absens : item cū multi accipiunt ad cambium, & pauci dant : item ob metallum, figuram, pondus, temporis occasionem, dubiū de valoris mutatione, raritatem, aut dantis incommodū: quę considerari oportet, ne facilē cābia, quę sunt in vsu, damnentur.

4 In cābio lucrari solet qui rogatur pecuniā accipere alibi reddendā, vel dare alibi recipiendam: illic enim velut transfert ad locū vbi reddēda, hīc autem velut à loco vbi recipienda.

5 Cambio lucrari etiam ei licet, qui alioqui non habet ordinarium camptoris officium, sed ex occasione oblata facit.

6 Etiam in eodem regno licet cambium per literas, nisi sit lex quę id prohibeat: pręsumit enim fraudem: quę si absit, non intendit prohibere. Idemque dicendum de cambijs omnibus alioqui licitis, aut cambiorum licitis conditionibus, si lege aliqua prohibeantur: cessante enim

fraude quam lex præsumit, fieri possunt.

7 Cambia dubia si facta, non condemnanda: si facienda, non approbanda.

8 Cambium quod fit sustinente cam-
pforis procuratore duas personas in
nundinis, scilicet creditoris & debito-
ris, quod vulgò dicitur *Colla ricorsa*,
est à Pio Quinto approbatum, in Bul-
la quadam data ad Bononienses.

CAPITVLVM, vide *Beneficium*.

CAPITVLVM, Sede vacante, succedit Episcopo in iurisdictione ordinaria: itaque potest absol-
uere, dispensare, statuere, inquirere, vi-
sitare, & dare indulgentias, vt Episco-
pus. Non confert tamen beneficia: id
enim Papæ reseruat, secundum de-
clarationem Congregationis Concil. Na-
uarrus autem ait, posse quidem confer-
re illud, cu ius collatio ad ipsum & E-
piscopum communiter pertinebat, nõ
autem si pertinebat ad Episcopum
cum Capituli consensu, aut consilio:
quod

quod videndum est an fit vsu receptum.

2 Vocem in Capitulo non habet, qui non est Subdiaconus. *Ex Trid. Concil.*

3 Cùm requiritur Capituli cōsensus, vel præsentia, potest ad id aliquos sui loco deputare.

4 Quod à maiori Capituli parte fit, dicitur *secundum Baldum*, fieri de consensu vnanimi seu concordi Capituli. *Vide Tabien. verbo Concordia.*

5 Capituli debitum non censetur debitum singulorum.

CASVS FORTVITVS,

vide Commodatum.

1 **N**EMO Tenetur ex damno accidenti casu fortuito, nisi culpa præcessisset in illam aliquo modo ornata, seu directa, aut mora restituendi id, quod restitutum non periisset, aut pactum, vt etiam in tali casu teneretur: quamquàm etiam non obstante pacto vtendum est æquitate: non tenebitur autem si casus accidit ex cul-

pa eius, cui ex pacto alioqui debebatur.

2 Ad mutuum perditum casu fortuito, teneris, quia in te translatum est, per mutuum, dominium.

3 Mandans tenetur de dāno ex casu fortuito, si probabile erat euenturū, aut mādatarius gratis seruiebat; secus, si ob stipendiū, aut pietatem, aut cognationem, aut eiusmodi aliquod debitu, aut si eius culpa damnum accidit.

CASVS RESERVATVS,

vide *Absolutio*.

1 **C**ONCEDENS Casus sibi reseruos, si aliquid specialiter nominet, cetera similia concedere intelligitur: quod si aliquid excipiat, cetera similia videtur excipere.

2 Concessis casibus Papalibus, intelliguntur etiam censurę.

3 Sublata reservatione Pape, intelligitur etiam Episcopi sublata.

4 Sacrilegium reseruos Episcopo, intelligitur solum quo violatur lo

cus

cus facer furto, aut sanguine, aut semine, non autem luxuria personæ sacræ: vbi quidam aduertunt, ex iure Episcopo non sacrilegium, sed sortilegium reservari, pro quo vulgò, per errorem, lectum sacrilegium.

5 Casus in dubio, non præsumitur reservatus.

6 Blasphemia publica reservata Episcopo, solum in Foro exteriori, nisi ipse aliud declaret.

7 Si quis oblitus casuum reservatorum, absolutus est à potète & intendente absolvere illum ab omnibus (quod semper intèdit qui absoluit) potest absolui ab illis postea per quemcumq; Confessorem, quia iam nō sunt reservati. Idèq; dicendum de illo, qui reservata quidè confessus est, & ab illis absolutus, sed animo incapaci Absolutionis.

8 Casus reservati in Religione, non habent locum in Nouitijs, antequam per vota admittantur; vt neque præceptorum obligatio.

9 Casus

9 Casus non reseruat nisi Papa, aut Episcopus, aut Prælati habens Episcopalem auctoritatem.

C A V P O, vide *Stabularius*.

C E N S U S.

1 **O** P O R T E T In censu re esse immobilem (talis autem est annuus reditus) & sua natura fructiferam, & totum pretium recipi in celebratione instrumenti, nec postea augeri aut minui, & perire censum pro rata, re pereunte, aut sterili facta, & posse redimi semper eodem pretio, denuntiando tamen prius per bimestre, & post denuntiationem etiam ab inuito intra annum repeti.

2 Prædicta ex Bulla Pij Quinti, quæ loquitur de censu temporali, & redimibili. Itaque potest institui census perpetuus, & irredimibilis.

3 Quædam in dicta Bulla prohibentur ob præsumptionem fraudis, quæ si
absit.

absit, licent. Itaque potest pretium nō statim solui, potest & prius solui, & fieri pactum ne redimatur cēsus nisi totus simul, & quōd si ante certum tempus non redimitur, sit perpetuus.

4 Nō prohibet Bulla debita iuris naturæ (vt satisfact ionem pro damno dato non soluendo censum in tempore) nec dari fideiussorem, aut hypothecā, etiam omnium bonorum, ad securitatem venditionis, vel solutionis: nec emere certam pecuniæ summam ad vitam, vt pro mille centum. Id enim nō est census, sed contractus, Do vt des. Solent quidem ad vitam ementis dari octo pro vno, possuntque pro tali pē sione obligari omnia bona.

5 Soluendus est census in fine anni, nisi aliud habeat consuetudo, aut pactum.

6 Pretiū census est, quo publicè vendi solet.

7 Oportere fructum loci nō esse minorem redditu census, communis est opinio

opinio: quidam tamen negant id esse necessarium.

8 Ut potest solui pro cōsu pecunia, ita fructus aliquis ex pacto, etiamsi locus censui subiectus talem fructū non ferat.

9 Etiam anno quo nullus colligitur fructus, soluendus est census.

10 Censum ex vtraque contrahentiū parte redimibilem licere, alij aiunt, alij negant: ego concedere nō auderē.

11 Vbi Bulla Pij Quinti recepta est, negant quidam licere censum super persona constitui, alioqui licere & super persona, & super communitate, & super bonis incertis, scilicet possessis & possidendis: alij etiam vbi recepta est, licere, si sit perpetuus: quod ego non concesserim.

12 Census numeratur inter bona immobilia.

CENSURA, vide *Absolutio*.

1 CENSURA Est Excommunicatio, suspensio, & interdictum:

ctum: nō autem irregularitas (quę po-
tius pœna est) nec depositio, aut de-
gradatio, aut cessatio à diuinis.

2 Censuram nemo incurrit ante an-
num decimum, nec fortè ante annos
pubertatis, secundum quorundā pro-
babilem sententiam.

3 Censurę positę contra non reue-
lantes id quod à Iudice in eis proponi-
tur, non comprehendunt nec litigan-
tes, nec eos quos ipsi cōsulunt, nec eos
qui probabiliter credunt ré illā ab eo
qui tenet, iustè possideri, nec illos qui
certò nesciunt quod quæritur, aut, si
sciunt, nō possunt probare quod iube-
tur denunciari, aut non possunt sine
periculo magni damni denunciare. *Vide*
de IUDICIALES ACTVS.

4 Irretitus aliqua censura, etiam ir-
regularitatis ex homicidio, vel excō-
municatione, aut suspensione, potest
celebrare, ne alioqui infametur.

CHARITAS, vide *Correctio*,
Elemosyna, *Iniuria*.

x Deum

1 **D**E V M Ex toto corde diligere, seu super omnia, ad salutem quidem est omnino necessarium: quo vero tempore ex precepto quis teneatur sic eum actum elicere, ut, si non eliciat, peccet mortaliter, non conuenit inter Doctores. Illud certè non videtur negandum, teneri, cum tenetur cõteri, ut in administratione Sacramentorum ex officio.

2 Teneris in extrema necessitate salutis spiritualis proximi, pro eo vitam exponere: quòd si es eius Episcopus, aut Parochus, etiam in graui. Itemque teneris pro vita eius exponere bona tua temporalia, tuæ vitæ, aut tuorum non necessaria: denique subuenire ei in graui eius necessitate, si potes sine magno tuo incommodo.

3 Qui non est eius Prælati, aut Parochus, non tenetur inuisere peste infectum cum vitæ periculo, nisi salutis animæ eius omnino tali visitatione indigeat.

4 Infan-

4 Infantē alioqui sine Baptismo moriturum, teneris cum tuæ vitæ periculo baptizare, secundum quosdā : quod alij probabiliter negant; nec enim cū tanto damno deberi ei tale officium: alioqui & mater grauida teneretur permittere se secari, vt fœtus baptizaretur, alioqui sine Baptismo moriturus: quod nemo dicet.

5 Proximum à mortis corporalis periculo, etiam i nuitū, teneris liberare, si possis, non autem à peccato, nisi sit in damnum proximi, & possis sine tuo graui incommodo.

6 Damnatum iustè ad mortem, non teneris, etiam si possis, pecunia redimere: nec enim ipse se tenetur redimere: quòd si redimas, potes accipere tibi in seruum perpetuum. Quòd si iniustè dā natum redemisti, potes quidem in seruum accipere, sed ipse se potest redimere.

7 Licet permittere proximum cadere in peccatum, vt correptus de eo,

D

vel

vel punitus, emendetur, si aliter emendare non possis.

8 Potes proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem, ob Reip. bonum, & hosti, tibi alioqui valde nocituro, mortem, non odio, sed ad vitandum damnum tuum: item de morte eius gaudere, ob bonum inde secutum.

9 Inimico non teneris ostendere signa amoris, nisi in casu necessitatis, scilicet cū ei teneris ex charitate subuenire: teneris quidē alloqui, si alioqui esset scandalum, & salutantem te resalutare, & veniam petenti dare. Quòd si scandalum nullum sequitur, & causa subest aliqua hęc negandi, non auderē negantem condemnare: nec enim talia videntur esse necessaria, sed sufficit non odisse, & paratum esse in necessitate, vt proximo, subuenire.

10 Diligēdi quidem magis meliores, sed possunt intensiori affectu diligere sanguine cōiunctiores, inter quos plus
dilig

CIVITAS.

51

diligendi parentes quàm filij, & vxor
& pater, quàm mater.

CIRCUNSTANTIA, vi-
de *Confessio*.

CIVITAS, CIVIS.

1 **C**IVITATIS Nomine ve-
nit in fauorabilibus etiam terri-
torium, imò & diœcesis: in odiosis ve-
rò solum quod est intra mœnia, nisi a-
lioqui esset dispositio inutilis, aut pos-
set fraudem pati.

2. Non dicitur ciuitas facere, nisi col-
legaliter deliberet, etiamsi maior e-
ius pars faciat.

3. Ciuis efficitur quis loci, vbi conse-
quitur dignitatem.

4. Monachus efficitur ciuis loci, vbi
est Monasterium.

CLERICVS, vide *Ecclesiasti-
cus, Eleemosyna, Beneficium, Gabel-
la*.

1 **C**LERICI Nomine in mate-
ria fauorabili. venit habens pri-

D 2

manu

mam tonsuram, & Religiosus, & Episcopus: at in odiosa, nec Religiosus, nec Episcopus, nec secundum quosdam Dignitas, aut Canonicus Ecclesie Cathedralis, aut qui non est in sacris. Venit etiam Clericus in materia fauorabili nomine populi, & Monachi.

2. Cum Clericis in Iure aliquid prohibetur, aut precipitur, intelliguntur solum qui sunt in sacris, aut beneficiati.

3. Clerici primae tonsurae non solent esse exempti, quantum ad ciuilia, a potestate seculari.

4. Clericus in sacris potest conueniri coram Iudice seculari, in ciuilibus, de licentia Episcopi sui.

5. Clericum in sacris, qui dimissa tonsura, & Clericali habitu, se gerit enormiter, communis est opinio, perdere Clericale priuilegium: quod Nauarrus & de tali, & de professo Religioso negat, nisi prius moneantur. Mihi illorum placet sententia, qui concedunt talem

posse

posse per secularem Iudicem puniri, si
 ita expedit bono Reip. Item si talis as-
 suetus est actis enormibus, vel est alio
 qui incorrigibilis, certè *glo. de priuil. c.*
 27. ait, qui sine habitu & tonsura de-
 prenditur in delicto, nec certum est
 tunc esse Clericum, etiamsi postea cō-
 stet esse, posse puniri per secularem Iu-
 dicem. Nunc autem per Conc. Trid.
 Fori priuilegio non gaudet qui est in
 minoribus, nisi habeat beneficiū, aut
 gestans habitum & tōsuram, inseruiat
 alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi,
 aut in Seminario, vel Schola, vel Vni-
 uersitate, de licentia Episcopi, quasi in
 via ad Ordines maiores, versetur.

6 Clericus portans arma lege secu-
 lari vetita, potest à ministris iustitię se-
 cularis sine restitutione spoliari, *secū-*
dum Couar. & quidem *secūdum Nauar.*
 arma Clericorum, nisi sint Monachi,
 non sunt res Ecclesiasticæ.

7 Potest Clericus in crimine depre-
 hensus capi à seculari Iudice, vt Eccle-

fiastico tradatur: potest & noctu capi, si cū armis incedat: præsumitur enim velle delinquere, à quo potest impediti etiam persecutorem potestatem. Quin etiam potest à quouis seculari teneri clericus, & includi, ne lædat alterum: potest & de fuga suspectus capi à creditore, & tradi Iudici Ecclesiastico.

8 Clerici tenentur, secundum quosdam, legibus ciuilibus quæ Ecclesiasticum officium non impediunt.

9 Clerici familia eiusdem est cum ipso Fori.

10 Clerici bona possunt per Iudicem Ecclesiasticum confiscari, in casibus quibus laici per leges sic puniuntur.

11 Clericus factus post delictum sine fraude, est exēptus à potestate seculari: quòd si cum fraude, potest quidem in rebus puniri, sed non in corpore.

12 Cleric⁹ ob falsū testimoniū corā Iudice seculari, nō potest per eū puniri.

13 Clericus percussus à laico, potest agere coram Iudice Ecclesiastico.

14 Cle.

14 Clerici rebellio in Regem, nõ est crimen læsæ Maiestatis, quia non est subditus Regi.

15 Clericus calomniosus accusator debet priuari officio, & verberatus in exilium mitti.

16 Clericus non potest consentire in Iudicem Ecclesiasticum non suum, sine licentia sui Episcopi.

17 Clerici minoris à laico læsi restitutio petenda coram Iudice seculari.

18 Clericus pauper non tenetur cedere bonis. Nec pro debito non ex delicto contracto potest conueniri vltra quàm facere potest: nec, si est in sacris, puniri corporaliter pro debito quod non potest soluere.

19 Clerici patrimonium, etiã ad cuius titulum est ordinatus, non gaudere priuilegio bonorum ecclesiæ, quidam aiunt, alij negant. Sunt & qui putent absolutè gaudere eius bona patrimonialia. Ego dicerem spectandum in ijs quid vsu sit receptum.

- 20 Clerici priuilegijs non gaudere Eremitas, quidam aiunt, quòd nõ sint Ecclesiasticæ personæ: alij gaudere dicunt, si sint astricti regulæ, aut Superiori ijs priuilegijs gaudenti: idemque censent de Inclusis habitu mutato.
- 21 Clericus potest vti con suetudine & statuto laicorum, ad suam vtilitatem.
- 22 Clericus in minoribus, potest ex causa fieri secularis.
- 23 Potest qui est in sacris, aut beneficiatus, aduocare coram Iudice Ecclesiastico: at corã seculari, solùm in causa propria, vel Ecclesiæ, vel miserabilium, vel propinquorum (qui aliũ aduocatum commodè non possunt habere) vsque ad quartum gradum. Non potest autem esse laici procurator generalis, sed solùm in aliquo negotio: nec locum tenens Principis secularis, sed potest esse Consiliarius: nec lucri causa negotiari per se, sed ob suam aut suorum necessitatem. Non est autem ne-

gotia
emiss
aliun
dere
verò
esse
nili
re M
opus
cum
alioq
stuler
nis, si
alere,
si mo
dere
lucru
24
man
Caies
& leg
25
benc
sine

gotiari, vendere aliquid carius quàm emisti, nisi ad id emisses. Potest & per alium honestè negotiari, & per se vèdere arte honesta à se facta. Nō potest verò gestare arma offensiuā: nec interesse executioni sententiæ capitalis, nisi officij spiritualis causa, nec exercere Medici, aut Chirurghi officium, vbi opus sit adustione, aut incisione, nisi cum pauperibus, aut propinquis, aut alioqui sua, aut proximi necessitas postulet: nec venari, nisi causa recreationis, sine strepitu: nec accipitres ad id alere, aut falcones: nec aleis ludere, nisi modicè, causaque recreationis. Ludere autem in magna quantitate ob lucrum, Nauarrus mortale existimat.

24 Clericus faciens prohibita iure humano, non peccat mortaliter, *secundū Caiet.* si absit contemptus, & scandalū, & legi pœna grauis non sit apposita.

25 Peccare ait Nauar. Clericū si non benedicit in principio mensam, aut in fine gratias Deo non agit.

D 5

26 Cle-

26 Clericus non tenetur dare sportulas; nec potest à patre suo vendi.

27 Acquisita à clerico, etiam filiofamilias, sunt ei quasi Castrensia.

28 Clerici omnes, excepto Episcopo, liberè testatur, eisque ab intestato succeditur, *secundum Couar*. Quòd si eis esset prohibitum testari de acquisitis negotiatione illicita, & contra Canones, intelligendum est, *secundum Nauarr.* si negotiatio contineat iniustitiam, alioqui poterit de ea etià testari.

29 Non potest clericus per testamentum facere præiudicium patri suo in bonis acquisitis ante clericatù, in quibus ille habet vsumfructum.

30 Clericum habitare cù foemina suspecta, mortale esse ait doctissimus vir Petrus Sotus.

31 Clericus etià absens subditus est suo Episcopo, nisi domiciliù mutasset.

32 Clericus nulli loco aut beneficio adscriptus, potest ire quò velit, sine Episcopi licentia. *Ex Cong. Conc.*

33 Clericus non tenetur deseruire Ecclesie, in qua non habet beneficium.

Ex Congreg. Conc.

34 Clericus in maxima necessitate potest cogi ab Episcopo ciuitatem custodire: potest & in inuasa ab hostibus pugnare, nec erit irregularis, si nullum occidat, aut mutilet.

35 Clericus quilibet potest cantare Epistolam sine manipulo, itemque Euangelium, & Passionem. *Ex Nauar.*

36 Clericus habens beneficium, aut pensionem excedentem sexaginta aureos de Camera, tenetur ad tonsuram, & habitum talarem, & si miles est, ad suum militarem, alioqui ipso facto est priuatus officijs, & beneficijs. *Ex Bulla Sixti Quinti.*

COEMITERIVM, vide Ecclesia, Sepulchrum.

1 COEMITERIVM Fieri potest sola Episcopi deputatione.

2 Potest vendi in necessitate, vt sacra uasa.

COL-

60 COLLEGIVM.

COLLEGIVM, vide *Congregatio*.

1 COLLEGIVM Faciūt tres, Congregationem duo, Populū decem. Potest Collegij & Vniuersitatis ius manere in vno.

2 Collegij Ecclesiastici destructi iura & priuilegia manent penes Ecclesiam.

3 Qui in Collegio alicuius artis eā non exercet, non gaudet Collegij priuilegio.

COLVMBARIVM.

1 COLVMBARIVM Habere licet, vbi est consuetudo, nec populus queritur.

2 Columbas, cum videntur à columbario profugæ, licet cuius accipere.

COMEDERE.

1 CARNES Humanas edere in extrema necessitate licitum est.

2 Edere ex intentione vsque ad vomitum, alij mortale esse aiunt, alij negant:

COMMODATVM. 61

gant: sed si fiat ex consilio Medici, licitum est.

3 Prouocare vomitum, vt iterum comedas, mortale esse, non improbabili-
ter quidam affirmant.

COMMODATVM, vide *Causa fortuitus, Culpa, Debitum, Depositum.*

1 COMMODATVM Ad certum usum, non potest repeti, etiam superueniente necessitate si commodatarius aliunde fuisset habiturus, nisi tu commodasses.

2 Commodans scienter rem vitiosam, non admonito comodatario, tenetur de damno secuto.

3 Quidam aiunt commodatarium non teneri in conscientia, nisi de culpa mortali: alij negant. *Vide C F L P A, & CONTRACTVS.*

4 Commodato vti ad alium usum, aut diutius quam voluit commodans, furtum est.

COMMVNIO, vide *Eucharistia.*

COM-

COMMUNITAS, vide *Respublica, Collegium.*

CONCESSUM.

CONCESSUM Intelligitur, quod non est prohibitum.

CONCILIUM.

1 CONCILIUM Trident. cœpit obligare, quantum ad ius positivum, à Calendis Maij anni. 1564. *Ex Bulla Pij Quarti.*

2 Concilium Prouinciale debet fieri tertio quoq; anno, Diœcesanum verò quotannis. *Ex Conc. Trid.*

3 Concilium Prouinciale potest excommunicare Archiepiscopum.

4 Concilij Prouincialis decreta non sunt publicanda Papa inconsulto. *Ex Congreg. Conc.*

5 Ad decreta Concilij Diœcesani nõ requiritur cleri approbatio. *Ex eadem.*

CONCIONATOR, vide *Prædicare.*

CONDUCTIO, vide *Venditio.*

A **CON**

1. **C**ONDUCTOR, Si eius voluntate, aut eius casu fortuito, locator operarum, qui aliàs fuisset mercedem habiturus, est impeditus, tenetur solvere: tenetur & locator de damno ex sua culpa secuto. Ita quidam sentiunt, sed tu consule. quæ de casu fortuito & de culpa scripsimus.

2. Cōductor potest expelli domo, ob necessitatem nouā locatoris eam habitandi, aut reparandi, aut si ibi inhonestè agat. In quo ultimo casu Nauar. ait nihil esse de pensione remittendum: alij id negant. Ego quidem in primo casu adderem, vt est additum in commodato, nisi conductor aliàs domum fuisset non sibi adimendam conductorus.

3. Conductor domo discedens, non potest suo loco alium relinquere, inuitis socijs.

4. Conductor equi tenetur ad expensas ordinarias, vt pastum: non autè ad extraordinarias, vt medicinas.

5. Famulo non debetur stipendium

tem-

temporis quo ægrotavit, nec, dū ægro-
tat, expensa magna, sed modica, & ci-
bus, nisi aliud sit in pacto aut cōsue-
tudinē.

6 Conductor tenetur pro rebus per-
ditis ab alio, ob eius inimicitiam, ca-
ius ipse causa est.

7 Conductor non solvēs, potest sta-
tim expelli: nisi ad decennium condu-
xisset: tunc enim per biennium expe-
ctandū. Quòd si locator promisit non
expellere, intelligitur, si solvat pēsio-
nem.

8 Cūm timetur res peritura negli-
gentia conductoris, poterit is cogi sus-
cipere in se periculum, sed minuendū
est aliquantum pretium ob talem obli-
gationem.

9 *Extra. Ambitiose, de non locanda re
Ecclesie ultra triennium, non est usu re-
cepta.*

10 Locationes beneficiorum antici-
pata solatione, non valent in successō
rum præiudicium. *Ex Conc. Trid.*

Qui-
dam

dam tamen dicunt, quod conductor soluisset, debere successorem ratum habere, si est conuersum in Ecclesiæ utilitatem.

11 Conductor coacto ob pestem, aut alioqui iusta de causa re locata nõ uti, remittenda pensio pro rata; itemq; in sterilitate fortuita, ut cum ex tribus partibus colligi solitis vix duæ colliguntur, nec fit cõpensatio cū fertilitate anni præcedentis & sequentis. Non fit autem remissio, si res sit locata ad decem annos pro parua pensione, aut si locator alteri locando fuisset pensionem integram habiturus, aut si aliud sit in pacto, aut consuetudine. Nõ dicitur autem sterilitas, si fructus collecti pereunt: nec fertilitas, si fructus multum valeant:

12 Auctis fructibus casu fortuito, augendam pensionem pro rata: & minuentis, minuendam, ait Nauar. Ego id nõ puto vsu receptum. Quòd si auctis fructibus casu fortuito conductor nõ au-

E. get.

get pensionem, non video cur minus illis ea minui debeat. Quare in ijs standum puto, vt suprà dixi, pacto, aut consuetudini.

13 Nec res Ecclesiastica, nec fructus pensionis locari possunt ad longum tempus, id est decem annorum, nisi cum conditionibus requisitis ad alienationem.

14 Beneficiatus potest locare redditus beneficij ad annos nouem, & secundum quosdam, etiam ad plures: sed illo mortuo, expirat locatio. Locatio tamen rei Ecclesiæ facta à Rectore nomine Ecclesiæ, eo mortuo durat.

15 Conductori debentur expensę necessariae, & quibus res facta melior.

16 Locationi factę per virum de re uxoris, non tenetur ipsa stare soluto matrimonio, nisi se ad id obligasset.

17 Cõductor potest rem locare alteri personę honestę, nisi aliud sit cõuentum.

18 Vsfufruitarius non potest rem locare ultra tempus vitę suę.

19 Pro-

CONGREGATIO. 67.

19 Prohibitus rem obligare, potest in breue tempus locare.

20 Cui cōcessa est domus habitatio, potest eā alteri locare, secundū quosdam: quod ego non puto in totum verum, nisi sit vsufructuarius. *Vide D O M V S.*

21 Si sine conuentione de pretio, cōduxisti solitum operas locare, debes eī soluere quantum talibus dari solet.

22 Alienum torquem locans, non tenetur pretium restituere, si eius dominus non fuerat locaturus. Quidam tamen dicunt teneri, saltem in quantum factus est locupletior: quod videtur probabile.

23 Conductio rei spiritualis ipso iure est nulla, vt & venditio.

CONGREGATIO, vide *Collegium, Respublica.*

1 **C**ONGREGATIONES
Pia, seu Confraternitates, possunt fieri sine autoritate Superiorum.

E 2

2 Con-

2 Congregatorum collegialiter prae-
ualet sententia maioris partis, nisi Pa-
pa praesideat.

CONFESSIO, vide *Casus re-
seruatus, Contritio, Eucharistia.*

1 **C**ONFESSIONIS Præce-
pto non satisfacere qui non est
dispositus ad Absolutionem, quidam
aiunt, alij negant: quod videtur proba-
bilis, modò integrè confiteatur. *Vide
cap. Quòd quidam, de pæn. & remis.* Quam-
quam etiam qui non integrè confite-
tur, ecclesiae pœnas euadat, vt quidam
probabiliter asserunt.

2 Potest differri confessio vltra tem-
pus præcepti, de sententia confessoris,
aut ex iusta aliqua causa.

3 Etsi quidam putant teneri ad con-
fessionem qui habet vsum rationis, sci-
licet cùm pudet malefacti, tamen ec-
clesia non videtur obligare ante pu-
bertatem.

4 Præcepto annuę confessionis satis-
facit quis confitens quouis anni tem-
pore:

père : qui annus ex consuetudine ecclesie incipit in Octaua Paschæ: quãquam communicaturus in Pascha, si est in peccato mortali, tenetur iterum confiteri: itemq; si est in articulo mortis, seu eius probabili periculo.

5 Probabilis est illa sententia, teneri statim confiteri, qui putat toto reliquo anno defuturum sibi Confessorẽ, aut qui possit à casu reservato absolueri. Illud certissimum, qui non premissa peccati mortalis confessione cõmunicauit, debere post communionem quamprimũ confiteri. Addunt & quidam, necessariò confitendum, cùm vix potest quis nisi cõfitendo euadere peccandi periculum: quod mihi nõ displicet: sed quia vulgo ignota obligatio, non est in vsu.

6 Si quis fictè, id est, non rite, confitetur, nempe sine dolore, aut proposito emendationis, sufficere postea solã illam fictionem confiteri, alij aiunt, alij probabilius negant.

E 3

7 Ite-

7 Iteranda confessio sine vlllo dolore facta, aut sine proposito vitandi peccatum, aut ei qui non poterat absolueri, aut si scienter omissum aliquod peccatum mortale, aut quod tale esse putabatur, etsi cum dubio aliquo (secus est si putabatur non tale esse.) Addunt quidam, etiamsi facta confessori prorsus imperito, aut qui non omnia intellexit, aut si quid mortale per crassam vel ignorantiam, vel obliuionem est omissum. Quæ ego nõ pu- to certa: sufficit enim postea confiteri per negligentiam ommissa, aut quæ for- tẽ confessor non intellexerat.

8 Si quis apud eundem confessorem iteret confessionem, non est opus repe- tere peccata iam ei dicta, sed id solum quod confessioni defuit.

9 Qui tenetur iterare confessionẽ, si eius rei oblitus confitetur postea ali- quoties peccata quæ facit, validæ sunt illę confessiones.

10 Qui ex iusta causa aliquod mortale
pec-

peccatū in cōfessione tacet, nō tene-
tur cōfiteri iterū illa quæ dixit. Est au-
tē causa iusta, nō posse confiteri illud;
nisi audiat aliquis qui propè sit, vt in
naui, vel hospitali: aut téporis angustia
excludi, aut periculum dāni notabilis
si cofitearis.

11 Abusus est non ferēdus, nihil con-
fiteri nisi interrogatum: nec est dispo-
situs ad Absolutionem qui aliter non
vult confiteri: est enim id, velle tacere
peccata de quibus nō interrogabitur.

12 Méteri in confessione de peccatis
venialib⁹, aut de aliàs cōfessis mortali-
bus, veniale solū peccatū est, etiamsi il-
la antea proposuisses apud te verè cō-
fiteri. Quòd si vnū solū peccatum tale
cōfitearis, & in eo métiaris, aut si dicas
te fecisse peccatū aliquod mortale, quā
nō fecisti, probabilis est quorūdā sentē-
tia, tūc peccari mortaliter, ob iniuriā
factā Sacramēto: quā ego tamē in totū
non ausim affirmare: quid enim si quis
simplicitate id faciat excusabil? Illud

certū, posse in confessione taceri peccata venialia, vel omnia, vel aliqua, nō enim sunt de necessitate cōfessionis, nisi fortè ex Regula aliqua Religionis: sed nulla talis obligat ad confitendum omnia venialia.

13 Nemo tenetur confiteri audiente tertio, aut per scripturam: etsi quidam putant teneri, qui aliter non potest, scripto aut nuntibus cōfiteri, & in morte per interpretem: quod de nuntibus quidem concesserim, de scripto & interprete non prorsus improbauerim, sed nec tamen condemnarim non facientem.

14 Non licere absenti per nuntium, aut per scriptum confiteri, quidam aiunt: quibus ego libenter consentio.

15 Debet quidem, qui potest, verbis confiteri: sed si causa subsit, potest etiā præsenti Sacerdoti peccata legēda tradere, etsi id quidam negant. *Vide.* 30.

q. 5. Qualis.

16 Qui delectatus est de peccatis præteritis

teritis
 tet co
 re qu
 opus.
 17 C
 ti, & r
 18 A
 cati, p
 mula
 vtile
 cuius
 famæ
 potes
 de cau
 Antiq
 terici
 cendu
 alius i
 notab
 lem e
 td qu
 nihi
 19 C
 es, p

teritis aliàs confelsis, id solum oportet confiteatur, non autem exprimere quæ illa fuerint peccata. *Vide Tho. opus. 64.*

17 Oportet confiteri speciem peccati, & numerum.

18 Ad declarandam speciem tui peccati, potes, si necesse est, declarare simul alienum, imò etiam cùm tibi id vtile est ad animæ salutem, aut illius, cuius sic fortè fama periclitatur: nam famæ præponenda salus: cùm auté tu potes dicere, potest & confessor eisdé de causis interrogare. Hæc Doctorum Antiquorum doctrina, quæ tamé Neotericis quibusdam non placet, qui tacendum putant peccatum per quod alius infamatur, aut alioqui damnum notabile patitur: quod probabile quidem est, præsertim in periculo damni: sed quod ad infamiam attinet, placet mihi Antiquorum sententia.

19 Confitendam circumstātiā, quæ et si peccati speciem non mutet, tamé

E 5   multo

multo grauiorem facit, aiunt quidam, alij negant: est certè cùm necesse sit confiteri: vt si quis furatus est centum aureos, non sufficit dicere solùm, Furatus sum: multũ enim refert scire quantum acceperit.

20 Tametsi incestus specie non differant, aiunt quidam confitendum gradum, præsertim si primus est, vt cũ parente aut germano. Vbi tamen quidã volunt sufficere, si solùm dicat fuisse factum in primo gradu, non nominando patrem, aut fratrem: quod satis est probabile.

21 Temporis circumstantia non mutat speciem, etsi mutare quidã putent.

22 In furto & luxuria confitendũ an factum sit in loco sacro, vel cũ re sacra: & si effusus sanguis, an in loco sacro. Quòd si quis occidit, addendum etiã quidã putat fuisse cognatum, ve personam sacram: & si furatus, per vin etiam rapuisse: si sic res facta.

23 Volunt quidam etiam in peccato

con-

continuationem diuturnam confitendā, itemq; frequentem eiusdem peccati repetitionē, seu relapsum: quod ego non puto necessarium, nec esse in usu.

24 Odij in parentes circumstantiam putat Nauar. necessariò confitendam: Caiet. autem, si notabiliter offensus est benefactor, id etiam explicandum.

25 Fœminam confitentē mentalē fornicationē, si virgo sit, etiam id dicendum, alij aiunt, alij negant: ego nō puto ab ea requirendum an virgo est.

26 Peccatum fuisse cum filia confessionis, est necessariò explicandum, et si non sit incestus.

27 Nec si quis contra conscientiam peccauit, aut contra votum quod sæpe renouarat, ea renouatio particulariter exprimenda.

28 Diuinationes per diuersa nō differunt specie, itaq; sufficit dicere, se peccasse diuinatione, aut superstitione.

29 Confitendum scandalum, scilicet factum fuisse aliquid animo inducēdi
alium

alium ad peccatum, vel tale fuisse, vt ad id occasionem daret: vt cū factū est publicum.

30 Quidam putant, cū vterq, peccans est coniugatus, id exprimendū: itemq; si omissa Missa, cū duplex esset Festum, aut violatum ieiunium, cū duplex Vigilia. Alij sentiunt, sufficere illis dicere fuisse adulterium, hīc verò omissam Missam, vel ieiuniū violatum.

31 Qui peccatū confessus, verbi gratia, fornicationem, oblitus est dicere fecisse se contra votum, postea sufficet id solum dicere, omissio peccato: etsi quidam putent, etiam tunc peccatum exprimendum.

32 Nauar. ait, sufficere meretricē dicere se per tot annos fuisse omnibus expositā: sic enim satis intelligi quid fecerit. Ego verò non essem tam generali confessione contentus.

33 Qui dixit se decē plus minus peccata fecisse, si postea recordatur fuisse duo-

decim
confite
tūm d

34 Q
quid e
stea ad
fiteri,

35 P
expira

36 C
cerdot

sa est e

licent

fiteri,

opinic

multū

quod

cap. On
conde
dum s
mē, c
lariun
quam
suum

decim, non tenetur illa duo iterum confiteri: secus est si dixisset fuisse tantum decem.

34 Qui cum puer esset, ignorabat aliquid esse peccatum mortale, cum postea aduertit, sufficit illud solum confiteri.

35 Potestas eligendi confessorem non expirat morte concedentis.

36 Cum periculosum est proprio Sacerdoti confiteri, aut alioqui iusta causa est ei non confitendi, posse sine eius licentia, petita tamen prius, alieno confiteri, alij aiunt, alij negant: quæ mihi opinio tutior videtur, quàmquam alteri multum fauet. *c. Placuit, de pæn. d. 6. per quod, ut pote prius, limitandum est cap. Omnis vtriusque.* Itaque factum non condemnarem, cum præsertim credendum sit id Papæ placere, nunc maxime, cum nemo potest confessiones secularium audire nisi approbatus: quamquam & apud Religiosos locum potest suum habere quod dictum est, scilicet

vt petita & non obtenta licentia, possint alij confiteri cū causa subest.

37 Eadē sæpe confiteri, valet ad gratiæ augmentum, & pœnæ remissionē.

38 Confessori scienti peccatum tuū, sufficit dicere, Accuso me de illo peccato quod tu scis.

39 Potest quis pluribus simul Sacerdotibus confiteri.

40 Cū quis in necessitate plures simul audit, potest simul absoluerē, dicendo, Ego vos absoluo, &c.

41 Rustici qui bona fide cōfessi sunt, non expresso numero peccatorum, nō sunt postea ab alio Confessore cogendi numerum omissum dicere, repetita cōfessione: admonendi tamē, vt in posterum numerum peccatorum explicent.

42 Confessio integra habēda est, quā talem iudicat peritus confessor: nec postea debet pœnitens quicquam cōfiteri, nisi certus sit nunquam se illud fuisse confessum.

43 Me-

43 M
tutis S
bus no
nicant
denun
44 N
obliui

CC

IC

vt Par
exemp
Cardi
nus. P
milix
2 Fan
rochus
dralis
dorum
rum v
qui ap
2 Nu
secular

43 Meretrices comprehenduntur statutis Synodalibus excommunicantibus nõ confitentes, aut non communicantes in Pascha: etsi tales nunquã denuntientur.

44 Non tenetur quis ob periculum obliuionis peccata scribere.

CONFESSOR, vide *Absolutio, Archipresbyter, Confessio.*

1 CONFESOREM Eligere potest, qui habet curã animarũ, vt Parochus, & Prælati Religionis exemptæ, & Vicarius Episcopi: item Cardinalis, & Decanus, & Archidiaconus. Potest & Cardinalis dare suæ familiæ confessorem.

2 Familiæ Episcopi confessor est Parochus proprius, vel Ecclesiæ Cathedralis: peregrinorum verò, & vagabundorum, & mercatorũ, vel mercenariorum vagantiũ, Parochus loci, vel alioqui approbatus confessor.

2 Nullus potest audire confessiones secularium, etiam sacerdotũ, nisi Parochus,

chus, aut qui fuerit ab Episcopo ad id approbatus. *Ex Trid. Concil.* Potest verò approbare Episcopus, etiã si sit excommunicatus, denunciatus, aut suspensus, modò non sit depositus.

4. Quidam putant, Doctoré vel Licentiatum in Theologia, vel Iure Canonico, ipso Iure cenferi per Papã approbatum: quorum sententia non probatur.

5. Priuilegium dicitur esse Ordinis Prædicatorum, adeoq̃, eorum erit qui habent communicationem priuilegiorum, vt semel approbatus ex ipsis confessor, vbique possit audire confessiones, nec id posse prohibere aliqué Episcopum: quod ego, ob eius autoritaté vnde accepi, facilè credo. Illud scio ex Bullis Pij Quinti, Religiosum ab aliquo Episcopo approbatum, nõ posse ab eodem iterum examinari: quòd si sit ex Mendicantibus, nec à successore: quod an sit postea validè reuocatũ, aliorum iudicio relinquo: ego interim

non.

non puto, meęque opinioni existimo fauere decreta Congregationis Concilij, quam sæpe soleo citare. Scio & quosdã sentire, Religiosos ab aliquo Episcopo approbatos posse vbique audire Confessiones: sed id alij negant: ego nec faciendum dixerim, nec, si factum sit, improbarim: cur enim magis hęc quàm alibi possit audire, si est approbatus?

6 Semel alicubi approbatus, potest vbique audire habentem facultatẽ eligendi confessorem approbatum, & à quouis Parocho adhiberi ad audiendas suorum confessiones.

7 Religiosi de licetia sui Prælati possunt confiteri cuius Sacerdoti, etiam non approbato, vt poterant ante Concilium Tridentinum; id enim in hoc nihil mutauit.

8 Sacerdotes seculares ex consuetudine confitentur cuius approbato.

9 Excommunicatus & suspensus à iurisdictione, potest dare licentiam audiendi

F

diendi

diendi confessiones, vel alteri confitendi, etsi quidam negent; solū enim prohibetur ista per se exercere.

10 Quantum ad cōfessionem, & cōmunionem, & alia tibi vtilia, proprius Sacerdos est, vbi de præsenti habitas, nec potes commodè tuum adire. *Ex Sylis.* Quod mihi videtur valde notandum.

11 Qui dubitat an sit idoneus ad audiendas confessiones, Superioris præcepto excusatur, non autem si sciat se ad id esse ineptum, seu insufficientem. Excusatur & imperitus, si audit periti confessionem, vel alicuius, tempore necessitatis, vt morientis, vel ab infidelibus capti, vel soliti confiteri solū venialia.

12 Prælati approbato prohibens audire confessiones, non ideo facit inualidam Absolutionem, nisi ei auferat iurisdictionem.

13 Cōfessor non tenetur interrogare quem putat se prius bene examinasse,
etiam si

etiamsi credat illum aliquid omittere; est enim sufficiens illa confessio. Nec si aduertat illū omittere aliquid, quod probabiliter putet non esse peccatum mortale, tenetur illum monere, nisi res esset quam ille scire teneretur, aut esset peccatum in proximi damnum vergens: quamquā, si nulla ex monitione speratur utilitas, relinqui potest in sua bona fide.

14. Si pœnitens nihil de peccatis cogitauit, non audiendus, nisi esset periculum mortis, aut putaretur dānum alioqui graue secuturum: tunc enim examinandus, & iuuandus.

15 Tenetur Parochus audire subditā confessionem, nisi iusta causa impediat: etsi quidam putant non teneri, nisi cū ille confiteri tenetur.

16 Confessor Episcopi, vel Superioris exempti, potest in ipsum absoluen- do, & dispensando, quicquid ille potest in subditos.

17 Habere ordinariē duos confesso-

res, alterum cui graua dicas, alterum cui leuia, vt probus habearis, quidam dicunt esse peccatum mortale ob illius confessorum, secus verò esse si semel ac iterum fiat ob pudorem.

18 Sigilli confessionis obligatio nõ est, vbi non est confessio Sacramentalis, id est facta ad obtinendam Absolutionem, aut alioqui causa salutis: quare tunc potest peccatum prodi Iudici legitimè interroganti, de quo tamè vide **IUDICIALES ACTVS,** & **SECRETVM.** Quòd si quis accedat animo peruertendi confessorum, aut quærendi auxilium ad peccatum, prodi potest.

19 Cognito magno Reip. periculo per confessionem, sufficit generaliter monere vt caueatur: potest & is, cui paratum est malum, moneri, vt caueat tali loco & tempore, modò non sit periculum vt prodatur pœnitens.

20 Tegenda omnia audita in confessione, quorum reuelatione confessio red-

reddetur onerosa: itemque omnia peccata aliena in ea audita: denique quicquid pœnitens tēgi voluit (debet & pœnitens tacere quod confessor tēgi voluit.) Quidam tamen dicunt, non cadere sub sigillo id per quod peccatum nullum proditur.

21 Non est contra sigillum, monere Superiorem de peccato quod scis ex confessione solere committi, vt prouideat, verbi gratia, prohibendo accessum ad Monasterium certarum personarum, modò ne prodatur quis in particulari, aut periculum sit ne à superiore per eam reuelationē deprehēdatur.

22 Occultè corripere postea pœnitētem de auditis ab eo in cōfessione, etsi est illicitum, sed non contra sigillum confessionis: quamquàm licere interdum indicat *cap. Sacerdos, de offic. Ord.*

23 Si duo confessores eundē audiāt, non poterunt postea inter se de illius peccatis loqui, nisi ille credatur boni id consulere.

24 Reuelare aliquid leue confessionis, modò sit peccatum, quidam putant esse mortale: quod mihi durú videtur.

25 Potest confessor iurare se nihil scire, imò nihil se audisse tale in confessione, subintelligendo, sic vt dicere teneatur: eodemque modo potest pœnitens iurare se nihil, aut nihil tale dixisse in confessione.

26 Non est contra sigillú dicere, Iste mihi confessus est peccata sua, vel peccata venialia, modò nihil prodat in particulari: nec de publico peccatore dicere, Ille mihi confessus est suú peccatum. etsi id quidam negent.

27 Licet negare suffragium ad aliquod officium ei quem ex confessione scis non esse ad illud idoneú, imò & eius electioni resistere, modò absit periculum proditæ confessionis.

28 Quem Episcopus sola confessione scit irregularé, debet petenté ordinare, nisi habeat aliquá causam negandi
honc-

honestam, aut absit periculum reuelatæ confessionis, etiamsi ille putet se ob confessionem repelli.

29 Nec in occulto licet vitare, quem per solam confessionem scis excommunicatum.

30 Tenentur ad sigillum quouis modo confessionis conscij: itaque & is a quo confessor consilium petiuit, & cui illicitè reuelauit, & confessionis interpret: quamquam horum, quidam aiunt, non parem esse atque confessoris obligationem, esse tamen obligatos suo modo.

31 Contra reum proditum reuelata confessione, non potest procedi: trásit enim illa notitia cum onere sigilli.

32 Potest pœnitens dare licentiã reuelandi: potest & datam, cum voluerit, reuocare.

33 Pœna reuelantis cõfessionem, est depositio, & perpetua pœnitentia in Monasterio.

34 Usurarius publicus nõ est admittendus

38 CONFIRMATIO.

38
dus ad confessionem, antequam de
cautionem de restitutione vsurarum.

CONFIRMATIO, vide *Archiepiscopus, Baptismus.*

1 CONFIRMARE Potest Episcopus, etiam in suo Palatio, aut alio loco honesto, & tempore interdicti, & post prandium.

2 Confirmans in sua diœcesi, etiam alienos concurrentes, non peccat: credendum enim gratum id esse proprio Episcopo.

3 Non potest Episcopus confirmare in aliena diœcesi, sine licentia proprij Episcopi.

4 De quo dubitatur an sit confirmatus, confirmandus sub conditione, si non est confirmatus.

5 Nô confirmâdus perpetuò amês, nec infans ante septennium. Quidam tamen pntant posse vtrumque confirmari: quin etiam expedire vt infantes confirmêtur: & quidem debere, si sint morituri.

6 *Chrism*

6 Chrisma oportet esse vnus anni:
nam vetus comburendum in ecclesia.

7 Balsamum est de necessitate præ-
cepti: an verò sit etiam de necessitate
Sacramenti, alij aiunt, alij negant.

8 Balsamū Indicū verè est balsamū.

9 Facienda vnctio in frôte, cū signo
Crucis, & inuocatione Trinitatis.

10 Omittere cereum, aut colaphum,
non est peccatum mortale.

11 Non peccat mortaliter qui negli-
git confirmari, si absit contemptus.

12 Negligètia Episcopi notabilis in
confirmando, mortale est peccatum.

13 Non est necesse præmitti ieiuniū
aut confessionem.

14 In necessitate idem potest esse pa-
trinus, qui fuit in Baptismo.

15 Patrinum oportet esse confirma-
tum. *Cap. In Baptismate, de Consec. d. 4.*

16 Nec in necessitate quidam volūt
licere tenere filium aut fratrem: cum
quibus ego non sentio.

17 Ligandam frontem, donec sicce-

90 CONSECRATIO.

tur unctio, nec lauandam per septem dies, quidam aiunt. At solét Episcopi ministri eam statim tergere: quare etiá postea lauari potest, si opus sit.

CONIVX, vide *Matrimonium*,

CONSCIENTIA, vide *Dubium*.

CONSECRATIO, vide *Benedictio, Calix*.

1 **E**CCLÉSIA Quolibet die potest consecrari. *Vide de Consec. Eccles. c. 2.*

2 Ecclesia consecranda ab Episcopo proprio vel ab alio de illius licentia.

3 In Ecclesiæ consecratione oportet Missam celebrare: sufficit autem quòd Presbyter celebret. *Vide glo. c. Omnes, de consec. d. 1.*

4 Consecrationem ecclesiæ, aut altaris, aut virginum, solus Papa potest simplici Sacerdoti committere. *Vide glo. de consec. d. 4. Omni tempore.*

5 Consecratur virgo die Dominico, & festo soléni, & in necessitate quouis

CONSERVATOR. 91

uis die, idq; à solo Episcopo: sed velù
continentiæ dat etiam Presbyter.

6 Possunt consecrari etiam pollutione voluntaria corruptæ: dicuntur enim vulgò virgines: puto etiã posse corruptas occulto stupro: nam etiã tales virgines putantur: nec peccatum suum tenentur prodere.

7 Consecrandus Episcopus die Dominico, & intra menses tres à sua confirmatione.

CONSENSVS, vide *Capitulum, Contractus.*

1 **T**ACENS Habetur pro consentiente, in ijs quæ sine eius consensu fieri non possunt.

CONSERVATOR.

1 **C**ONSERVATOR, Id est Iudex datus à Papa ad defendendum aliquem contra apertas iniurias, potest cogere per Excommunicationem brachium seculare ad se adiuuandum.

CON-

CONSILIVM, vide *Restitutio.*

1 **C**ONSILIVM sequi tenetur, qui iubetur facere de consilio, aut secundum consilium, non autem si petere tantum, aut facere cum consilio. *Vide cap. 1. Ne sed. vac. libr. 6.*

2 Si is cuius consilio faciendum est, aut dare non vult, aut est absens, procedi potest ad actum, si est periculum in mora.

3 Consiliū a se datum reuocans non tenetur, secundum quosdam, de damno secuto: si tamen non persuadet, tenetur monere illum cui paratur damnum, ut caueat. Quidam tamen aiunt, semper de damno teneri suo consilio facto, si non persuasit dum reuocaret, quia verè damni causa est: aliud verò longè esse in mandato, quod sufficit reuocare: postea enim non potest dici datum datum ex mandato.

CONSVE TV D O, vide *Lex.*

1 CON-

1 **C**ONSVE TV D I N E M
 Generalem habet em vim legis,
 nõ potest Episcopus abrogare, vt nec
 Ius commune.

2 Cõsuetudo immemorabilis habet
 vim legis & priuilegij, & facit præsu-
 mi iustum titulum.

3 Consuetudo rationabilis, si est cõ-
 tra Ius, præscribit quadraginta annis:
 si autem est præter Ius, decem. Quidã
 tamen dicunt, rationabili consuetudi-
 ne non solùm contra Ius Ciuile præ-
 scribi decem annis, sed & contra Ca-
 nonicum, Papa sciente, & non contra-
 dicente: quod mihi magis probatur:
 cur enim tam longa consuetudine nõ
 dicatur lex abrogata? Nec mihi satis-
 facit illorum responsum, per decẽ qui-
 dem annos non receptam legem non
 ligare: at vbi recepta est, opus esse per
 quadraginta non fuisse in vñ: nec e-
 nim video cur lex à principio non re-
 cepta, per annos decem nihilominus
 ligare debeat, aut cur ad receptæ abro-
 gationem

tionem quadraginta opus sit. Hæc à me probabiliter dicta, doctiorum tamé, vt & reliqua omnia mea, submitto iudicio.

4 Cõsuetudo nõ obligat, nisi id intendat qui potest legem cõdere: quod præsumitur cum est immemorabilis, aut saltem annorum quadraginta.

5 Consuetum dicitur, seu solitum, quod bis factum est.

CONTRACTVS, vide *Culpa, Debitũ, Depositum, Obligatio.*

1 **C**ONTRACTVS In quo seruatur Ius naturale, valid⁹ est, etiã si desit Iuris humani solénitas, nisi lex irritet non solũ contractum, sed etiã dominij translationem, vt à pupillo: cui tamen iudex illam per sententiam rem attribuerit, licitè illã tenet.

2 Contractus minoris validatur iuramento, si sit doli capax: quidam tamen requirunt ætatem pubertatis.

3 Contractus maioris cum minori tenet, si minor voluerit.

4 Cons

4 Contractus qui communiter fit, & est Reip. utilis, condemnari non debet, nisi apertè constet esse illicitum, cùm præsertim Resp. ex potestate quã habet in bona communia, credenda sit supplere, si quid alioqui tali cõtractui desit.

5 Si dictum est in contractu, vt fiat aliquid secundùm alterius partis arbitrium, æstimanda res est secundùm arbitrium boni viri.

6 Inductus dolo ad contractum spiritualem, vt Religionem, vel matrimonium, tenetur, nisi dolus eiusmodi sit, vt eo etiam prudens decipi posset: tunc enim putandum defuisse omnino voluntatem contrahendi. In temporalibus verò inualidus est contractus, si ei dolus causam dedit.

7 Cõtractus quiuis factus ex metu iniustè ad id incusso, inualidus est.

8 Post cõtractum donationis statim possunt conditiones apponi, quas voluerit donator.

9 Contractum celebratum inter lu-
dentes aleis prohibitis, ius irritat.

10 In contractu qui Italicè dicitur
Scommessa. Hispanicè *Apuesta*, Latinè
Sponsio, cum scilicet de re aliqua alius
ait, alius negat, proposito pretio ei qui
deprehendetur verum dixisse, non te-
netur restituere qui rem certò sciebat,
si dolus abfuit.

11 Consensus qui actui defuit, potest
post aliquod tempus adhiberi, & illum
validare.

12 Contractus subditorum potest Prin-
ceps ex causa dissolvere.

13 Cum permutantur res inæqualis
valoris, quæ sunt in diuersis locis, cen-
sentur permutantes donare quod ex-
cedit.

14 Tempus longum facit præsumi cõ-
tractui adhibita omnia necessaria, etiã
si in instrumento non exprimentur.

15 Ex cõtractu præcessoris facto no-
mine dignitatis, tenetur qui in ea suc-
cessit.

16 Contra-

16 Contractus non irritatur ex eo, quòd in Ecclesia celebretur.

17 Còditio còtra substantiam actus posita à principio per vtrunque contrahentem, vitiat contractum. Quòd si non talis sit, sed sit impossibilis, aut turpis, in spiritualibus quidem reijcitur, in temporalibus communiter vitiat.

18 Pactum de non reuocanda donatione, etiam ob ingratitude[m] donatarij, non valet, etiamsi firmetur iuramento, quia est contra bonos mores: etsi quidam putant firmari iuramento. At communis est opinio, pactum còtra bonos mores nec iuramento firmari.

19 Pacto seruiendi per annum obligatus, si ægritudine per tēpus aliquod impeditur, non tenetur supplere, sed stipendium minuere.

20 Pactum de non recuperando pignore, si præfixo tempore debitum nõ soluatur, non valet, nisi firmetur iura-

G. mento,

28 CONTRITIO.

mento, aut pignus nō plus valeat quā debitum, aut fiat ratione pœnæ. *Vide glos. cap. 7. de pignor.*

21 Pactū de certa summa soluēda pro verisimili interesse, v: l periculo, siue sequatur id, siue non, licitum est.

22 Pactum iuratum non tollitur per clausulam generalem dicentem, Non obstantibus quibuscunq;.

23 Pactū de futura successione, etiam iuramento firmatum, non valere, quia aufert testandi libertatem, quidam aiunt, alij negant: ego valere puto in conscientia: est enim velut donatio quædam causa mortis, seu cum conditione vt habeat effectum post mortem.

CONTRITIO, vide *Confessio, Peccatum.*

1 **C**ONTRITIO Est dolor de peccato, quia sit eo offensus Deus.

2 Conteri tenetur quisque in actu requirente statum gratiæ, adeoquē in
Sacra-

Sacramentorum ex officio administratione: itemque in mortis articulo.

3 Qui se mallet mortuum fuisse, quã Deum offendisse, videtur contritus.

4 Attritio, id est imperfectus de peccato dolor, sufficit cū Sacramento Pœnitentiæ ad gratiam impetrandam. *Vide Conc. Trid. Sess. 14. c. 4.*

5 Dolor sufficiens est cum Sacramēto, dolere quòd non satis doleas, itemque displicentia de peccato, cum proposito cauendi, etiamsi displiceat ob timorem pœnæ, aut peccati turpitudinem, modò adsit spes veniæ.

6 Non requiritur ad singula peccata singularis dolor, sed sufficit vnus de omnibus peccatis dolor.

CONTUMELIA, vide *Iniuria.*

OMNES Cõtumeliæ, id est iniuriæ publicæ contra honorem, eiusdem sunt speciei: itemque, omnes de tractiones, id est occultæ contra famã iniuriæ.

2. Contumelia ex genere grauior est furto: potest tamen furtum ex quantitate grauius esse.

CORREPTIO, vide *Denuntiatio, Iudiciales actus.*

1. **C**ORRIPERE Tenetur quisque proximum de peccato quod certò scit esse mortale, si potest sine suo graui damno, & credat profuturum, nec illum sine correptione emendandum, estq; tempus corripiendi opportunum.

2. Omittere correptionem, ferè semper veniale peccatum est. *Vide, Aug. i cii cap. 9* In Prælatiis tamen, quorum maior est obligatio subditos corripiendi, facilè potest esse mortale, si ex negligentia aut timore correptionem necessariam omittant.

3. Corripere publicè peccantem publicè, ferè non tenetur, qui non est peccantis Superior.

4. Denuntiare peccantem Superiori, non oportet, si non speretur ex eo

COR-

correctio, aut si correptio sufficiat ad emendationem, aut si quis videat patrem suum peccantem.

5 Potest quis ante correptionē Præ-
lato denunciare, si peccatum est publi-
cum, aut in damnū tertij, aut alioqui
Reip. perniciosum, vel Communitati,
aut Prælati vir prudens & probus.
Vide Tho. 2. 2. q. 33. & quolib. 11. q.
13. & 4. d. 19.

C R E D E R E, vide *Fides.*

C R I M E N.

1 C R I M E N Læsæ maiestatis nō
incurrit, qui non est Principi
subditus.

C V L P A.

1 C V L P A Lata dicitur, quā ho-
mines cōmuniter vitare solent:
leuis, quam diligentes, leuissima, quā
diligentissimi.

2 Si contractus fit in fauorē vnus
solum, tenetur is de culpa etiam leuif-
sima, alter verō solum de dolo: si autē
in fauorem ytriusque, vterq; tenetur

de leui. Ita Nauar. cum Iureconsultis, quod ego seruandum puto in Foro exteriori: alioqui in conscientia nemo tenetur nisi de culpa lata, seu mortali, nisi aliud sit conuentum, aut res esset eiusmodi, quæ exactam requireret diligentiam, & per negligentiam læsa esset: quamquam in ijs multum potest prudentia, & æquitatis ratio, quid sit agendum decernere.

C V R A T O R, vide *Minor.*

1 **C** V R A T O R, Et tutor, tenetur ad damnum culpa sua eueniens. Quod si cum tenerentur negotiari omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere quinque pro centum.

2 Tutor non impeditus causa iusta, tenetur cum Notario quam primum facere inuentarium.

3 Mater per transitum ad secundas nuptias desinit esse tutrix, itemque per vitam incontinentem.

C V R A T V S, vide *Paro-*
chus.

C V-

CURIOSITAS, vide *Diabolus.*

I MORTALE Peccatum est, velle videre id, aut scire, cuius visio, aut scientia, in periculū peccandi mortaliter inductura creditur.

CUSTOS, vide *Restitutio.*

I CUSTOS De damno tenetur, quod non impedit, cum possit.
2 Cum fures à culpa excusantur ob necessitatē, potest custos dissimulare.

DEBITVM, vide *Beneficium, Contractus, Ecclesia, Hereditas, Mutuum, Restitutio.*

I **D**EBITVM Soluendum estimatione monetæ temporis contractus.

Qui debet monetam certi metalli, in ea soluat, vel eius æstimationem in tempore solutioni præfixo.

2 Si debitæ pecuniæ mutata est materia vel pondus, soluenda est æstimatione temporis cõtractus: quòd si solum pretium mutatum, ante moram prodest id, & nocet creditori, nisi aliud sit conuentum: post moram verò soluenda est æstimatione temporis quo solui debuit. Quidam tamen dicunt soluendã maximo pretio quo valuit post morã.

3 Res in specie debita missa ad eius dominum per hominem vulgò fidelẽ habitum, domino perit: quòd si mittẽs mala fide possidebat, ei perit, quia fuit in mora. Perit etiam domino, si apud debitorem perit ante moram sine eius culpa dante causam interitui.

4 Pecunia debita perit creditori, qui eam tempore opportuno oblatam noluit recipere, & deposita est apud honestam personam: item si absente creditore consignata est Iudici, vel, deficiente

ficiente Iudice. honestis personis.

5 Qui non est soluendo, & exigente creditore flagellatur à Iudice, postea nihil debet.

6 Probabile est quod quidam dicunt, neminem teneri soluere id, cuius soluti lex repetitionem concedit, nisi iurasset soluere.

7 Debetur publicum salarium seu stipendium integrum Potestati, Advocato, Assessori, & Doctori, etiamsi ante finem statuti temporis moriantur: at salarium talibus promissum à privata persona, solum pro rata debetur.

8 Ad debita tenetur hæres (non autem usufructuarius, nisi huic fuisset relicta tertia aut quarta pars sub nomine hæreditatis, tunc enim pro rata teneretur; secus esset si bonorum nomine, & non hæreditatis) tenetur etiam hæres ad legata, & ad vota realia defuncti, itemque iuramenta realia.

9 Debitum alicui ex promissione, vel iuramento, nõ debetur hæredibus

G 5

eius,

eius, si is qui promisit, in illius tantū personam intendebat.

10. Si res debita perinde fuerat apud dominum peritura, nec antea ei utilis futura, liberatur debitor: secus est si illud dubium sit, & iste fuit in mora.

11. Debitor morosus tenetur de damno & lucro cessante, vsurarius tamē solum tenetur de dāno: illud vero quod dictum est de lucro cessante, intelligunt quidam solum postquam creditor monuit velle sibi solui etiam id.

12. Qui furatus est pecuniam, solum eius valorem debet, non autem quod ex eius negotiatione aut permutatione lucratus est, nisi creditor itidē fuisset lucraturus.

13. Si pecuniam debitam non habēs, offert rem meliorem, tenetur creditor accipere.

14. Potest creditor petere debitū ante tempus a debitore suspecto.

15. Debitū viri nolentis soluere, posse vxorem soluere, etiam illo prohibente

béte, Nauar. ait : quod mihi probatur.

16 Solués creditori sui creditoris, liberatur in conscientia.

17 Cum debitor tenetur creditorem adire, sufficit illum querere vbi solet conuersari.

18 Debitum filiofamilias soluens sine consensu patris, aut minori sine cōsensu tutoris, non liberatur, nisi sit in illorum vtilitatem cōuersum. Ita Syl. Ego puto in conscientia liberari, si illi erant creditores, adeoque debitæ rei domini.

19 Si pro nolente soluere, cum deberet, soluisti, tenetur ille tibi.

20 Pro debito à te post annum soluendo, potes nunc minus soluere sic voléti creditori: est enim id velut emere rem futuram, quæ minus valet quàm si præsens esset. Ita Nauar. & quidam alij : quod Sotus & alij quidam negant licere: mihi non videtur illicitum, si quis ab aliquo alio debitum post annum soluendum emat à creditore minori pretio:

tio: nec apparet cur nō liceat idem ip-
 si debitori facere, quamquam certè ali-
 quid videtur interesse, vt mirum non
 sit quibusdam improbatum: ego fa-
 ciendum non probarim, factum non
 improbauerim.

21 Debitum tibi, si non potes aliter
 commodè recuperare, potes clam tol-
 lere, & postea iurare te non accepisse,
 scilicet illicite.

22 Si creditor est in eadem necessita-
 te cum debitore, reddendum ei id cu-
 ius non fuerat translatum dominium.
 Putant & quidam etiam aliud debi-
 tū quoduis reddendum, nisi extrema
 sit debitoris necessitas: in qua, etiam si
 antea iurasset se redditurum, non te-
 nerit: intelligebatur enim, nisi extrema
 opprimeret necessitas.

23 Qui mala fide accepit, aut fuit in
 mora restituendi, tenetur reddere, nisi
 maius damnum patiatur reddendo nūc,
 quam creditor non recipiendo.

24 Bonæ fidei debitor non tenetur
 mutare

mutare statum ad soluendum rem nõ
 in specie debitam, etiamsi creditor sta-
 tum mutare cogatur, si non soluat:ur:
 melior enim est conditio possidentis.
 25 Non debet debitor pati soluendo,
 quod creditorem velle eum pati
 æquum non est.

26 Genuensium debitorum mos, sic
 cum creditoribus componentium, vt
 minori summa cõtenti sint, liberat eos
 etiam ad pinguiorem fortunam veniẽ-
 tes, etsi quidam id negant. Sufficit au-
 tem, secundum Nauarr. maiorem credi-
 torum partem sic esse contentam, vt
 minori parti, quæ reclamauit, nõ plus
 soluatur quàm cæteris: tenentur enim
 & hi stare conuentioni maioris partis.

DEBITVM CONIUGALE,

vide *Matrimonij impedimẽta, Vo-*
luntum.

REDDENDVM Cõiugi de-
 bitum, etiamsi ille petendo pec-
 cet, vt quando fecit votum continen-
 tiæ, etiam de consensu coniugis: etsi
 qui-

110 DEBITUM CONIUGII

quidam dicunt, non teneri reddere: alij,
nec posse.

2 Potest, qui non vouit, petere debi-
tum ab altero, qui etiam se cōsentien-
te vouit continentia. Quod si cōmuni
consensu vterq. vouit, neuter petere
potest, aut reddere: quanquā reddere
posse quidam dicunt, nec improbabili-
ter. Videtur autem alijs pertinere dis-
pensationē ad Papam, tanquam votū
absolutum continentie: quod mihi nō
videtur, sed posse Episcopū dispensare.

3 Cū vterque vouit non petere,
possunt copulari, non petendo tamē,
cū alter intelligit alterum, si posset,
petiturum. *Ex Nauar.*

4 Contrahens matrimoniū post vo-
tū castitatis, non potest vnquam pe-
tere, nisi in gratiam coniugis (est e-
nim id quoddam reddere) aut dispen-
sante Episcopo. Quidam tamen aiunt,
sola prima vice petentem peccare, po-
stea verò licere ob statū matrimonij:
quod mihi de viro nō videtur impro-
babi-

DEBITVM CONIUG. III

babile: fieret enim alioqui magnum uxori præiudiciũ, si ipsa cogatur semper petere. Illud certũ, post votum nõ contrahendi matrimonium, posse, qui cõtraxit, debitũ petere, & qui post votũ Religionis matrimoniũ cõsumauit.

5 Copulam, si fiat ad vitandum in se fornicationis periculum, esse peccatum veniale, alij aiũt, alij probabiliũs negant: certè ad vitandum in cõiuge, non est: item si fiat ad vitandum morbum: est verò, si fiat causa sola voluptatis.

6 Copulari ante benedictionẽ, aut nullũ, aut leue peccatũ est (etsi quidã mortale esse putant) quin etiam expedit, si multum illa differatur.

7 Dubitãs an sit validũ matrimoniũ, reddat debitũ: & si post inquisitionem diligentem adhuc dubitat, petere etiã potest. *Vide. c. 44. de sententia excomunicacionis.*

8 A cõiuge adultero, vel adultera, etiã publicè, licet petere, & etiã reddere

Potest

112 DEBITVM CONIUG.

Potest & adulter & adultera à coniuge petere: sed is potest negare, nisi etiam ipse sit adulter, aut causa adulterij coniugis.

9 Non tenetur coniux intra duos menses debitum reddere, si velit de statu Religionis assumendo deliberare. *Vide. c. Ex publico, de conuers. coniug.*

10 Reddendum debitum coniugi, cū apparet petiturum, nisi pudore impeditur.

11 Tempore menstrui debitum petere, aut reddere, quidam mortale peccatum putant: quod alij probabilius negant.

12 Copulam in loco sacro mortale esse peccatum, etiam reddentis, quidam aiunt: ego etiam petitionem puto aliquando posse à mortali excusari, vt si fiat ad vitandum peccati periculum, aut alia iusta causa.

13 Qui coniugis cognatum in primo vel secundo gradu cognouit, non potest debitum petere (potest verò petere:

tere alter coniux, & petēti negare) nisi dispenset Episcopus, aut ignoraue- rit esse cognatum, aut per vim cogno- uisset. Quidam tamen dicunt, si petat, non peccare mortaliter: quod ego nō admiserim in sciente Ecclesiæ prohibi- tionem.

14. Nullus copulæ modus, si fiat in vase debito, id est intra vxoris puden- dā, est peccatum mortale, nec si fiat in festo, aut quouis alio tempore, aut cū vxore grauida.

15. Excusat à reddendo debitum, pe- riculum morbi: quòd si est infectionis etiam periculum, licebit non solū tho- ro, sed etiam cōhabitatione separari.

16. Coniugū amenti potest alter debi- tum reddere, sed non tenetur, quia nō liberè petit.

17. Inchoatam copulam omittere an- te seminationem, non est mortale, nisi sit in alterutro ex eo periculum pollu- tionis.

18. Vxorem statim post copulā min- gere,

H

gere,

gere, aut se erigere, vt semen viri receptum emittat, mortale, esse quidam aiunt, alij negant: vtrumque probabile.

19 Non est mortale non reddere saepissime & molestè petenti, moderatè enim petendum; aut sic petenti, vt nõ intèndat ad mortale peccatum obligare, aut quia plures iam sunt filij, quã vt ali possint à parentibus. In omnibus tamen dictis casibus excipiendũ, nisi in petente esset alioqui periculum incontinentiæ.

20 Debitum petere nocte manè comunicaturum, peccatum est, sed non mortale.

DECIMAE.

DECIMAE Non debetur, vbi non est eius rei consuetudo: & quidem personales, id est ex lucro industriæ, nullibi ferè sunt in vsu.

2 Decimas nõ debet Clericus ex fructibus Ecclesiæ, nec ex patrimonio, si Ecclesiæ seruiat cui debentur deci-

mae:

ma: standum tamen consuetudini præscriptæ in ijs & similibus.

3 Si de prædio dotetur Ecclesia, nõ ideo liberatur ab obligatione soluendi decimas, quas solebat alteri Ecclesiæ.

4 Decimæ animalium pars debetur Parochiæ propriæ, pars ei vbi pascunt, nisi aliud sit in more positum.

5 Non solvens decimas ob iustum impedimentum, potest absolui, *secundum Nauar.* non obstante Cõcilio Tridentino.

DEGRADATIO, vide *Depositiõ, Hore Canonice.*

1 **D**EGRADATIVS Clericus (quod fit ob crimẽ grauissimũ) priuatus est executione Ordinis, & beneficio, & priuilegio Clericali: itaque potest per Iudicẽ secularẽ puniri; nec qui eum percutit, est excommunicatus.

2 Degradatus, à solo Papa restituitur.

H 2

3 Non

16 DELEGATVS.

3 Non solet degradari nisi qui est in sacris: potest autem degradari quicumque in crimine aliquo est incorrigibilis.

DELECTATIO MOROSA,
vide *Luxuria, Peccatum.*

DELEGATVS, vide *Gratia.*

1 **D**ELEGARE Potest quiuis Ordinarius, id est, habens potestatem ordinariam, & dare potestatem subdelegandi. Potest etiam delegare delegatus Principis, nisi ei committatur nudum ministerium, & non ipsa potestas: & subdelegatus delegati Pape, itemq; Vicarius Prioris seu Guardiani absentis, est enim velut Ordinarius: & Vicarius Episcopi generalis: denique is cui tacite id concessit qui delegauit.

2 Potest Prælatus delegare priuilegium quod habet ratione officij, absoluendi subditos, & cum eis dispensandi.

3 Delegatio non expirat delegante

ex-

excommunicato, aut suspenso, nec ipso mortuo, si est data ad eius beneplacitum: alioqui & mortuo ipso & amoto expirat, nisi iam causa esset incepta.

4 Ante certificationem de reuocatione non expirat reuocata à delegante delegatio..

DELICTVM, vide *Crimen*, *Pecatum*.

DENUNTIATIO.

1 DENUNTIARE Iussus per edictū generale intra certū tēpus, si non fecit, tenetur quā primū potest, nisi post illum terminum sciuisset. Vide EXCOMMUNICATIO.

DEPOSITIO.

1 DEPOSITVS Retinet priuilegium Fori & Canonis. Vide EXCOMMUNICATIO.

2 Depositione digna sunt, stuprum, incestus, adulterium, & omnia adulterio maiora (quin etiam *cap. Peruenit. d. 59.* indicat sufficere fornicationem)

H 3

item

111 DEPOSITVM.

item furtum, periurium, homicidium, etiam solo consilio vel hortatione factum, & omne crimen inducens irregularitatem: denique quiduis enorme Iudicis arbitrio.

3 Depositus sine degradatione per Episcopum, ab eodem potest restitui. Quidam tamen addunt, nisi ob crimen sit depositus maius adulterio.

DEPOSITVM, vide *Commodatum*.

1 **D**EPOSITVM Vel *commodatum* missum per hominem habitum fidelem ad dominum, ei perit: item si pereat apud depositarium, vel commodatarium, sine culpa ad illius interitum aliquo modo ordinata, aut si perinde apud dominum fuisset periturum.

2 Deposita apud te, vel *commodata*, causa solius deponentis, in periculo postponenda sunt tuis omnibus: si vero causa vtriusque, tuis æqualibus: si tua causa solùm, tuis pretiosioribus.

Ofer-

Offerre quidē aliena periculo pro tuis non potes: sed tua seruare, neglectis, eo modo quo dictum est, potes, si ea cum tuis simul seruare non possis.

3 Ecclesia tenetur de deposito apud Sacristam, si iste deputatus erat ad custodiam depositorum, non autem si solum erat deputatus ad Sacristiæ custodiam.

4 Potest in cōscientia & depositū & commodatū pro debito detineri, quicquid sit de Foro exteriori.

5 Pactum quod depositarius de dolo non teneatur, non valet.

6 Depositum dandum fisco, si ei omnia deponentis bona sunt adiudicata, ait Nauar. Ego ei, qui deposuit, restituendum crediderim, quod ad Forum conscientiæ attinet, nisi id Iudex prohibuisset.

7 Depositarius reddens depositum familiari deponentis, liberatur: nō liberatur autem, si rem pretiosam dedit, leuiter credens signū aliquod afferēt.

8 Res vsu consumptibilis deposita, fit mutuum simulac depositarius vti incipit de voluntate deponentis.

DETRACTIO, vide *Contumelia*.

DIABOLVS.

1 **C**VM Diabolo non licet colloqui, aut agere, nisi vt cum hoste: cum eo tamen colloqui in arreptitijs seu dæmoniacis vanè & curiosè, veniale solum peccatum est. Nec illicitum est ab eo aliquid interrogare, solum ad aliorum vtilitatem, modò absit societatis cum illo, aut familiaritatis animus, nam amicitia cum eo queuis, mortale est peccatum.

DIMISSORIAE.

1 **D**IMISSORIAE Litteræ vales sunt etiam Episcopo mortuo.

2 Non possunt autem dari à Capitulo sede vacante, nisi post annum, aut si quis ob beneficium cogatur ordinari.

Ex *Conc. Trid.*

DIS-

DISCERE, vide *Fides*.

DISPENSATIO, vide *Confessor, Episcopus, Excommunicatio, Gratia, Iuramentum, Matrimonium, Ordo, Votum*.

1 **I**N Dubio an res egeat dispensatio ne, potest Episcopus declarare nõ egere, vel ad cautelam dispensare, secundum quorundam probabilem sententiam.

2 Cùm subest causa dispensandi, videtur peccare Prælati, qui potest, si non dispenset.

3 Data facultas dispensandi, intelligitur si sit causa legitima.

4 Ad dispensandum sufficit putari causam esse rationabilem.

5 Quod *sess. 22. Trid. Con. c. 5.* dicitur, non valere dispensationem Papæ usque ad notitiam Ordinarij, intelligo de data in Foro exteriori.

6 Gratia seu potestas dispensandi non expirat morte concedentis: at mādātum seu commissio particularis cū

H 5 aliquo

aliquo dispensandi, expirat si res est integra, ut quidam aiunt. At ego puto cum alijs, cui data est potestas dispensandi cum aliquo, quia gratia quedam est, non expirare: quin etiam si Episcopo data sit, illo mortuo manere in Capitulo.

7. Dispensandi potestas est favorabilis, & extendenda (quamvis ipsa dispensatio sit odiosa, quia contra ius) adeoque extenditur ad casum in quo est eadem ratio, aut maior. Itaque qui potest in affinitate, poterit in publica honestate, si forte, cum data est facultas, errore putabatur esse affinitatis impedimentum, cum esset publice honestatis. Non tamen ideo absolute, qui potest in maius, potest in minus, nisi in casu, ut dictum est, ex presumpta concedentis voluntate: quod presumi potest, cum rationabile est. Qui autem potest legitimare natum ex adulterio, potest etiam si sit simul ex incestu natus: in materia enim favorabili veniunt mista sub simplici.

8. Qui facit scienter id, ubi est opus

opus

?

dis-

dispensatione, censetur dispensare, si potest. Vt cum Prælati dat licentiam ad id quod non potest sine eius dispensatione fieri

9 Episcopus potest dispensare in ijs, in quibus homines sæpe indigent dispensatione, vt ieiunijs, festis, & eiusmodi à Iure, seu lege Papæ prohibitis: itè cum materia est leuis.

10 Dispensatio valet, etiã tacito eo, quod si fuisset expressum, fuisset quidem dispensatum, etsi non tam facilè: & regulariter, quod lex non iubet exprimi, si taceatur, nõ nocet (nocet tamen, secundum Nauar. tacere fraudè factam ad impetrandum faciliùs dispensationem.) Itaque valet dispensatio super cognatione, etiam tacito quòd se carnaliter cognouerunt: & idem est, si post impetratã, sed nondum datã per eum cui fuerat cõmissa, se cognouerunt, & isti interroganti iurarunt se non cognouisse: non enim tenentur ei occultum peccatum prodere. Quòd si Papa
dixit,

dixit, Dispensetur, nisi prius copulam habuerint, intelligitur si id constet legitimè in Foro exteriori, de quò non tenetur reus fateri, nisi iuridicè interrogatus, scilicet post sufficientia indicia. Atque hæc intellige de dispensatione in Foro exteriori: nam in interiori fatendum est confessori quod Papa vult.

11 Cùm in supplicationibus aut dispensationibus dicitur, Fortè, ex stylo Curiaè perinde est, ac si affirmaretur.

12 Ad dispensandum sufficiant quæuis verba cum intentione dispensandi.

13 Dispensatio illegitimi ad Ordines, non intelligitur de sacris: nec, si est ad beneficium, intelligitur de Curato: & ad si Curatum, non idèò ad dignitatem. Quidam tamen dicunt, talem promoueri posse ad beneficium quod datur per electionem. Quòd si est ad beneficium prius dispensatus, & postea petit dispensationem super pluralitate, debet dicere se illegitimū:

alib;

idemq;

idemque dic de irregulari: debet enim id exprimere in secunda dispensationis petitione.

14 Qui dispensatur ad Ordines, potest simplex beneficium accipere.

15 Dispensatus ad certum beneficiū, si id sine sua culpa non obtinet, potest virtute illius dispensationis aliud obtinere.

16 Potest peti dispensatio super vno impedimento publico vel occulto, tacito alio publico vel occulto in posterum dispensando.

17 Principem dispensare sine causa in lege sua, non est mortale peccatum, si absit scandalum.

DISPUTATIO, vide *Fides*.

DIVORTIVM, vide *Debitum conjugale, Dos, Matrimonium*.

POSSVNT Coniuges etiam habitatione separari, ob corporis aut animæ periculum, & propter alterius pertinacem hæresim, vel adulterium, vel Sodomiam, vel pollutionem
 cum

cū coniuge inuita. Quòd si est occulta causa, & alioqui scādaloſa ſeparatio, opus eſt ad eam Superioris autoritate, non autem ad ſeparationem thori.

2 Post diuortium, innocens non tenetur alteri etiam emendato reconciliari (tenetur autem ei volenti alter) ſed poteſt ordinari, vel fieri Religioſus.

Quidam tamen putant adulterantem poſt diuortium debere adulteram reuocare, ſed alij id negant probabiliùs.

3 Sufficit ad ſeparationem ſuſpicio de adulterio adeò vehemēs, vt pro certitudine habeatur.

4 Vxore conſentiente, & votū continentię emittente, poteſt vir Sacerdos fieri: quod tamē, niſi illa ſenex ſit, faciendum non videtur.

5 Poteſt, ſecundùm quosdam, vxor diſcedere à viro nolente deſiſtere à furtis, aut uſuris: quod ego non facile admiſerim.

6 Adulterā nō tenetur vir dimittere, ſi abſit ſcādalu ex retētionē. Quòd

ſi

ſi ipſe
mitte
illa in
tenet
7
ab ad
poteſt
fieri.
8
te, niſi
9
pus ſe
10
duler
ſine c
ſi In
& dor
phern
id Iud
ſenter
recon
tua, e
Sed d
toriu

si ipse etiam adulter est, non potest dimittere, nisi fortè ipse sit emendatus, & illa impœnitens. Vxor verò nunquam tenetur adulterum virum dimittere.

7 Quidam putant petentem debitum ab adultera cœnferi reconciliatum: at potest id sine animo reconciliationis fieri.

8 Non potest discedi à coniuge amēte, nisi ob periculum vitæ.

9 Potest coniux à coniuge ad tempus separari, ad illius correctionem.

10 Non potest dimittere qui dedit adulterandi occasionem, aut scit factum sine culpa coniugis.

11 In adulterio notorio perditur dos, & donatio propter nuptias (de paraphernalibus alij aiunt, alij negant: sed id Iudex viderit: requiritur enim eius sententia) redduntur autem omnia post reconciliationem: at adultera mortua, ei ad quæ eius morte pertinebant. Sed de ijs Iureconfulti censeant. Notorium autem dicitur adulterium, si

de

128 **DOCERE. DOCTOR.**

deprehendantur in eodem lecto, aut (secundum quosdam) se occulte inuicem osculari.

12 Facto diuortio, filij partem innocentem sequuntur, de Iure Ciuili.

DOCERE. DOCTOR.

1 **D**OCTVRVS Etiam Grammaticam, debet prius facere fidei professionem, *iuxta Bullam Pij Quinti*: itemque promouendus ad gradum aliquem, aut Rectoris, aut Cancellarij officium.

7 Qui sciens se non esse idoneum; gradum Doctoris aut Licentiati petit in Theologia, aut Iure, aut Medicina, mortaliter peccat: & qui scienter admittit.

3 Gradus datus apertè sufficienti, sine examine aut alio requisito, validus est, potestque talis licitè vti.

4 Docturus scripturam Regularis extra claustrum: prius est per Ordinarium approbandus, *Ex Concil. Tridentino.*

5 Pro

5 Pro licentia docendi non potest aliquid exigi. *Vide. c. 1. 2. & 3. de Magistris.*

6 Et Presbyter, & beneficiatus, possunt doctorari in Iure Ciuili.

7 Doctorare, seu gradum Doctoratus dare, posse Episcopum de Iure cōmuni, quidam aiunt, alij negant: quod ego magis probo.

8 Ordo dignitatis Doctorū iste est, Theologus, Canonista, Legista, Medicus.

D O L V S, vide *Culpa.*

1 **D** O L V S Est cū voluntate nocēdi, scilicet machinatio fallax.

2 Lata culpa in conscientia nō habetur pro dolo.

3 Dolo procurans delictum, non potest tenere proueniētia sibi ex illo per aliquod statutum.

D O M I C I L I V M, vide *Confessor, Parochus.*

1 **D** O M I C I L I V M Alicuius est, vbi familia eius vel habitatio.

I

tio

tio cum intentione manendi : Clerici autem, vbi residentia. Quòd si in duobus beneficijs æqualiter residet, vtrouique est domicilium.

2 Qui æqualiter aut fere æqualiter in duobus locis habitat, in vtroq; habet domicilium.

3 Domicilium sibi quisque potest eligere post pubertatem.

4 Scholastici, etsi non habent domicilium in loco studij, tamen possunt ab illo Episcopo absolui, & dispensari, vt subditi, non autem ordinari.

DOMINUM, DOMINVS,
vide *Princeps, Seruus.*

1 **D**OMINVS Tenetur de dānis, quæ, cum posset, non impediuit in suo dominio.

2 Non tenetur dominus famulū ob peccatum domo eijcere, nisi fortè id necessarium sit ad peccatum illud vitandum.

3 Quod solent quidā Nobiles pueris

ris famulis dare solum victum & vestitum, licitum est.

4 Potest dominus in domibus subditorum dare hospitium externis per aliquot dies, modò id faciat suis expensis. Potest & solus hospitium, & furnum publicum, si velit, habere.

5 Etsi quisque dominus est honoris sui & famæ, non licet tamen hæc sine causa negligere.

6 Dominium rei, quæ nullius fuit, non acquiritur sine apprehensione: sufficit autem in rebus spiritualibus habere titulum.

DOMVS, vide *Conductio*.

1 **C**ONCESSA Alicui domus habitatione, intelligitur etiam concessum ut possit locare, nisi solus usus concedatur. *Vide Inst. de usu & habit.*

DONATIO, vide *Alienatio, Contractus, Dos, Iuramentum*.

1 **D**ONATIO Quantacumque valet in Foro conscientie: & le-

ges prohibentes certam summam, intelliguntur in Foro exteriori.

2 Donatio facta in fraudem, modò vera sit, tenet, donec per Iudicem reuocetur.

3 Collatio beneficij non dicitur donatio, nec ob ingratitude[m] reuocatur.

4 Donatio facta per metum ad id incussum, non valet, nisi iuramento firmetur. Tenetur quidem talis dare, quia iurauit, sed alter tenetur ei restituere, quia dare per metum coëgit.

5 Donatum Monasterio renocatur vsque ad legitimam, si postea filij nascantur, etiamsi sit iuratum non reuocandum, non enim de filijs cogitauit: nec confirmatur, si postea moriatur, extincta enim est actio. Idemque dicendum de donatione facta alijs, si non sit remuneratoria.

6 Donatio facta cõiugi valet, si fiat ob causam piam, vel honestam, aut si donas non sit sic pauperior (non fit
autem

autem qui non acquirit cum possit) aut accipiens non fit ditior, aut sit remuneratoria, aut fiat in tempus soluti matrimonij, aut causa mortis, aut con donando promissam dotem, aut sit confirmata iuramento de non reuocando, aut post rem datam donans moriatur, aut profiteatur in Religione nihil possidente.

7 Non dicitur donare, qui alicuius necessitati subuenit: itaque potest vir pro vxore soluere vectigal: & vestes quotidianæ vel lugubres datæ a viro, statim fiunt vxoris.

8 Donatio inter sponfos de futuro valet, nisi fiat in tempus futuri matrimonij: tunc enim potest reuocari.

9 Donatio vxori a consanguineis viri, viri esse quidam dicunt: ego puto vxoris esse in Foro conscientia, si absolute ipsi data sunt, vt ipsius essent.

10 Donatio propter nuptias, scilicet facta a sponso dum contrahitur aut quasi contrahitur matrimoniũ, soluto ma-

trimonio, ad vtrum redit, cuius etiam fructus sunt illo durante.

11 Donatio patris valet in casibus, In quibus coniugis donatio valida est.

12 Donatio matris, aut auix, aut aui materni valet.

13 Pater potest donare filio propter nuptias, & eunti ad bellum, & emancipato, & remunerando, & ad alimeta, & ad honorem acquirendum, & studij causa, & vsumfructum bonorum filij ipsius, & in casibus de quibus supra.

14 Donatio patris conualescit emā eipatione, item que patris morte: itaq; fructus perceptiā tempore donationis sunt filij.

15 Donatio aut cēsetur aduentitia, & nepoti acquiritur.

19 Donatio, etiam cum scriptura & testibus potest ante acceptationem renocari (potest verò Notarius pro absente acceptare, & donatum pro causa pia, quisq;) oportet verò vt donās indicet absenti, & non sufficit si alius id faciat

faciat sine eius mandato. Quòd si ille præfens tacet, censetur acceptare.

17 Non est inualida donatio omniū bonorū, si intelligatur præfentiū, nec adiungendo etiam futurorum, si fiat causa pietatis, aut sibi aliquid referuādo, aut causa mortis, aut iuramēto, vel morte firmetur.

18 Donatio causa mortis potest reuocari pœnitentia, aut præmortuo donatario, nisi esset iuratum aut promissum non reuocandam.

19 Donatio, nisi fiat causa mortis, cēsetur facta inter viuos, nec reuocatur nisi ob ingratitude donatarij.

20 Donans cum pacto vt post mortē det ecclesiæ, potest tollere postea illud pactum.

21 Mandatum donādi expirare morte mandantis, ait Couarr. Ego nonnihil dubito, est enim res fauorabilis, & gratia quædam. *Vide* M A N D A T V M.

22 Prohibitus donare vltra certam

I 4

sum-

summam, poterit donare causa remunerationis, aut gratitudinis, aut elemosynæ, etiamsi per id minuatur legitima filiorum, *secundùm Navar.*

23 Donatum simulanti ad id sanctitatem, aut paupertatem, restituendum esse, alij aiunt, alij negant. Quidam dicunt, si magna summa per fictionem accepta est, restituendam, quia contra donatis intentionem accepta: quod ego verum puto.

24 Datum per modum disponendi ad aliquid, vt ad Religionem, vel alium statum, etiamsi id non fiat, potest retineri.

25 Potest Rex donationem præcessoris, aut suam, si regnum insigniter, seu enormiter lædat, reuocare.

26 Si quis tibi dicat, Do tibi talem agrum, qui est viginti iugerum; tuum erit, etiamsi sit plurium.

27 Donatum cum pacto quòd non possit alienari, potest secundùm quosdam alienari, si donas nullum sibi aut

alte-

alteri ius in ea re referuauit: quod mihi non improbat.

28 Filius familias potest donare ea in quibus pater nō habet vsumfructum: itemq̄, patre consentiente causa mortis donare.

DOS, PARAPHERNALIA,

vide *Dotium*, *Hæreditas*, *Matrimonium*, *Parentes*.

1 **M**A T R E M Filij non tenentur dotare, filiam tenetur pater, & indigētem etiam auus paternus, & frater ex eodem patre. Qui autē dedit filijs legitimam, non tenetur eis vel eorum filijs dotem dare: & si auus det dotem, computabitur nepotibus in legitimam.

2 Pater filiam tenetur iterum dotare, si illa, etiam ex culpa, dotem perdidit: succedit enim dos loco alimentorum.

3 Acceptam sine dote tenetur vir alere. Quòd si dos promissa non soluitur, non tenetur in domum accipere,

aut alere: non potest tamen ea de causa domo pelli, si ipsa sine culpa est, nec ei potest debitum conjugale negari.

4 Fructus dotis vsq; ad mortem vxoris sunt viri: quod verò superest, à viro restituendum, nisi modicum sit. Nec tenetur restituere fructus paraphernalium, id est bonorum quæ sibi vxor præter dotem reseruat, si vel modici sint, vel de illius voluntate cõsumpti: nec bona vtrique communia, etiã à se male consumpta.

5 Mortua vxore ante consummatum matrimonium, non lucratur ex statuto vir partem dotis: cum autem lucratur, debet illam relinquere filiis illius vxoris, si aliam ducat. Sufficit autem ad lucrandum statutum domicilij viri, etiamsi aliud sit in statuto loci vbi contractum est.

6 Dos potest repeti, vel non reddi, viro bannito, vel ad inopiam vergenti, vel eam dissipanti.

7 Pactum filia nubentis, quod con-

ten-

tenta sola dote, renuntiat bona patris
reliqua, non valet sine iuramento. *Vi-*
de. c. 2. de pactis, lib. 6.

8 Non potest alienari dos, aut dona
tio propter nuptias sine iuramento vx
oris facta sine vi & dolo.

9 Occidens vxorem, non acquirit
bona quæ alioqui ex morte eius ha
buisset; itemque si eius culpa vxor o
beat: sed habebunt ea vxoris hæredes.
Perdit & vxor lucrum, virum occi
dens. *Vide. l. si ab hostibus. ff. sol. matr.*

10 Occidens adulteram propria auto
ritate, perdit bona quæ alioqui ob a
dulterium haberet.

11 Non potest vxor de dotis fructi
bus, aut bonis sibi cum viro communi
bus, donare sine viri consensu.

12 Tota dos reddenda, etiamsi vir e
ius causa multa expendisset.

13 Acquisitum ex pecunia vtrique
communi, inter vtrumque diuidendū.

14 Pro dote omnia viri bona hypothe
cata, & pro paraphernalibus quæ ipse
admi-

adminiftrat, & pro donatis ob nuptias: fed folam dotem habere priuilegium prælationis, quidam aiunt: alij, habere etiam donata propter nuptias.

15 Dos præfertur omnibus creditoribus, etiam prioribus, nifi petatur dos præcedens, aut illi habeant expreffam hypothecam. Quidam tamen doctiffimi nec id excipiunt, nifi fit confuetudo. At fifeus præcedens præfertur dotti. In dubio autem præcedentiæ alij volunt fifeum præferri, alij doté: quod magis probo.

16 Actio hypothecaria pro dote, ualet à tempore quo promiffa eft: quidam tamen dicunt oportere fuiſſe viro numeratam.

17 Vidua pauper alenda ab hæredibus viri, intra annum quo non coguntur dotem foluere: fed ftatim ei reddenda fua immobilia, & veſtes lugubres: quas tamen reſtituet, fi intra annum nubat: nec aletur, fi poteſt à ſecundo viro ali. Quòd fi eſt ſtatutum vt certum

tum quid detur viduæ vsque ad dotis solutionem, seruandum est.

18 Cùm dos promissa non datur, potest interim & vir & dotis heredes frui pignoris fructibus, etiamsi excedant onera matrimonij, & fructus dotis: itemque vidua ipsa, & quilibet cui debetur ea dos, etiamsi ad solutionem eius dilatio data esset, & etiamsi talis onera matrimonij non sustineat. Potest verò loco fructuum tantundem accipere pecuniæ, vel quantum potuisset ex dotis fructibus percipi.

D V B I V M.

1 **D** V B I V M Est, cùm neutri parti assentiris, quòd pro vtraque sint rationes: scrupulus verò est, cùm opinaris quidem, sed cum formidine. Est in opinione assensus, qui deest in dubio: in scrupulo verò est apparentia quædam.

2 Ad votum aut præceptum non teneris, dum pro vtraque parte æqualiter dubitas.

3 Po-

3 Potest quis facere quod probabili ratione vel autoritate putat licere, etiam si oppositum tutius sit: sufficit autem opinio alicuius grauis Doctoris, aut bonorum exemplum.

4 Scrupulus deponendus cōsilio docti viri, aut ratione probabili, aut cūm dubitatur an sit scrupulus.

5 Scrupulosus ne cōfiteatur, nisi quæ potest iurare, & fuisse peccata mortalia, & se nunquam illa fuisse cōfessum.

6 In dubio de Baptismo, Confirmatione, Ordine, aut consecratione, putandum deesse, nisi dubitetur de mortui Baptismo: in matrimonio verò putandum in dubio esse.

DVELLVM, vide *Excommunicatio*.

1 **D**VELLVM A Principe cōcedi non potest.

2 Duellum cum accusatore licet ei qui alioqui vita vel membro priuandus sit: item Duci inique oppugnato, qui alioqui victoriã desperat: & militibus

būſ exercitus vtrinque, ne hoſtes alio
 qui ſiant audaciores: item præcipiente
 Superiore ob bonum commune: item
 duobus ad mortem damnatis: ſit enī
 tunc vterque miniſter iuſtitie: item ei
 qui alioqui ab altero eſt occidendus
 (eſt enim velut tūc vitam defendere)
 eſt id quidam negant.

E B R I E T A S.

I

MORTALE Eſt ſe e-
 brietatis periculo cō-
 mittere, itē aliū ſciēter
 inebriare: nō eſt autē
 tale, vendere ſcienter
 vinum ſe inebriare volenti, eſt id qui
 dam affirmant.

ECCLESIA, vide *Alienatio, Cō-
 ſecratio, Feſtum, Gabella, Sacra.*

I **E**CCLISIAE Nomine nō ve-
 nit Monasteriū, niſi in materia
 fauorabili, in qua venit etiā Hoſpitale
 factum

factum autoritate Episcopi: & venit etiam nomine Monasterij Ecclesia secularis.

2 Ecclesiæ dirutæ materiam nõ posse conuerti in vsus profanos, sine Pape licentia, aiunt quidam: ego Episcopi puto sufficere.

3 Licet in Ecclesia in necessitate & comedere, & reponere supellectilem, & dormire. Quòd si absit necessitas, veniale peccatum est.

4 Non licet in Ecclesia secularia negotia, aut iudicia, nec publicæ cõuocationes, nisi causa pietatis: licet autem Ecclesiasticæ causæ, & honeste representationes, & dare gradum Doctoratus.

5 Ecclesiæ non potest nocere Prælatas in quæsitis, sed in quærendis.

6 Ecclesiæ œconomus in temporalibus potest esse laicus.

7 Ecclesiæ rem posse Rectorem obligare pro illius, vel sua necessitate, tenerique successorem, probabiliter quidam

dam dicunt: itemque posse vendere re Ecclesie pro huius debitis soluendis. Nec hec putanda prohibita alienatio, cum sit in euidentem eius vtilitatem.

8 Patronum Ecclesie facit eius edificatio, vel dotatio.

9 Ad reparationem Ecclesie no tenentur laici. *Ex Glo. c. Quatuor. l. 2. q. 2.*

10 Ecclesia, quam minantem ruinam populus non vult reparare, diruenda. *Ex Cong. Conc.*

11 Priuilegia omnia concessa Reip. censentur concessa Ecclesijs.

12 Contra Ecclesiasticam libertatem facit, qui violat concessa Ecclesie vniversalis, non autem si tantum concessa particulari Ecclesie violat.

13 Polluitur Ecclesia, sic vt indigeat reconciliatione per nouam benedictionem, primò effusione sanguinis per iniuriam, quæ sit peccatum mortale, factam homini, etiam mortuo, in Ecclesia ipsa existenti (secus autem est si supra eam sit, aut subtus, aut extra portam)

K

tam)

lianda est per Episcopū, aqua per Episcopum benedicta, scilicet cum sale, vino, & cinere: vel per Presbyterum de Episcopi commissione. Quòd si non erat consecrata, reconciliare potest Presbyter aqua per ipsum benedicta simpliciter, scilicet sine cinere & vino. Credendum autem esse consecratam, si vnus testis affirmet, aut extent consecrationis signa.

21 Ante reconciliationem Ecclesiæ in ea celebrans, nec suspensus fit, nec irregularis.

22 Polluta Ecclesia, polluitur & cœmeterium coniunctum, non autē contrā: & illa reconciliata, reconciliatum est.

23 Polluto cœmeterio, non polluitur ei alterum contiguū. Quòd si pollutio fiat in porta vtriq; communi, illud polluitur, cui pars illa vicinior. Quòd si in medio est, illud polluitur, cuius præcipuè causa porta est facta. In dubio autem, cuius causa, quidam di-

dicunt vtrumque pollui, ego neutrum
dicerem: si enim cùm certum est alte-
rum esse pollutum, alterum nõ pollui-
tur, quanto minùs cùm dubium est?

ECCLESIAE IMMVNITAS,
vide *Ecclesia*.

1 **G**AUDET Immunitate etiã
Palatium Episcopi, & Hospita-
le, Oratoriumque Episcopi autoritate
fundata, & cœmeterium, & Monaste-
rium, & Corpus Christi cùm alio quã
ad carcerem portatur. Gaudebant &
olim quadraginta aut triginta passus
circa ecclesiam, sed id iam non est in
vsu.

2 Nõ gaudent immunitate enormia
in ecclesia aut cœmeterio patranses,
nec publici latrones, nec raptores vir-
ginum.

3 Agrorum depopulatores, vel pro-
ditoriè occidentes, vel assassini, vel
grassatores viarum, vel hæretici, vel
rei læsæ maiestatis in Principem, tra-
dendi sunt de licentia Episcopi Curie

K 3

secu-

seculari, ex ecclesia extracti, nec in eo vllum est periculum irregularitatis.

Ex Bulla Greg. XIII.

4 Gaudere infideles alij aiunt, alij negat: sunt & qui negat gaudere blasphemus, aut fures, aut mercatores qui decoxerunt, vulgò falliti, aut qui per ecclesiam ducuntur in carcerem à satellitibus, aut qui prope ecclesiam delinquant spe immunitatis, aut Clericos aut Religiosos. Certe solent Clerici auelli inde à Iudice ecclesiastico, quod tamen quidam improbant.

5 Serui, præstita eis cautione de impunitate à dominis, his reddi solent.

6 Manu apprehendens ecclesiæ portam, aut vectem, non est auellendus.

7 Non violat immunitatem ecclesiæ, qui inde volentem extrahit, nec Iudex qui non gaudentem immunitate, inde vi extrahit, aut gaudenti ibi arma aufert, & alia lege prohibita.

8 Confugientem ad ecclesiam, & egentem, ipsa alit. Non potest auté Iudex

dex prohibere quin ad ipsum cibus deferatur.

ECCLESIASTICVS, vide
Clericus, Ecclesia.

1 **E**CCLESIASTICAE Personæ dicuntur, quicunq; sunt Fori ecclesiastici, etiã si non sint Clerici.
2 Ecclesiasticus potest præsidere ciuibus ciuilitèr.

ELECTIO, vide *Beneficium, Religio.*

1 **E**LIGERE Nō potest nec excommunicatus, nec suspensus ab officio, nec irregularis, nec impubes.

2 Eligi non potest excommunicatus, aut suspensus, aut interdictus, aut ineptus.

3 Non potest eligi in Prælatum Religionis, qui non sit in ea professus.

4 Non vocati ad electionem cū deberent, possunt eam & irritare, & ratam habere. Quòd si vocati non veniunt intra terminum competentem, non sunt expectandi.

K 4

5 Ele-

5 Electio, si adfit eligentiū consensus, etiam si desint Iuris positivi solēntates, tenet in conscientia, nisi lex expressè dicat ne valeat. Quòd si dicat vt ipso iure irrita sit, expectanda sententia Iudicis.

6 Electio noctu facta, secundū Iura non valet.

7 Eligens indignum tenetur ecclesie lesē.

8 Peccat qui non eligit aut nõ presentat aptiorem: sed non tenetur restituere, si eligit, aut presentat aptum. Quòd si in Prēlatum non eligit, cum possit, aptiorem, peccat mortaliter. Cōfirmatori tamen sufficit quòd electus sit dignus: imò debet à maiore parte electum confirmare, etiam si à minore electus, sit dignior.

9 Si tuum suffragium non est profuturum eligendo digniori, potes & debes eligere dignum, ne eligatur indignus: non potes autem eligere indignum, ne eligatur indignior: potes ve-

rò

rō ex duobus equè dignis eligere v-
trum malis.

10 Electio Iure cōmuni ad Colle-
gium pertinet : potest autem quilibet
de Collegio eligentium, si ipse eliga-
tur ab alijs, numerum deficientem suo
suffragio supplere, etiam ad Papatum.
Nemo tamen, si solus sit, potest elige-
re se ipsum, etiam si in eo solo manserit
Ius Collegij.

11 Elector absens legitimè, potest cō-
stituire Procuratorem, qui tamè sit de
Collegio, sed nō potest per literas mit-
tere suum suffragium.

12 Electus non potest dissentire sine
peccato, si illi à Superiore præcipitur,
aut alioqui sequitur notabile ecclesie
damnum.

13 Licitum est statutū vt electio fiat
de certo hominum genere. Quod si illi
digni non sunt, possunt eligi alij, alio-
qui iniquum esset statutum.

DE ELEMOSINA, vide *Chari-
tas, Donatio, Furtum.*

1 **E** L E E M O S Y N A Debetur ex præcepto pauperi existenti in extrema necessitate, ab eo qui potest subuenire sine periculo talis suæ aut suorû necessitatis: itè ei qui grauè patitur necessitatè, ab eo qui sine magno suo & suorû dâno potest ei subuenire. Dicitur autè extremâ necessitas, cùm quis, nisi succurratur, est moriturus.

2 Cùm inter Doctores non conueniat quando peccet mortaliter qui nõ facit eleemosynam, non facilè condènandi diuites qui non faciunt, monendi tamen vt faciant quantas maximè possint, ne illis dicatur in die iudicij, ob omiffas eleemosynas, Ite maledicti in ignem æternum. & illud S. Ioannis eis inculcandum: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo?

3 Grauiter peccant seculares, qui, cùm possint commodè, egentibus non subueniunt: sed grauiùs ecclesiastici,

ci, qui superflua honestæ sustentationi non dant pauperibus, qui nunquam defunt.

4 Nemo tenetur magnam summam pecuniæ dare pauperi ad emendam necessariam quidem ei medicinam, sed exquisitissimam, adeoque magni pretij: sufficit enim illi adhibere communia remedia.

5 Nemo tenetur pro pauperis vita totum suum statum expendere, si maius id damnum sit, quàm illius mors.

6 Non teneris ad longè absentem, de cuius extrema necessitate audiui- sti, ire, ut ei succurras: sufficit enim præsentibus necessitatibus subue- nire.

7 Qui potest, tenetur subuenire pau- peri alioqui ob inopiam peccaturo.

8 Qui non potest ex suo subuenire extrema patienti, potest ad id alienū rapere, nec id postea tenebitur restituere. Posse verò grauitè indigentem ra- pere alienam non magni momenti

rem,

rem, dicunt quidam, nec improbabili-
ter. *Vide F V R T V M.*

9 Ex avaritia nolenti sibi provide-
re, cum possit, non tenentur alij pro-
videre: non enim indiget.

10 Extremè patiēti sufficit mutuum
dare, si ille habet vnde restituat.

11 Eleemosynam potest dare marita-
ta, etiam viro prohibente, si est consue-
tudo vt tales dent. Itē si vir absit, po-
test dare quantum ille præsens dare so-
lebat. Potest & de paraphernalibus bo-
nis dare, & de rebus sibi à viro ad vi-
ctum assignatis, & de lucro sua indu-
stria acquisito, ad quam alioqui non
tenebatur, & pro viri salute, & cum ip-
sa familiam gubernat, & cū occurrit
necessitas, cui vir tenetur subuenire.

12 Potest & Religiosus ex datis sibi
ad sustentationem, & cū credit id Præ-
lato placere, eleemosynam dare: Præla-
tus verò potest, quia bona admini-
strat.

13 Potest & filiusfamilias ex pecu-
lio

lio castrensi, aut quasi castrensi, & ex datis sibi à patre ad sui sustentationem.

14 Potest & seruus, cùm credit domino placere, aut si res est modica, aut eiusmodi, quæ sine notabili domini danno dari possit.

15 Potest & tutor & curator, quia pupilli bona administrant.

EMPHYTEVSIS, seu LITELLVM, vide *Feudum*.

1 **E**MPHYTEVTA Rem perdit, si non soluit per bienniũ debitam pensionem, sed opus est Iudicis condemnatione, qui nihil tamen facit nisi parte petente. Quidam tamen dicunt, posse dominum rem propria auctoritate accipere; non perdit autẽ qui moram purgat soluendo statim, nec qui legitimẽ impeditus non soluit: cũ verò rem perdit, perdit etiã melioramenta quæ fecit.

2 Qui vendit emphyteusim, debet dare laudimium domino, id est tricesimam

firmā partem pretij : secus est si donet.
 Quòd si rem dimittit sine volūtate do-
 mini, nō liberatur à pēnsionis solutione.

3 Cū res perit, non soluitur pensio.

4 Emphyteusis ecclesię non p̄sumitur data nisi in tertiam generatio-
 nem: nec trāsit nisi in filios veros, qua-
 le non est Monasterium: nec in illegiti-
 mus. Alię autē emphyteuses datę pro-
 filijs, transeunt etiam in naturales.

5 Renuntians hereditatem, non cē-
 setur renuntiare emphyteusim.

E M P T I O, vide *Contractus, Debi-
 tum, Venditio,*

1 **L** I C I T E Emis rem communi
 pretio, etiam si scias latere in ea
 aliquid valde pretiosum, vt in fasce
 herbarum, aut agro, aut domo.

2 Si quid minoris iusto pretio em-
 ptum est, solum restituendum quod de
 fuit iusto pretio, non autem res ipsa,
 vel eius fructus.

3 **Q**ui rem vendit sciens & volens
 pre-

pretio vilissimo, donare præsumitur quod deest iusto pretio.

4 Que communiter nisi anticipata solutione vendi non possunt, aut non solent, licitè vilius emuntur, quàm valeant cum dantur: illud enim quod pro talibus dari solet, iustum pretium reputatur. Licitè etiã vilius emit, qui emit in gratiã vëditoris, aut merces expositas à coacto aliqua necessitate.

5 Caram vëditionem tibi factã potes ante solutionem in alium transferre, volentem illud damnum pati.

6 Prohibetur Iure tutor emere rem pupilli.

7 Non solet emi Christianus bello captus, sed redimi.

8 Qui ab ecclesia, aut minore, emit sine solennitate Iuris, sed pretio iusto, licitè possidet.

9 Res duobus vendita, est secundi, si ei traditur, nisi prior emptor esset ecclesia, vel ciuitas: tenetur tamen venditor priori emptori de interesse.

10 Non

10 Non licet emere quod probabili-
ter putas esse alienum. Quòd si postea
vendis, teneris rei domino pretium da-
re. Quòd si bona fide alienū & emisti,
& vendidisti, non teneris ei, aut em-
ptori, nisi in quantum factus es locu-
pletior. Quidam tamen dicunt empto-
rem debere seruari indemnem: alij,
æquum esse vt tu & emptor singuli
domino dimidium pretij soluatis. Nō
tollit autem dubium superueniens an-
tecedentem bonam in emendo fidem.

11 Emens à fure, potest ei rem, ne pre-
tium amittat, restituere, etsi id quidā
negant. Quòd si emit vt restitueret do-
mino, tenetur is ei pretium, quo emit,
restituere.

12 Licitum est pactum in emptione,
vt in retrouenditione plus detur pre-
tij, si res plus valeat: itemque vt non
redimatur ante aut post certum tem-
pus: quòd autem possit redimi vtro-
cunq; volente, etsi quidam affirmant,
ego tale pactum non ausim approbare.

13 Emptum

13 Emptum ex ecclesiæ pecunia ab administrante, ecclesiæ acquiritur.

14 Cùm dubium est, quantum valitum est tempore traditionis, quod emittur anticipata solutione, potest dari pretium medium inter duo extrema dubia.

EPISCOPVS, vide *Absolutio, Beneficium, Cōfessor, Consuetudo, Dispensatio, Electio, Exemptus, Ius patronatus, Matrimonium, Princeps, Religio, Residentia, Verbera, Votum.*

1 EPISCOPATVM Accipere potest quis à Papa cogi. *Vide Tho. 4. d. 29.*

2 Qui ante Episcopatum fecit votum Religionis, teneri prius ingredi, indicatur. *c. 10. de Voto.* Quidam tamen dicunt, casum illius cap. fuisse particularem, nec ceteros obligari: quod mihi probatur.

3 Episcopatus appeti potest, ob ecclesiæ necessitatem vel utilitatem.

L

4 Episc-

4. Episcopatū tenetur deponere, qui non est ad eum idoneus.

5. Respondet Episcopus, cū creatur, se scire vtrumq; Testamentum, scilicet quantum est opus ad suum officium: & cum fidem suam Deo in ordinatione obstringit, velut votum quoddam facit, & quidem si non curet Canones seruari, videtur esse periurus.

9. Ad Episcopatum requiruntur anni triginta completi. *Cap. Cū in cunctis, de elect.*

7. Oportet Episcopū esse doctorem, id est, populū suū docere. Quōd si nō predicet ipse, dabit suis sumptibus populo prædicatorem. Quōd si in Quadagesima dubiū sit ad quem pertineant sumptus Prædicatoris, ad Episcopum pertinebunt. *Ex Congreg. Concili.*

8. Episcopus solū vsque ad possessionem Episcopatus potest reliqua beneficia tenere; vacant enim per eius confirmationem: si tamen pauper est, possunt ei ad sustentationē relinqui.

9. No-

9 Nomine dignitatis in pœnalibus non comprehenditur regulariter Episcopatus.

10 Episcopus non incurrit suspensionem Iuris, nec interdictum generale, nisi de eo fiat expressa mentio: secus est in excommunicatione. Nec proceditur contra eum etiam in hæresi, nisi de Papæ mandato.

11 Episcopus factus ex Monacho seu Religioso, solum tenetur ad tria vota, & habitum, non autem ad Religionis statuta: mutat autem obedientiam à Prælato in Papam, & de fructibus potest ut velit, modò honestè, disponere, & sibi relictam hæreditatem administrare: sed eam, nisi sit ex patrimonio, in morte relinquat suę ecclesię. Quòd si relinquat Episcopatum, nõ tenetur redire ad Religionem.

12 Cùm ob senectutem, vel ægritudinem, coadiutorem sibi assumit, debet de consensu maioris partis Capituli id facere.

L 2

13 Epif-

13 Episcopus grauitè peccat, si infamiam iniustam non studeat à se repellere, nisi velit Episcopatum deponere.

14 Episcopus si per alium visitat, debet ei prouidere de omnibus, excepto victu. Quòd si ipse per se visitet, habebit à populo solum victum diei quo visitat. At si per Diocesim discurret solum propter Chrisma, faciet id suis expensis. *Ex Congreg. Conc.*

15 Potest Episcopus duas ecclesias vnire, & vnã in duas diuidere, & vnã alteri subijcere, de consensu tamè habentium in eis aliquod ius: & commutare ecclesias, earumque possessiones, & ius vnus ecclesiæ alteri ex causa dare. Potest & vnire vnum beneficium alteri, non requisito consensu beneficiati, modò is fructibus non priuetur, dum viuit, & adsit patroni consensus.

16 Potest celebrare & celebrari facere vbique tempore interdicti, cui ipse causam non dedit: quo privilegio etiã
gau-

gaudent multi Religiosi. *Vide de priuilegijs. c. 30.*

17 Et instituere & regere ministros ecclesie & Oratorij sua autoritate, aut alioqui Episcopali constructorum, & dotatorum, etiamsi id fundator prohibuisset.

18 Et dispensare secundum quosdam ad plura beneficia simplicia: nec enim id prohibet Cōc. Trid. *Vide BENEFICIUM.*

19 Et præcipere Clerico, vt Romam eat pro causa ecclesie: & Parocho, ne sine sua licentia absit vltra duos dies.

20 Et procedere contra quemcunque ob peccatum mortale, nisi esset Iure permissum, vt meretricium: subdūtur enim ei etiam laici quantum ad spiritualia: potestque eos cohibere à peccatis per pœnam pecuniariam, vel exilij, &c.

21 Et in necessitate exigere à Clero moderatum subsidium. *Vide gl. Clem. de excessibus Pral. & de censib. cap. 6.*

22 Et dare dimissorias ad Ordines, etiãsi sit solùm Episcopus originis, vel beneficij. *Vide l. 6. de temp. Ord. c. 3.*

23 Et imponere beneficio quod confert, pensionem, ad alendum Clericum pauperem.

24 Et dicere vbique Missam in sua Diœcesi, cû altari portatili (& extra cû licetia Episcopi loci vbi receptû est Conc. Trid.) idque alijs etiam, vt possint, concedere ex causa.

25 Et commissa sibi à Papa etiam per verba, Oneramus conscientiam tuam, alijs committere.

26 Et iudicare in causa ecclesiæ suæ.

27 Et absoluere ab excommunicatio-
ne reseruata, etiãsi sit casus Cœnæ pu-
blicus, impeditum ne possit ire ad eum
ad quem pertinebat absolutio.

28 Et dispensare in omni inhabilita-
te ad beneficia, si Papa id sibi non re-
seruet specialiter.

29 Et absoluere exemptos, & cum
cis

els dispensare, si illorum Prælati ipsos ei subijcit.

30 Et cogere sub pœna excommunicationis exhiberi sibi testamenta defunctorum, eaque exequenda curare.

31 Et eligere sibi Confessorem, etiã si renuntiasset Episcopatu: sed tunc debet eligere approbatum à suo Episcopo.

32 Et testari de acquisitis propria industria, & de donatis sibi, & de patrimonio.

33 Et dare Confessorem extraordinarium Monialibus, etiam sibi nõ subiectis, ex alia Religione, vel seculari.

Quòd si Monialis non potest induci vt suis Regularibus confiteatur, poterit ei dare quem ipse velit Confessorẽ ordinarium. *Ex Cong. Conc.*

55 Et absoluerẽ ab omni casu occulto, etiam Papæ reservato, & dispensare in omnibus irregularitatibus & suspensionibus, ex occulto delicto prouenientibus, excepto homicidio voluntario,

M 4 &

& ijs quæ deducta sunt ad Forum contentiosum. *Ex Conc. Trid.* Quomodo verò intelligatur voluntariū, vide **HOMICIDIUM**. Quod si reus in Foro exteriori causam per falsos testes vicit, poterit dispensare, vt quidam probabiliter aiunt: cessat enim ratio prohibitionis: potest etiam in mutilatione dispensare.

35 Occultum intellige, quod non est notorium, etiam si possit probari per multos testes: sufficit enim non esse divulgatum: oportet verò non solum factum esse publicum, sed publicè sciri esse illud delictum: imò si multi delictum esse sciant, & fieri videant, sed nesciunt incurri talem censuram, poterit in ea dispensare: itaque cum dubitatur an quis censuram incurrerit, poterit in ea dispensare, quia deest notorium.

36 Potest verò prædicta cum subditis, adeoque eum ijs qui per maiorem anni partem habitantes in Diocesi,

con-

contraxisse videntur domicilium, aut
cœperūt habitare animo perpetuò ma-
nendi: sed de hoc vide DOMICI-
LIVM.

37 Potest etiam ab heresi absoluerē
per alium ad id delegatū: habet enim
ad id per Conc. Trid. potestatem ordi-
nariam, quæ potest committi: nec ea
potestas tollitur Episcopis per Bullam
Cœnæ.

38 Potest concedere non Episcopo,
quæ sunt iurisdictionis, non autē quæ
Ordinis, vt ordinare, consecrare.

39 Potest esse Legatus Principis pro
causa honesta.

40 Episcopus nō potest Religionem
ingredi sine Papæ licentia.

41 Nec dare licentiam Clerico non
residendi sine causa legitima.

42 Nec prohibere quin matrimonia
domi fiant.

43 Nec gregem deserere sua præ-
sentia indigentem: potest tamen ex
causa necessaria abesse, cūm per suf-

L 5 ficien-

ficientem interim prouidet.

44. Nec abesse sine causa iusta á diuinis in ecclesia Officijs diebus festis, saltem Dominicis.

45. Nec prohibere quin prædicetur in Parochia, dum prædicatur in Cathedrali. *Ex Cong. Conc.*

EUCCHARISTIA.

1. **Q**VI In Pascha communicauit, tenetur etiam communicare in articulo mortis.

2. Debere etiam morte puniendis dari communionem, affirmant quidam (alii posse ex causa negari, & excusari in hoc Iudices consuetudine) quòd si detur, posse vnam horam ante mortem dari, & non ieiunis, etiamsi iam comedissent: est enim viaticum.

3. Non est in vsu vt amentibus, etiã in mortis periculo, detur, ob irreuerentiæ periculum.

4. In articulo mortis, absente Presbytero potest cõmunionem dare Diaconus, non autem laicus, et si id etiam

quidam concedunt. Quòd autè extra eà necessitatè possit, etià committente Presbytero, etsi quidam putant, ego non puto. In ea verò posse etiam prohibente presbytero, & nolète, probabile est ex Papæ ratihabitione, vt potest Religiosus alioqui iure prohibitus, etiam tunc dare Baptismum, & Cõunionem, & extremam Vnctionem.

5 Qui semel sumpto viatico, optat sæpius in ea egritudine communicare, posse id etiam non ieiunū, vt quia non potest nisi sumpta medicina communicare, affirmant viri docti: quod non audeo improbare.

6 Eucharistia non est deferenda ad ægrotum qui eam non potest sumere.

Ex Cong. Conc.

7 Qui in Pascha transgressus præceptum non communicauit, peccat mortaliter si postea non communicet, etsi quidam contrarium affirmant. Semel enim tantum id præceptum obligat, scilicet in Pascha, vt & præceptum
de

de Confessione semel solum quolibet anno.

8 Qui per octo dies ante vel post Pascha communicat, præcepto satisfacit: & qui longè post, ex consilio Confessoris.

9 Debent laici qui Regularibus seruiunt, in propria Parochia communicare in Pascha. *Ex Congreg. Conc.*

10 Mendicantes, & qui eorum priuilegijs gaudent, possunt quibusuis dare communionem, vno Resurrectionis die excepto: possunt & illo cum licentia Parochi, aut si communicaturus alio die satisfaciat Parochiæ: quamquã Nauar. & alij quidam nõ improbabiliter sentiunt, illo die non posse sine licentia, alio verò posse, etiamsi communicaturus velit ecclesiæ præcepto satisfacere.

11 Satisfacit Sacerdos in Pascha celebrans quouis loco.

12 Excusantur pueri etiam post annũ duodecimum præcepto prohibentium

com-

communicare parentum: parentes vero excusantur recepta consuetudine.

13 Qui in Pascha habet casus reseruat, absoluat, & cæteris, si non est impeditus Excommunicatione aliqua reseruata, & communicet: absolvendus postea à reseruatis, cum ei fuerit opportunum. Quòd si caret Confessore, & sequeretur scandalum, si tunc, aut alio tempore non communicaret, aut celebraret; potest cum sola contritione, & proposito quàm primùm possit confitendi, communicare, etiamsi sit excommunicatus, & celebrare.

14 Non licet vnquam accipere communionem, nisi à proprio Sacerdote, nisi cum creditur ei placere. Videtur autem sufficere in ecclesijs Religiosorum, qui ex priuilegio possunt omnes communicare, vt Superior, vel Sacrista, det ad id licentiam Sacerdoti seculari.

15 Potest Sacerdos communicaturo dare partem suæ Hostiæ, si alia nõ est.

16 Paro-

174 EUCCHARISTIA.

16 Parochus in Pascha, & mortis articulo, non potest negare communionē subdito petenti, etiamsi ex cōfessione sciat illū esse in peccato: nec alius Sacerdos paratus ministrare, potest negare publicē petēti: secus est si occultē, aut si à Parocho nō ministrāte alijs petatur extra supradictos casus.

17 Publicū peccatorē oportet, priusquam communicet, tollere scandalum per aliquam satisfactionem. Potest quidem de eius licentia Confessor dicere esse emendatum: potest & emendato clam communionem dare: cessat enim scandalum.

18 Iniuste excōmunicato potest dari communicatio, si absit scandalum.

19 Potest communicari quavis die, hora, & quouis die, etiam in Parasceue.

Vide Rat. diu. Off. l. 6 c. 75. Almar. l. p. Off. cap. 12. Ioan. Belet. cap. 99. Ordin. Rom. lib. Sacr. 5. Greg. 2. tom. Liturgia.

20 Posse statim comedi post communionem, quidam dicunt: mihi non probatur:

batur: sed nec reprehenderim facientes.

21 Communicare post copulam conjugalem licere quidam dicunt: certè licet ei qui solú reddidit: at qui petijt, non peccat quidem mortaliter comunicando, imò nec qui post pollutioné voluntariam quam confessus est. Ego tamen differendam communioné censerem, ob reuerentiam.

22 Accedere ad communionem cum affectu alicuius peccati venialis, non videtur esse nouum peccatum, nec impedire Sacramenti effectum, etsi quidam aliter sentiant.

23 Qui se putat bona fide dispositum, nec sibi conscius est alicuius peccati mortalis, fit de atrito contritus virtute Sacramenti. Non dicitur auté cum conscientia peccati accedere, qui dubitat quidem, sed non putat.

24 Accedens ad communionem, si recordatur alicuius peccati mortalis, & non potest sine nota discedere, communicet.

municet, postea quam primum confes-
surus.

25 Communicantem in peccato mor-
tali, satisfacere præcepto ecclesiæ qui-
dam negant, alij probabilius conce-
dunt.

26 Potest laicus in necessitate Sacra-
mentum tãgere, vt si in terram cadat.

27 Traiectum aliquid contra volun-
tatem, vt parum aquæ, dum os ablu-
tur, non impedit communionem.

28 Non impedit communionem non
dormisse nocte, aut cibum non diges-
sisse.

29 Potest, qui cõmunicauit, si est ieiu-
nus, iterum communicare, ne hostia
perdat, aut corrumpatur.

30 Sacramentum corruptum cõbu-
rendum, & cineres iuxta altare sepe-
liendi. *Ex Pœnit. Ro. tit. 5. cap. 9.* Quòd
si erat sanguis, expedit prius in stupa
ficari.

31 Non est necesse, pyxidem, vbi re-
ponitur Sacramentum, esse consecra-

tam:

tam: nec Sacerdotem, cum communi-
cat extra sacrum, habere stolam.

32 Potest Presbyter & Diaconus in
necessitate se ipsum cōmunicare: pos-
se & laicum itidem, quidam putant, alij
negant.

33 Si quid Sacramenti cadat in lin-
teum, sufficit illud lauari: quòd si non
reperitur quod cecidit fortè in tape-
tum, non prohibetur id seruire, vt an-
tea, profano vsui: vt nec bibi vinū do-
lij in quod fortè ceciderūt aliquæ san-
guinis consecrati guttulæ.

34 Vt ante Sacramentum in ecclesia
semper sit lumen, etsi nullum est Iuris
præceptum, est tamen consuetudo vni-
uersalis, quæ vim habet præcepti.

35 Non potest quidem Eucharistia
asseruari in choro Monialium: sed po-
test ex causa, vt in festo aliquo, ex
licentia Prælati, illic exponi
apertè, ad deuotionē
illarum.

M

EXA.

EXAMINARI Non oportet cum, quem notū est esse, sufficiētem. *Vide gl. d. 47. de Petro.*

EXCOMMUNICATIO,
vide *Clericus, Furtum, Interdictū, Missa, Sacramentum.*

EXCOMMUNICATIO est nulla, si sit lata a denūtiato excommunicato, suspensive a iurisdictione, aut interdicto, aut post legitimā appellationem (pōtest verō appellari etiam post excommunicationem conditionalem ante impletam conditionem, quia ante eam non ligat) aut cum errore intolerabili.

2 Qui post excommunicationē appellat, non potest denuntiari antequā audiatur appellatio.

3 Declaratio quōd quis inciderit in excommunicationem, suspenditur per appellationem: & si fiat sine partis citatione, & comparentis auditione, est nulla.

4. Excommunicatio sine iusta causa, non est valida in Foro interiori: itaque potest talis celebrare, ubi non est scandalum.

5. Excommunicatio ab homine non ligat eos, qui post eius finitam iurisdictionem contra faciunt.

6. Excommunicatione non ligatur, quem excommunicans, aut petens excommunicationem, non intendit ligare: non intendit autem que si cogitaret, exciperet, ut uxorem, filium, aut fratrem: nec que causa iusta excusat: nec qui inculpabiliter ignorat Ius, aut factum, scilicet latam esse excommunicationem, aut se fecisse id pro quo lata est: nec cui a parte datur dilatio priusquam incidat: nec verò postea incidet, nisi data esset de consensu Iudicis.

7. Excommunicatio, non dato spatio se tuendi contra præceptum, est nulla.

8. Nemo debet excommunicari, nisi ob contumaciã quæ sit peccatũ mortale.

M 2

Nec.

180 EXCOMMUNICATIO.

Nec vlla excommunicatio incurritur sine peccato mortali, seu mortali inobedientia contra Ecclesiam.

9 Excomunicatio sine monitione, ferè semper est inualida: sufficit verò in excommunicatione generali generalis etiam monitio: & quidem ipsum præceptum generale promulgatū monitio est, & quæuis prohibitio peccati futuri.

10 Excommunicatio lata à delegato qui copiam suæ cõmissionis parti petenti noluit dare, est nulla; *secundum Innoc. & Pan. & Felin.*

11 Non potest quis se excommunicare, nisi denuntiando Superioris excommunicationem.

12 Episcopus non potest excommunicare existentē extra Diocesim, aut in loco exempto, aut nõ subiectum sibi tempore promulgationis edicti, seu excommunicationis ab homine (secus est enim de statuto, aut lege, quæ potest etiam postea subditum, aut in ter-

rito-

itorio agentem, ligare.) Quidam tamen dicunt, non posse quidē pro peccato extra commisso excommunicare, sed pro commisso in Diocesis loco nō exempto posse excōmunicare etiā absentem: item si absens non vult restituere, aut residere. Quæ ego Iuris peritis discutienda relinquo: interim existimo, qui non est subditus dum peccat, non posse pro eo ab Episcopo excommunicari, nisi fortè per statutum, vt si externus in eius territorio peccet: de quo vide *Gl. c. 21. de sent. Excom.*

13 Excommunicare subditum suum potest Præpositus ecclesiæ Collegiatæ, etiam Regularis, vt Prior, Guardianus, eorumque Vicarij ex ipsorum commissione, & Capitulum Sede vacante. Quidam tamen negant posse Priorem vel Abbatem.

14 Non potest excommunicari Collegium, aut Communitas, nisi sciatur omnes deliquisse, aut dicatur sic: Om-

182 EXCOMMUNICATIO:

nes & singuli Collegij, qui tale quid fecerint, sint excommunicati.

15. Reges à solo Papa excommunicantur, & censuris ligantur.

16. Excommunicationes vulgò ignote, adeoque usu non receptæ, non ligant.

17. Excommunicatus occultus potest ad vitandum scandalum, vel grauem iacturam, Missam audire, & celebrare: nec fiet irregularis.

18. Quidam putant, nullum præceptum sub pœna excommunicationis obligare in re difficillima: haberi enim id in Iure pro impossibili, nec si in re leuissima adijciat, pœnam excommunicationis.

19. Excommunicatio lata in facientes, non comprehendit mandantes, aut aliter adiuuantes, nec solum facere incipientes: nec lata in mandantes, aut consulentes, comprehendit eos, sine quorum mandato aut consilio res perinde facta fuisset: nec lata in cõtradicentes, eos qui iustè contradicunt. Nec, cum

cū principaliter excommunicatur faci-
ciens, & secundariò cōsulens aut iu-
bēs, cōprehenduntur hi, si res nō fiat.

20. In dubio an cōsulēs principaliter
excōmunicetur, interpretandū quod
secundariò seu accessoriè tantū.

21. Consulens dicitur, qui rogat, aut
monet, aut ostendit esse vtile.

22. Cū in excōmunicatione dicitur
vt intra tot dies aliquid fiat, numerā-
di sunt à die scientiæ de excōmunica-
tionis edicto. Quod si præcipitur ali-
quid reuelari, qui solū post terminū il-
lum rē sciuit, nō ligatur si nō reuelet.

23. Excōmunicationes Conciliorum
Prouintialium, etiam si à Gratiano ci-
tentur, non ligare nisi in suis Prouin-
tijs, quidam dicunt: quod ego non au-
sim dicere de ijs quæ vbiq̃ videntur
receptæ.

24. Excommunicatus est ipso facto,
quicumque, etiam ipse excommunica-
tor, consulendo, fauendo, aut iuuando
communicat cum aliquo in crimine

184 EXCOMMUNICATIO.

ob quod ille est excómmunicatus, sciés illum esse particulariter denūtiatum: excusat autem ignorantia, etiam crassa, modò non sit affectata, item si consilium nihil mali adiecit: aut si iuuit quidem, sed non directè: estque reser- uata hæc excommunicatio eidem cui prior.

25 Cùm dicitur, Sit excommunica- tus, aut, excommunico, aut, Sub pœna latæ sententię, significatur ipso facto, si res prohibita fiat. Secus est si dica- tur, Sub Excómmunicationis, vel Ana- thematis, pœna, vel interminati- one. *Vide gl. c. Relatum, de iure part. & c. Dolentes, de celeb. Miss. & de Simonia. c. 33. & de sagittar. c. 1. & de eo qui fur- tiuè. c. 1.*

26 Aliquando, Anathema sit, poni- tur pro, excommunicetur. *Vide. d. 23. Si quis.*

27 Excommunicatus est suspésus ab officio & beneficio: nec potest esse Pro- curator, sed potest institui, futurus post

post Absolutionem; nec accusare, iudicare, aut testificari, nisi in causa heresis: si tamen in iudicio accusat, aut testificetur, non peccat mortaliter: potest tamen institui heres, eiusque testamentum & contractus tenent, reddendaque ei debita: & potest agere in iudicio pro utilitate ecclesie.

28 Non valet beneficij collatio facta excommunicato, nec electio, aut presentatio. Quod si est collatum nescienti excommunicationem, potest retinere post Absolutionem, dispensante eo ad quem collatio pertinebat: potest & acceptare beneficium sibi ante excommunicationem collatum, & post Absolutionem possidere.

29 Excommunicatus non potest eligere: valet tamen presentatio facta a laico excommunicato.

30 Gesta per excommunicatum, vel suspensum, dum publicè in officio tolleratur, valida sunt, etiamsi sciatur esse excommunicatus: toleratus autem

186 EXCOMMUNICATIO.
dicitur, cū errore populi habetur pro
legitimo.

31 Licentia data à Pastore etiam de-
nuntiato excommunicato, de ijs quę
alias poterat, valet: vt quòd subdi-
tus ab alio ordinetur, aut confirme-
tur, aut possit prædicare, vel audire
Confessiones, vel assistere loco ipsius
matrimonio, &c. Quòd si non est de-
nuntiatus, nõ peccet mortaliter exer-
cèdo actus iurisdictionis, qui nõ sunt
Officia diuina.

32 Communicans illicitè cum ex-
communicato, etiam à se, incurrit ex-
communicationem minorem, nisi sit
Papa: incurrit verò etiam cum mor-
tuo communicando, vt lauando, aut
cõmitando, &c.

33 Excommunicatio autem minor
impedit ne quis possit suscipere Sa-
cramenta (sed potest conferre, & vti
iurisdictione) nec eligi: electione ve-
rò talis ad beneficium quidam irritã
aiunt, alij irritandam: certè, si se igno-
rabat

rabat excommunicatum, non videtur
invalida.

34 Excommunicati vitandi solum-
modo si sint denuntiati nominatim,
aut si notorij Clerici percessores, sic
ve nulla possint tergiversatione cela-
ri, aut Iuris remedio excusari, & non
credantur esse absoluti, aut dubitetur
an sint denuntiati. Quòd si alibi est
quis denuntiatus, & hîc nescitur, non
est hîc publicè vitandus.

35 Ab excommunicato quem nò te-
neris vitare, potes accipere Sacramèta,
si est Pastor tuus, aut paratus ministra-
re: in articulo autem mortis potes etiã
à denuntiato.

36 Excommunicatum non denun-
tatum potes sepelire in sacro, & pro
eo Missam offerre.

37 Nò impedit excomunicatio dispè-
sationem factam ex Papæ cõmissione.

38 Prohibita cum excommunicato
contenta hoc versu: Os, orare, vale, cõ-
munio, mensa negatur.

188 EXCOMMUNICATIO.

39 Os, id est, sermo, litterę, nuntij, munera. Qui iam dicunt posse & salutantem salutare, & scribenti rescribere: est enim id debitum ei quoddam solvere.

40 Orare, id est, participare in diuinis. Potest tamen in ecclesię Officijs permitti, si a paucis scitur, ne prodatur: alioqui pellendus ex ecclesia: & si non possit pelli, omittenda Officia, etiam Missa, si nondum cęptus Canõ: tunc enim pergendum: & post cūmunionem finienda Missa in Sacristia: nisi esset ingressus ad orandum seorsim: tunc enim non cum eo communicatur, vt nec communicat cum eo qui aliud quàm ipse sacrũ audit: aut si idẽ, sed non intentione cum illo communicandi. Quõd si excõmunicatus Officium recitet cum laico, non videtur graue peccatum: nec peccatur si quis cum eo oret priuata oratione: prohibetur enim communicatio in oratione quę fit Ecclesię nomine: itaque potest
pro

EXCOMMUNICATIO. 189

pro ipso orari in Missæ Memento, scilicet priuata oratione.

41 Vale, id est, salutare, scilicet verbo, vel scripto: nam assurgere, vel caput aperire, non videtur prohibitum, nisi fiat animo salutandi.

42 Communio, scilicet habitatione, aut conuersatione. Potest tamen quis in eodem cum illo loco esse, modò nõ conuersetur.

43 Mensa, scilicet communis, itemque lectus. Qui tamẽ simul ederet, aut dormiret, sine intentione comunicãdi, non peccaret.

44 Excusant communicantem, etiã in diuinis, contenta hoc versu: Vtile, lex, humilis, res ignorata necesse.

45 Vtile, scilicet participanti, vel animę excommunicati: itaque potes salutare si id tibi vtile, & agere cum illo quod illius animę profit, vt ad concionem ducere. Excusat & in diuinis comunicantem timor damni grandis, & in alijs communis societas.

46 Lex,

190 ABSOL. AB EXCOM.

46 Lex, scilicet matrimonij: itaque excusatur coniux.

47 Humilis, scilicet subiectio, vt filiorum, vel seruorum, vel famulorum: denique subditorum, vt Prælato Religioforum, & Episcopo Clericorum.

48 Debent & patres excommunicatis filijs prouidere, & seruis domini.

49 Res ignorata, scilicet nescire esse denuntiatum.

- Necessè, scilicet alterutri.

50. Communicare cum excommunicato, ferè est veniale, nisi in diuinis communicetur illicitè.

ABSOLVTIO AB EXCOM-
MUNICATIONE, vide

Absolutio.

QVI ex Bulla Cruciatę, vel quo-
cũq; alio priuilegio habet
facultatē absoluēdi in Foro interiori,
potest absoluerē a cęsuris etiam extra
Confessionem, nisi expresse aliud ca-
ueatur in priuilegio: idemq; etiam di-
cendum de dispensatione.

Abso.

1 Absolutio ab excommunicatione cum conditione, verbi gratia, si satisfecerit, valebit cum satisfecerit.

2 Cū datur facultas absoluēdi satisfacta parte, sufficit si faciat absolvendus quod potest: itaq, potest absolui data cautione saltē iuratoria, si aliud nō potest: imò in Foro interiori sufficit propositū satisfaciendi cū poterit.

3 Valida est absolutio data contra formā statuti, aut Canonis, verbi gratia, sine iuramento aut satisfactione requisitis, etiamsi in constitutione dicatur quòd sine forma nullatenus absoluat: prohibet enim solūm, sed factū non irritat.

4 In absolute ab excommunicatione sufficiunt quæuis verba cum intentione, nec requiritur expressio causæ excommunicationis.

5 Absolutus in mortis articulo cum obligatione se presentandi, cū poterit, ei ad quem pertinebat Absolutio, non tenetur ad id, si absens pareti
ad.

ad parendum enim solùm, & non vt absoluat, iubetur presentari. Ita Nauar. cuius mihi opinio perplacet: quin etiam post Conc. Trid. nullam video obligationem se presentandi, cum absolute dicat, in eo articulo posse quouis Sacerdotè absoluere ab omni censure, nec addat aliquid de illa obligatione.

6 Potest absolui quis non solùm sine dolore, sed etiam inuitus, & ab vna excommunicatione, relicta alia. Si autem pluribus sit ligatus ob idem factum, non sufficit ab vna absolui. *Vide de sent. Excom. c. 27.*

7 Qui iustè impeditus non potest Papam adire, aut eum cuius erat absolueri, non tenetur mittere, aut ad eum scribere, sed potest ab Episcopo, aut Superiori suo, habente Episcopalem iurisdictionem, absolui, vel ab alio de eius commissione: sed si cessante impedimento non adeat, reincident: quod commune est omni absoluto ab eo qui aliàs

alias non poterat, aut cum onere se presentandi Superiori (qui tamen, priusquam reincidat, concordat cum aduersario, in cuius fauorem erat excommunicatio, non tenetur se presentare) potest verò tunc adire etiam per aliū, vel per scripturam. Quòd si nec Episcopum poterat adire, absoluet Parochus: eoque deficiente, quiuis approbatus Confessor. Ita viri doctissimi, quibus assentior.

8 Absolutus simpliciter, sed præstita cautione de satisfaciendo, si non satisfaciat, non reincidit.

9 Absolutio data post appellationē aduersarij ne absoluator, valet.

10 Absolutus cum reincidentia si in termino certo non soluat, si in illo nō potest soluere, non reincidit.

11 Excommunicatus donec satisfecerit, indiget, vbi satisfecerit, Absolutione.

12 Absolutio, aut reuocatio excommunicationis, suspensionis, aut inter-

N dicti

dicti, per vim aut metum extorta non valet. *Cap. 1. de i. s. qua vi. lib. 6.*

13 Absolutio ex causa falsa valet, et si id quidam negant.

14 Ab excommunicatione non reser-
uata, siue sit Iuris, siue generalis ab ho-
mine, quod æquipollet statuto, potest
quiuis Confessor absolueret, etiã si illa
per Papam esset confirmata: at à sen-
tentiã particulari hominis, confirmata
per Papam ex certa scientia, cum cau-
sæ cognitione, nec qui eã tulit, potest
absolueret. Quòd si Papa iussit excom-
municare, committens causæ cognitio-
nem (quod semper intelligitur, si Papa
causam prius nõ cognouit) poterit ab-
solueret qui excommunicauit.

15 Excóunicatus non idcò est ab-
solutus, quia Papa cù illo scienter par-
ticipat. *Clem. 4. de sent. Exc.*

16 Solet in Pape literis dari Absolu-
tio, saltem subintelligitur data, ad cõ-
sequendum effectum literarum: nec a-
liàs seruit.

17 Solennitas Absolutionis non requiritur in Foro Sacramentali.

18 Cùm in magnis criminibus datur ab absolvente præceptum de parendo ecclesiæ, intelligitur ne postea faciat id, ob quod erat excommunicatus.

19 Qui solenniter absoluit, post iuramentum de parendo ecclesiæ, & satisfactionem, saltem per cautionem iuratoriam, quæ duo præmittenda, illud quidem in graui crimine, id verò cùm quis ob debitum aliquod est excommunicatus: ad singulos versus alicuius Psalmi Pœnitentialis, verberet leuiter pœnitentem: deinde post Kyrie eleison. Pater noster. Saluum fac seruum tuum, &c. Esto ei Domine, & Nihil proficiat, & Domine exaudi, & Dominus vobiscum. Oremus. Deus cui proprium est misereri, &c. famulum tuum, quem sententia excommunicationis ligatum tenet, &c. tandem absoluat.

20 Ab excommunicatione minori,
N 2 quam

196 DE EXCOM. BVL. COENAE.
quam quis incurrit ob peccatum veniale, posse absoluere quemuis Sacerdotem quidam aiunt, et si alij requirāt in absoluēte iurisdictionem, certe potest quiuis Confessor.

DE EXCOMMUNICATIONIBVS BVLLE COENAE, vide *Gabella, Hæresis, Episcopus.*

1 QVOD Dicitur de hæreticorum receptatoribus aut fautoribus, intellige si faueant hæreticis in heresi, seu quatenus hæretici sunt, non autē si ratione amicitiae, aut propinquitatis, aut alioqui pietatis. Nec verò includēdi sunt hæretici pater, filius, aut coniux, secundum quosdam: ob tantam enim coniunctionem sunt velut eadem persona. Ego verò solum eos excusarim ratione paulò antè dicta.

2 Qui vnā solam paginam heretici libri legit, non est censendus excommunicatus: parua enim condonantur;

DE EXCOM. BVL. COENAE. 197
tur: nec qui legit scripta heretici, sed
non hæretica.

3 Ob hæresim mentalem nullo pro-
ditam signo exteriori, quod sit ex se
peccatum mortale, & sufficienter ex-
pressivum hæresis, id est, pertinacis er-
roris in fide, quem eo signo asserere
intendat, nemo est excommunicatus:
itaque non est qui petit consilium, aut
refert hæresim, aut transcribit, etiamsi
illam interim mente teneat: nec qui
hæreticum opus facit, sed sine animo
hæretico.

4 Recedere ab obedientia Papæ, est
nolle illum agnoscere esse Vicarium
Christi & ecclesiæ Caput.

5 Piratæ intelliguntur, qui in mari,
& velut ex officio, principaliter furtis
& rapinis student, non qui minus prin-
cipaliter, aut in flumine.

6 Naufragorum bona surripientes,
etiam hęc iam excommunicati: sed no-
stra Societas potest absoluerè, iubendo
vt restituant.

N 3

7 Per

7 Per pedagia & gabellas quidā intelligunt etiam alia tributa: & per pedagium nouum, etiam vetus cū augeatur: quorum ego neutrum facilē concesserim: est enim materia odiosa.

8 Exigere intelligitur, qui ab inuito extorquet.

9 Gabellam imponere potest, qui non habet Superiorem in téporalibus.

10 Gabellæ prohibitæ intelliguntur, quæ à nullo possunt exigi, non autem si solū prohibeantur à quibusdā personis, vt à Clericis, exigi. Notant verò quidam, cū aliàs Papa prohibet Clericis Gabellam imponi, intelligi de imposita ratione fructuum, nō autem si imponatur omnibus, & à Clericis simul exigatur, quæ mihi Nauarri opinto non displicet.

11 Falsificans scilicet per se literas Apostolicas, scilicet iā expeditas, excommunicatur: non autem si literas Nuntij Apostolici, aut Pœnitentiarie; aut si quid mutet, non mutata sen-
ten-

DE EXCOM. BVL. COENAE. 199.
tentia: aut postquam expirarunt: aut
si laceret, aut comburat.

12 Ferrum deferens ad infideles (qui
bus cum Christianis bellum est) ex ter
ra fideiū, vel lignum, quibus possint
facere arma offensiuā vel defensiuā,
excōmunicatur: non autem qui equū
vel ense donat ob gratitudinem, aut
ob beneuolentiam captandam: nec
qui desert victualia, aut communes
merces: nec qui in eorum nauibus o-
peram suam ponit, etiam agentibus cō-
tra fideles.

13 Iusta de causa impediētes victua-
lia ad Romanam Curiam delata, non
excommunicantur.

14 Excōmunicantur insequentes ho-
stilitate Episcopos, scilicet cōsecratos.
Non dicitur autem quis eum insequi,
qui se iam aliquō recepit.

15 Item qui cursum literarū Aposto-
licarū laicali autoritate impediūt. Nō
est autem impedire, velle prius exami-
nari, yt fit à Rege Hispaniæ.

N 4

16 Item

16 Item ecclesiasticos fructus sibi per autoritatem vsurpantes: secus si recipiât, aut furêtur, vt solent alia quæuis bona.

17 Absoluens illicitè à casibus Bullæ huius, in excommunicationem incidit, sed non reseruatam: non incidit autem, si absit præsumptio mortalis, vt si faciat ex ignorantia, aut obliuione, aut causa probabili.

18 An cōcessis casibus huius Bullæ, intelligatur concessus casus hæresis, probabiliter affirmant alij, alij negât: vtrumque probabile.

QUÆDAM ALIAE EXCOMMVNICATIONES PAPAË RESERVATÆ.

1 **S**I Quis Clericum percutiat. 17. q. 4. *Si quis suadente*, excommunicatur. Clericum intellige etiam primæ tonsuræ, & Religiosum etiam novitium, non autem quemuis Eremitâ, aut Inclusum, aut Clericum degradatum,

ALIAE EXCO. PAP. RESER. 201
tum, vel ob incorrigibilitatem depo-
situm, aut hæreticum, secūdum quos-
dam.

2 Non incidit qui non violenter tã-
git (quale non est crumenã furari) nec,
vt aliqui putant, qui mandat, aut cõ-
sultat, aut ratum habet: sed alij proba-
bilis oppositum tenent, nec qui igno-
rabat esse Clericum: nec si talis sit per-
cussio, vt in laicũ facta non esset mor-
talis: nec qui enormibus deditum re-
lictõ habitu & tonsura percutit: nec
qui causa correctionis facit, vt pater,
preceptor, aut dominus, aut alioqui
propinquus vel senex: nec qui ad rei
suę vel alterius defensionem: nec qui
reperit loco suspecto cũ vxore sua,
aut matre, aut filia, aut sorore percu-
tit.

3 Episcopus potest absoluerẽ legiti-
mẽ impeditum ne possit Papam adi-
re, vt scœminam, senem, egrotum, im-
puberem, pauperem. Qui verò in im-
pubertate percussit, etiam post eam po-

N 5 test

202 *ALIAE EXCO. PAP. RESER.*
est ab Episcopo absolui, nec tenetur
Papam adire.

4 Potest & quemuis absoluere, si le-
uis fuit percussio: quod eius iudicio re-
linquitur. Leuis quidem censetur, si
fiat palma, pugno, pede, ligno, aut lapi-
de non relinquire vestigiũ, aut mul-
tam capillorum euulsionem.

5 Potest & suos Clericos collegiali-
ter viuentes, si percutiant non enor-
miter: itemque Prælatos Religiosos.

6 Putat Sotus, pueros Clericos se
inuicem percutientes vsq; ad sangui-
nis è naribus effusionem, etiam in ec-
clesia, nõ esse excommunicatos: quod
mihi prudens dictum videtur: certè
tales non absolute, sed castigatio-
ne purgandi.

7 Incendēs studio, maloque animo
locum sacrũ, postquã fuerit per Epis-
copum excommunicatus, & denun-
tius, a solo Papa absoluitur. *Vide cap.*
sua de sent. excom.

8 Itemque effractor simul & spoliator
loci

ALIAE EXCO. PAP. RESER. 203
loci pij, autoritate Episcopi ædificati,
postquam fuerit nominatim denuncia-
tus excommunicatus. *Vide cap. Conque-
stus, eo tit.* Non effringit autem, qui cla-
ue aperit.

9 Religiosus qui non est Parochus,
si extra mortis articulum sine licentia
Parochi, vel eius Vicarij, præsumit il-
lius subdito ministrare Eucharistiam,
aut extremam Vnctioné, vel matrimo-
niû solenniter (quamquam id postre-
mum videtur sublatum per Cõc. Trid.
quod solûm vult esse suspensum quam-
diu volet Episcopus) vel absoluerè ab
excommunicatione Iuris, à qua non
possit. *Vide Clem. 1. de priuil.* Requiritur
præsumptio: itaque excusat igno-
rantia, aut causa probabilis.

10 Domini interdictum violantes, &
quicunq; publicè excommunicati aut
interdicti, nominatim moniti à cele-
brante diuina Officia, vt de ecclesia
exeât, in ea remanere præsumûr. *Cap.
Gravis, de sentent. excomm.*

11 Exen-

11 Exenterantes mortuos, vt alibi sepeliant, nisi fiat iusta de causa, vt in cadauere Regis, aut ne fœteat, aut causa anatomie, aut quia mortuus apud infideles, &c. *Extrau. Detestanda, de sepult.*

12 Dantes aut accipiētes aliquid ex pacto ob ingressum Monasterij. *Vide Extrau. 1. de Simonia.* Intellige verò, nisi sit consuetudo accipiendi, aut accipiatur bona intentione: requiritur enim præsumptio. Sunt verò excepte Moniales, per quosdam Pontifices.

13 Simoniaci reales in Ordine, aut beneficio, & mediatores, *Extrau. Cùm detestabile, de Simon.* Dantes solùm cōsiliū vel auxiliū, non censent quidam mediatores dicendos. *Vide SIMONIA.*

14 Professe egressę à Monasterio, nisi causa incendij magni, aut lepre, aut pestis, probata per Superiorem & Episcopum, itemque licentiam dantes, comitantes, & recipiētes. *Pi. Quinti Bulla.*
Egressa

Egressa autem non dicitur, quæ iusta aliqua de causa nunquã est ingressa.

15 Intrans Monasteria Monialium sine vrgenti necessitate, & ipse recipientes. Item fœminę intrantes Claustra Regularium, & qui recipiunt. *Greg. XIII.* Nõ videntur autẽ incidere nisi qui intrant pretextu alicuius licentię datę à Superiori. Consulatur tamen vsus, qui legem solet interpretati.

16 Ad duellum admittentes, prouocantes, permittentes, interessentes, facientes, dantes auxilium, consiliũ, aut fauorem. *Pius Quartus.* Excipiuntur verò Reges.

EXCOMMVNICATIONES
NULLI RESERVATAE.

17 **P**OTESTATES Seculares imponentes tributa ecclesię, vel ecclesiasticis personis, si moniti non desistant. *Cap. Non minus, de immun. Ecclie.* Oportet verò monitionem habere
com-

206 EXCOM. NULLI RESERV.
competentem dilationem. *Vide supra*
in B V L L A C O E N A E.

2 Extorquentes gabellá per se vel
per aliú ab ecclesiasticis, aut ab eorú
rebus, non portatis ad negociandum.
Cap. quaquam: de censib. l. 6. Non est au
tem negociari, bona sua vendere.

3 Domini temporales prohibentes
subditis vendere sua Clericis, aut præ
stare officia. *C. fi. de immun. eccl. l. 6.* Nō
incidūt, qui ex iusta causa prohibēt si
ne licētia sua védi, aut præstari officia.

4 Facientes seruari statuta, aut cōsue
tudines contra libertatem ecclesiasti
cá, id est, ecclesie vniuersę concessam.
Cap. Nouerit, de sen. excom. excusat iusta
causa existimata. Nec sunt statuta cō
tra libertatē que moderantur expēsas
funerum, aut Oficiorum diuinorum.

5 Raptores mulierum, vel consiliū,
fauorem, vel auxilium dantes. *Trid.*

6 Intranses Septa Monialium sine
Episcopi aut Superioris licētia in scri
ptis. *Trid.*

7. Cle

7 Clerici in dignitate, aut Personatu, aut Sacerdotes audientes Ius Civile, aut Medicinam per duos mēses, nisi audiant Romę, aut vt Ius Canonicum meliùs intelligant. *Cap. super specula. Ne Clerici vel Monachi.*

8 Doctores qui Religiosum dimisso habitu docent Leges, aut Medicinam. *Cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, lib. 6.*

9 Religiosi habitum temere relinquentes. *Ibid.* Secus si ex causa rationabili, aut sine peccato mortali, aut alio non assumpto, aut assumpto ad breue tempus.

10 Contrahēs sciēter de præsenti cum consanguinea vel affine in gradu prohibito, vel cum Religiosa, vel Religiosus professus, aut Clericus in sacris, & qui tale matrimonium celebrat scientet. *Clem. 1. de consan. & affin.* Excusat ignorantia, etiam crassa (requiritur enim dolus) itemque iustus timor.

11 Cogens aliquā minùs liberè, contrahere matrimonium. *Trid. ses. 24. c. 9.*

12

Intelligitur id de dominis aut Magistratibus, exteriorem iurisdictione habentibus.

12 Impediens sine causa foeminam vel lum accipere, vel profiteri: vel cogens Monasterium ingredi, aut profiteri: vel id consilio aut aliter adiuuans. *Cōcil. Triden.*

13 Concedens in terra sua locum ad duellum, item patris, certantes, consulentes, & spectantes. *Trid.* Intellige si fiat cum consensu Principis, & patris: sed vide infra.

14 Ex condicito duellum facientes statuto tempore & loco, etiam sine patris & chartellis, & loci securitate, & domini permittentes, aut non prohibentes, & quouis modo adiuuans, & ex composito spectator vel socius, etiam si illi ad locum accedentes non potuerint pugnare. *Greg. XIII.* Intellige id quando est duellum proprie (non si quis alterum ad pugnam singulari prouocet, vt fit) & in casu quo est illicitum.

15 De

15 De duello fecit etiã Clem. VIII. acré prohibitioné: tu vide; nec enim animus est huc omnia cõgerere, præsertim censuras, quæ sunt penè infinitæ, nec admodum certum, quantum quæque recepta vsu, quantum ve obliget.

EXEMPTVS.

1 **E**XEMPTVS De licétia Superioris potest Episcopo se subdere, vt ab eo Absolutionem vel dispensationem, qua indiget, obtineat.

EXILIVM.

1 **E**XILIO Perpetuo damnatus, dicitur deportatus: qui autẽ ad tempus, relegatus.

2 In exilium nõ potest pater filium mittere.

EXTREMA VNCTIO.

1 **D**ANDA Est etiam amenti, si petierat, aut petuisset, si cogitasset, aut ostenderat signum doloris, nisi sit periculum irreuerentiæ. Quòd si erat excommunicatus, absoluatür prius ab excommunicatione.

Q 2 Non

210 *EXTREMA VNCTIO.*

2 Non solet dari pueris, nisi ætate qua communicant: sufficit tamen ætas qua possunt peccare.

3 Danda post viaticum: alicubi tamen ante datur.

4 Datur solùm morti propinquis ex morbo, vel vulnere, vel partu, vel senectute. Quòd si morbo liberatus iterum periclitetur, iteranda est, & quidem in diuturnis morbis, vt hydropisi, quoties redit periculum.

5 Eam ex negligentia omittere, nõ est peccatum mortale, si absit contemptus, aut scandalum: etsi quidam aliter sentiunt: & quidem omittere tanquam ad salutem non necessariam, non est contemptus.

6 Materia est oleum benedictum ab Episcopo, quanquam etiam sine benedicto validum esse potest Sacramentum, secundum aliquos: potestq; adhiberi oleum non eodem anno benedictum.

7 Forma est deprecativa, alicubi tamen

EXTREMA VNCTIO. 211
men indicatua; nec est necesse adde-
re, In nomine Patris, &c. sequendus ta-
men receptus mos.

8. Deficiente proprio Sacerdote, po-
test alius, etiam Religiosus, administra-
re, sub rati habitione proprij: potest ve-
rò dare licentiam proprius, etiam excō-
municatus aut suspensus nominatim:
non enim censetur licetia actus iuris-
dictionis prohibitus: est autem valida
etiam ab hæretico data.

9. In necessitate sufficit Sacerdos si-
ne ministro. *Vide de verb. sig. c. 14.*

10. Si Sacerdos non possit progredi,
supplenda per alium quæ restabant.

11. Potest Presbyter vnus partem v-
nam vngere, & alius aliam in necessi-
tate.

12. Pedes aut renes vngere non est ne-
cessè: certè renes in fœminis omitten-
di. Nec manuum vnctio quibusdam vi-
detur necessaria: saltem videtur suffi-
cere vnam manum, aut vnum oculum
vngere, & itidem de reliquis mem-

O. 2. brig

212 *EXTREMA VNCTIO*

bris paribus:sequendus tamen vsus receptus.

13 Mutilati in partibus proximis vngendi, & cæcus in oculis, ob concupiscentiam.

14 Ad singulas vnctiones adhibenda stupa noua, postea comburenda. Sufficit verò verba proferre paulò ante vnctione, aut post, vt in Baptismo & Confirmatione.

15 In dubio an viuat ægrotus, danda sub conditione, si non est mortuus.

16 Effectus eius est remissio peccatorum venialium; sed & mortalia remittit, faciendo de attrito contritum: & sanitas animæ ad malum pronæ, & pigræ ad bonum, eiusque spiritualis recreatio & roboratio, & interdum etiam corporis sanitas.

FAL.

FALSARIVS, vide *Excommunicatio Bullæ Cœne Domini.*

1 **F**ALSARE Monetâ, crimen est læsæ maiestatis: falsa autem dicitur, facta sine legitima auctoritate, materia, pondere, aut signo: tondere autem exuberantem monetam, falsare non est, etsi peccatum est: est verò falsarius, qui iustum pondus minuit.

2 Falsare non est, nec peccatû mortale, amissæ scripturæ de hæreditate aut nobilitate aliam similem facere: nulli enim fit iniuria.

FAMA, vide *Dominium, Infamia.*

1 **F**AMA Dicitur vox communis maioris partis vicinæ, ex probabili suspitione orta.

2 Ad famam probandam sufficiunt duo testes.

1 **FAMILIA** Dicitur vsque ad quartum gradum: itaque omnes etiam gradus quarti, dicuntur familiares: itemque omnes famuli, etiam extra domum habitantes.

2 Familia Episcopi gaudet privilegio Fori, non autem familia ecclesiæ.

FAMVLVS, vide *Conductor, Dominus, Servus.*

FESTVM, vide *Ieiunium, Missa.*

1 **FESTVM** Potest Princeps & Ciuitas indicere, sed sine obligatione Missam audiendi.

2 Festum ab Episcopo indictum nõ obligat, si populus ex causa rationabili contradicit. Quòd si receptum est, debent seruare etiam Religiosi exempti. Nõ potest autem ipse indicere sine Cleri aut Capituli consensu. *Vide. c. Conquestus, de Feri s.*

3 Ad festa maiorum voto aut suramea-

mento recepta tenetur quidē populus, sed non sub obligatione voti, aut iuramenti: est enim hęc personalis.

4. Non potest Episcopus prohibere alioqui in festo licita: quod si sub excommunicatione prohibeat, nulla est excommunicatio, *secundum Nauarr.*

5. In festo licet docere, piscari, venari, etiam lucri causa, & secundum quosdam, libros ob lucrum describere, vel pingere aliquid: sed alij negant fortē probabilius. Licet quidem exemplum aliquod delineare, quod vulgō dicitur *ritrar* (vt fit passim, etiam Romæ) & acu pingere linteum, quod vulgō *ricamar*, discendi causa, & proeliari, & vendere illo die necessaria, & iter agere, etiam comitatibus mulis onustis sup̄ lectili, concedente id consuetudine, & Aduocatum vel Procuratorem suū officium facere apud partem, vel Iudicem, modō ne procedatur ad actum iudiciale, nisi causa pietatis, aut necessitatis; & mulionem iter cœptum

continuare. Molendina & nundinas excusat consuetudo, pistores necessitas.

6 Excusat à festi obseruatione met⁹ iustus, necessitas, pietas in re graui, vtilitas publica (itaq; excusantur laborantes pro loco pio, aut publico) vitatio damni corporis, vel animæ (itaq; excusantur puellę laborantes ad vitandum otium) & dispensatio Episcopi, vel Parochi, vbi is solet dispensare.

7 Excusat vxorem viri, & filium patris, & seruum vel famulum domini coactio.

8 De rebus quę in festis licent, licite sunt etiam instrumenta.

9 Audita Missa, potest quis ad locũ, vbi non est festum, ire, causa laborandi, ex loco vbi festum est.

10 Circa festi principium & finem seruanda recepta consuetudo: vbi autem à vespere incipit, excusantur barbitonsores in Vigilia laborantes, concessio ne Eugenij Quarti, *secundum Nauar.*

F E V.

F E V D V M, vide *Pignus*.

1 F E V D O Amisso non per mortem, amittuntur & fructus pendentes: si verò per mortem, post Calendas quidem Maij vsque ad finem Augusti fructus pertinet ad heredes, at anteriores ad dominum.

2 Non potest quis priuari feudo à Principe sine causa.

3 Feudales consuetudines ligant etiam ecclesiasticos, & ecclesiam.

4 Non solet succedere in feudo foemina, nec ascendentes, nec Monasterium.

5 Vassallus vassalli tui, non est tuus vassallus.

F I C T I O, vide *Mendacium*.

F I D E S, vide *Discere, Docere*.

1 N E C E S S E Esse explicitè credere fidei mysteria, quæ publicè in ecclesia celebrantur, sentiunt multi cum D. Thoma: alij, excusari multos ignorantia, præsertim cùm deest qui doceat: sufficereq; illis cum Baptismo,

O s

tisno,

rismo, credere quod credit Ecclesia. Quam opinionem aliqui non audent improbare. Quod enim? inquit, dicemusne perire infinitam Christianorum alioqui bonorum multitudinem, qui de mysterio etiã Trinitatis, & Incarnationis, vix quicquã rectè norũt, imò peruersè sentiunt, si interrogas? Potiùs crediderint condemnari istorum Pastores, ob negligentiam docendi.

2 Negligentiam docendi filios Symbolum fidei, & Dei præcepta, & Pater noster, mortalem ait Navar. itemque ea discendi negligentiam. Quod vt nõ improbo, ita illam probo sententiam, sufficere ex istis scire substantiam, etiam si verba præcisa non teneantur.

3 Prohibitum laico sub excommunicationis ferendæ pœna, disputare de fide. *Cap. 1. de heret. lib. 6.* quam prohibitionem si sciens contrafaciat, peccabit mortaliter.

4 Fidẽ tenetur quis, etiã cũ periculo vitæ, coram infideli tyranno confiteri,

terti, cùm id postulat Dei honor, aut proximi salus, aut alioqui scandalum sequitur.

5 Habitum fidelis exuere, & induere infidelis, modò absit scandalum, interdum ex causâ licet: nec enim, qui se ita induit, infidelitatem profitetur, cum ex alijs multis causis soleat fieri.

6 Fidei professionem publicè facere debent assumpti ad dignitatem in Cathedrali, vel Canonicatum, vel ad curam animarum, etiam Religiosorù.

Pius Quartus.

F I D E I V S S I O, vide *Mutuum.*

1 **P**O T E S T Pro fideiussione aliquid pretij accipi, etiam si nullù timeatur periculù: est enim ex se pretio æstimabilis.

2 Pro fideiussione Prælati non tenetur successor: non enim est hæres.

3 Tenetur debitor de omni damno sua culpa accidente fideiussori: de quo tamen vide *C V L P A.*

4 *Fi-*

220 FIDEICOMMISSVM.

4 Fideiubens simpliciter, non tenetur ad interesse, nec ad debiti augmentum.

5 Fideiussor vsque ad certum tempus debiti soluendi, si id a creditore debitori prorogetur, non tenetur ille postea, nisi in id nouo consenserit.

6 Nō tenet fideiussio accessoria contractui inualido, vt minoris, qui se nō potest obligare. Quidam tamen tenere dicunt, si quis se pro minori obligauit.

7 Fideiussio eius qui est sub alterius potestate, communiter non valet. Nec Clericus, nisi in necessitate, debet pro laico fideiubere.

8 Promittens aliquem presentare, si is ob crimen capitale postea commissum, sine illius culpa lata, fugiat, non tenetur.

FIDEICOMISSVM.

1 **F**IDEICOMMISSO Subiecta possunt alienari causa dotis,

tis, etiã post fideicõmissum promissę,
& alimentorum.

F I L I V S, vide *Dispensatio, Dona-*
tio, Hereditas, Parentes, Peculium.

F I L I V S F A M I L I A S dici-
tur, qui est in potestate patris,
aut aui, vel proaui, &c.

2 Supremus ascendentium habet om-
nes descendentes in potestate: quo mor-
tuo, manent in potestate sequentis.

3 Fœminę non habent filios in po-
testate, nec eius ascendentes.

4 Legitimus filius dicitur, qui lege
probatus, vt adoptatus.

5 Legitimus naturalis, qui ex legiti-
mo matrimonio.

6 Naturalis, qui ex copula nec ap-
probata, nec reprobata Iure Ciuili.

7 Spurius, qui ex reprobata, vt ex cõ-
sanguinea, aut adultera: aut vulgõ cõ-
ceptus, qui patrem non potest mõstra-
re: vel ex Religioso, aut Clerico in sa-
cris. Qui autem est ex soluta & coniu-
gato, non dicitur spurius.

8 Ex-

8 Expositus, si facta diligentia nihil reperitur, præsumitur legitimus: in dubio autem dicant quidam posse Episcopum dispensare, scilicet quantum ad ecclesiastica.

9 Episcopus potest legitimare subditum quantum ad Ordines & beneficiū sine cura & dignitate: cæsetur autē dispensare, si scienter ordinet: eritque talis, etiam quantum ad secularia nulli præiudicantia, legitimatus in terris Pape.

10 Legitimatus à Papa quantum ad spiritualia, est etiam quantum ad temporalia ubiq, secundum quosdam. *Vide. c. 13. Qui filij sint legitimi.* Certè ex causa potest etiam quantum ad temporalia ubique, si velit; et si quidam negent.

11 Legitimatus à Principe non ideò est legitimatus quantum ad ecclesiā. *Vide gl. d. 101. Peruenit.*

12 Legitimitas valet etiam in alio regno, ubi nulli sit præiudicium.

13 Le-

13 Legitimare potest, qui non habet
Superiorem in temporalibus: tamē spurium
solus Papa, aut Imperator legitimat.

14 Pius. III. reuocauit facultates le-
gitimedi spurios in preiudiciū aliorū.

15 Non preſumitur legitimans velle
alteri preiudicare.

16 Non legitimus non habet patris
nobilitatem.

17 Naturalis etiam spurius efficitur
legitimus, quantum ad omnia, per pa-
rentum matrimonium sequens, etiam
solū ratum, si tempore quo conce-
ptus aut natus est, poterat inter illos
esse matrimonium: & venit etiam no-
mine legitimè nati.

18 Natus ex matrimonio nullo, sed cō-
tracto bona, alterius saltem coniugis,
fide, in facie ecclesię est legitimus: itē
qui ex illegitimo matrimonio, sed po-
stea per dispensationem approbato: itē
cū parentes falso, sed bona fide, pu-
tant secum legitimè dispensatum.

19 Etiā putatiuū matrimoniū, id est,
quo

quod ab alijs putatur legitimum, facit prolem antea susceptam legitimam: vt si quis contrahat cum consanguinea, ex qua prolem antea susceperat.

20 Filius naturalis non dicitur esse sub patris potestate. Quidam tamen id de patre concedunt, de ascendentibus negant.

21 Filium esse aliquē probat sola fama, nisi contrarium constet.

22 Filiorum nomine non veniūt nepotes in materia odiosa, veniunt autē naturales (non autem spurij) cū tractatur de vtilitate, aut eadem ratio est quę de legitimis.

23 Patria potestas non tollitur per Ordinem sacrum, etsi quidam id negēt: tollitur verò per Episcopatum, & Cardinalatum, & per professionem patris, aut filij, & alicubi per filij matrimonium, & si pater sit perpetuò exul, vel hereticus, etiā occultus, aut sciēter contrahat incestas nuptias, aut sit captus bello iusto, aut seruus sit.

24 Eman-

24. Emancipatio fit coram Iudice: potest autem fieri per Procuratorem.

25. Emancipatus reuocatur in patriam potestatem ob alimenta patri negata.

26. Supremus ascendentiū potest vnū descendentiū emancipare, alijs relictis.

27. Emancipato patre, sub eius potestate est filius quem postea gignit.

28. Filius præsumitur emancipatus, si per decennium seorsim à patre id ferente negotietur, tamquam emancipatus.

29. Filij emancipati viuente matre, post eius mortem habebunt vsumfructum in mediâ parte bonorum eius, in altera autem pater.

30. Spurius relicta à patre potest tenere vsque ad condemnationem Iudicis.

Quidam tamen aiunt, legatum ad alimenta, vel dotē, posse quidē tenere, sed nō alia, nec ex testamēto, nec ab intestato, nec ex cōtractu inter viuos. Mihi tamen prior opinio magis placet.

P

31. Fi-

31 Filius nō succedit patri in dignitate obtenta post suam natiuitatem.

32 Filius potest accusare patrem de hæresi, vel proditione.

33 Filius in ætate imperfecta datur parenti fideli, in perfecta autem sequitur ipse vtrum parentem maluerit. *Vide de conuers. in fid. c. 2.*

34 Parentibus non obedire in rebus honestis ex contemptu, aut alioqui in re magni momenti, ad ipsorum potestatem pertinente, mortale est. Putant & quidam mortale esse, si contra eorum iustam voluntatem matrimonium contrahat sine causa iusta. Alij id negant, si absit scandalum, aut grauis aliqua necessitas.

35 In extrema necessitate postponēdos esse filios vxori, quidam volunt. *Vide Tho. 2. 2. q. 26. art. II.*

FISCVS, vide *Hæreditas*, *Testamentum*.

NON Succedit fiscus in prohibitis alienari.

Con-

Confiscari non possunt bona delinquentis, etiã hæretici notorij, nisi post sententiam Iudicis.

2 Ad fiscum transeunt bona cum oneribus: itaq; tenetur soluere debita.

3 Etiam si lex dicat, vt quis teneatur statim bona dare fisco, nõ tenetur ante sententiam Iudicis.

4 In dubio tenendum contra fiscum.

FOEMINA.

1 **F**OEMINA Non potest publicè prædicare, nisi ex Papæ licentia.

2 Nec vti habitu virili, etiam ob continentiam. *Vide Conc. Gang. c. 13.*

3 Nec esse testis in testamẽto solẽni extra terras Ecclesię (vbi verò solẽnitatis nõ requiritur, vt tẽpore pestis, potest) nec in causa criminali, nisi hæresis, aut læsæ maiestatis, aut Simonix, aut cum aliter veritas sciri nõ potest, aut cum proceditur viã Inquisitionis.

4 Nec p debito Incarcerari, nec cogi

accusare, aut testificari, nisi in certis casibus, vt in causa criminali.

5 Potest post partum vel ecclesiam adire ex deuotione, vel se domi continere ex reuerentia.

FRVCTVS, vide *Beneficium*.

FVGA.

1 FVGERE Non dicitur, qui ad Superiorem vadit.

FURTVM, vide *Debitum*, *Elemosyna*, *Inuentum*.

1 EXCVSARI A peccato furtum ob magnam necessitatem, probabiliter quidam dicunt: alij ob solam extremam volunt, idq; modo rei dominus non sit in eadem necessitate. August. *lib. de mendac. c. 7. & 12.* ob nullam excusat. Ego cum illis sentio, qui a diuite, qui tenetur pauperi subuenire, aiunt licere ad eam, rem clam accipere.

2 Excommunicatio lata ob furtum, intelligitur si ex se sit mortale peccatum, scilicet rei notabilis: non autem

¶

si per accidens, vt quia graue damnū dedit, aut molestiam.

3. Non est mortale clam ab eo accipere, qui daret si peteretur, etiam si clam accipi nolit: nec oportet restituere.

4. Clā a viro aut patre rem non magnam accipere, non est furtum: quòd si sit notabilis, restituenda.

5. Si accepisti quod dubitabas an tuum esset, debere te restituere, quidā aiunt, alij negant, quòd in dubio melior sit possidentis conditio.

6. Qui damnum nullum dedit rem alienā accipiens, quia ea dominus nō utebatur, nō tenetur restituere, si nulli est domino vsui futura.

7. Ex monte alieno ligna tollēs, aut necessitate urgente, aut parum damni dando, non tenetur restituere.

8. Qui per vices pauca alicui furatur, cū ventum est ad notabilem summam, tenetur ei restituere, etsi quidam id probabiliter negant.

P 3

9. Qui

9 Qui per vim rapuit, tenetur etiam pro iniuria satisfacere.

10 Si oblatam rem à fure domino, is noluit accipere, ei perit, si sine furis culpa perit.

11 Acceptū à fure, sufficit ei restituere, aut cui ille voluerit: etsi quidam ve-
lint, debere domino proprio restituere.

12 Si quod filius furatus est, expendat in utilitatem patris, potest de patris bonis restituere, itidemque vxor de bonis viri.

13 Re deteriorata, tenetur fur ad estimationem eam, in qua dominus ea fuerat vsurus: pereunte verò, dabit eius pretium, deductis ijs quæ expendit in eam cum domini utilitate.

GABELLA, vide *Clericus*, *Exco-
municatio Bullæ Cæne*.

GABELLAM Potest imponere, qui Superiore non habet in tēpora =

poralibus, & cui ipse id concesserit, vel consuetudo præscripta.

2 Potest Episcopus in ecclesijs sibi pleno iure subiectis, cum Capituli cōsensu, ex causa tributum seu pensionē imponere.

3 Potest vrgente necessitate dominus temporalis, vel communitas imponere talliam seu tributum, non enim id prohibitum, sed gabella ordinaria populum grauantis.

4 Nouæ gabellæ non obligant, secūdum quosdā, nisi constet legitimè impositas. Alij in dubio volunt gabellas censerī iustas; præsumendū enim pro Principe. Quæ vero imponūtur pro rebus delatis ad proprium vsum, cōmuniter habētur iniquæ (etsi quidā id negēt, si iusta causa imponātur) itē quæ p̄ priuata Principis vtilitate, & non pro cōmuni Reip. aut quæ cessante causa, ob quā sunt impositæ, exiguntur, aut maiores quā causa postulat, aut quibus alij plus quā alij indebitè grauantur.

- 5 Gabellam fraudare, & non restituere, non esse mortale, docti viri asserunt. Ego id in totum non ausim asserere: sed nec eos tamen, qui fraudarunt, ad restitutionem obligarim. In tanto enim dubio, ob grauium Doctorum opiniones, melior est conditio possidentis: dicunt enim quidam, vix vllā gabellam esse iustam: alij, omnes ferè dubias esse.
- 6 Qui Remp. nouis tributis grauāt sine eius necessitate, tenentur restituere, *secundum Nauar. Vē Principibus.*
- 7 Cūm nimis durum est tributum, sufficit soluere si petatur.
- 8 Res empta transit cum onere gabellæ non solutæ.
- 9 Cuius nouus non debet gabellam impositam pro debito veteri.
- 10 Deputati ad exigendum, possunt dissimulare cum pauperibus.
- 11 Deprehesa res ante locū quē exire non licet, nō est confiscanda: poterat enim, qui ferebat, pœnitere, & redire.
- 12 Gratia

12 Gratia exemptionis ob numerum certum filiorum, durat etiam mortuo aliquo illorum.

13 Clerici non tenentur ad gabellá contractuum, nisi negotientur, nec de patrimonio suo: tenentur autem ad impositam pro refectione pontium, viarú, aut huiusmodi, aut pro totius Reip. bono.

14 Ecclesiæ prædiú tenetur ad onus sibi perpetuò annexum, priusquam ad ecclesiam veniret: nisi alicubi aliud sit in vsu, vt in Italia.

15 Emptor rei ecclesiasticæ debet gabellam, & colonus rei ecclesiasticæ soluit pro parte sua.

16 Exempta ab omni exactione Médicantium bona, coloni, arrédatarij, & negotiorum gestores. *Ex Pio Quinto.*

GRATIA, vide *Delegatus, Dispensatio, Lex.*

1 **G** RATIA Non expirat morte concedentis, nec ante certificationem de reuocatione.

P §

2 Lite-

- 36 Literæ fidei publicæ, vulgò Saluus conductus, non expirant morte concedentis.
- 37 Gratia quâ Papa facit, cõmittendo tamé Episcopo examé, non expirat illo mortuo.
- 38 Gratia eligendi Confessorem, aut absoluendi à calibus, vel dispensandi, non expirat mortuo concedente.
- 39 Gratiã præcedenté sequens excommunicatio non aufert.
- 40 Gratia non perit deficiente causa ex qua concessa: impetrata tamen ex falsa causa, nulla est.
- 41 Gratia in qua dicitur, Donec voluero, vel, Donec aliter ordinauero, vel, Ad beneplacitũ Sedis Apostolicæ, durat mortuo cõcedente. Quõd si dicat Papa, Ad nostrũ beneplacitũ, expirare eo mortuo quidam putant, alij negant. *Vide sup. DE LEGATVS.*
- 42 Concesso aliquo, intelliguntur etiam concessa omnia sine quibus non potest commodè fieri.
- 43 Con-

43 Concessione generali nõ veniunt insolita concedi, nec quę quis probabiliter creditur nõ fuisse in specie concessurus, nisi aliunde constet intentio concedentis: & quidẽ beneficiũ Principis, nisi alteri præiudicet, latissimè est interpretandum.

44 Non vitiat gratia per id, quod etiam si non fuisset, concederetur, vt, verbi gratia, si quid ex ignorantia falsum dictum est in supplicatione: nec si taceatur id, quod si concedens sciret, daret quidẽ, sed nõ tã facilè, nec si facta est ob paupertatẽ, quę reuera fuit tẽpore concessionis, etiã tẽpore informationis per Episcopum iam non sit.

45 In priuilegio nomine marium comprehenduntur etiam fœminæ.

46 Papa non præsumitur concedere exorbitantia, nec velle derogare Iuri, aut præiudicare alicui, nisi exprimat.

47 Per constitutionem non derogatur viue vocis oraculis, aut priuilegijs, aut statutis, aut consuetudinibus,
nisi

nisi exprimantur nominatim, etiam si dicat, Non obstantibus quibuscunq;, &c. vt solet. *Vide glo. extrau. de off. deleg. Sedes Apostolica, & de rescrip. cap. 6. & 14.*

48 Priuilegium in dubio presumitur non reuocatum. *Vide glos. 25. q. 2. Priuilegia.*

49 Priuilegium aut rescriptum posterius non tollit prius, nisi de eo faciat mentionem, etiam si dicat, Non obstantibus quibuscunq; priuilegijs, statutis, &c. *Vide de reser. li. 6. c. 10. & gl. d. 18. quoniam secus est de constitutione posteriori respectu prioris. Vide ibi. & de reser. c. 1. 3. 6. de constit. c. 1.*

50 Rescriptum dicitur mandatū Principis faciens ius speciale in aliquo negotio: item commissio causæ alicuius, & priuilegium, seu gratia.

51 Lex reuocans priuilegiū nō valet ante promulgationem in Diœcesi.

52 Priuilegium extenditur ad casus similes.

53 Pri-

- 53 Priuilegium nõ tollit legem, aut cõsuetudinem, aut ius priuati, nisi exprimat nominatim derogando.
- 54 Priuilegia Mendicantium nõ reuocantur, nisi de illis fiat expressa mētio.
- 55 Gratia valet in cõscientia, etiam non expeditis literis.
- 56 Gratiã Papæ surreptio facit nullam, non autem gratiam Ordinarij: nec surreptio viciat nisi id cuius est causa: excusat autem à surreptione factum ex ignorantia.
- 57 Impetratio gratiæ vel beneficij pro aliquo sine eius mandato, valida est.
- 58 Cũ in priuilegio vel commissio ne ponuntur multæ causæ, etiam copulatiuè, sufficit vnam, quæ potest illum effectum operari, esse veram.
- 59 Bulla contra data aut promissa pro gratia, intelligitur de datis aut promissis alioqui illicitis.
- 60 Priuilegia Religiosorũ quæ abrogantur

gantur *Seff. 25. c. vlt. Trid. Conc.* intelliguntur quę sunt contra Iura de quibus agitur in præcedētibus capitibus de Regularibus.

61 Quod quis potest ex priuilegio concesso dignitati, aut ex officio, potest alteri committere. Talia sunt priuilegia concessa Prælati Religio-
num.

62 Priuilegio dato à Papa non possunt Religiosi renuntiare sine eius licentia.

63 Priuilegio sibi cum alijs communi non potest quis renuntiare sine Superioris licentia.

64 Priuilegio tuo gaudet etiam socius tuus, si tibi alioqui est inutile.

G R E X.

G R E G E M Porcorum faciunt quatuor aut quinque: ouium vero decem.

G V L A, vide *Comedere.*

H A B I T V S, vide *Fides, Vestis.*

H A E.

HÆREDITAS, vide *Alienatio, Contractus, Debitum, Dos, Legitima, Parentes, Peculium, Testamentum.*

DEFICIENTIBVS Descendentibus & ascendentibus, potest quis heredé instituere quē velit: & deficientibus filijs legitimis, potest instituere naturalem, relicta tamen legitima ascendentibus.

2. Filiam sufficit instituere cum sola dote.

3. Legitima successione deficiente, succedit cōiux (& interdum dominus loci, ex præscripta consuetudine) deficiente verò etiam coniuge, fiscus.

4. Intestato non succeditur in agnatis, id est, cōiunctis per patrē, nisi vsq; ad decimum gradum, secundum Ius Ciuile, quia secundum Canonicum nō idem est in collateralibus: de quo vide **MATRIMONIUM**. In cognatis verò, id est, per matrem vel amitā, vsque ad sextum.

5 Ab

5 Ab intestato succedunt filij æqualiter : quorū si aliquis sit præmortuus, pro eo succedunt eius filij & filię, & pro his nepotes. Habetur autem loco filij Monasterium capax possessionis, propter Monachum.

6 Deficientibus filijs, succedunt pater & mater æqualiter, & pro ijs auus & auia ex vtraque parte. Quòd si defuncti pater sit mortuus, succedit ei sola mater, non auus paternus. In ascēdētibus enim qui propinquior est, remotiorem excludit: secus est in descēdētibus. Quòd si nec filij sint, nec ascendentes, nec vxor, succedit filius naturalis & patri & auo in sexta parte, si mater à patre domi vt concubina habebatur, cuius sextæ dimidium matri debetur: sed de ijs viderint Iureconsulti.

7 Filius naturalis succedit matri vt legitimus, non autem spurius propriè: et si quidam id concedant, quando matri non sunt legitimi filij: certè à matre

tre sibi relicta potest tenere, donec per
Iudicem priuetur. Imò potest ipsum
mater instituere, secundum quosdam,
& si vulgò habetur legitimus, vocare
in testamento legitimum, scilicet se-
cundum vulgi communem opinionem.
At spurius, id est, vulgò conceptus, seu
patre incerto natus, matri succedit, ni-
si hæc sit illustris. Sunt & qui dicunt,
filium solute ex coniugato vel Presby-
tero, succedere matri vt naturalem.

8 Legitimus viuente patre, succe-
dit ei vt legitimus: itemque adoptatus.

9 Spuriij fratres, si sint vterini, succe-
dunt sibi inuicem ab intestato. Alio-
qui spurijs, id est, damnato per Ius Ci-
uile coitu natis, non succedunt paren-
tes, nec fratres, nec contra.

10 Parentes, fratres, & sorores succe-
dunt simul ab intestato. Quòd si parè-
tes mortui, succedunt aui cum nepoti-
bus, vt supra dictum est: fratres tamen
& sorores ex vno latere tantum non
succedunt cum ascendentibus defun-

Q. Et,

cti, nec cum fratribus eius ex utroque latere, aut his defunctis, cum eorum filijs.

2 Deficientibus filijs, & parētibus, & fratribus, eorumque filijs, succedūt propinquiore in capita, etiam fœmine: nec fit distinctio inter coniunctos ex vno latere, aut ex utroque.

3 Vxor pauper succedit cum filijs quantum ad vsumfructum in quarta parte, si sunt vsque ad tres: si plures, per capita cum illis, nisi ei vir aliquid legasset: idemque est in viro paupere, mortua vxore.

4 Liberto mortuo sine liberis, succedit patronus ab intestato.

5 Monasterium succedit Religioso professo ab intestato, relicta tamē legitima filijs, & horum defectu, ascendētibus, & dote filiabus.

6 Intestato Clerico non habēti cognatos, succedere deberet ecclesia cui seruebat: sed fortē iam succedit Camera Apostolica.

7 Spurius potest à patre hæres institui, cum conditione si legitimetur à Principe.

8 Sparium potest extraneus hæredem instituere.

9 Occidens aliquem ut ei succedat, potest succedere usque ad condemnationem per Iudicem. Excipe tamen occidentem uxorem, ut supra D O S.

10 Cum in pœnam delicti prohibetur aliquis hæreditare, requiritur sententia Iudicis.

11 Institutus hæres ea spe, ut hæreditatem restituat spurio, non tenetur, etiã si promississet: nec tamen tenebitur restituere cõsanguineis defuncti, aut fisco, ante condemnationem: si tamen restituat spurio, iste poterit tenere. Potest quidem ille sibi accipere, & postea spurio liberè donare. Quidam tamen dicunt, si cù pacto restituendi accepit, teneri: alij, etiã cù pacto acceptã, dandam succedentibus ab intestato.

12 Pactũ renũtiantis hæreditati alio-

Q 2

qui

qui debitæ non valet, nisi firmetur iuramento (sed si est enormis læsio, poterit petere absolutionem à iuramento) aut sit pro eo datum æquiualens, aut si in fratris gratiam renuntiavit: sed tunc accipienda legitima. Quòd si de patris consensu factum, potest pater consensum reuocare.

13 Filiam, etiam si cum iuramento renuntiasset hæreditati, potest pater postea instituere.

14 Si quis exhæredetur, potest petere hæreditatem, donec causa probetur.

15 Si hæres nolit adire hæreditatem, poterit adire qui fuit exhæredatus.

16 Si cui descendenti relinquatur hæreditas, aut sit legatum, aut donatio cum pacto ut post mortem det alteri totum, vel partem, intelligitur si non habeat liberos: hi enim succedent, etiam feminae.

17 Hæres institutus ab eo qui factus Monachus in Monasterio possidente bona, non succedit ante illius mortem.

Quòd

Quòd si ille intendebat ingredi Religionem, testamentum professione velut morte confirmatur.

18 Cui relicta bona cum pacto ut sine liberis decedens det Petro, si fit Religiosus professus, potest dare Monasterio, est enim id loco filij: nisi appareat testatorem Monasteriū excludere voluisse. *Vide de proba. c. In presentia.*

19 Statutum excludens filiam à successione, intelligitur solū ab intestato, & in bonis quæ sunt intra territorium statuentis.

20 Infidelis, patre ad fidem conuerso, perdit ius hæreditatis.

21 Non potest filia exheredari, quia nupsit patre inuito, nec quia nupsit indigno: at potest, si elegit turpem vitam.

22 Non potest institui hæres damnatus ad mortem, aut perpetuò ad exilium, vel triremes.

23 Hæres ex testamento minus solenni, potest hæreditatem retinere, si ei

Q. 3

con-

constet de volūtate testatoris. An vero hæres & executor teneatur ad voluntatem testatoris, deficiente solēnitate, nō conuenit inter Doctores: ego non puto teneri.

24 Si hæres nō adit hæreditatē, institutus in re certa, erit hæres vniuersalis.

25 Hæres intra tres menses à notitia testamenti potest hæreditatem nondū aditam repudiare. Quōd si facit inuentarium, non tenetur ad debita & ad legata vltra vires hæreditatis, alioqui tenebitur in Foro exteriori si adeat: nec detrahit Falcidiā: debet verò incipere inuentarium intra dies triginta a dicta notitiā, & intra alios sexaginta perficere: sufficit verò intra hos sexaginta perficere, etiam si post illos triginta inceperit. Nec intra dictū tēpus potest molestari à creditoribus vel legatarijs: debet verò facere cum Notario, citatisq; creditoribus, & legatarijs.

26 Ante æs alienum deducendæ impensæ funeris, & quæ necessariae ad aduen-

ad eūdem hereditatē: & quidem factas circa corpus Rectoris ecclesiæ, soluet successor: at vestes lugubres, & sepulchrū magnificū, hæredes. Post soluenda debita, vltimò legata, etiam a fisco, si hæreditas est confiscata: in debitis verò intelliguntur etiā vota realia defuncti.

27 Ad heredē non transmittitur obligatio, nisi quæ ex iustitia: tenetur verò ad contractum testatoris, etiam si tangat suam legitimam.

28 Cōtractus factus pro se, & filijs, & heredib⁹, nō cōprehēdit heredē extraneū, id est, nō cōiunctū in quarto gradu, saltē cōsanguinitatis, vel affinitatis.

29 Heredis culpa in restituendo nō nocet defuncto.

30 Heres bona fide soluens debitoribus vel legatarijs prius petentibus, non tenetur nisi de eo quod superest: sed priores creditores habebūt actionem contra illos.

31 Heres detrahit Falcidiam, id est,

Q 4

quar-

quartam partem hereditatis grauatae legatis non ad pias causas ultra tres partes, nisi testator prohibuisset detrahi, aut hæres non confecisset inuentarium, aut esset legata dos.

32 Detrahit etiam Trebellianicam, id est, quartam partem, quando debet hereditatem restituere per fideicommissum, nisi testator prohibuisset detrahi, aut restituenda esset hereditas pie cause, aut ipse esset institutus in re certa. Computantur autem aliquando in Trebellianicam fructus percepti.

33 Collatio bonorum in commuue debet fieri ab heredibus, si sint descendentes, & non contenti acceptis a patre, aut legatis, velint in hereditate succedere. Solent autem conferri profectitia, & dos filie, & donatio propter nuptias.

34 Non conferuntur autem sumptus in alimentis filij, etiam coniugati, etiam in conuiujs, vt Doctoratus, vel Missæ nouæ, vel in peregrinatione, vel recrea
tione,

tionem, vel liberationem. Includuntur verò in alimentis vestes ordinarię, & excessus in expendendo accepta ad sustentationem (nò autem vestes pretiosę, vt quę solent sponsę dari, computãdę verò sunt pretio quo in presentem valent) vel in libris datis filio absoluto studio, cùm propè esset vt exerce-
ret (quidam tamen dicunt computandos si non erat Doctor, attendendum-
que valorem presentem) aut expensum ad acquirendum filio officium, vel gradum, nec vendibile, nec ad heredes transferibile, vel donatio simplex valide facta filio sub potestate patris, vel morte confirmata, vel remuneratoria, aut facta à matre, vel auia, vel auis paternis, vel lucrum factum proprio nomine ex pecunia communi. At donatio ob causam facta, aut filio emancipato, confertur.

35 Societas fratrum in lucro omni, non intelligitur in lucro ex officio publico, aut merito personę, sed ex negotiationibus.

Q 5

SI

36 Si pater filij aduentitia bona dilapidauit, tenentur ei reliqui fratres: tenentur & pro parte sua sustinere onus solutionis factę à patre ex pietate pro filij delicto: quòd si ex necessitate soluit, solus filius illa sustinebit.

HÆRESIS, vide *Bulla Cœne, Episcopus, Excommunicatio, Filius, Fiscus.*

1 **N**ON Est hereticus, qui ex infirmitate animi de fide dubitat, nõ pertinaciter: quin etiam, dũ dubitat, non est censendus hereticus: in dubio enim non est pertinacia proprię, quę ad heresim requiritur: nec qui per ignorantia errat contra fidem, se tamę ecclesię Romanę submittens, paratus id credere, quod illam credere intellexerit. *Vide. c. Damnamus, de sum. Trin.*

2 Heretici absolutio valida est, etiã si fictę conuertatur.

3 Hereticus nõ priuatur bonis, aut potestate, nisi per sententiam Iudicis;

nec

nec post eam tenetur dare bona fisco, nisi id exprimatur in sententia.

4 Hæretici impœnitentis & damnati per Iudicem filius, & nepos, hæreticę verò solus filius, nullum potest beneficium aut publicum officium obtinere, nisi esset natus ante patris hæresim, aut in regione hæretica, aut esset occultum ipsum esse filium hæretici: potest tamen ordinari.

5 Abiurans hæresim, est inhabilis ad officia & beneficia: secus si abiuret non hæresim, sed solum de leui, aut vehementi.

6 Ex sortilegio aut diuinatione nõ probatur quis hæretic⁹, sed præsumitur.

7 Sepeliens cū præsumptione, id est, dolo & malitia, in loco sacro eū quem scit esse hæreticum, est excommunicatus: non scit autem, qui sola fama scit: quin etiam puto requiri nominatim denuntiatum esse non solum hæreticum, sed excommunicatum.

8 Patrem hæreticum potest quidem
filius

filius denunciare, sed non tenetur, nisi sit periculum peruerſionis aliorum.

9 Ultramontanus non tenetur denunciare hereticum, cum quo ſolū ultra montes eſt conuerſatus: ſecus ſi in Italia, aut Hispania.

10 Omnis hereticus eſt ſchiſmaticus, ſed non contra.

11 Credentes hereticorum dicuntur, qui implicite credunt quod illi explicite.

12 Temeraria dicitur aſſertio tamquam certi eius quod efficaciter probari non poteſt: erronea verò, cū præterea falſa eſt: at heretica, ſi eſt aperte contra fidem.

HISTRIO, vide *Ludus*.

HOMICIDIUM, vide *Bannitus*, *Bellum*, *Dos*, *Hereditas*, *Irregularis*, *Tyrannis*.

1 *ABORTVM* Procurare ad ſalutē matris, ſi dubitatur an anima rationali præditus ſit fœtus, mortale eſt, non autem ſi probabiliter creditur

datur non esse: aut si credatur quidem esse, sed detur medicina non ad abortum, sed ad matris sanitatem, etiam si præter intentionem abortus sequatur.

2 Mas ferè animatur die quadragesimo, fœmina octuagesimo: in dubio autem credendum esse matrem.

3 Pœnæ positæ à Sixto Quinto abortum procuranti, locum habent solum cum fœtus est animatus. *Ex Gregorio. XIII.*

4 Homicidium voluntarium indispensabile *iuxta Conc. Trid. sess. 14. c. 7.* dicitur, quod per se & directè intentum, seu ex proposito fit: at secus est si sine occidendi intétione fiat id, unde mors sequi etiam ut plurimum soleat, & sequatur; ut si quis grandi ligno aut lapide volens solum percutere, occidat. *Vide Basil. ad Amphil. c. 8. & 11.*

5 Miles in bello etiam iniusto occidens, non censetur homicida voluntarius indispensabilis.

6 Licet occidere defendendo se, vel
alce-

alterum. Dicunt & quidam licere pro rerum defensione, quod D. Aug. non concedit, qui nec pro castitate tuenda licere ait. *lib. 2. de morib. Eccles.* Ego tamen non ausim condemnare, cum præsertim, vt quidã volunt, Ius Ciuile potestaté dedisse videatur, vt pro tuis, vel proximi rebus defendendis possis occidere.

7 Pellere aliqué loco in quo simul cū illo seruari nõ potes, si ab alio occidatur, nõ est illũ occidere, sed non defendere cū tuæ vitæ periculo. Ita quidã docti viri, sed ego nõ nihil dubito.

8 Hostem publicum an liceat occidere, vide *TYRANNVS.*

9 Potes paratum te occidere: priusquam te inuadat, occidere, si aliter nõ possis euadere: est enim id te defendere: itaq; non condénandi qui occidũt eos à quibus alioqui essent occidendi.

Vide Cui. 2. 2. q. 9 §. ar. 8. & in Summa, verbo Duellum. Conar. Clem. Si furiosus, par. 3. §. 1. n. 2. ver. 7. Nauar. c. Ita quom

FIN-

fundam, not. 4. cor. 20. Anton. 2. par. tit. 1. c. 2. §. 8. Sot. de iust. & iure. q. 1. ar. 8. col. 5 Qui tamen excipi vult Iudicem & testes mortem tibi certā iniquē parantes. Tu vide an id consentaneē prædictæ sententiæ.

10 Fugientem cum equo tuo, si non possis aliter capere, licere sagitta occidere, itidemque furē fugientem cū rebus tuis, quidā aiunt, alij negāt, vtriq; docti. Licere etiā fugientem occidere, si id necessariū sit ad defensionē honoris tui alioqui notabiliter amittēdi. Item honorem defendendo occidere volentem te leuiter percutere, vbi id insignis est iniuria, & colapho accepto gladio percutere statim ad vitandā ignominia. Quæ docti quidā concedūt, alij etiam docti negāt, & negaret, mea quidem sententia, D. August. Ego nec concedere ausim, nec facientem in totum condemnarim.

11 Cui licet alium occidere, potest ad id socios assumere.

256 HOMICIDIUM.

12 Pro defensione patriæ etiam patrem occidere licet.

13 Casu occidere, non adhibita debita diligentia, mortale esse Nauarrus ait.

14 Adulteram traditam viro à Iudice, vt occidat, si velit, potest occidere: est enim tunc minister iustitiæ voluntarius.

15 Occidere in adulterio deprehensam vxorem, vel filiam, itemque adulterum, licere aiunt quidam, alij melius negant.

16 Dare aliquid mulieri ne cõcipiat, homicidium quoddam esse dicitur. c. 5. de homic. volunt. nempe improprie.

17 Nõ licere permittere prius occidi inuasum, quàm iniuste inuadentem (nisi si ille consentiat) defendendo occidas, quidã aiunt. Ego non puto te teneri occidere vnum, vt alterum defendas: ait enim *Ambros. 3. Offic. cap. 9.* & habetur *14. q. 5. Denique*, non esse vni subueniendum, si non possis id, nisi alterum leden-

lædendo. Puto tamen te, etsi non teneris, posse tamen.

18 Permittere te occidi ab inuadente, potius quam illum occidas, virtutis est, necessitatis autem nunquam est, ut ego sentio: etsi quidam dicunt aliquando esse necesse. Illud potius aliquando necessarium, ne te occidi permittas, ut si miles iuratus præieris.

19 Homicida & mutilans tenetur etiam de iniuria, eius verò hæres solùm de damno. Quòd si ille pro homicidio suspensus est accusatus ab aduersario, nulla videtur restituendi obligatio: quidam tamen esse dicunt, nisi aliud sit in more recepto positum.

20 Grauius peccat occidens corporaliter quam spiritualiter, nisi etiam spirituales mortem intendat. *Vide Tho. & Cai. l. 2. q. 73.*

21 Homicida voluntarius nõ est incapax pensionis. *Ex Cong. Conc.*

22 Vitam pro altero ponere licet: licere verò in extrema necessitate dare.

R al-

alteri tibi necessaria, quidam aiūt, alij negant: ego licere puto.

23 Licet egrotum inuisere etiam cū vitæ periculo, & ei assistere, etiam cū id facere eius saluti nō est necessariū: est enim actus virtutis.

24 Vitam pro honore ponere licere, quidam aiunt, alij negant.

25 Aiunt quidam, licere ligato manum vel pedem sibi abscindere ad fugam, ne occidatur: itemque minitanti mortem, offerre potius membrum secandum: non tamen licere tibi ipsi membrum abscindere, minitante aliquo mortem nisi facias: nec cruere tibi oculum, minitāte aliquo te alioqui vtrumque perditurum. Ego cur, si illa licent, hæc non liceant, non video.

HONOR, vide *Homicidium, Vanagloria*.

1 **HONOREM** Et laudem, si debeantur, optare, peccatum non est.

2 Ho-

2 Honoris insignia sumere sibi, modo non cum præiudicio alterius, licet.

3 HORAE CANONICAE, vi
de Beneficium, Oratio.

1 **A**D Horas Canonicas seu Officium diuinum non tenentur Religiosi non professi, nec professi, nisi sint in sacris, aut choro destinati. Quidam tamen, & Moniales, & eos omnes qui non sunt in sacris, obligatione liberata quod etsi probabile, non est usu receptum. Nec Clericus qui nec est in sacris, nec habet beneficium: nec is cuius sanitati obest recitatio: nec qui urgente negotio est impeditus: huic enim sufficit recitare Horas temporis non impediti: nec qui sine notabili aliquo damno recitare non potest: nec qui fructus nullos recipit, nec, secundum quosdam, qui valde exiguos, ut octo solum ducatorum, quem tamen alij non excusant. Sunt & qui velint solum titulum obligare ad Officium, quod duriusculum videtur.

R 2

2 De

2 Degradatum quidam excusant, alij obligant, & id durum.

3 Qui legitimè excusatur, non tenetur ad aliud loco Officij. Qui tamè nescit recitare Officium, dicat saltem Rosarium, seu Coronam, vt vulgò appellatur.

4 Capellania instituta sine Pape aut Episcopi autoritate, non obligat ad Officium, quia nõ est beneficium: nec beneficium datum ad Officium non Ecclesiasticum, vt ad pulsandum organa, aut ad docendam etiam Theologiam.

5 Habens solùm minores Ordines, ad nullum Officium recitandum tenetur, etiam si Episcopus præcipiat.

6 Extra chorum potest quisque dicere Officium Romanum.

7 Domesticus Cardinalis aut Episcopi potest cum eo idem Officium dicere.

8 Ingresso chorum tardè, sufficit postea sola quæ iam erant ab alijs recita-

ra

ta supplere. Quòd vero quis impeditus inseruendo officijs non potuit in choro dicere aut audire, non tenetur supplere.

9 Qui in choro suam partem dicit, & alteram, etiamsi attentus, non potest percipere, non tenetur supplere, nisi, vt quidam addunt, surdus esset.

10 Potest quis priuatim Officiũ dicere lingua qua velit, vt Græca aut Hebræa: et si ego, vt vulgari dicat, nõ faciliè admiserim.

11 Qui solus mentaliter Officiũ dicit ob maiorem deuotionem, quidam excusant: alij accusant, censentes necessariam esse voce pronuntiationem. Mihi tutum non videtur mente sola dicere.

12 Loco Horæ alicuius, aliquid aliud æquiualens ex causa dicere, non videtur illicitum: nec aliud aliquando ex causa Officiũ: nec verò, si sine causa fiat, & contemptus absit, mortale est.

13 Qui ex iniuncta pœnitentia debent

R 3

bent

bent aliquot Psalmos, possunt simul dicere.

14. Notabilem Officij partem ex negligentia omittere, mortale est: non tamen, si totum omittatur, plura sunt peccata, sed vnum.

15. Ordo Officij potest priuatim ex causa mutari, nempe prius dici quod posterius dicendum est: quod si sine causa mutetur, mortale non est.

16. Vesperæ in Quadragesima possunt priuatim à prandio dici.

17. Post mediam nocte transit obligatio Officij præcedentis diei.

18. Potest ex causa statim post Completorium dici Matutinum sequens, & maneat totum Officium diei.

19. Officium publicè dicere in statu peccati, non est mortale, si non fit aliquid proprium Ordinis sacri.

20. Vagari mentem ex negligentia in Officio, veniale solū peccatū est, nisi ex proposito id fiat, nam tunc etiam Officium repetendum, etsi id quidam

negent. Sufficit verò ad verba attendere, aut ad id quod petitur, aut ad Deum qui oratur.

HOSPITALE, vide *Xenodochium*.

HYPOTHECA, vide *Pignus*.

IEIUNIUM, vide *Satisfactio*.

AD Ieiunia loci & Festa tenetur, qui illic eodie manet, non qui trãsit.

2 Ieiunandum in Vigilia Pentecostes.

3 Ad Ieiunia Religionis tenentur professi, etiam ante annum vigesimū-primum, et si id quidam negant.

4 Ieiunandum à media nocte in mediam vsque noctem.

5 Cū Vigilia incidit in Festum solenne, pridie eius diei Ieiunandum. *Vide de obseru. ieiun. c. 1. & 2.*

R 4 6 Na-

6 Natali Christi incidente in feriã sextam, non potest in eo vesci carnibus, qui voto aut professione impeditur, nisi dispensetur. *Vide de obser. ieiun. cap. 1.* Potest autem dispensare, qui potest in voto aut Regula, etsi id quidam negant.

7 Etiam die Dominico ob deuotionem ieiunare licet: cauendum tamen scandalum.

8 Ieiunium non violat potus aquę, aut vini, etiamsi quid edatur, ne potus noceat: nec quę sumuntur per modum medicinę, vulgò electuaria: nec cibi prægustatio, vt fit à coquo, aut pincer-na: nec ientaculum vespertinum pro more sumptũ, vel ex causa sumptũ mane, dilato in vesperũ prandio: nec oua aut lacticinia extra Quadragesimam: nec si quid statim finito prædio paruũ edas rogatus, vt fit ab amico comedere: illud enim pars prædij cęsetur: nec si horã prandij ex causa præuenias, vt iter factururus, aut propter hospitem.

9. Excu-

9 Excusat à ieiunio ætas minor anno vigesimoprimo, vel maior sexagesimo: debilitas magna: grauidá esse, vel lactare: non habere sufficientem cibú ad prændium: damnum alioqui notabile: occupatio melior, vt concionádo, docendo, Confessiones audiendo: vel alioqui labor non ferens ieiunium, vt artificum, aut iter pedibus agentium, causa reddendi coniugi debitum, vel non ei displicendi, cū hæc ieiunio impediuntur: denique dispensatio Episcopi, vel Parochi illo absente, vel Prælati.

10 Dispensandi causa iusta est, magna in ieiunando difficultas.

11 Cum quo dispensatur vt carnes edat, debere, si potest, cum carnibus ieiunare, alij aiunt, alij negant: vtrumq; probabile.

12 Soluitur omnino ieiunio, cū quo dispensatur vt bis possit comedere.

13 Qui semel ieiunium violauit, non peccat postea sæpe comedendo, etsi id

R 5 qui-

266 IGNORANTIA.

quidam affirmant. Quòd si per inadvertentiam excusantem comedit, teneatur abstinere ac si nihil comedisset, nõ enim ieiunium violavit.

14 Qui se putat iustam causam habere non ieiunandi, non peccat mortaliter non ieiunando.

15 Dare cibum ei quem scis debere ieiunare, illicitum quidam dicunt, si advertas illo cibo ieiunium violari. Alij addunt, si sis eius Superior, vt dominus, aut paterfamilias: alioqui, parato non ieiunare, licere cœnam dare vrbauitatis causa, vel hospitalitatis.

16 Cogere sine causa famulos ad opera non ferentia ieiunium, mortale esse, quidam non improbabiler aiunt.

17 Puer ante vsum rationis potest vesci carnibus die ieiunij, quia non est legi subiectus.

IGNORANTIA, vide *Lex*,

Pana.

IGNORANTIA Iuris vel facti excusat a pœna legis humanæ,

IMPOSSIBILE. 267

na, etiam cum nõ excusat à peccato: ut cum quis peccat, sed ignorat ob id positã à lege pœnam: abest enim contemptus legis.

IMAGO.

IMAGINEM Crucis sculpe-
re humi in lapide sub gravissima
pœna prohibetur. *l. unica. C. ut nemini
liceat.* Itaq, quibusdam mortale vide-
tur: sed durum id, cum non sit lex illa
usu recepta.

IMPOSSIBILE.

IMPOSSIBILE. Dicitur iu-
ridicè, quod non potest fieri iu-
stè, aut honestè, aut commodè: itaque
valde difficile velut impossibile repu-
tatur in legibus humanis, quæ ad im-
possibile non obligant.

INCESTVS, vide *Luxuria.*

INCORRIGIBILIS.

INCORRIGIBILIS In Iu-
re dicitur, qui vel nõ paret Iudic-
is sententiæ, vel post condemnatio-
nem idem crimen, aut peius facit.

IN-

INDIGNATIO Non volē-
tis videre vel audire eū cui irasci-
tur, communiter est tantū veniale.

INDV LGENTIA, vide *Ab-
solutio.*

INDV LGENTIAM Etiam
sine causa datam valere quidam
aiunt: alij non solū iustam causam re-
quiri, sed & indulgentiæ proportiona-
tam: ego de indulgentia à Papa data
non censeo quicquam dubitandum.

2 Indulgentiam non consequitur,
qui non est in Dei gratia: etsi quidam
putant valere acceptam in peccato in-
dulgentiam, recedente peccato. Ego
puto eum etiam qui pro defuncto acci-
pit indulgentiam, debere esse in gra-
tia, nisi opus faciat ex persona Eccle-
się, vt Missam, aut eiusmodi aliud. Qui
tamen ex iniuncta pœnitentia, aut a-
liās, debet defuncto suffragium, si in
peccato soluat, nō tenetur iterare. Va-
lere autem indulgentiam & cathecu-
meno,

meno, & excóunicato, si sint in gratia, quidam asserunt.

3 Cùm ad indulgentiam requiritur Confessio, sufficere quidam putant cõtritionem, cum proposito confitendi tempore debito ex præcepto: ego non puto, nisi fortè in eo qui non potest confiteri.

4 Cùm dicitur absolutè vt fiat elemosyna, quidam requirunt summam quandam cuiusque statui conuenientem: ego potiùs dicerem, cuiusque deuotioni relinqui quantum det: & qui pro se datam ab alio ratam habet, dare censetur. Quòd si quis iussit famulum dare, & non dedit, quidam negant cõsequi indulgentiam: ego id non dixerim.

5 Indulgentia data pro mortis articulo accepta semel expirat, nisi aliud constet de intentione concedentis.

6 Cũ dicitur vt visitentur aliquot in Ecclesia altaria, sufficit in ea ad illa se orando conuertere ex eodem loco.

7 Cùm

7 Cùm datur indulgentia visitanti tali die Ecclesiam, semel tantùm illo die dari intelligitur. Quod si est perpetua, aut per multos dies, vt in Iubilæi anno, toties quoties.

8 Anni & dies indulgètiæ intelliguntur de ijs qui in pœnitentiâ rite posunt iniungi, secundùm quosdam: alij de diebus purgatorij intelligant, pro quorum paucis hîc multi vix sufficiunt.

9 Indulgètia nõ perit morte concedètis, nec ante notitiã reuocationis.

10 Per Iubilæum non suspenduntur indulgentiæ concessæ personis particularibus, aut ab alio quàm à Papa concessæ: nec priuilegia Religiosorũ. *Vide extrau. Quemadmodũ, de pœn. & remis.* Nec suspensio aliarum indulgentiarũ durat nisi tempore Iubilæi;

11 Tempore Iubilæi potest quis absolui à reſeruatīs, si talis potestas per Iubilæum conceditur.

12 Iubilæum promulgare Religiosis potest ipsorum Prælatus.

13 Cùm

13 Cum dicitur in Iubilæo vt quisq;
ante omnia confiteatur, fufficit confi-
teri intra tempus Iubilæi.

14 Si quis durate Iubilæo cœpit Cõ-
fessionem, quam oportet differri lon-
gius, potest tunc absolui à referuatis,
& commutari in votis, postea verò ab
omnibus absolui, etiã quæ oblitus est
referuatis, ac in oblitis etiã dispensa-
ri: imò verò potest omnia facere po-
stea finita Confessione Confessor: cœ-
pta enim causa, manet delegati pote-
stas, donec finiatur.

15 Prædicare indulgentias indiscre-
tas, id est, non iuridicas, aut non verifi-
ciles, mortale est.

16 Potest Episcopus etiã non ordi-
natus dare indulgentias, itemquæ Car-
dinalis: potest verò dare quadraginta
dies, & in Ecclesiæ dedicatione vnum
annum solùm: nec etiã si plures Epif-
copi tunc adsint, quicquam addere an-
no possant pro ea causa. An verò in Fo-
ro conscientie possit dare plures dies,
aut

aut annos, & an possit dare defunctis indulgentiam, alij aiunt, alij negant. Potest verò Episcopus concessionem indulgentiæ Clerico delegare, potest & subdito etiam visitanti Ecclesiam extra diocesim indulgentiam dare: & cū alicui Ecclesię dat indulgentiã, etiam non subditi, visitantes, illam cõsequuntur. Denique potest dare non subdito indulgentiam, de consensu Superioris illius.

17 Indulgentia vtitur etiam qui eam concessit.

18 Cū duo Papæ pro opere aliquo dant viginti dierum indulgentiã, qui illud facit, consequitur. 40. indulgentiam.

19 Suffragiorum potissimum Missa, quanquam interdum ratione necessitatis potest plus eleemosyna.

INFAMIA, vide *Irregularitas*, *Judiciales actus*.

I*NFAMIA* Facti fit crimine notorio, vel opinione multorum probato.

proborum virorum: nō sufficit autem rumor sparsus, & creditus apud aliquos, nec si sit ortus ab inimicis: nec si quis in iudicio sit confessus: non enim habetur confessus pro condēnato: nec si per Procuratorem litigans condemnatur. Tollitur verō per factum contrarium. Repellit autem, dum durat, à dignitate, à iudicando (non autem ab arbitrando) procurando, testificando in causa criminali, accusando, postulando, & ab Ordinis susceptione, aut beneficij.

2 Infamia Iuris fit sententia diffinitiva super crimine publico, aut quibusdam priuatis, vt furto, vsura, sacrilegio, incestu, homicidio, periurio, adulterio, veneficio (*Vide. 6. q. 7. Infames*) & aliquando ipso facto, vt si quis in adulterio deprehendatur, aut duas habeat vxores, aut sponsas. Quidam tamen aiunt, semper requiri sententiam. Tollitur autem per Principem nō agnoscentem Superiorem.

S

3 In-

3 Infamia Iuris tollit Ordinis executionem, & dignitatis exercitium, & honorem, & repellit à beneficij & Ordinis susceptione. Dispensat autem Papa, & in quibusdam Episcopus.

4 Infamis Iure Ciuili, regulariter est etiam infamis Iure Canonico.

5 Ob crimen læsæ maiestatis infames fiunt etiam filij & nepotes.

6 Infamia ex delicto proprio aut parentum, tollitur baptismo.

INFAMARE & FAMA, vñ de *Confessio, Iniuria, Iudiciales actus.*

1 **I**NFAMARE Se grauitè & falsò, mortale est peccatù: & cù obligatione restitutionis, secundùm quosdam: quod vtrumque alij negant. At Aug. 1. de ciuit. cap. 20. mortale esse indicat; certè in re valde graui ita videtur, inò etiã cù se quis infamat, verum dicendo, potest & id mortale esse, ex scandalo vel dâno sequenti alioqui proprium peccatum prodere, veniale est: qui

qui verò facit timore tormentorum, etiam se ea prodicione periculo mortis exponens, nec videtur condemnandus peccati, nec obligandus ad restituendum, vel sibi, vel alteri, qui fortè ex eo læditur. Quin etiam quod aiunt quidã, filiũ sibi capitale crimen imponere vt patrẽ seruet, non esse mortale, probabile est. Licet etiã prodere tuum crimen, cùm vides alteri falsò imponi, sed non teneris: potes etiã tacere, cùm tibi crimẽ imponitur quod alius fecit.

2 Prælati, & quicunq; ex officio aliorum salutẽ procurat, peccat, si famã suam, seu bonam existimationem non defendat: secus est de priuata persona, nisi fortè de hæresi infametur, aut apostasia, aut re turpissima.

3 Non potest famæ restitutionem remittere is, per cuius infamiam Resp. læditur: si tamen remittat, liberatur infamator.

4 Pater ad tui licitã defensionẽ, aut proximi, infamãtis crimẽ detegere, ad

minuendâ scilicet eius autoritatē, ne
 ei credatur, vel dicere illū mētiri. Po-
 tes tibi dignū honorem aut gradū pro-
 curare, excluso eo qui te fortè impe-
 dit, prodendo eius vitium publicum,
 aut naturale: nulla enim sic vteris frau-
 de, aut vi. Potes & alienum crimen ei
 prodere, secundum quosdam, cui pe-
 rinde est ac si non dixisses: quod alij
 negant: ego mortale non puto, vbi nō
 sequitur notabile damnum: vt eūm di-
 cis Confessori, aut alioqui probo viro.
 Potes & prodere ob aliorum bonum,
 vt ab illo caueant, vel ob bonū ipsius,
 vt illum adiuuent. Qui autem ex sola
 loquacitate prodit, solū venialiter pec-
 cat, si non sequitur magnum damnū,
 aut ille qui proditur, non magnopere
 curat: item qui dicit se tantū audis-
 se: id enim non est infamię causa suffi-
 ciens: etsi quidam id negent, nec im-
 probabiliter, si credibile erat etiam sic
 famam perdendam: non tenebitur ta-
 men restituere, si dixit se nō credere,
 aut

aut dubitando dixit, non affirmando.

5 Infamatum alicubi iuridicè, aut publicè, alibi prodere, non est mortale, nec vlla restituendi obligatio.

6 Infamanti alterum teneris resistere (saltem præferendo vultu tibi non placere) si sis eius superior, vel possis sine tuo damno: est autem communiter veniale, cùm ex negligentia vel timore non resistitur.

7 Qui non potest famam à se læsam sufficienter restituere, debere satisfacere pecunia, aut alia re, aut petere remissionem, alij aiunt, alij negant, vtrique probabiliter.

8 Qui famam alienam læsit, tenetur etiam cum suo maiori damno, quàm alteri de sit, restituere: videtur autem posse nobilem ignobili pecuniam pro eodare, aut rem perinde gratam, ac fame per verba restitutionem. Famosi

verò libelli autor tenetur per contrariũ libellum restituere.

S 3

IN-

1 **I**NFANS Quis dicitur vsq; ad septimum annum inclusiuē. *Vide gl. c. 4. de temp. ord. lib. 6.*

I N F I D E L I S, vide *Iudeus.*

1 **I**NFIDELIBVS Ex causa rationabili, vt necessitatis, aut utilitatis, vendere, aut dare ea quibus in suis ritibus vtuntur, non est morale: sunt enim ipsi parati facere. Quidam tamen contrā sentiunt, quibus nō assentior. At tradere eis libros sacros cōburendos, etiā timore mortis, mortale est, secundū *August. epist. 164. Et 171.*

2 Cum infidelibus possunt conuersari in fide firmi.

I N F I R M V S, vide *Vita.*

1 **N**ON Peccat mortaliter ager qui cibo abstinet ob summam difficultatem edendi, præsertim cū exigua est spes vitæ, cæsetur enim illa quædam impossibilitas: nec qui pharmacum respuit, cū certum non est per illud sanitatem recuperandam.

2 Non

2. Nō tenetur æger migrare in ciuitatē salubriore, aut emere valde pretioſum pharmacum: ſufficit enim vti remedijs cōmunibus. Poſteſt & medicinā reuſare ob animæ vtilitatē, vbi non eſt mortis periculū. Poſteſt & fœmina ob amorem pudicitia, nolle medico pudenda oſtendere, etiam cūm id ad ſanitatem videtur neceſſarium.

INGRATITUDO.

1. **I**NGRATITUDO Ex cōtēptu magni beneficij, graue eſt peccatum, quod pauci reputant.

INIURIA, vide *Charitas, Contumelia, Infamare, Reſtitutio.*

1. **N**ON Tenetur quis remittere debitam ſibi pro iniuria ſatiſfactionem: nec verò poſteſt ſi eſt ſubditus alteri, vt vxor, filius, Religioſus. Poſteſt verò Collegium regulare factam Religioſo iniuriam remittere, ipſo etiā reclamante: ſecus eſt de ſeculari, vt Canonicoꝝ.

2. Iniuriam poſſe à quouis, etiam

S 4

Cle-

Clerico percutiendo, si opus sit, repelli, & percussum colapho posse statim repercutere, ad vitandam ignominiam, non improbabiler quidam asserunt.

3 Non facit iniuriam, qui ut aliquē a testimonio ferendo, aut beneficio cōsequendo repellat, vocat verē furē aut homicidam, cum animo denuntiandi, aut accusandi: utitur enim iure suo.

4 Licitum est improperiū causa correctionis, ut verbera.

5 Duorum se inuicem offendentiū, si æqualiter, debet qui prior offendit, reconciliari: alioqui, qui grauius.

6 Contumelia inter fœminas, aut viles personas, non semper est mortalis.

7 Cōtumelia qua aliorum profectus impeditur, ferenda non est.

8 Derisio, ob contemptū grauior est contumelia, hæc autem grauior detractione.

INQUISITOR, vide *Iudi-*

cialis actus.

IN-

INTERDICTVM, vide *Episcopus, Suspendio.*

1 **I** N T E R D I C T V M Etiã ab eo qui posuit, seruandum est: alio qui pœna ligatur, nisi sit Papa, aut, secundum quosdam, nisi secum dispenset.

2 Positum donec aliquid fiat, eo facto cessat, sicut & suspensio: item si est ad certũ tẽpus positum, postea cessat.

3 Interdictum non seruandum, nisi sit denuntiatum, contra certum locũ, aut personam: nec potest quis denunciari interdictus sine citatione: nec, si Capitulũ, aut populus sit interdictus denuntiatus, ideò singuli cẽsentur denunciati.

4 Potest interdicere regulariter, qui potest excõmunicare, & suspẽdere: estque interdictum nullum in casibus in quibus est nulla excommunicatio. Capitulum autem Sede vacante, non potest interdicere, nec ab interdicto absoluere Parochus.

§ § § Præ-

282 INTERDICTVM.

5 Præceptum Superioris factum all
cui ne celebret vsque ad certū tēpus,
non facit illum interdictum.

6 Interdictum post appellationem
positum, non tenet.

7 Interdicitur aliquando quis pro
culpa aliena, vt ciuitas pro culpa do-
mini: & priuata persona pro culpa ve-
niali propria potest interdici.

8 Non potest locus interdici pro de-
bito pecuniario.

9 Interdictū Iuris nō ad certū tem-
pus, nec reseruatū, potest Episcopus
relaxare, & quiuis Prælatas, quantum
ad subditos. Potest & Iudex à se positū
suspendere in totum, vel ex parte.

10 Cessatio à diuinis nunquam poni-
tur à iure.

11 Interdictis Clericis, non includū-
tur Religiosi, etiamsi id quidam dicāt:
nec interdicto loco includuntur non
culpabiles in ea causa: nec interdicto
populo includantur nō doli capaces:
prohibentur tamē etiam hi sepultura:

nes

nec extraneus illie habitans. Qui auté in populo interdicto sine culpa interdicti est, potest alibi, si absit scandalum, & celebrare, & audire diuina Officia: nec interdicta tota Diocesi, aut omnibus Ecclesijs ciuitatis, includitur Cathedralis: nō enim in odiosis venit illarum nomine.

12 Interdicta Ecclesia, includuntur & cœmeterium & sacellum coniuncta: & interdicta ciuitate, etiam suburbia ei non subiecta includuntur.

13 Religiōsi debent seruare interdictum quod seruat Cathedralis, vel Parochiales omnes.

14 Prohibita interdicto diuina Officia, & Ecclesiastica sepultura, non autem benedictio mensæ, fructuum, habitus, & eiusmodi, quæ non sunt diuina Officia, nec actus iurisdictionis: nec, secundum quosdã, ministratio Eucharistiæ.

15 In Ecclesia particulariter interdicta potest celebrari ad renouandũ Sacramen-

mentum, vel dandum infirmo (clausis tamen ianuis) & dari Absolutio confitentis, & dici Officium à duobus vel tribus sine animo officianti: id quod possunt etiam extra ecclesiam, etiam tempore cessationis.

16 In loco generaliter interdicto licent omnia diuina Officia ianuis clausis, & extra ecclesiam etiam dici potest Officium exclusis interdictis, & in ecclesia, aperta ianua, modò interdicti non audiant, nisi fortè trãseundo: possunt verò admitti Religiosi, & Clerici externi etiam.

17 Tempore interdicti, etiam specialis, licent Baptismus, Confirmatio, Absolutio pœnitentium, qui non sunt in culpa interdicti, & Communionis vitæ, quod cum lumine & campanula portandum, & secundùm quosdam, Communio Clericorum, & Religiosorum, & matrimonium sine benedictione: non autem extrema Vnctio, nec Ordinis ministratio, nisi Episcopus
suf-

suspendat positum à se interdictum.

18 Interdictus nõ potest eligere, nec eligi, neque vsquam potest celebrare: potest tamen orare in ecclesia, modò ex proposito non audiat, diuina Officia.

19 Cui interdictus ecclesiæ ingressus, potest ibi orare, dum non celebrantur Officia: & cùm celebrantur, per eam transire, & extra eam in Oratorio celebrare, & decedens cum signis contritionis, in ecclesia sepeliri.

20 Interdictus ab Officio potest exercere iurisdictionem, quæ non est Officii Ordinis.

21 Priuilegiatus ad audienda diuina Officia, quales Clerici, & Religiosi, potest sepeliri in ecclesia etiam specialiter interdicta, si alia desit, aut ea sit propria: potest & ad diuina admittere familiares vel domesticos. *Vide de priuileg. c. 11. lib. 6.* & qui potest celebrare, potest sibi adiungere ministrum quæuis non priuilegiatum.

22 Si

286 INTERDICTVM.

22 Si Sacerdos scienter admittit interdictum, alij non tenentur exire: est autem admittendi interdictum, interdictus Ecclesiæ ingressus vsque ad satisfactionem.

23 Interdictus est per mensem ab ingressu Ecclesiæ, qui excomunicat sine monitione canonica, & presentibus testibus. *De sent. Excom. c. Sacro.*

24 Interdicta ipso facto Communitas faciēs Clericos soluere illicitas gabel- las; ecclesia verò, cum Communitas facit Episcopum comprehendi, vulnerari, aut exulare.

25 Violare interdictum, quidam negant esse mortale, si absit cõtempus, & scandalum. Certè Clericus, nisi sit in facris, & solènter celebret, non videtur peccare mortaliter violando interdictum.

26 In Absolutione ab interdicto solenni, iuratur de non contrafaciendo.

27 Sublato interdicto, trãserendi in locum sacrum alibi sepulti.

28 Tol-

28 Tollitur interdictū in Natiuitate, Pascha, Pentecoste, Festo Corporis Christi, cū tota Octaua, Assumptione & Cōceptione, cū Octaua tota, à primis Vesperis vsq, ad Completoriū Festi inclusiue, admittunturq; interdicti ad diuina Officia; & sepulteram.

INTERPRETATIO, vide *Consiliū, Dispensatio, Lex, Pœna, Verba.*

1 **I** N T E R P R E T A T I O. In pœnis facienda mitior, in fauorabilibus amplianda, in dubio facienda vt potius valeat res quam pereat: & quidem dubia interpretanda in parte meliorem, & benigniorem, & probabiliorem, & ea proferenti vtiliorem, & secundum antecedentia & sequentia, & presumendo bonam fidem, vt in facto, vel possessione.

2 Vbi tractatur de obligatione, strictè interpretandum.

3 Masculinum in fauorabilibus cōprehendit fœmininum: in contractibus non comprehendit.

4 Ali

4 Aliquis, comprehendit etiam fœminam: Alius, & Aliud, significant similia.

5 Cum lex prohibet ne quis interpretetur, non prohibet Doctores, aut Tribunalia, quin possint secundū doctrinam communem interpretari.

6 Modicę solennitatis omisso, non vitiat actum.

7 Edicta non prohibent opera aliqui bona, sed ea in quibus aliquod latet malum, aut periculum.

8 Non dicitur præsumere, qui probabiliter credit se bene facere.

9 Quando principale nõ tenet, nec accessorium. *Vide gl.c. 5. de donat. inter vir. & vxor.*

10 Quod est inutile, pro nullo habetur: & pro non scripto, quod non intelligitur, aut æquę bene varijs modis: est enim inutile.

11 Clausula vltima generalis refertur ad omnia præcedētia, nisi ratio sit diuersa.

12 Cùm

12 Cū dispositio finitur primo actu, si ille est nullus, vel inutilis, potest repeti.

13 Dicens de vno, de alio negare videtur.

14 In generali sermone intelligitur excepta persona loquens.

15 Vfus loquendi communis præfertur in omni materia propriæ verbi significationi.

16 Repulsus à re maiori, non censetur repulsus à minori.

17 Rite, significat solennitatem: Rectè, iustitiam.

18 Etsi communiter in clausula generali non veniunt requirètia speciale mandatum, quale requirunt corrigere, deponere, conferre beneficia, dare dimissorias: tamen venit, cum aliqui generale esset frustra, aut cum ex verbis apparet talis esse concedentis intentio.

INVENTVM, vide *Thesaurus*.

IRA, vide *Indignatio*.

T

IR.

IRREGVLARITAS, vide
*Absolutio, Censura, Episcopus, Sus-
 pensio.*

1. **I**RREGVLARITAS Est
 impedimentū accipiendi Ordine-
 nes, aut acceptis vtendi. Impedit verò
 aliquādo solā acceptionē, nō vsum: ali-
 quādo vsum vnum, & non alium.

2. Irregularitas non est censura, sed
 pœna quædam, seu inhabilitas. Itaque
 graues quidam Doctores comprehēdi
 dicunt eam quæ pro delicto imponi-
 tur, nomine Absolutionis ab omnibus
 pœnis: alij tamen negant.

3. In dubio an quis sit irregularis,
 sufficit Episcopi iudicium: potest verò
 iudicare non esse: imò & qui de se du-
 bitat, nō debet putare se irregularem:
 oportet enim ad pœnā legis humanæ
 omnino constare eam locum habere:
 interim melior est conditio libertatē
 possidentis. Itaque qui scit se vulne-
 rasse, sed nescit id fuisse causam mor-
 tis, non se debet putare irregularem.

4. Irre-

4. Irregularis non est capax beneficij, nec pensionis datæ in titulum beneficij: non tamen priuatur prius acquisitis, nec impeditur ab actu iurisdictionis, sed solùm Ordinis.

5. Habilis ad aliquè vsum Ordinis, potest obtinere ad illum beneficium.

6. Ad irregularitatem ex delicto, requiritur peccatum mortale cum contemptu: nec incurritur ante decem annorum ætatem, secundùm quosdam. *Vide CENSURA.*

7. Iterare id quod facit irregularem, non facit nouam irregularitatem, nec celebrare in irregularitate.

8. Quidam putant ex delicto omnino occulto nunquam incurri irregularitatem: quod etsi probabile, tamè vsu receptam non est.

9. Irregularitas ex peccato, & quæ oritur ex homicidio sine peccato; per Baptismum tollitur, nõ autem quæ ex defectu natalium, vel ex bigamia. Tollitur verò per professionè Religionis,

T 2

quæ

292 IRREGVLARITAS.
quæcunque accidit sine peccato (excepta bigamia) quantum ad omnes Ordines, non autem quantum ad dignitatem, aut prælationem.

10. Nullus incurrit irregularitatem ob opus quod non potest omittere sine peccato, saltem quantum ad usum Ordinis accepti. Itaque Confessor qui monet reum ut confiteatur delictum, ex quo ille ad mortem condemnatur, non fit irregularis. *Vide inf. Ex de formatione licita.*

IRREGVLARITAS
EX BIGAMIA.

1. **S**I Quis ducat duas uxores, etiam inualidè, & utramque cognoscat.
2. Si quis ducat ab altero corruptam, eamque cognoscat, cum sciat fuisse corruptam, aut id sit notorium. Quod si matrimonium fuisset inualidum, ex alia causa quam professionis, vel sacri Ordinis, Nauar. negat esse bigamum, alij affirmant.
3. Si quis virginem à se ductam post adul-

adulterium á se notum cognoscat: et si quidam dicunt, etiamsi ignorans adulteram esse, illam cognoscat, bigamum esse.

4 Si quis professus, vel in saeris, vxorem ducat, & cognoscat: cú eo tamen, si virginem duxit, dispensat Episcopus.

Omnis bigamia, excepta quarta, priuat omni priuilegio Clericali.

In prima non solet Papa dispensare, nisi fortè ad minores Ordines, aut cum ingrediente Religionem ad sacros: in. 2. & 3. dispensat Episcopus, vt in susceptis iam minoribus ministratur.

Ex Corporis Vitio seu defectu.

1 **S**I Quis culpa sua amisit membrum aliquod principale (quale nõ est digitus.) Quòd si res est occulta, dispensat Episcopus.

2 Item si quis etiam sine culpa careat membro vnde celebratio impeditur, vt si digitis careat quibus cruces

T 3 sunt.

fiunt. Quòd si iam est ordinatus, poterit ea facere à quibus non impeditur, vt absolueret.

3 Item qui oculo aliquo caret, aut visu oculi sinistri, sic vt turpiter seu deformiter cogatur ad librum verti.

4 Denique qui Episcopi iudicio nò potest nisi deformiter celebrare: talis autem non censetur claudus qui sine baculo potest celebrare: sed & id Episcopus viderit.

Dispensat in prædictis solus Papa.

Ad hanc irregularitatem pertinet etiam,

1 Si quis sit illegitimus, etiam occultus, nisi legitimetur. Quidam tamen negant occultum esse irregularem: certe nec matri id dicenti credere tenetur. Potest verò Episcopus dispensare ad Ordines minores, & vnum beneficium simplex, & ad vsum Ordinis bona fide accepti, & cum eo de quo dubitatur an sit legitimus, vt cù exposito.

2 Si quis careat ætate legitima ad
Ordi-

Ordines: solusque Papa potest dispensare ut ordinetur: nam cum ordinato ante ætatem, cum fuerit impleta ætas, potest dispensare Episcopus. Ego vero puto tunc non esse opus dispensatione super irregularitate, si ad illud vsq; tempus Ordine nõ fuit vsus; est enim potius suspensus talis, quam irregularis, ob susceptum Ordine. *Vide S V S-PENSIO.* Vtunque autem sit, sufficit Episcopi dispensatio, seu Absolutio.

3 Si quis morbo laboret deformitate seu scandalum afferente in vsu Ordinis, ut lepra, comitali morbo, aut sit dæmoniacus: solusque Papa dispensat. Quod si iam ordinatus, est leprosus, potest celebrare vbi non est scandalum. Qui dæmoniacus, aut caducus, aut furiosus, potest, cum cessauit diu morbus, celebrare. Quidam tamen requirunt plenam sanitatem.

4 Hermaphroditus: qui tamẽ, si preualeat sexus in eo virilis, potest dispensante Papa ordinari.

Ex defectu anime.

1 **C**VI Deest scientia requisita à Concilio Trid. quibusdā est irregularis, alijs non est, modò legere sciat, & scribere. Potest quidem in suscepto Ordine idiota ministrare dispensante Episcopo.

2 Hereticus, & hæretici fautor, si sit notorius, aut per sententiā condēnatus: itē filius & nepos mortui cū hæresi manifestè, vel cū hæresi mortuæ filius. *Vide HÆRESIS.* Potest tamé hæreticus Pœnitens in suscepto Ordine ministrare.

3 Neophytus, scilicet ante annos decem à conuersione ad fidem.

4 Dispensat in prædictis Papa. Ego verò prædictas irregularitates parum video esse vsu receptas.

Ex deformitate licita, vide Ex Illicita.

1 **Q**VI Post baptismum occidit aliquem, aut mutilat (non causa

causa morbi, aut iustę defensionis) viuentis membrum habens distinctum per se officium, est irregularis.

2 Quidam putant defendentem quidem se, aut patrem, aut filium, aut vxorem, non esse irregularę, esse verò qui alium quempiam defendat: alij etiam istum excusant, quod mihi magis placet: nisi faciat publica autoritate.

3 Digitus non est membrum, nec dēs, nec chartilago auris, nec testiculi (secus est de membro genitali) nec, secundum quosdam, mammilla fœminæ, nec nasus: at mihi esse videntur, ut est oculus.

4 Non sufficit debilitare, nisi mutiletur. Oportet verò dedisse ad id causam propinquam, & ad deformationē directam ex natura sua: tale autē est, adiudicare morti, accusare, testificari: at tale non videtur esse, reum Iudici indicare, aut tradere: quando iudicaret causa remota: nec verò testificari, si mors absque eo fuisset secuta: nec Iudicem

dicem aliquem constituere, aut ei causam committere etiam criminalē: nec denuntiare crimen quod non meretur deformationem: nec denuntiare hereticum, etiamsi scias comburendum: nec eum tradi ab Inquisitore brachio seculari: nec facere opus ad quod quis tenetur Iure diuino, aut naturali, vt Confessor qui non vult absoluere reū, nisi fateatur crimen: aut Iudicem, nisi faciat quam debet iustitiā: nec parato exequi pœnā, dicere vt exequatur: nec dicere malefactores dignos esse morte, aut de eo legē ferre: nec hortari in bello iusto ad occisionē, aut aliquē ad ponendā vitam pro virtute, aut volentē occidere, vt potius mutilet: nec dare arma bello iusto: nec pugnare in bello iusto, etiā si dubites an in eo aliquē occideris: nec occidere in bello, si ad id Papa misit: cēsetur enim eo ipso dispētare: nec si cleric⁹ medeatur ægro etiā scindēdo, & ex eo sine illius culpa moriatur: nec accusare reum, protestando

mōi.

Iu-

Iudici se nolle eius deformationem, etiam si mentiatur (non est autem protestatione opus, si Iudex est Ecclesiasticus, aut crimen non dignum pœna sanguinis) nec clamare contra lædentem proximum, etiam si inde mors sequatur: est enim illud de Iure naturæ, quod per positivum non punitur: nec iuste infligere vulnus non mortale, si ex eo sequatur mors: nec vertere ægrum, qui ex eo præter intentionem citius moritur: nec puerum in periculo baptizare, qui ex eo citius moritur.

5 Dispensat in prædicta irregularitate Papa, & ad Ordines minores & beneficium simplex Episcopus: imò secundum quosdam potest prorsus cum Iudice & eius ministris dispensare. Ferè autem soli hi in eam irregularitatem incidunt, quibus assentior.

Ex illicita.

1 **Q**VI Post baptismum, viuum hominem illicite & cum culpa mortali occidit, aut mutilat, dando etiam

etiam ad id causam propinquam, v^t mandando, consulendo, hortando, nisi antea reuocet quod fecit, est irregularis: secus si id fecit, vnde non per se secuta est mors, aut mutilatio: vt si consilium dedit, sine quo fuisset nihilominus secuta, aut si non impediuit cum posset, nisi teneretur ex iustitia, aut si, cum esset cum adultera deprehensus, illa a viro est occisa, aut ipse mutilatus, aut se defendendo, virum occidisset.

2 Homicidium casuale facit irregularem, cum oritur ex peccato mortali, & opere ex quo sequi solet vt causa ex natura rei.

3 Rati habitio post factum secuta, non facit irregularem.

4 Cum multi iaciunt lapides, & nescitur quis eorum occiderit, nullus censendus irregularis.

5 Qui sibi solos testiculos abscidit, non est irregularis: si autem membrum genitale, potest Episcopus dispen-

pensare, si est occultum factum.

6 Qui iubet occidi vnum, si occidatur alius, non est reus homicidij voluntarij.

7 Cum homicida voluntario solus Papa dispensat: si tamen est occultum, potest Episcopus ad minores & beneficium simplex: id enim poterat Iure antiquo, quod non est sublatum per Conc. Trid. In casuali etiam publico dispensat Episcopus, & in mutilatione occulta.

Ex ordinis abusu, vide Ordo.

I **Q**VI, Cum sit excommunicatus, ordinatur in Sacris, est irregularis: idemque de suspenso & interdicto quidam aiunt, alij negant.

2 Dispensat Episcopus cum ingrediente Religionem, aut si est occultum.

3 Item qui accipit eodem die cum minoribus Ordinem sacrum (nisi excuset cōsuetudo) aut duos sacros. Dispensat.

§ 02 IRREGULARITAS.

pensat Episcopus vt acceptis prius vti possit, & Prælati cum Religioso, etiã vt ad maiores ascendat.

4 Item qui ordinatus à denunciato excommunicato, suspenso, interdicto, Simoniaco, vel hæretico, nisi excuset ignorantia, aut metus.

5 Item Clericus qui seriò & solenni ter vtitur Ordine sacro, quo caret. Dispensat verò Episcopus, vt accepto Ordine vtratur, non vt ascendat.

6 Cantas Epistolam solenniter, sed sine manipulo, non fit irregularis: nec si cum manipulo, sed sine intentione faciendi officium Subdiaconi.

7 Itẽ qui sciens se excommunicatũ aut suspensum ob delictum ab habente iurisdictionem exteriorẽ, aut interdictũ, facit solenniter in Foro exteriori actum Ordinis sacri (qualis non est prædicare, nec matrimonio assistere vt Parochum, aut exercere iurisdictionem, aut Pontificalia: nõ est enim propriè actus Ordinis) aut ad eũ dat auctori-

toritatem, nisi excuset necessitas, aut ignorantia: requiritur enim contemptus. Quod si quis sit suspensus solum ad tempus, multi censent, si celebret, non fieri irregularem.

8. Dispensat in prædictis Papa. Nec oportet dicere in supplicatione, se scilicet in ea re peccasse: sufficit enim dicere, incurrisse irregularitatem.

Ex iterato baptismo.

1. **Q**VI Scienter aliquem rebaptizat, aut se finit rebaptizari. Excusat autem ignorantia, dubium, metus iustus, & defectus intentionis rebaptizandi.

2. Non incurritur irregularitas ob iteratam Confirmationem.

Ex violatione interdicti.

1. **C**LERICVS Celebrans in loco interdicto: iteque Prælati faciēs celebrari in sua præsentia, est irregularis: non habet autem locum id in cessatione à divinis, aut in ecclesia polluta.

polluta, aut interdicto generali non seruato à matrice Ecclesia, aut in baptizante in Ecclesia interdicta.

2 Dispensat Papa ad ascendendum ad Ordinem altiorem, Episcopus verò vt ministretur in suscepto.

3 Admittens interdictum ad celebrandum secum, non incurrit irregularitatem prima vice, quamquam communitet in crimine, sed secunda, oportet enim socium prius incidisse.

Ex peccato notorio.

1 **Q**UIDAM Putant omne peccatum notorium, facere irregularem: alij solam fornicationem, sed nec id est in vsu. Infamis quidem ob ingens crimen repellitur ab Ordine. Dispensat verò Episcopus, quamquam sublata infamia non video opus esse dispensatione: quamdiu verò manet, non puto Episcopum posse dispensare, nisi fortè eam per sententiam auferendo.

IV.

1 **C**ESSANTE Periculo, non est mortale cum Iudæo cōuersare, etiam simul habitando, aut eius medici opera vtendo.

2 Licet ei vendere ea quibus vtitur in ceremonijs suis, sed non ea intentione vt vtatur.

3 Iudæo non licet Christianum seruum aut famulū habere. Quod si eius seruus Christianus est, aut esse vult, sit liber.

4 Iudæi non sunt prohibendi celebrare suos ritus, aut reficere suas Synagogas.

5 Aiunt quidam, posse Principem non habentem Superiorem in temporalibus, permittere Iudæis vsuras, si ita expediat Reipu. & cogere populū eis soluere pactas, seruareque sua de ea re statuta: quæ mihi opinio non displicet: licet enim permittere mala minora ad euitanda maiora, vt apparet in meretricio.

*IUDEX, vide Iudiciales actus.**Iudicium temerarium.*

1 **N**ON Est mortale temere de aliquo iudicare id, de quo ille nihil curat: vel de eo credere malum, etiam firmiter, sed putando fortè esse falsum.

2 Quidam tamen etiam suspicionem putant posse esse aliquando mortale, quibus non assentior.

3 Iudicare malum ex signis probabilibus, mortale non est: est autem si ex leuibus iudices malum grande de proximo.

IUDICIALES ACTVS, vi

de Appellatio, Beneficium, Censura, Clericus, Denuntiatio, Fœmina, Iuramentum.

De iudice & arbitro, vide reus.

1 **I**UDICEM ESSE in propria causa licet Superiorem non habenti.

2 **Q**uestione orta inter Iudicem eccle-

eclesiasticum & secularem super iurisdictione, ecclesiasticus iudicabit ad quæ pertineat: alioqui ad quemuis Iudicem Ordinarie pertinet cognoscere in dubio an sit sua iurisdictione.

3 Malefactores possunt à miserabilibus, vt viduis & pupillis, trahi ad Iudicem ecclesiasticum.

4 Ad Iudicem ecclesiasticum pertinet causa matrimonialis, & an contractus sit usurarius, & an iuramentum liget, & an aliquid sit peccatum mortale: quamquam inter seculares potest etiam secularis Iudex iudicare de usu ræ iure & facto, secundum Couarr.

5 Potest Iudex ecclesiasticus retinere sibi pœnâ pecuniariâ à se aut statuto impositâ, sed prestat dare in usus pios.

6 Potest Iudex pœnam imponere, cum non est à Iure posita.

Iudex in re aliqua potest procedere contra impediētes.

7 Iudex inferior nō potest remittere pœnam legis, sicut eū pars non cō-

V. 2

sentit

sentit (sed Princeps potest, modò non in damnum Reip.) potest tamen ex causa minuere seu moderari (*vide glos. 2. q. 3. Si quem, & 2. 2. q. 4. Innocens*) & secundùm quosdam, etiam augere, sed ante latam sententiam: item ex magna causa facere contra legem Superioris, & omittere punitionem, si inde sint peiora secutura.

8 Iudex si petente parte non condemnet reum ad expensas, tenetur illi, nisi reus iusta de causa litigasset.

9 Iudicem quidã aiunt peccare mortaliter, si non visitet carceres, & curet prouideri pauperibus: quod mihi non improbatur.

10 Iudex potest assumere assessorem expensis partium.

11 Potest, si est consuetudo, accipere aliquid pro salario, & esculenta munerata sponte oblata, modò non sint grandia.

12 Iudex, quem scit innocentem, si non possit eripere, vt clam aperiendo

car-

carcerem, aut aliter, potest & debet iudicare secundum allegata & probata, nisi sit Princeps: hic enim potest & debet eripere. Ita multi Doctores. Ego verò nō satis intelligo, quomodo possit Iudex, nedum debeat, cōdemnare, quem scit innocentem.

13 Iudex alibi notoriē excommunicatus, validè iudicat vbi id occultum.

14 Iudex in lite difficili potest partes cogere ad compositionem.

15 Iudex non potest esse, rei consanguineus, nec actori suspectus.

16 Clericus de consensu Episcopi potest litigare sub Iudice Ecclesiastico non suo, & sub seculari in causa temporali.

17 Iudex non potest punire eum, à quo contra ordinem Iuris confessionē extorsit.

18 Iudex Ecclesiasticus laicum à se condemnatum ad solutionem, non potest cogere vt soluat, nisi innocato auxilio brachij secularis, secundum Couar.

310 DE IUDICE ET ARB.

ego putarim posse per Excommunicationem, aut aliud remedium ecclesiasticum.

19 Iudex torquens sine sufficiens indicij, tenetur de damno: nec eã rei confessio valet.

20 Non potest Iudex punire ob crimen extra suum territorium factum, nisi fortè suam subditum.

21 Arbitrarius etiam cum potestate plenissima, si lædat enormiter, potest petere reductionem ad arbitrium boni viri, etiam qui iuravit stare sententiæ, & renuntiavit petitioni reductionis.

22 Laicus potest esse arbitrator in re spirituali, arbitrarius autem nõ; sine Episcopi autoritate. Arbitrarius enim debet sequi formam Iuris, non autem arbitrator.

De modo procedendi.

1 **N**ON Proceditur cõtra aliquem sine accusatore, vel infamia, quæ est velut accusatio, nisi Princeps aliud iubeat, aut scandalum magnum

vol

vel periculum postulet, vel alioquin Reip. bonum, vel Communitatis, vel alicuius particularis: æquiualeat autem accusationi facti euidencia, & manifesta indicia.

2. Cùm proceditur contra aliquem per viam accusationis, requiritur semiplena probatio: cùm autem per viam inquisitionis, infamia, vel sufficientia indicia, Iudicis arbitrio.

3. Probat semipienē vnus testis omni exceptione maior.

4. Consuetudo Iudicum procedendi non secundum omnia requisita à Iure, diu approbata, videtur obtinere vim legis.

De testibus.

1. **C**V M Fit inquisitio generalis de criminibus, indicanda sola notoria, aut quorum est infamia, & manifesta indicia, aut quæ contra bonum commune, aut in damnum proximi, quod aliter non possit impediri.

2. Testis non tenetur respondere, nisi

V 4

sciat

§ 12 DE TESTIBVS.

sciat se teneri (quamquam in dubio, si res non vergat in damnum graue alicuius, cui non præponderet damnum Reip. præsumendū est pro Iudice) scilicet si proceditur per inquisitionem, esse probatam infamiam, aut sufficientia indicia: cū per accusationem, esse semiplenē probatum.

3 Nemo tenetur testificari cum suo graui damno: nec ad mandatum denūtiandi, si non potest probare: secus est si iubetur esse testis: tunc enim sufficit scire esse semiplenē probatum.

4 Quando non desunt alij testes, nō tenentur testificari criminaliter rei ascendentes vel descendentes, coniux, focer, gener, vitricus, priuignus, frater, cognatus intra quartum gradum, secundū Ius Ciuile, libertus vel patronus, vel qui est de familia rei: nec ciuilitate filius, aut vxor. Quādo verō res nō potest probari nisi per certas personas, coguntur testificari etiā prædicti: itē in heresi, aut re perniciosa Reipublicæ.

5 Pro-

5 Proxenetæ non potest cogi testificari de contractu in quo fuit mediator, nisi vtraque pars consentiat.

6 Secretò tibi cõmissum, quod aliàs non sciebas, nõ potes prodere, nisi vergat in damnũ graue alicuius, nec possit id aliter impediri quàm prodendo: nam tunc prodendum Iudici legitimè interroganti, etiamsi iurasses te celaturum, nisi maius sit damnum rei, quàm alterius, si reueles.

7 Testificari tenetur quisque, vel denuntiare, etiam non interrogatus, ad liberandum innocentem (si tamen is condemnatur ob homicidiũ quod scis factum ab alio, non teneris istum prodere ad liberandum illum, sed tamen potes) item si rem perniciosam Reip. aliter non possit impedire.

8 Quod solum audisti, potes testificari te nescire.

9 Non legitimè interrogatus potes negare te scire, subintelligendo vt teneris prodere.

V 5

10 Te

10 Testis nihil potest accipere pro veritatis testimonio, sed pro damno quod patitur: quòd si accipiat pro falsitate, aut pro eo ad quod non tenetur, non tenebitur restituere. *Vide RESTITVTIO.*

11 Laicus non potest esse testis còtra Clericum in causa criminali, nisi in crimine notorio, aut hæresi, aut Simonia, aut læsa maiestate.

De accusatione.

1 **A**CCVSATIONEM Debet præcedere inscriptio, & litem citatio.

2 Accusandi ius habens, nõ tenetur priùs fraternè corripere.

3 Accusare vix quisquam tenetur, nisi fortè in graui causa Reip.

4 Accusator non potest causa desistere cum damno Reip.

DE REO.

1 **R**EVS Non tenetur fateri crimen nisi sciat esse semiplenè
pro-

probatū, imò fortè nec tunc tenetur:
de quo vide infra.

2. Nō potest interrogari de socijs occultis, nisi in crimine nimis pernicioso, aut atroci, aut lege aut consuetudine id concedente, aut requirente id dāno aliquis, quod aliter non possit impediri: nec sociorum revelatio extorquenda tormētis, nisi sint indicia sufficientia quōd habeat socios.

3. Nō tenetur quis ideò suum crimē prodere, quōd videat alteri ab aliquo falsò imponi: potest tamen si velit.

4. Potest quis metu torturæ prodere socium delicti, & occultum suum crimen dignum morte (etsi id quidā negant) & crimen alienum sibi secretò commissum: non enim tenetur cū tanto dolore celare.

5. Ad supplicium ductus non tenetur fateri quod malè negavit, nisi aliqui graue damnum sequeretur.

6. Reus non est cogendus à Cōfessore fateri crimē, nisi sit clarissimum ad
id

id teneri, cū præsertim sit aliquorum opinio, & Iudicum, & Iurisperitorum, reum non teneri fateri crimen, etiamsi iurasset dicere veritatem: intelligitur enim, secundū illos, modò non sit in sui præiudicium.

7 Reus non tenetur illa fateri, ob quæ reuelata iniustè condemnaretur: potest ergo negare, intelligendo se nò fecisse sic vt teneatur prodere.

8 Torqueri non potest minor quatuordecim annis, nec grauida, nec qui est in dignitate, aut nobilis, aut Doctor.

9 Reum & fugere licet satellites insequentes, & ab alio ad id iuuari, non tamen resistendo: non est autem resistere, se àprehendente excutere, etiam illum trahendo, & fugere etiam effracto carcere & vinculis, etiamsi alij vincti sint etiam fugituri. Si tamen est iustè ad mortem damnatus, etsi potest, non tamen tenetur fugere, secus si iniustè. Cū autem licitam est fugere, licet

licet alijs ad id iuuare, nisi lex prohibeat, aut officij proprij ratio.

10 Damnatuſ ad ſolum carcerem, nō poteſt fugere, ſecundū quōſdam: quibus non aſſentior: certè qui ob debita, quæ nō poteſt vllō modo ſoluere, illic tenetur, & fugere poteſt, & ad id iuuari ab alijs.

11 Damnatuſ ad inediã, poteſt oblatum cibum comedere: an verò etiã tenetur, non conuenit inter Doctores: poteſt quidem alijs, cui ex officio nō eſt prohibitum, ei offerre, non tamen tenetur.

12 Damnatuſ ad hauſtum veneni, poteſt bibere.

13 In crimine miſti Fori, quale eſt ſacrilegium, ſuperſtitio, uſura, punituſ inſufficiẽter à Iudice eccleſiaſtico, poteſt iterum à Iudice ſeculari puniri.

14 Poteſt quiſ puniri ex coniectura, ſeu præſumptione certiffima, vt ſi deprehenſuſ ſit nuduſ cum nuda in lecto. *Vide Thom. 4. d. 35.*

15 Reuſ

15 Reus qui capi non potest, post sententiam potest in alieno territorio puniri, de voluntate tamen domini, salté præsumpta.

De sententia, citatione, & appellatione.

1 **S**ENTENTIA Lata sine citatione rei, & copia se defendendi, est nulla, nisi euidentis sit nullá esse defensionem: item data in ecclesia á Iudice seculari, nisi detur per modú voluntariæ iurisdictionis, vbi scilicet ne mo se opponit: item si feratur ordine Iuris non seruato, aut interueniente pecunia, nisi sit arbitri.

2 Oportet sententiam ferri sededo, & loco publico & honesto, & die, non nocte: & non in festo, nisi postulet necessitas, aut pietas.

3 Citationem oportet dari intra tēpus conueniens, & causa expressa, & tempore non feriato, & loco honesto & tuto. Citatus verò, si est impeditus, non tenetur per alium comparere.

4 Iu-

4 Iudex, nisi sit Princeps, nō potest regulariter mutare sententiam diffinitivam: si tamen constet de iniustitia, restituitur condemnatus.

5 Sententia iniusta, sed data secundum allegata & probata, & non continens intolerabilem errorem, valida est in utroque Foro.

6 Executor sententiæ Principis iubentis suspendere absque processu, nō peccat.

7 Licet exequi sententiam Superioris iniquam, sed validam. *Vide de sent. Iudic. deleg. c. 28.*

8 Sententia Prælati ligat subditum alibi existentem. *Vide EXCOMMUNICATIO.*

9 Impediens iustæ sententiæ executionem per appellationem, tenetur de damno & interesse.

10 Qui appellavit, non censetur damnatus.

11 Cum prohibetur appellatio, intelligitur quæ non est iusta.

12 Qui-

310 DE ADVOC. NOT. ET PROC.

12 Quilibet etiam Religiosus potest appellare à sententiæ grauamine.

13 Quilibet potest ad Papam appellare.

14 Appellari potest à sententia Iudicis appellationis.

15 Appelladum intra decé dies post sententiam : non currit autem tempus datum ad prosequendum appellationem, durante partium compositione, seu consensu.

16 Potest quisque appellare pro eo qui ducitur ad supplicium.

17 Appellatione pendente, nihil in nouandum.

18 Appellatio, si non potest fieri coram Iudice, fiat coram Notario, & vno saltem honesto viro.

DE ADVOCATO, Notario, seu tabellione, & procuratore.

1 **A**DVOCATUS Publicus potest cogi per Iudicem patrocinari litiganti, accepto competente stipendio.

2 Ta-

- 2 Tabellio in Foro ecclesiastico potest esse laicus.
- 3 Tabellio factus Clericus aut Religiosus, non perdit officium.
- 4 Tabellio, nisi à Principe creatus, non potest extra suum territorium instrumenta conficere.
- 5 Tenetur tabellio rogatus conficere instrumentum, quia id iuravit.
- 6 Tabellionis, cum haberi non potest, vicem suppleant duæ personæ honestæ.
- 7 Tenetur tabellio de damno ex imperitia.
- 8 Notarius Visitatoris, si non est de eius familia, nec habet salarium ex publico, potest aliquid accipere à visitatis, nisi statuto aut consuetudine prohibeatur.
- 9 Procurator in iudicio potest esse quis ante vigesimum quintum annū, & in causis spiritualibus laicus.
- 10 Procurator non potest de quota pacisci.

1 **IUVENEM** Intelligunt Doctores, cum loquuntur de periculo incontinentiæ, vsque ad annũ quinquagesimum.

IURAMENTVM.
1 **IURAMENTA** Non sunt, In mea fide, In mea cõscientia, In fide Christiani, In fide Religiosi, In veritate: tantũ enim significatur, Ita est, seu, Verũ est: nisi quis intēdat iura re: idēq; quidã censent de ijs, Per meã vitã, Sic me Deus adiuuet, Per Deum, Coram Deo dico, Deus scit me dicere verũ: quanquam alij negant. Ego rem pendere puto ex intētiõne dicētis, & ex communi hominum vsu. Vide August. *epist.* 89. qui iuramentum censet, Deus scit me dicere verum: & quidem illud D. Pauli, Coram Deo quia non mentior, iuramentum est.

2 Iurare per creaturam non referendo in Deum, sed per ipsam, quantum potest, veritatem confirmando, peccata

turi

tum quidem est, sed iuramentum propriè non est.

3 Assuetù falsò iurare, etiã cùm verum inaduertenter iurat, peccare mortaliter, quidam aiunt, alij negant.

4 Mortale est iurare te facturù quod credis te facere non posse: item si iures falsum, etiam sine animo iurandi: item si iures aliquid promittendo sine animo promittendi: ipsum enim iuramentum obligat etiam non habentem animum se obligandi, modò habeat animum iurandi. Quidam tamen dicunt, iurantem sine animo se obligandi, peccare quidem, sed non obligari: adduntque, qui non habent animù implendi, non habere promittendi, adeoque nec se obligandi.

5 Qui se iurat facturum peccatù veniale, peccat venialiter: si verò iurat sine animo faciendi, peccat mortaliter.

6 Non est mortale iurare se non facturum quod facere melius est, nec si iures falsum quantum ad verba, sed

X 2

verum

verum quantum ad intentionem petentis iuramentum, vt tempore pestis te non venire ex illo loco, subintelligendo in quo sit pestis, vt ille putat: aut non cum illo locutú, scilicet quod ille suspicatur. Ita quidam probabiliter: quod mihi non admodum tutú videtur, nec probarim faciendum, nec tamen factum improbarim, itemq; scédúm istos potes iurare Iudici te nó fecisse, scilicet vt ille putat: & cogenti facere quod non licet aut nó teneris, te facturum, scilicet si licebit, vel si teneris: & extorquenti aliquid iniusté, te nescire, scilicet sic vt illi tenearis dicere. Denique cüm non teneris iurare ad mentem petentis, posse ad tuam, quod alij negant, dicentes verba absolutè falsa non excusari illa méris subintellectione. Vtriq; docti, vtrique probabiliter.

7 Rem leuem iuramento promissam non præstare, non est mortale (et si quidam esse affirmant), atque itidém dicendum.

dum si rei promissæ particula aliqua omittatur. Illud certum apud omnes, quicquid etiam leuissimum falsò iuretur, asserendo, aut negando, esse mortale.

8 Qui se iurat aliquid facturũ, quod postea facere non decet, non tenetur facere: nec si iurauit alterius causa, qui fieri non vult, nisi simul ad honorem Dei iurasset: esset enim tunc velut votum quoddam: quamquam & hic etiã, secundũ quosdam, non teneretur, si ille, cuius fieri interest, relaxet obligationem: vt si quis ad Dei honorem iurasset pauperulam ducere, illaque relaxet.

9 Fraude inductus ad iurandũ, quã si nouisset, non iurasset, non tenetur. At extortum vi iuramentum de re nõ illicita, obligat, nisi per Superiorem relaxetur, aut sit de matrimonio cõtrahẽdo ex metu ad id incusso factũ, qui cadat in constantem virum.

10 Iuramentum de re imprudẽri, aut

Indifferēti, aut melioris boni impeditū
ua, nō obligat: id tamen postremū in-
telligunt quidā, nisi iurasses in alicui-
us favorē, verbi gratia, ducere aliquā:
nō enim potes omittere ob continen-
tiam, sed ob Religionē, aut Sacerdotiū
potes. *Vide MATRIMONIUM,
SPONSALIA, VOTVM, &
cap. 6. de spons. & matr.*

11 Iurans redire ad carcerem, tene-
tur (nisi esset iniquē detentus) etiam
cum vitæ periculo. Quidam tamen e-
tiam ad iniustum carcerem redeundū
aiunt, nisi iuramentum relaxetur per
Episcopum.

12 Ciuitas tenetur iuramēto maiorū,
nō vi iuramenti, sed pacti & fidelita-
tis: itaque si non seruet, nō est periura.

13 Iurans alterius factum, tenetur so-
lum dare operam vt fiat.

14 Iurans parere, potest appellare ad
grauamine iniquo.

15 Iurans facere certo tempore, si nō
potest, tenetur postea

16 Iurans nõ obligatur ad ea ad quę non intendebat se obligare, scilicet ad ea de quibus si cogitasset, non ea intendisset in alijs quę promittebat includere, sed exclusisset: nec etiam obligatur si id accidat, quod si fuisset iuramenti tempore, id fuisset temerarium.

17 Iurans puellę spõsalia, alioqui se nõ passurę ab illo violari, tenetur ducere, etiam si fictę iurasset.

18 Tenetur quis iuramento facto a procuratore suo nomine ex speciali mandato.

19 Iuramentũ cõfirmat contractum Iure irritũ ob fauorẽ priuatum, secus si irritum est ob fauorem publicum: itaque firmat cõtractũ impuberis doli incapis. Quidam tamen aiunt, iuramentum sortiri naturã actus cui adhæret, adeoq; non facere irreuocabile, quod secundũ Ius est reuocabile, vt testamentum: alij, nisi lex etiã iuratos contractus irritet, firmari iuramento. Mihi placet distinctio posita supra.

X 4

20 Iurans

20 Iurans soluere, potest compensare, nisi contrarium intendisset dū iurauit.

21 Iuramentum secundum contrarium primo non obligat.

22 Iuramentum tenetur implere etiā Religionem ingressus, si potest: nisi haberet modum voti, vt cum fit ad honorem Dei.

23 Iuramentum de celando secreto, intelligitur, nisi id alteri noceat.

24 Iuramentum de seruando omnia statuta, intelligitur si sint licita, & nisi abrogentur.

25 Ciuitatis iuramentū si maior pars non seruat, non videntur alij teneri: non enim putandi se obligasse etiam in tali casu.

26 Periuriū ex se grauius est homicidio: secus est ex parte damni.

27 Potest ab infideli peti vt iuret, & iuramentum eius per falsos Deos recipi.

28 In dubio de validitate iuramenti, inter-

interpretabitur habens Episcopi autoritatem.

29 Iuramentum factum in alicuius fauorem, potest iste relaxare, vel eius Superior.

30 Iuramentum impuberis irritatur patre contradicente. *Vide glos. 32. q. 2. Mulier.*

31 Pater potest irritare iuramenta filij habentia speciem voti, vt potest vota: & quisque iuramenta subditi facta de rebus sibi subiectis.

32 Qui potest dispensare in votis, vel commutare, potest & in iuramentis, vbi non est præiudicium tertij, in quo casu solus Papa potest. Quòd si est dubium an sit illicitum, vel nociuum, vel est extortum vi, dolo, aut metu, poterit Episcopus.

33 Episcopus potest dispensare in iuramentis non reseruatis Papæ ex lege, vel consuetudine. Non est autem ei reseruatum iuramentum de adeundo Ierosolymam.

330 IURISDICTION.

34 Iuramentum à se factū in Dei gloriā, potest quisque commutare in re apertè meliorem.

35 Potest quis urgente necessitate, qua non potest adiri Superior, iuramentum violare, credens in illa non obligare, vt sentit Syl.

36 Dispensatio iuramenti sine causa non valet.

37 Qui iurauit non petere dispensationem voti, vel iuramenti, vel ea non vti, poterit rem Superiori indicare, si id ratio postulet: & si is dispensationē dederit, vti. *Ex Soto.*

IURISDICTION.

1 IURISDICTIONE M
Dat tacita rati habitio.

Iurisdictionis concessio est fauorabilis, nec censetur reuocata ante reuocationis notitiam. Quòd si publica est, potest eam exercere qui non est denunciatus excommunicatus, aut suspensus. *secundum Nauarr.* quod ego intelligo quantum ad validitatem: nam quan-

quantum ad peccatum, qui est ab ea
sensus, non video quomodo possit
licite.

2. Jurisdictione delegata in aliqua
causa, qui nondum cepit uti, expirat
morte delegantis ei nota, nisi aliud co-
stet de huius voluntate.

3. Jurisdictione commissa, intelligū-
tur commissa omnia sine quibus non
potest commodè expediri.

4. Jurisdictio voluntaria, id est, quā-
do nemo se opponit, potest ubique &
semper exerceri.

IUS PATRONATUS, vi-

de *Electio.*

1. IUS Patronatus esse quid spiri-
tuale quidā aiūt, alij negant: alij
esse partim temporale, partim spiritua-
le. Vide gl. 1. q. 1. Quod autem, c. 16. q.
7. Pie, c. cap. 16. de iure Patron.

2. Id Ius solet sibi reservare, qui præ-
bendam instituit de bonis suis: potest
verò in id consentire Episcopus. etiam
post factam donationem.

3. Tran-

3 Transit ad hæredes & re vendita, aut data in feudum, non autem in legatarium, nisi de consensu Episcopi: nec transit in confiscatione Iudicis secularis, sed ecclesiastici.

4 Lex posita à patrono in fundatione beneficij, sed non recepta, non seruanda: nec si sibi retineat aliquod seruitium in dotatione ecclesiæ, etiam cū autoritate Episcopi, validum id est.

5 Patronus non potest se præsentare, sed potest ei Episcopus cõferre motu proprio.

6 Præsentatus, si nõ est idoneus, potest ab Episcopo repelli. *Ex Triden. d. sess. 25.*

7 Institutio sine præsentatione patroni non negligentis in præsentando est nulla. Quòd si laicus non præsentet intra quatuor aut sex menses à vacatione, Episcopus prouidet.

8 Patronus pauper alendus ex redditibus ecclesiæ non necessarijs.

9 Non derogatur Iuri Patronatus, nisi

nisi id specialiter dicatur: & quidem si est Rex, Dux, aut Marchio, oportet horum fieri mentionem.

LAVDEMIVM, vide *Feudum*.

LAVS, vide *Honor, Vana gloria*.

LEGATVM, vide *Bona, Hereditas, V susfructus*.

LEGATVM Ad vsum pium potest Papa in alium pium conuere, & Episcopus in magis pium ob necessitatem, & æquè pium ex causâ legitima, consentiente hærede, & loco pio cui fuerat relictum.

2. Legatum ad vsum profanum potest Princeps non habens Superiorem in temporalibus conuere in alium profanum, vel pium.

3. Legatum in vsum aliquem, si non po-

potest impleri, potest Episcopus in aliū mutare.

4 Legare non potest, qui non potest testari.

5 Mutus potest legare nutibus.

6 Legatum potest quis mutare dum viuit.

7 Legato principali, venire accessoria etiam pretiosiora, quidā aiunt, alij negant: certē legato lecto, veniūt eius ornamenta.

8 Mortuo legatario ante legantem, nihil debetur.

9 Quod accrescit legato viuente legante, est legatarij, vt legato gregi pecudes natae, & fundo legato addita pars, vel ædificiū. At acquisitū ex legato ante aditā hereditatē, nō ei accrescit, vt lucrum ex pecunia, vel equo.

10 Vestes legatae dandae, etiam si legans putasset plus aut minus valere.

11 Legatis vestibus domi existentibus, intelliguntur etiam quæ apud factorem.

12 Falsa

12 Falsa demonstratio aut causa non vitiat legatum: nec conditio quæ per legatarium fieri non potest: itaq; conditio in legato quòd nubat, si non potest sine dispensatione, rejicitur, tamquam impossibilis de Iure: rejicitur etiam conditio contra bonos mores.

13 Legatum tibi relictum à falso credente te suum esse filium, potes tenere.

14 Legatis omnibus bonis, intelliguntur etiam iura & actiones.

15 Legatarius iuste possidet, etiam si testamentum sit nullum.

16 Legari potest spurio ratione alimentorum & dotis, sed redit legatum ad heredes patris: at legatum naturaliter ad huius heredes transit.

17 Deportato non potest legari.

18 Alimenta danda ubi legatarius vult habitare, nisi ea legans aliud dixisset: quòd si voluit domi manere, non tenetur in aliquo seruire.

19 Legatum factum filio computandum in legitimam.

20 Lega-

20 Legatum annum potest peti in principio anni, nisi aliud appareat voluisse legantem.

21 Legata minuenda, si casu fortuito minuatur hereditas.

22 Peccat qui non soluit legata quã primum potest: incidit autem in pœnas Iuris, si pia non soluit intra sex menses ab insinuatione testamenti, alia vero intra annum.

23 In legatis ad pias causas sufficiunt ubique duo testes, & debentur ea etiã ante aditam hereditatem, & hereditate non adita: id quod etiam de alijs legatis usus obtinuit. *Fide Panor. cap. Relatum, de test.* Non detrahitur autẽ de legatis pijs Falcidia, nisi testator dixisset, aut heres esset pius locus institutus: nec Trebellianica.

24 Sufficit legatarium esse capacem legati tempore mortis testatoris.

25 Nato filio post testamentũ, valent legata, si nõ sunt magna, aut si presumitur testatorem voluisse vt valerent.

26 Si legatum traditur à testatore, fit donatio inter viuos.

27 Legatum factum ecclesiæ, intelligitur de Parochiali, nisi aliud dicatur. Debetur autem Episcopo quarta pars legatorum ecclesijs causa pietatis: cõsulenda tamen in ijs recepta consuetudo.

28 Ad legata tenentur hæredes pro rata.

29 In legatis sub disiunctione, optio erit eius ad quæ verba diriguntur, alio qui legatarij.

30 Si quis legauit scienter rem alienam, hæres emet, vel dabit æstimationem: item si ignoranter legetur personæ conjunctæ, vel causæ piæ.

31 Si rem hæredis alteri legauit, etiã ignoranter, dabit hæres, modò sit institutus in aliquo vltra legitimam.

32 Legatum puellæ vt nubat, si moritur, dabitur operi simili.

33 Legatũ in alterius voluntate relictum, valet, si est ad causam piã.

Y

34 Le-

34 Legatum alicui si nubat, aut si habeat filios, habebit etiam professam Religionem: idemque est de legato causa dotis, aut donationis propter nuptias, etiam si legans contrarium voluerit: teneturque hæres in conscientia, secundum quosdam. Alij dicunt sequendam legantis mentem.

35 Condicio de nubendo in ea quæ nunquam nupit, & consummauit, aut de nubendo arbitrata alterius, in ea quæ non sit vidua, aut de non contrahendo matrimonium, in eo qui nunquam contraxit, rejicitur. Quod si dicitur Cum consilio talis, audiendum est, et si non sequendum.

36 Legatum cum conditione si fiat Religiosus, aut Presbyter, non habebit, si non fiat.

37 Legatum ut nubas cui lam, habebis, etiam si nubas alteri, aut ingrediaris Religionem, aut si per te non steterit quin fiat, aut ille mortuus sit.

38 Legatis mille si uxorem ducas, &

cen

centum si fias Clericus, habebis mille
si fias Clericus, secundum quosdam: alij
negant.

39 Legatum vt emas vestem, habebis
etiam si non emas: sic legatum vt pos-
sis nubere, habebis etiam non nubens:
si autem pro dote, dabitur, si non nu-
bas, in opus simile.

40 Legatum vt nubas cuidam, si vo-
luerit, si primò nolit, & postea velit, ha-
bebis etiam si non ducas.

41 Legatum alicui cum fuerit trigin-
ta annorum, si tunc mortuus sit, dabi-
tur eius hæredi.

42 Legatum alicui, quam diu erit vi-
dua, & post eius mortem tibi, si nubat,
tuum est statim.

43 Legatum si castè vixerit, non a-
mitti si nubat, alij aiunt, alij negant.

Quòd si legatum si pudicè & honestè
vixerit, non amitti nisi per copulam
carnalem aiunt quidam, alij etiam per
amplexus & oscula & tactus impudi-
cos amitti.

Y 2:

44 Le:

44 Legatis equis, vel bobus, dabuntur mediocres.

45 Legatus calix intelligitur argenteus: si planeta verò, serica.

46 Legata re litigiosa, litigabitur sumptibus hæredis.

47 In legatis facienda ampla interpretatio.

48 Legatum ad piam causam, gaudet privilegio relictæ ecclesiæ.

49 Legans creditori, in dubio videtur voluisse compensare.

50 Legatū pauperibus in communi, potest dari fabricæ ecclesiæ pauperis.

51 Legata valent etiam sine hæredis institutione.

LEGATUS, vide *Delegatus*.

LEGITIMA, vide *Hæreditas*,
Parentes, *Religio*.

I LEGITIMA, Si filij plures quàm quatuor, est dimidiū bonorum quæ reliqua sunt solutis debitis defuncti, & impensa funeris: quòd si non plures, est tertia tantum pars, atque

atq; id est quod inter omnes diuidendum necessario: est enim debitum filijs legitimis, eisq; mortuis, nepotibus legitimis. Debetur autem à matre etiã filijs naturalibus, non autem spurijis. Debetur & parentibus legitimis à filijs non habentibus filios, & fratribus ex parte patris, si quis infamem hæredem instituat, cum illi non essent ingrari. Quòd si illis in testamento nihil esset relictum, esset nullum: si autè minus legitima, supplendum.

2 Non potest filix tolli legitima statuto, secundum quosdam, sed potest statui ut sit contenta dote sufficienti, modo ne enormiter lædatur. Potest verò, secundum alios, legitima statuto minui, & ex causa tolli, sed non alimenta, nec dos: & quidem alicubi per primogenituram priuantur alij filij legitima.

3 Filia dotata potest petere supplementum legitimæ, si ei non renuntiavit expressè. Computanda autem sunt

Y 3

omnia

omnia ei data à patre occasione matrimonij, exceptis vestibus ad vsum quotidianum necessarijs.

4 Renūtiatio legitimæ facta per merum, non firmatur iuramento.

5 Filius renuntians hereditati etiã cum iuramento, potest petere supplementum legitimæ: in quam tamen computandum, quod ex bonis patris inhonestè expendit, nisi præsumatur pater donasse. Supplementum autem legitimæ non petitum potest petere hæres etiam extraneus.

6 Legitima donata filio inter vivos, potest à patre reuocari.

7 Professus Religioné, debet filio legitimã statim, & pater infidelis filio facto Christiano. *Vide RELIGIO.*

8 Non computatur regulariter in legitimam donatio patris ab initio valida, computatur autem, secundũ quosdam, quæ morte confirmata, & donatio dotis, aut propter nuptias, aut pro liberatione filij à pœna delicti.

9 Filij

9 Filij ob hæresim patris damnati, priuantur legitima: non autem ob eius crimen lesæ maiestatis, secundû quosdam.

10 Nô potest legitima grauari à testatore, nisi in vtilitatē filij, aut propter debita, aut de filij consensu: nec dos, nisi in quantum legitimâ excederet. Potest tamē filius prohiberi eam alienare vsque ad tertiam generationem.

11 Legitima, Iudicis arbitrio, & non hæredis, ex hereditate deducenda.

L E X, vide *Interpretatio, Iudicialis actus, Iuramentum, Pœna.*

12 **L** E X Humana nô obligat in cōscientia, vbi cōstat eius rationē seu intentionem principalem cessare: solet autem intētio ex proœmio collegi. Cessat & obligatio cessantibus inconuenientibus ob quæ lata est. Item si lex est inutilis: itē in casu quē si legislator cogitasset, excepisset: item si non est recepta à principio, etiam igno-
rante id legislatore: aut non recepta

Y 4

est

est à maiori parte talium personarum, de quali excusando loquimur: sciente Superiore, & non contradicente, ad quod sufficit bis aut ter fecisse contra legem: item in casu scandali, aut infamiae, aut metus cadentis in constantem virum, aut cum occurrit casus ubi ratio iudicat non seruandam: aut cum fundatur in praesumptione, & constat de contrario: aut cum est iniusta, aut non in bonum commune, aut afferens magnum damnum: aut cum est valde difficile obseruare: reputatur enim in Iure impossibile.

2. Cum lex condemnat alioqui licitum, intelligenda est solum in Foro exteriori.
3. Quantum & quomodo lex obliget, petendum ex communi interpretatione, & vsu praesertim bonorum.
4. An lex ad mortale peccatum obliget, conijciendum ex verbo praecipit, vel re graui quam praecipit, vel magna poena quam apponit.

5 Non

5 Non est mortale facere contra legem in re parua; aut sine plena deliberatione, & secundum quosdam, si absit contemptus: sed id alij negant.

6 Cum in lege Ecclesiastica dicitur, Teneantur, vel, Præcipimus, videtur esse obligatio mortalis peccati: secus si dicatur, Faciant, vel, Dicant, vel, Ordinamus, vel, Statuimus, vel, Mandamus, vel, Iubemus: quamquam, Debet, Mandamus, Prohibemus, & Oportet, quidam putant obligare ad mortale.

7 Cum in lege sunt multe pœnæ, nõ habet locum in ijs, in quibus non possunt omnes verificari.

8 Cum in lege excipiuntur aliqui casus, intelliguntur excepti etiam qui alias Inre excipiuntur: & si materia est fauorabilis, etiam omnes similes, & quos excipere æquitas postulat.

9 Lex Papæ & Imperatoris, nisi aliud dicant, nõ obligant nisi post duos menses à publicatione in Prouincia in qua quis est: etsi quidam putant ligare

statim

Y 5

statim

statim scientes primam promulgationem: id quod de legibus inferiorum concesserim.

10 Lex prohibens non est extendenda ad casum in quo non est tanta ratio: lex enim tantum extenditur ad sue rationis limites: itaque ubi eadem aperte ratio, idem ins: quod intellige cum lex ratione vritur, secus enim est si sola voluntate legislatoris.

11 Lex priuans ob peccatum re Iure possessa, intelligitur in Foro exteriori post condemnationem.

12 Lex Principis generalis, etiam Clericis, secundum quosdam, seruanda est, si nullum eis aut Ecclesijs speciale damnum affert.

13 Approbatio Papæ habet vim constitutionis.

14 Cum lex præscribit formam super eo, in quo quis alioqui habet potestatem, actum contra legem tenet.

15 Cum lex dānat iuuātes malefactores, aut receptantes, &c. intelligit tamquam

quam malefactores, non autē si ob necessitatem faciant, aut pietatem.

16 Lex vetans aliquid, non cōprehendit facientes bona fide.

17 Per Ius nouum non receditur ab antiquo, nisi exprimatur.

18 Nulla ferē lex præcipiens denuntiare delinquentes, est recepta, nisi in casu hæresis.

19 Lex Ciuilis tollitur consuetudine contraria decem annorum; & etiam ecclesiastica, si Papa sciens non contradicat: itemq; lex Episcopi, Episcopo non contradicente. Quin etiam quæuis consuetudo per duos vel tres actus contrarios, sciente Superiore & tolerāte, legē abrogat, secundū quosdā, nisi sit contra publicam vtilitatem.

20 Contra legem derogantem futuræ consuetudini, potest ex causa derogari consuetudine.

21 Nulla lege tollitur consuetudo rationabilis certi loci, nisi fiat eius mēto: nec statuta particularia non contē-

nē-

nentia solum Ius commune, nisi lex aliud apertè dicat. *Vide cap. 1. de cõstit. lib. 6.*

22 Lex reuocatoria priuilegiorũ, nõ habet vim vsque ad publicationem.

23 Lex generalis posterior limitatur per specialem priorem, quantum ad id in quo ei contrariatur, etiamsi dicat, Non obstantibus quibuscunque.

24 Lex sequens non tollit factũ præteritum, etiamsi huius effectus p̄deat ex futuro.

25 Standum est verbis legis secundũ interpretationem Iuris, etiamsi legislator extra legem dicat se aliter intellexisse. A Papa quidẽ Innocentio Quarto declarante suam mentem in constitutione à se facta antea, recessit Hostiẽsis, & cum eo alij Doctores. *Vide lib. 6. de concess. præb. c. 1.*

26 Standũ est legis m̄ti aperte etia contra verba: intelligitur autem mens legis ex ratione expressa.

27 Cũ imponitur p̄na mittenti
epi-

epistolam, intelligitur si perueniat.

28 Cū prohibetur subornatio, intelligitur alioqui mala.

29 Cūm dicitur, Non gaudeat, aut, Amittat, nō est posita pœna ipso Iure.

30 Non est actus irritus, sed irritandus, si dicitur, Non potest, aut, Non valeat: quidam tamen dicunt irritum esse, si dicitur, Non possit.

31 Statutum loquens simpliciter, nō comprehendit res iuratas: nec, cūm de rogantur generaliter statuta, intelliguntur iurata.

32 Contra statutum etiam à Principe confirmatū possunt facere statuentes, si est principaliter in eorum fauorem. Confirmatio enim habet vim priuilegij, cui potest renuntiari.

33 Papa confirmans statuta, intelligit, modò sint conformia Iuri communi, aut ab eo non valde aliena.

34 Statutum Episcopi nō ligat subditos extra Diœcesim delinquentes.

35 Statutum durat etiam mortuo statuen-

tuente: & statutum Capituli Sede vacante, durat donec ab Episcopo reuocetur.

LIBRI.

LIBRI Et tractatus Astrologiæ iudiciariæ, Geomantiæ, Chiromantiæ, &c. Magiæ, Sortilegiorum, Auguriorum, &c. ne legantur, sed dentur Episcopis, vel Inquisitoribus. *Ex Bulla Sixti Quinti.*

LITERAE.

LITERAS Alienas aperire & legere, mortale est, nisi sis scribētis Superior, aut facias sub ratihibitione, aut inaduertēter, aut contineāt res parui momēti, aut habeantur pro derelictis, aut sint inimici tui, a quo times aliquid mali, aut sis Gubernator tēpore belli, aut facias ex curiositate, nec sit periculum damni magni.

LIVELLVM, vide *Emphyteusis.*

LO-

LOCATOR, vide *Conductor*.

LVDVS, vide *Contractus*, *Debitum*, *Minor*, *Peccatum*.

1 LVDERE Ludo prohibito, non est peccatum, si fiat causa recreationis, aut alia honesta: cessat enim ratio legis.

2 Ludum finambulorū quidā illicitum dicūt, ob periculum mortis: alij licitum, si sint adeo periti, vt periculum timendum non sit.

3 Ludum agitationis taurorum licere, nō obstante prohibitione Pij Quinti, Nauarr. putat, si sic fiat, vt non sit magnum periculum, quia cessat ratio legis. Ab ea quidem prohibitione Gregorius Decimustertius cēsuras abstulit positas contra permittentes, & cōgredientes.

4 Ludi qui fit cum peccato mortali spectator non peccat mortaliter, si peccato ipso non delectetur.

5 Ludere aleis causa lucri magni, etiā laicis esse mortale Syl. putat: at Nauarr.

uarr. solis Clericis, ijsque, etiamsi ludo
exponant bona patrimonialia. V J

6 Ludo prohibito acquisitum, non
est restituendum, nisi lex impediatur do-
minij translationem, vt minori: quã-
quam, si hic parum perdat, non est re-
stituendum: non videtur autem plus
posse lucrari quã perdere, nisi fortẽ
alter, sciens illum non posse perdere,
se periculo committat: potest tamen
quis, quod perdit cũ illo, illud postea
lucrari ad compensationem: & si quod
ab eo lucratus est, iterum cum illo per-
dat, ad nihil aliud tenetur. Sunt & qui
probabiliter asserunt, ludo ab eo obtẽ-
tum, non esse restituendum, de quo vi-
de M I N O R.

7 Inducto ad ludum vi, aut fraude,
aut nimia importunitate, quod perdi-
dit, restituendum, secundũ quos-
dam: quod alij de importunitate ne-
gant.

8 Qui valde excedit peritia luden-
di, tenetur restituere id nescienti: se-

CUS

eus est si vterque de altero ignorans, se periculo commisisset.

9 Cum lex concedit repetitionem ludo perditum (concedit verò in ludis prohibitis) posse non solui, & solutum iam, clam accipi, putant quidam cum Adriano; alij negat, saltem illud quod de clam accipiendo dictum est. Quòd si quis iurasset se non usurum repetendo legis beneficio, potest petere absolutionem à iuramento, & repetere: si verò solùm promisit se soluturum, non tenetur, etsi id quidam negant.

10 Histriorum ludi non condènan-di, si modèstè agant, & cum alijs debitis circumstantijs quas omnes doctores requiri dicunt.

LVXVRIA, vide *Peccatum*.

1 **F**ORNICATIO Ex genere suo est peccatum grauius furto: incestus autem grauius adulterio: etsi quidam id negant de incestu extra primum gradum.

2 Incestus dicitur cū cognatis; etiā

Z. spiri-

spiritualibus per Baptismū, aut Confirmationē, & affinibus. Cognatos verò intellige vsq; ad quartum gradum, affines verò vsq; ad secundum. Cū Religionem verò professis, aut ordinatis in sacris, aut in loco sacro, potius est sacrilegium, etsi quidam incestum putent: cum filia autem Cōfessionis, etsi est peccatum dignum depositione, & carcere, non est tamen cum ea propriè cognatio spiritualis: dicitur verò incestus per quandam similitudinem. *Vide 30. q. 1. Omnes, & cap. Non debet.*

3 Stuprum dicitur, si fœmina virgo sit, non si vir.

4 Sacrilegium non est, vbi non est propriè locus sacer, etiamsi ibi altare fortè sit.

5 Sodomia est, cū duo eiusdem sexus commiscantur, etiam fœminæ, vel cum fœmina vir præposterè. Quidam verò putant variari speciem, si fiat cū cognato, aut affine, aut habente votū castitatis, aut cum coniugato, aut cum

vir-

Virgine, aut viri cum scemina; quæ duo postrema non facilè admiserim.

6 Ad bestialitatem reducitur etiam coitus cum dæmone. Sunt autem reliquæ bestialitates eiusdem speciei.

7 Ordo grauitatis peccatorum luxuriæ est is, Bestialitas, Sodomia, Pollutio voluntaria (quæ tria dicuntur contra naturam) Incestus, Adulteriû, Stuprum, Simplex fornicatio.

8 Pollutio inuoluntaria non est peccatû, nec oportet relinquere opus licitum vnde sequitur contra intentione, nisi sit periculum consentiendi.

9 Si pollutionis inuoluntariæ causa quæ vitari debuit, est peccatû veniale solû, vt aspectus curiosus sceminae, aut lectio turpis, & ipsa solû venialis est, etiamsi quis præuiderit inde securam, sed contra voluntatem.

10 Pollutio in semiexperrecto, nõ est mortalis, quia nõ plenum, seu integrû iudicium.

11 Cœptam in somno pollutione nõ

Z 2

tenc

tenetur euigilans reprimere: sufficit enim non placere.

12 Optare ut accidat in somnis pollutio, ad mitigationem libidinis, aut ob aliam honestam causam, mortale non est, modo non detur ei causa: nec ob eandem causam de præterita gaudere: nec comedere illa unde creditur securura, modo non intendatur.

13 Delectatio de peccato carnali, que dicitur morosa, mortale peccatum est, & eiusdem cum peccato operis speciei. Quidam tamen dicunt non variari speciem, si quis de virgine cogitet, aut concubina, non ut tales sunt, sed solum ut foeminae. Non licet autem nec viduae, nec uxori, viro absente, delectari carnaliter copulam cogitando cum viro suo, quasi praesens esset: secus est si cogitet ut praeteritam, aut futuram, tunc enim non est mortale.

14 Oscula & tactus libidinosi inter non coniugatos, nec sponso, mortalia sunt peccata, non autem inter coniugatos,

gatos, si absit periculum pollutionis:
nec inter sponfos amplexus & oscula.

15 Non tenetur quis vitare alterius
osculum libidinosum, si non potest si-
ne scandalo.

16 Quæ ab aliquo opprimitur, nõ te-
netur ad sui defensionem illum læde-
re: an verò teneatur clamare & resiste-
re quantum possit sine periculo vitæ,
aut famæ, non conuenit inter Docto-
res: ego ijs accedo, qui resistendum pu-
tant. *Vide Aug. 1. Cin. c. 16.*

17 Potest & fœmina quæq; & mas, pro
turpi corporis vsu pretiũ accipere & pe-
tere: & qui promisit, tenetur soluere.

MALEDICTIO.

1

MALEDICERE
Non optado malum,
mortale non est: nec
maledicere brutis a-
nimalibus, nisi quis

Z 3

mals-

maledicat in odium eius qui possidet.

MANDATVM, vide *Casus fortuitus, Consilium, Dispensatio, Donatio, Interpretatio, Iurisdictio, Preceptum, Restitutio.*

1 **M**ANDATVM Posterius regulariter nõ derogat priori, nisi de eo faciat mentionem, præsertim in privilegijs, legatis, & re nõ integra.

2 Mandatum re integra finiri morte mādantis dicitur. *C. Mandati. l. Mandatum:* sed casus quidã excipiuntur a Doctoribus: & quidem quod mandatur per modum constitutionis, nõ expirat: nec, ut ego puto, quod in gratiam alicuius. *Vide supra DONATIO.*

MANIFESTVM.

1 **M**ANIFESTVM In dubio & pœnalibus accipiendũ pro notorio quidam volunt: alij pro eo quod possit quidem probari, sed nõ sit notorium.

2 Notoriũ facti in loco, aut vicinia,
aut

aut Collegio, vbi sint tamen saltem decem, dicitur, quod notum est maiori parti illorum decem: non dicitur autem notorium, si omnes non sint decem saltem.

3 Notorium Iuris dicitur, quod constat Iudicis sententia, vel clara iudiciali probatione, vel confessione.

4 Occultum dicitur, quod tale non est, etiamsi possit probari: & quod penè est occultum, id est, difficile probatum. denique etiam quod quinque sciunt, occultum dicitur. *Vide gloss. 2. q. 1. Manifesta.*

5 Publicum dicitur, non solum quod notorium est, sed etiam quod coram Iudice aut Notario actum.

MARTYRIF M.

1 **M**ARTYR Dicitur etiam qui pro virtute interficitur.

2 Martyrem tenetur eripere qui potest, nisi ipse id recuset.

3 Proles occisa in utero martyris, saluatur illo martyrio.

360 MATRIMONIUM.

MATRIMONIUM, vide *Benedictio, Debitum coniugale, Dispensatio, Episcopus, Metus, Parochus.*

MATRIMONIUM Contractum non præfente Parocho, aut Sacerdote de illius vel Episcopi licentia, nullum est, *ex Conc. Trid.* nec facit spõfalia, *ex Congreg. Conc.* Intellige hæc locum habere solùm post triginta dies à publicatione decreti Concilij Trid. in illa parochia. Sufficiunt verò quicunque testes, modò intelligat quid fiat: & sufficit Parochus viri vel fœminæ, etiam in aliena Diœcesi, & etiamsi non sit ipse Sacerdos, & etiamsi præfens contradicat, aut videtineatur, aut Episcopus prohibuisset, modò intelligat quod fit, scilicet videndo vel audiendo: item sufficit coadiutor Vicarij perpetui vel Parochi in administratione Sacramentorũ, & Vicarius Parochi, qui Sacramenta etiam ad tẽpus administrat: possuntq; tales

tales non solùm afsistere, sed etiam dare licentiam alteri afsistendi, etiam cōtradiciente Episcopo : & Sacerdos cui committitur à Parocho omne quod ad curam Parochi pertinet, potest afsistere matrimonio, sine speciali ad id mandato. Sufficit & Parochus toleratus, etiam alioqui excommunicatus, aut suspensus, modò non sit per sententiam priuatus officio: potest ergo talis & afsistere, & dare alteri afsistendi licentiam.

2 Qui alicubi habitat, non animo permanendi, quibusdam non videtur posse sub illo Parocho contrahere: at mihi videtur Cong. Conc. aliud sentire, scilicet sufficere illic habitare dum cōtrahūt. *Vide P A R O C H V S.* Certè vagabundi, qui nullibi habent domiciliū, vbiq; possunt cōtrahere, sicut & confiteri: idemq; de illis dicendum, qui, priori domicilio relicto, domicilium quærunt: scilicet vbi interim habitant, possunt contrahere.

Z 5

3 Cùm

§ 64 MATRIMONIUM.

iam vxoré duxerat, vel de nuptijs tractauerat, & abducitur vt ducatur, vel si non transfertur de vno loco ad alium, vel si incio patre, & illa voléte, abducatur.

10 Requiritur cōsensus de præsentī, verbo, scripto, aut nutibus expressus: sufficit verò alio exprimente non cōtradidere.

11 Si intentio est de præsentī, etiam si verba sonét futurum, est matrimoniū: cōtrā verò, si verba de præsentī, & intentio de futuro, non est.

12 Sufficit alterius consensui præcedenti, & non reuocato, alterius consensum accedere, vt fit cū quis contrahit per procuratorem. Itaq; si quis coram Parocho non verè consensit, sufficit si postea consentiat.

13 Credens meritò, scilicet ex sufficientibus signis, alteri dicenti se non consensisse, potest cum altero contrahere: non tenetur tamen quis, nec debet credere facilè alteri, etiam iu-
ran-

stanti se non consensisse.

14 Mutus potest cōtrahere, & amēs,
dum habet lucida interualla.

15 Matrimonium in dubio an sit le-
gitimum, non dissoluendum, sed secū-
dō contractum irritandum. Nec vni
soli iuranti esse impedimentum, post
contractum, credendum, semper enim
in dubio præsumendum pro matrimo-
nio.

16 Post matrimonium ratum, & non
consummatum, potest quis Religionē
intrare: eoque profitente, potest alter
cum quo voluerit contrahere. Possē ve-
rò Papam in rato dispensare, etsi qui-
dam negant, alij probabilius affirmāt.

17 Qui cōsummauit inuitus, an pos-
sit Religionem ingredi, non conuenit
inter Doctores: mihi meliūs viden-
tur dicere qui negant, nisi fortè an-
te bimestre datum ad deliberandum
inuitus esset ab altero cōiuge oppres-
sus.

18 Ad consummationem requiritur

vi

virī seminario intra vas, etiam si id nō rumpat.

19 Si alter coniugum consentiat, & continentiam voueat, vel Religionem ingrediatur, potest alter Religionē ingredi, vel Ordinē accipere. Nō debet quidem id fieri sine Episcopi autoritate: sed sine ea tamen factum, tenet. *Vide gl. 27. q. 2. Si vir.*

20 Non potest coniugatus cum altero contrahere, nisi certus de morte cōiugis. *Vide. c. 19. de sponsa. & matr. & c. 2. de secu. nupt.* Quōd si est fama sufficiens, aut probabilia argumenta, excusatur qui facit, fiuntq; filij legitimi.

21 In dubio an prior viuat, non separandum matrimonium: fortè enim est mortuus, & validum est. Iudicis verò arbitrio relinquitur, an mors prioris satis probetur, vt quis possit secundò cōtrahere.

22 Bona fide cōiugati, nō sunt admonēdi impedimēti à Parocho, vel Cōfessore: potest enim sequi magnū damnū.

23 Cūq;

23 Cū præcipitur reuelari impedimentum matrimonij contrahēdi, etiā secretum debes reuelare, si non possis aliter impedire (sufficit enim vnus testis ad impediendum) nisi ex reuelatione timeatur magnum scādalum. Quidam tamen putant crimen occultum tacendum. Ego potius dicerem tacendum, si illi bona fide contrahant, impedimentum nescientes: & quidem qui putat non profuturum, non debet reuelare.

24 Confessio coniugum probat inter eos matrimonium.

25 Cōtrahere principaliter matrimonium ob pulchritudinē, aut diuitias, non est mortale: nec cōtrahere inuitis parentibus, si absit scandalum.

26 Corrupta nubens ei, qui si sciret non esse virginem, non eam duceret, non peccat mortaliter.

27 Compulsus à Iudice aut alio quopiam habitare cum vxore illegitima, aliò migret.

28 Tene-

28 Tenetur vxor virum migrantem sequi, nisi aliud esset inter eos conuentum, & ipse non cogeretur aliqua necessitate migrare, aut nisi insciens vagabundum duxisset, aut si ipse vellet inhonestè vagari, aut cum periculo animæ vel corporis, vel post matrimonium factus esset vagabundus; item, secundum quosdam, si esset bannitus, aut excommunicatûs, quod non facillè admiserim.

29 Vxor si viro non obedit in re honesta, & magni momenti, peccat mortaliter.

30 Vir vxorem potest leuiter verberare causa correctionis, atrociter non potest.

31 Potest vxor, viro bona dissipanti prodigè, aut ludis, ea abscondere, & ei negare.

32 In fauorabilibus nomine maritalitatis venit etiã spõsa de futuro, & nomine vxoris, quæ contraxit: in odiosis vero solùm quæ consummauit.

Ma-

Matrimoni, impedimenta, non Dirimentia tamen.

1 **P**ROHIBITIO Episcopi vel Parochi: contra quam facere, mortale quidam putant: alij veniale censent.

2 Tempus ab Aduertu vsque ad Epiphaniam inclusiuè, & à die Cinerum vsque ad Octauam Paschæ: quo tēpore non licet benedictio nuptialis, nec conuiuium, nec domum traductio. At sine his matrimonium contrahere licet, & consummare: etsi consummare quidam negant licere, nisi cum rite benedicta.

3 Sponsalia cum altera, non rite dirempta.

4 Affinitas contracta per catechismum inter respondentem & catechizatum, sed sublata est per Conciliū Tridentinum.

5 Votum castitatis, vel Religionis.

6 Vxoricideum, nisi esset in adultério deprehensa: quidam tamen etiam

A a

tunc

370 *MATR. IMP. NON DIRIM.*

tunc impedire aiunt. Sunt & qui putet etiam viricidium impedire, quod alij negant.

7 Incestus cum vxoris viuentis cōsanguineis intra secundum gradū, nisi sit occultus.

8 Vi accipere alienam sponsam.

9 Conuictum esse in iudicio, Sacerdotem occidisse.

10 Solennem agere pœnitentiam, dū agitur.

11 Fieri patrini filij, ne possit vxor petere debitum.

12 Potest in Prædictis Episcopus dispensare, cum est periculum incontētiæ, & secundū aliquos, Parochus. Excipe tamen tertium & quintum. Nec verò est in vsu petere dispensationem, nisi in secūdo ab Episcopo, & in quinto à Papa. Non debet autem Episcopus, nisi vrgente causa, concedere tēpore prohibito nuptiarum celebrationem, nec tunc etiam cum populi frequentia.

IM-

IMPEDIMENTA DIRI-
MENTIA, vide *Episcopus*.

1 **E**RROR, Scilicet cū creditur esse persona que nō est (secus est si erretur in personæ qualitate, vt diuitijs, aut nobilitate) aut à libero credatur esse liber qui seruus est. Quòd si error qualitatis ad errorem personę pertineret, dirimeret: vt si intendebat cū primogenito contrahere, cū talis non sit, sed secundus, aut tertius.

2 Si liber seruum ducat domino presentente, & tacente seruitutem, fit ille liber, & tenet matrimonium.

3 Si dominus ducat ancillā propriā, hoc ipso facere liberam alij aiunt, alij negant, & quidem probabilius.

4 Cum seruo, inuito eius domino, potest contrahere & seruus, & liber. Non potest quidem dominus prohibere, sed non tenetur consentire, ne sibi preiudicet.

5 Dominus consentiens in serui matrimonium, tenetur permittere vt cohabitent,

A a z   tent,

372 MATR. IMPED. DIRI.
tent, quantum opus est ad reddendum
debitum. Quòd si illo inuito seruus cò
traxit, cæteris paribus, magis domino
tenetur quàm vxori (in dubio verò fa-
uendum matrimonio, præsertim si sit
periculum incontinentiæ) potest verò
etiam tunc seruum vendere, si compel-
litur ad id causa aliqua: tenebiturque
vxor libera seruum sequi, si potest sine
gravi damno.

6 Serua ducta à libero per errorem,
sed volente postea consentire, non te-
netur consentire: quidam tamen dicunt
posse ab Ecclesia cogi.

7 Conditio si sit contra substantiam
contractus, vt contra perpetuitatem
matrimonij, aut fidem, & vterq; con-
sentiat: verbi gratia, Còtraho tecum ea
lege, vt adulterio victum quæras, vel, vt
nò simul viuam?, vel, vt debitum nò red-
das, aut vt nò reddam, vel, vt conceptio
impediatur, vel, vt proles nò educetur.
Quòd si talis conditio, apponatur iam
còtracto matrimonio, nò illud irritat.

8 Con-

8 Conditio perpetuò cōtinendi, nō dirimit, secundū quosdam; secūdū alios dirimit, quod non probo.

9 Conditio turpis, aut impossibilis, habetur pro non adiecta. Quidam tamen dicunt, quæcunque conditio addatur, si desit consensus, nihil fieri: & si adsit, tenere: quod mihi probatur, modò non sit conditio quæ Iure ipso irritet, vt suprà dictum est.

10 Si verbis de præsentī addatur cōditio de futuro, cūm impletur, non fit matrimonium, sed solū sponsalia.

11 Conditio, Si pater cōsenserit, quæ nescit esse mortuum, nō impedit, quia significatur si non resistat: si autē sciebat esse mortuum, quidam dicunt impedire: alij habendum pro nō adiecta: ego rem pendere puto ex intentione dicentis.

12 Votum, scilicet solenne Religionis, vel Ordinis sacri.

13 Contrahentem post votum castitatis, aut Ordinis sacri, teneri, antequā

374 *MATR. IMPED. DIRIM.*
cōsummet, ingredi Religionē, quidam
aiunt, alij probabilius negāt. Illud cer-
tum, posse consummare, reddendo, nō
petendo: est & quodam reddere, petere
sola alterius gratia.

14 Cognatio carnalis vsq; ad quar-
tum gradū cōsanguinitatis inclusiue.
Quōd si alter sit in tertio, & alter in
quinto, possunt contrahere: habetur e-
nim ratio remotior: si verō alter sit
in quarto, sufficit in petitione dispen-
sationis dicere solū esse in quarto, ta-
cendo alterum esse in tertio.

15 Quoto gradu distāt personę a cō-
muni stipite, toto & inter se distāt: q̄
si inęqualiter, quoto remotior. Sūt ve-
rō tot grad⁹ in linea, quot personę, de
pta prima, id est, stipite: id qđ etiā in Iu-
re Ciuili obseruatur in ascēdentibus &
descendentibus: at inter collaterales,
cū distant æqualiter, duplicantur gra-
dus secundū Ius Cinile, respectu Ca-
nonici: cū autem inęqualiter, tot sunt
gradus, quot personę, dempto stipite.

16 Cum

16 Cum parentibus Iure diuino prohibítu matrimoniú, idq; solum secundum quosdam: secundú alios, etiam cū fratribus: alijs, etiam cum nouerca, & auo, & omnibus ascendentibus & descendéribus, & cum illorum sororibus & vxoribus. Ego cum alijs puto posse Papam dispensare cum omnibus, exceptis parentibus & fratribus.

17 Potest filius Petri ex alia vxore, dare filiam vxoris eius ex altero viro.

18 Infideles cōuersi possunt manere in gradibus prohibitis sola lege humana, nisi essent in gradibus sua lege matrimonium irritantibus coniugati: in ijs enim opus esset de nouo cōtrahere. *Vide CVLTVS DISPARITAS.*

19 Qui cognouit consanguineam cū qua vult contrahere, non oportet id dicat in petitione dispensationis, si res est occulta. Quòd si Papa sciens peccatum, dicat in dispensatione, ne illa mortua contrahat ampliùs, potest cōtrahere, nisi esset impositum in pœ-

376 *MATR. IMPED. DIRIM.*
n in incestus, vt quidā aiunt: est enim
clausula ordinaria, fundata in præsum-
ptione aliorum fortè criminum.

20 Cognatio spiritualis, scilicet inter
baptizantem vel confirmantem & te-
nentes ex vna parte, & baptizatū vel
confirmatum, eiusque parentes ex alte-
ra: nec vltra designatos ad tenendum
alij tangentes contrahunt cognatio-
nem. Quòd si nulli designentur, om-
nes tangentes seu tenentes dum bapti-
zatur, vel de fonte leuatur, contrahūt:
Itemq̄, quotquot Parochus ad tenen-
dum designauit, si teneant.

21 Cognationes aliæ spirituales, quæ
olim in Baptismo aut Confirmatione
contractę erant, sublatę sunt per Cōc.
Trid.

22 Etiam in Baptismo dato in neces-
sitate contrahitur dicta cognatio, non
autem in Baptismo solenni iam antea
baptizati.

23 Si pater in necessitate filium bap-
tizet, potest debitū ab vxore petere:
alioqui

alloqui cognatio hæc superueniēs matrimonio, debiti petitionem impedit in eo qui fecit (nisi fecisset necessitate, aut ignorantia Iuris vel facti) dispēsat tamen Episcopus.

24 Cum non baptizato non contrahitur cognatio, et si id quidam affirmant.

25 Non confirmatum contrahere in Confirmatione cognationē, alij aiunt, alij negant minūs probabiliter.

26 Sufficit ad contrahendam cognationem tangere solūm linteum: oportet verō tangere intentione faciendi quod solent patrini: potest & quis tenere non tãgendo, vt infantem in disco, vel assistendo tanquam susceptor, dum baptizatur, vel leuatur.

27 Potest quis tenere filium eius qui suum tenuit, & vir, vxorq̄ue eundem, sed non decet.

28 Cū quis per procuratorem tenet, ipse contrahit cognationem, non procurator: potest autem esse procura

378 *MATR. IMPED. DIRIM.*
tor viri mulier, & mulieris vir. *Ex Cōg.*
Conc.

29 Cognatio legalis, scilicet inter adoptantē & adoptatū, huiusq; descendentes vsq; ad quartum gradū, & inter adoptatum, quamdiu non est emancipatus, & adoptantis filios legitimos, dum sunt in patris potestate, & inter vxorem adoptantis & adoptatū, & inter huius vxorem & adoptantem.

30 Mortuo adoptante, inter huius filios legitimos & adoptatum, nullū est impedimentum.

31 Duo adoptati possunt inter se cōtrahere.

32 Episcopus potest dispensare in iā contracto, secundum quosdam.

33 Crimen. Primò, si vtriusque opera occidatur alter ipsorum coniux vt possint contrahere: secus si alterius tantū opera occidatur, etiam ad illū finem, modò adulterium ab vtroque notum non interueniat: aut si alia in-
tentione, etiam interueniente adul-

serio

terio occidatur etiam ab utroque, aut solum ratificetur, modò non præcesserit iussio, aut consilium. Putant verò quidam, si vir uxorem occidat ut ducat adulteram, dirimi, nõ autè si uxor occidat virum: sed & id alij affirmant. *Vide. 31. quest. 1. Si quis vivente.* Secundò, si adulter ante vel post contractũ, cõtrahat cũ adultero validè coniugato, aut ei promittit non deceptorie seu fictè, ante vel post adulteriũ, contracturũ post mortè coniugis: oportet autem adulterium esse utriq, notũ, & promissionem ab altero acceptari.

34 Cultus disparitas: scilicet cum nõ baptizato matrimonium nullum est: valida tamen sunt sponsalia cum conditione si baptizetur.

35 Conuersus ad fidè, si cõiux infidelis monitus non vult conuerti, potest contrahere matrimoniũ, vel fieri Religiosus, vel accipere Ordinem sacrum. Quanquã prius matrimoniũ nõ dissoluitur, nisi per secundũ fidelis matri-

mo-

380 MATR. IMPED. DIRIM:
monium, vel professionē Religionis.
Si tamen est ordinatus, non restituitur
infideli conuerso. Quidam tamen sen-
tiant dissolui simul ac infidelis non
vult cum fidei habitare, aut non sine
Dei iniuria.

36 Si infidelis conuertitur, non est
opus nouo consensu ad matrimoniū.

37 Si conuersus habebat multas vxores, eęque omnes conuertantur, solam
potest retinere quam primò legitimè
duxerat.

38 Conuersum sequuntur filij nō a-
dulti: in dubio autem de vsu rationis,
iudicandum in fauorem fidei. Conuer-
sus autem filius gaudet hæreditate, &
vxor dote.

39 Mortale est cum hæretico cōtra-
here, nisi esset spes certa conuersionis.

40 Vis, scilicet illata ad contrahen-
dum, irritat matrimonium factum me-
tu cadente in constantem virum (nec
firmatur consensu, aut iuramento, aut
copula, durante metu) talis verò est

me-

MATR. IMPED. DIRIM. 381
metus carceris, vel flagellorum, aut ma-
gni damni: non est autem talis qui à
Superiore iustè incutitur, aut si quis
contrahat vt euadat legitimam pœnâ
mortis, aut ducat filium medici nolen-
tis alioqui mederi.

41 Qui timore contrahit, sciens esse
inualidum matrimonium, non peccat,
timore excusatus.

42 Ordo, scilicet sacer. Quòd si quis
iam coniugatus ordinetur sine cõsen-
su vxoris, nec poterit vti Ordine, nec
debitum petere, nec ad superiorè Or-
dinem ascendere, nisi Religionem pro-
fessus. *Vide extra. Antiqua, de voto.* non
potest autem profiteri, si erat consum-
matum, nisi vxore consentiente.

43 Ligamen, scilicet coniugij.

44 Qui cõtraxit falsò credès cõiugè
viuere, cù intentione contrahèdi quâ-
tum posset, validè contraxit.

45 Quæ ex probabili causa firmiter
credit virum mortuum, si nubit, excu-
satur.

46 Ho-

46 Honestas, scilicet si cōtrahatur cū cognato etiā in quarto gradu cōiugis prioris, etiā per ratū solūm coniugiū, nisi illud coniugiū esset inualidum, & occultum, aut manifestum esset fuisse inualidum: item si contrahatur cum cognato in primo gradu sponsi de futuro, nisi spōsalia fuissent inualida, aut soluta de communi consensu.

47 Potest in iam contracto dispensare Episcopus, secundū quosdā, si non possit facillimē adiri Papa.

48 Affinitas, scilicet cum affine vsq; ad quartum gradum inclusiue: quōd si est affinitas ex fornicatione, vsque ad secundum solūm.

49 Affinitas contrahitur cum eo, cuius quis consanguineo est copulatus, eodemq; gradu quo erat ille consanguineus: requiritur verò in copula seminata viri intra vas fœminæ.

50 Cum bona fide contracto per ignorantiam consanguinitatis, potest, secundū quosdam, Episcopus

dis.

MATR. IMPED. DIRIM. 383
dispensare, si Papa non possit facile
adiri.

51 Impotentia, scilicet seminandi in-
tra vas, vel in ore vasis. Quidam ta-
men aiunt sufficere copulæ potentiã,
etiãsi desit seminatio. *Vide glos. 32.*
q. 7. Hi qui. Certè valde senes contra-
here solent.

52 Impotentia est, quæ nõ potest tol-
li sine miraculo, aut peccato, aut vitæ
periculo: secus si orationibus, aut exor-
cismis, aut cùm potest adhiberi reme-
dium per ætatem, aut artem, sine graui
periculo.

53 In maleficio & impotentia quæ
speratur posse tolli, datur triennium ad
explorandum an possit copulari: quòd
si non speratur, statim separandi.

54 Quæ simpliciter est impotens respe-
ctu vnus, non est illi reddenda, si de-
prehendatur cum altero esse potens.

55 Quæ sine periculo vitæ potest cõ-
cipere, etiãsi sine eo non possit pare-
re, non censetur impotens.

56 Scien

36 Scierit contractum cū impotentē tenere alij aiunt, alij negant: tales certē separandi non sunt, sed debent ab impudicis actibus abstinere.

37 Cū dubium est, præcesseritne impotentia cōtractum, an sit secuta, quidam putant dirimendū, quibus assentior: credendum enim præcessisse, et si id quidam negent.

MEDICVS, vide *Infirmus*.

1 **M**EDICVS Non potest doctoratus gradū accipere, aut facultatem medicandi, nisi iuret corā notario & testibus se seruaturum decretum Pij Quinti de admonendo statim egro confessionis: quam si ille nō faciat, de non visitando tertio die, nisi differret de consilio Confessoris. *Ex Pij Quinti Bulla.*

2 Medicus tenetur pauperem & gratis curare, & ei soluere necessariam medicinam, si potest.

3 Medicis non debet Iudex negare suspensum ad anatomiam.

4 Me-

4. Medicus pretiū accipiens immodicum, tenetur restituere, vt qui plus iusto aliquid vendit.

MENDACIVM, vide *Iuramentum.*

1. **M**ENDACIVM Officiosum etiam in iudicio veniale peccatum est: item quod fit in re parua etiam in Confessione: etiamsi id quidam negent, dicentes esse mortale.

2. Mentiri in Concione in pertinentibus ad doctrinam, quidam aiunt semper esse mortale, alij non semper.

3. Petēti quæ ei reddidisti, potes negare te accepisse, scilicet sic vt ei debeas nunc: & petenti totum, cum solū partem debeas, negare te debere, scilicet quantum petit.

4. Quidam dicunt, cum qui non tenetur respondere ad intentionem rogantis, posse respondere aliquid subintelligendo: vt non esse, scilicet ita vt dicere ei teneatur: vel se non habere,

B b sci-

scilicet vt ei det. At alij id non admittunt, & fortè potiori ratione.

M E T V S, vide *contractus*.

1 **M**E T V S Iustus, seu cadés in constantem virum, est, quo probabiliter quis sibi aut suis timet graue malum: excusatq; fœminam minor metus quàm virum.

2 Metus iustus excusat à peccato mortali: in lege humana, & in ijs quæ requirant consensum liberû, vt voto, & matrimonio, tollit obligationé, cû ab aliquo ad hæc facienda incutitur. Quidâ tamen putant, in voto manere obligationem, si quis habuit animû se obligandi, vt manet in iuramento.

3 Quicumq; metus, etiam minor iusto, est causa principalis actus, sine qua non fieret, illum annullat corâ Deo, vt promissionem, votum, & matrimonium, secundum quosdam: quod mihi non videtur tutum.

4 Qui iustè metum incutit, nò dicitur

gur

cur vim facere, vt ideò contractus debeat censer nullus.

M I L E S, vide *Bellum*.

M I N O R, vide *Contractus*.

1 **M** I N O R I S tutela durat vsq; ad pubertatē: inde, vsq; ad vigesimumquintū annum completū, sub curatore est. Quòd si nō habet curatorem, gesta per eum valent.

2 Minor ingressus Religionem potest bona sua alienare: velut enim moritur: modò sit doli capax: nā ante septennium nulla eius obligatio valet.

3 Minor potest alium obligare ad sui vtilitatem: & pubertati proximus, potest se alteri obligare cū tutoris auctoritate.

4 Contractui à se facto cū aliquo, vt emptionis, aut venditionis, potest stare si velit, & tunc alter tenebitur: sed poterit is etiam exigere auctoritatē tutoris, & si opus sit, etiam Iudicis, cū ille non vult stare: verbi gratia, vt soluat quod emit, aut reddat.

5 Minor ex cōtractu facto sine auctoritate tutoris, aut curatoris, nō manet obligatus ciuilit̄, nisi in quantū factus est locupletior, aut dolo est usus: manet tamen obligatio naturalis: itaque ex contractu cum eo oneroso, vt qui ei vendidit, aut ab eo ludo est lucratus, non tenetur restituere vsq; ad condemnationem Iudicis, si nulla est usus iniustitia.

6 Minor, in spiritualibus agit vt maior: itaque tenet renuntiatio ab eo facta beneficij.

7 Minor læsus potest per quadriennium post vigesimum quintum annū petere restitutionem, nisi scienter cōtrarium iurasset.

8 Minor ante vigesimū annū nō potest accusare, nisi ob sui, aut suorū iniuriā: nec ante vigesimum quintū esse procurator in iudicialibus: nec ante decimū septimū in extraiudicialibus.

9 Minori, nisi detur tutor à testatore, datur à lege primo loco auus, 2. mater,

ter, si velit hæc. 3. auia, si velit. 4. propinquior cognatione mas. 5. aliquis à Iudice.

10 Spurio non datur à lege tutor, pater aut mater, sed à Iudice naturali datur.

11 Tutor nõ potest esse minor vintiquinq, annis, nisi fortè mater; nec Religiosus: nec fœmina, nisi mater, aut auia: nec Clericus in sacris, si non vult: nec Episcopus, nisi miserabiliũ. Horum verò tutelam recipere tenentur & Episcopi, & Clerici, & Religiosi: quod ego de Religiosis in vniuersum non admitto.

12 Acquisita per tutorè ex rebus pupilli, sunt pupilli.

M I S S A, vide *Altare, Episcopus, Excommunicatio, Irregularitas, Parochus, Residentia.*

1 **H** O S T I A M Oportet ex tritico conficere: certè in alia specie frumenti confectare non licet: an

verò factum teneat, non conuenit inter Doctores.

2 Potest in necessitate consecrari in musto expresso ex uuis.

3 Congelati vini consecratione tenere quidam aiunt, alij negant: ego validam puto: est enim uinum etiam cū est congelatum.

4 Est & panis etiam qui ex aqua nō naturali fit, etsi quidam non putent idoneum consecrationi: ego cum alijs puto.

5 Sufficiunt quidem ad consecrationem uini hæc sola uerba, *Hic est calix sanguinis mei*, uel, *Hic est sanguis meus*: sed non licet alia præter ea quæ sunt in Ecclesiæ usu omittere.

6 In dubio probabili quòd defuerit aliquid ad consecrationem necessariū, potest etiam post longam moram repeti forma consecrationis, sub conditione mentali, si non est consecratum.

7 Præter corporalia, adhibenda lintea duo: quamquam unum sufficit, præsertim

fertim si sit duplicatū. Potest & quis, secundū quosdam, in necessitate vti profanis linteis, eaque postea reddere domino suo vtenda.

8 Calicem & patenam oportet saltē ex stanno esse, aut plumbo.

9 Potest quis vti stola pro cingulo, & manipulo pro stola.

10 Cingulum non est necesse esse benedictū: nec linteū quo calix operitur.

11 Ex duplicata stola, vel casula, seu planeta, possunt fieri duæ, & ex stola cingulus, & contrā, sine alia benedictione.

12 Cingulum fractum potest neci, si pars altera non sufficit.

13 Nec ob vitandum mortem quidā aiunt celebrādum sine vestibus sacris, aut libro: at meliūs alij, Ecclesiam non obligare cum tanto periculo.

14 Omittenda quidē Missa etiā in necessitate, si non potest rite peragi.

15 Celebrare sine calceamētis, si absit contēptus, non est mortale: est autem,

B b 4   secun-

secundum quosdam, si celebretur corporalibus valde immundis.

16 Corporalia lauant Diaconi, vel Subdiaconi, itemque purificatoria, & prima ablutio in piscinam mittitur: se mel verò ita lota, possunt tradimonia libus iterum lauanda, & reficienda.

17 Potest quis ex causa aperto capite celebrare, vel amictu, vel pileolo, saltè usque ad cõsecrationem: vitandum tamen scandalum, & expedit fieri de licencia Episcopi. *Vide. c. Nullus de conf. d. 1.*

18 Potest quis, si desit minister, ipse sibi respondere in Missa. *Vide glo de conf. d. 1. Hoc quoque, & ca. Inhibendum de cohab. cler.*

16 Super mare aut fluuium, si timeatur sanguinis effusio, celebrare nõ licet. si non timeatur, putarim licere.

20 Licet in necessitate extra ecclesiã celebrare sine Episcopi licentia, vt si quis sit, in itinere, aut Ecclesia populam non capiat: nec id prohibetur Cõcil.

eil. Trid. Extra necessitatem verò si fiat, & absit contéptus, & scandalum, non est mortale. Potest quidem Episcopus dare licentiã celebrandi in Capella domus priuatæ, & sub dio.

21 Cœptum sacrum potest ex causa omitti, & ab initio repeti, nisi esset iã facta oblatio.

22 Non est mortale celebrare ante dictum Matutinum: etsi quidam putant solam grauem necessitatem excusare à mortali: certè quem morbus impedit dicere Officium, potest celebrare.

23 Celebrare in Parasceue non licet, etsi quidam licere putent: in die Cœnæ licet, & Sabbato sancto, quo etiã, si absit scandalum, licebit quarta hora post meridiem celebrare.

24 Eodem die potest quis plures Missas dicere ob populi necessitatem, & cùm causã honesta postulat, vt cùm aduenit qui Missam in festo non audiuit. *Vide de celeb. Miss. c. 3.*

25 Pollutio inuoluntaria non impe-

dit celebrationē eodie: pollutus autē voluntariē, si post Confessionē celebret, peccat, sed non mortaliter.

26 Irregularis celebrans ob iustū meritum excusatur, itemq̄, excommunicatus: nec tunc fit irregularis. Dicunt & quidam, non ieiunium posse ad vitandum scandalum celebrare: de quo vide infra: id enim admiserim cœpta iā Missa.

27 Ante aurorā celebrare licet ob necessitatem, aut vrgentem causam, vt ob iter faciendum, & si absit scandalū, licet etiā hora nona, scilicet tertia hora post meridiem.

28 Qui cōsecrat duas hostias, putans vnā, vtramq̄ consecrat: intendit enim consecrare quod habet in manu.

29 Acceptæ particulæ vt consecrentur, etiam si in consecratione de eis nihil cogitetur, sunt verē consecratæ, ob virtuales intentionem.

30 Qui aduertit hostiā consecratam esse corruptam, aliam consecret, incipiendo

piendo à, *Qui pridie*, &c. vsq; ad, *Simili modo*, &c. exclusiuè: deinde ad locū transeat quò peruenerat: tandemq; illam hostiam corruptā sumat post sumptum calicem, vel seruet.

31 Qui sumpta hostia deprehendit aquam esse pro vino positam in calice, si in loco publico est, infundat vinum veluti ad ablutionem, & clam consecret, & sumat: quòd si in priuato, nouam hostiam etiam sumat, & cōsecret, incipiendo à, *Qui pridie*, &c. Aqua uerò mittatur in piscinam quæ solet esse prope altare. Quòd si quis pergat in Missa, & ista ex ignorantia vel turbatione omittat, non peccat mortaliter.

32 Qui cœpta Missa recordatur se nō esse ieiunū, pergat, si alioqui sequeretur scandalum: itemq; si se tunc aduertit esse irregularem, aut excommunicatū: nec ideo fiet irregularis. Quòd si aduertit se esse in peccato mortali, conteratur, nec Missam omittat, etiāsi possit sine scandalo.

33 Si

33 Si venenum sit in vino consecrato, aliud consecretur, & illud stupa collectum & siccatum comburatur, & cineres in piscinam mittantur.

34 Hostia ab animali comesta, si potest extrahi, seruetur, donec corrumpatur, animal verò comburatur, & in piscinam cineres mittantur: itidemq; videtur faciendum, si quis enomat Eucharistiam.

35 Si hostia calici heret, aut palato, toties adhibeatur ablutio, donec deglutiat.

36 Post abluitionem si apparent reliquie, aut particule consecrate, que non possint facile asseruari. sumi possunt a Sacerdote, dum adhuc est in altari.

37 Si sanguis cadat super tabulam, lambatur hæc, & radatur: si super mappam, sugatur & lauetur: deinde rasura vel ablutio in piscinam mittatur.

38 Si Sacerdos non possit Missam absolueri, si quidem nondum consecraverat, perfici potest per alium ieiunium, si

si consecraverat
quosdam
ieiunium
communi
gulari
quent
alio in
39 M
ta, cur
perpet
cis, &
ad po
que a
40 N
muni
inuali
catis:
sa app
infide
tò in
41 C
te, in
cerdo

si consecrauerat, & non communica-
uerat, perficere potest, & secundum
quosdam, etiam debet alius, etiam non
ieiunus, si desit ieiunus, non autem ex-
communicatus, aut suspensus, aut irre-
gularis. Quod si desit qui perficiat, se-
quenti die perficiatur, aut sumatur ab
alio in alia Missa Sacramentum.

39 Missa sicca celebratur sine plane-
ta, cum vestibus reliquis sacris, vel su-
perpelliceo cum stola in modum cru-
cis, & candelis: non fit autem conuersio
ad populum, nec consecratio, nec ea
que ad oblationem pertinent.

40 Non potest celebrari pro excom-
municatis, nisi Excommunicatio sit
inualida, aut credantur dolere de pec-
catis: tunc enim pro talibus potest Mis-
sa applicari, & etiam pro conuersione
infidelium, & pro vtrisque orari secre-
to in Missa.

41 Cum in Missa oratur pro Antisti-
te, intelligitur Episcopus loci ubi Sa-
cerdos habet domiciliu: nomine vero
Re-

Regis, intelliguntur etiã filij, & vxor,
& quicunque ad ipsum pertinent.

42. Missa habet effectum secundum
affectum offerentium, & eorum pro
quibus offertur. Offerentes autem di-
cuntur etiam circumstãtes, & qui pro
Missa eleemosynam dederunt. Aiunt
autem quidam, vtilius esse astare deuo-
tè Missæ, quàm curare pro se offerri.

43. Missa plus illis prodest, pro qui-
bus particulariter offertur. Quidam ta-
mè putant, Missam pro multis oblatã,
tantum singulis prodesse, quantum si
pro illis solis offerretur: sed cõmuni-
ter non probatur ea sententia, alioquin
probabilis: certè si ab ipsis rogatus ce-
lebrer, videtur tantum prodesse.

44. Qui debet Missam duobus, non sa-
tisfacere dicendo vnã, quidam aiunt:
alij satisfacere dicunt, si ab illis nihil
accepit pro Missa, aut si tantum pro
eis adhibeat affectum, quantum si pro
vno solo diceret, aut si nulli eorũ to-
tam Missam promisit: quorum mihi opi-
nio

nio non displicet: certè cùm multi pro Missa dederunt eleemosynam, perinde mihi videntur ex eadem fructū recipere, ac si pro eis solis offerretur, nec enim palliū breue est, quā multos operire non possit. Nō ideò tamē puto posse Sacerdotē, vbi ab aliquib⁹ accepit quātū decet pro Missa, accipere pro eadē quicquā ab alijs: nec Parochū, cū suppetūt ad victum necessaria, debeatq; pro ouibus sæpe Missas offerre (quod si nō suppetant, saltē debet pro ratione fructuum) posse accipere passim pro illis stipem ab aliquo qui pro se velit offerre: interdū verò posse non negauerim.

45 Cui datur certa summa pecuniæ pro missis à se dicēdis, potest alios pro minori pretio conducere qui adiuuēt, & reliquū sibi retinere: secus est si accepisset vt curaret dicendas per alios.

46 Obligatus quotidie celebrare, intelligitur salua honestate, & deuotione, nisi esset obligatio per se vel per aliam celebrandi.

47 Qui

47 Qui non potest celebrare in loco designato, debet in alio celebrare.

48 Obligatus dicere quotidie certam Missam, vt pro defunctis, potest dicere Missam illius diei, præsertim si est festum: quod si est duplex, aut semiduplex, de illo debet celebrare, & nõ pro defunctis.

49 Videtur etiã quibusdam peccare mortaliter Prælati Collegiatarum Ecclesiarum, aut Cõuentualium, si non curēt in eis quotidie, cum possit, celebrari.

50 Nauarrus ait, peccare ita Missam submissè celebrantem, vt circumstantes non possint audire. Addunt & quidam, nõ illepidè, Missam debere celebrari cum A. B. C. D. id est, altè, breuiter, clarè, deuotè.

51 Idè existimat, quæ in Missa secreto dicuntur, posse mète sola sine voce recitari: quod lego nec ausim facere, nec improbare.

52 Missam cantantè præstat audire, quæ alij cantant, quã interim per se legere.

53 Ce-

53 Celebrās coram Episcopo in eius Diœcesi, dicat in Confiteor, Et vobis Pater & fratres. In fine autem Missæ, inclinato capite, expectet ab ipso licentiam benedicēdi: deinde benedicat alios, at non illū; tum se illi iterū inclinet, velut expectans benedicī: deniq; omnibus absolutis, faciat ei reuerētiā.

54 Clericus peregrinus nō admittēdus ad diuina Officia sine literis commendatitijs sui Ordinarij. *Ex Trid.* Qui tamen est alioqui notus, aut creditur non habere impedimentum, potest admitti, & permitti celebrare.

MISSÆ AUDITIO, vide *Missæ.*

1 **N**ON Potest Episcopus cogere ad audiendam Missam aut cōcionem in Parochia, aut ad discendam ibi doctrinā Christianā. *Ex Cong. Cœc.*

2 Satisfacit Ecclesiæ præcepto, qui incipit Missam audire ab Epistola, & secundū quosdam, etiā ab Euāgelio vsq; ad Communionē: & qui post Epistolam

stolam vel Euangelium veniens, legit, aut audit à legente quæ non audiuit: & qui tempore missæ discurret pro rebus missæ necessarijs: & qui præsens est, etiam si non audiat, modò reuerenter attendat: & qui partem vnus missæ audit, & reliquam alterius: & qui audiens sacrû, simul dicit Officium, aut pœnitentiam iniunctam: id tamen quidam non admittunt.

3 Excusat missam non audientem legitimum impedimentum, & quævis rationalis causa, vt si her⁹ impediatur, aut fœmina prodeundo est alicui peccati occasio: & consuetudo, vt puellarû quæ nõ solent domo egredi: & custodia domus: & pudor ob vestè nõ decerem: & Ecclesiæ distantia debilem.

4 Tépore interdicti habentem priuilegium teneri sacrum audire, quidam negant, alij probabilius affirmant.

5 Tenetur paterfamilias curare vt domestici sacrum audiant.

6 Transiens per locum vbi est festû

par-

particulare, non tenetur audire sacrū:
fec⁹ est si inde recedat, aut eò accedat.

7 Non relinquenda in festo missa
ob concionem, vt quidam putant.

8 Sufficit in festo Natiuitatis audire
vnā missam, & in quouis festo audire
missam que dicitur, etiā de defunctis.

9 Missa excommunicati non denū-
tiati potest audiri: itemque, secundum
quosdam, suspensi etiam denuntiati, si
absit scandalum, quòd nullo id Iure
prohibeatur.

MONASTERIVM, vide Ec-
clesia, Excommunicatio.

1 **M**ONASTERIVM In-
gredi potest, qui potest dare
ingrediendi licentiam.

2 Monasterium non potest egredi
monialis sine causa, & consensu Supe-
rioris, & Episcopi. *Ex Cong. Conc.*

3 Episcopi non possunt ingredi mo-
nasteria mendicantium monialium nò
sibi pleno iure subiecta. *Ex Pio Quinto.*

C c 2 4 Mo-

4 Monasterium non tenetur pro delicto Religiosi, etiam Prælati. *Vide Regulam Delictum, lib. 6.* Nec ad debitum Monachi, nisi sit in eius utilitatem conversum, aut eius commissione factum, aut sit Prælati debitum, vel Conventus: obligatur verò quis Monasterio ex contractu cum Monacho.

5 Puella, de qua est lis, potest interim collocari in Monasterio de licentia Episcopi: itemque de licentia Superioris & Monialium, quæ domi tutò ali nò potest, aut causa educationis vique ad annù vigesimumquintù ætatis: sed sine ancilla & potestate egrediendi, nisi ob morbi curationem. *Ex Cõg. Cõ.*

M O N E T A, vide *Cãbiũ, Debitũ.*

M O R A, vide *Debitum.*

1 **N** O N Tenetur quis ad interese dani, aut lucri cessantis, ante moram, si de eo non fuit pactum.

2 Obligatus ex delicto, semper est in mora, qui autem sine delicto, & nò potest, aut difficilè potest, aut alioqui causa

causa iusta excusatur, putant quidam non esse in mora, adeoque non teneri ad interesse ratione moræ, nisi ex pacto, vel appositione pœnæ conuentionalis, si tali tempore non restitueret, aut impotentia culpa eius accidisset. Alij putant, qui non soluit tēpore debito, etiā sine culpa, in mora esse, quæ mihi opinio videtur mercatorum vsu recepta.

MORTIS ARTICVLVS.

1 **T**ALIS Est, qui prudentis iudicio videtur, & secundū quosdam, cum quis feбри continua laborat, aut est ætate confectus, aut iter factururus periculosum.

M V T V V M, vide *Debitum, Depositedum, Vsuram*.

1 **M**V T V V M Repetens ante tempus quia eget, non tenetur ad interesse, nisi mutuarius aliūde, si ille non mutuasset, fuisset habiturus.

2 Licere aliquid accipere pro obligatione.

gatione mutuandi, quidam aiunt: ite-
que ratione periculi cui pecuniam ex-
ponit, & molestia quam patitur caren-
do pecunia.

3 Mutuare cum pacto remittenda in-
iuria, vel remutuandi, licere quidam
aiunt: sed id postremam alij negat: ego
id non improbarim: illud verò prius so-
lùm probo, si nõ pro iniuria debeatur
quicquã pecunia æstimabile: obligare
enim ad aliquid pecunia estimabile ob
mutuum, omnium consensu, usura est.

4 Mutuans etiã vltro, potest ex pa-
cto accipere lucrum cessans, etsi id qui-
dam negant: non tenetur autẽ mutua-
tarius ad interesse remotum: est enim
id infinitum: sed ad propinquum so-
lum.

5 Quod tibi à mutuuario gratis do-
natur, etiam cum petisti, potes retine-
re: solum enim prohibetur quod datur
velut debitum ratione mutui.

6 Pecunia deposita cū potestate vtẽ
di, sit mutuũ: idemq; est de quouis cõ-
sisten-

sistente in numero, pondere, aut mensura: sit quæ depositarius dominus.

7 Si quis det frumentum, recepturus oleum, mutuum videtur implicitum.

8 mutuare mercatori cum pacto ut reddat in mercibus, vel operario ut in operis, est emere anticipata solutione.

9 Mutuatam frumentum eadem mensura reddendum, aut pretium quo valet tempore quo redditur, etiamsi reddatur in loco ubi plus valet, aut repetatur tempore quo plus valet, quando non est præfixum tempus redditioni. At mutuatæ pecuniæ debet recipi valor temporis quo data est, scilicet tot nummi quot aureus tunc valebat. At pactum de recipiendo pro frumento quantum valet tempore quo datur, est non mutui, sed venditionis. *Vide ff. de reb. cred. l. 22.*

10 Mutuum acceptum ab usurario potest in alium transferre, cum pacto ut soluat usuram quam tu debebas. *Vide Syl. usur. l. §. 20.*

NAVCLERVS, vide *Stabularius.*

NAVRAGIVM, vide *Furtiv.*

NEGOTIVM.

NEGOTIVN Alterius potest quis agere sine eius mandato.

NOMEN.

NOMEN Sibi quemque posse mutare, excepto seruo, modò fiat sine fraude, & alterius præiudicio, quidam aiunt: ego ad tēpus & ex causa id posse puto: alioqui acceptum in baptismo non posse, nisi fortè in Confirmatione.

NOTARIVS, vide *Beneficium, Iudiciales actus, Ordo.*

NOTORIVM, vide *Manifestum.*

OBE-

O B E D I E N T I A , vide *Præceptum.*

O B E D I E N D V M Superiori, cū non est certū præcipi malum: in dubio autē an malū sit, excusat obedientia credentem licere obedire.

2 Mortale est nolle obedire in re graui sine causa, aut nolle aliquid facere, quia iubetur: est enim id contemnerē Superiorem. Quidam tamen famulos non putant teneri obedire sub peccato mortali: id quod probabile est.

3 Obediendum non est, cū creditur inde malum oriturum.

4 Non tenetur obedire, qui credit Superiorem per errorem præcipere, & si veritatem sciret, non fuisse præcepturum: & quidem per edicta generalia non intendunt Superiores obligare cum magno damno.

C c 5

O B L A -

1 **O**BLIGAT Cōsuetudo aliquid offerendi in Ecclesia, si obtinuit vim legis, secus si per deuotionē liberam fiat: sufficit verò, cum obligat, maiorem partem populi offerre.

2 Oblata celebranti in Ecclesia, cedunt Rectori, itemque quæ offeruntur Ecclesijs ditionis eius.

OBLIGATIO, vide *Contractus*.

1 **M**ULTORVM Vinculorū simul fieri impossibiliū, præualet maximum: si autem sunt æqualia, primum.

2 In obligatione generali, etiam cū iuramento, non veniunt ea quæ non intendebas: talia autem videntur esse, quæ si tunc cogitasses, ad ea te non obligasses.

3 Obligaris pro te negotiū vtiliter agenti, nisi cōtrarium sis protestatus.

4 Obligaris ex filij tui contractu cō-

uer-

uerso in tui vtilitatē, vel si habes eius peculium.

5. Obligatus coquere familię pro certo pretio, tenetur etiā si illa aliquantū augeatur: quòd si grande esset augmentum, vel decrementum, augédum etiā, vel minuendum pretium.

9. Nemo potest se obligare ad pœnā mutilationis, quia nō est dominus mēbrorum.

O B S E S, vide *Bellum*.

1. **O** B S I D E M Dare potest Papa Clericum, vel Religiosum, & Abbas Monachum pro monasterij vtilitate.

O C C V L T V M, vide *Manifestū*.

O D I V M, vide *Charitas*.

O F F I C I V M.

1. **O** F F I C I V M Reip. nisi vtili ori detur, seu digniori, quidā putant esse mortale, alij sufficere, si detur idoneo.

2. Officia Reip. vendere, illicitum quidam aiunt, alij negant: certè non
expe-

dit, nec ausim probare: multa enim ex eo mala.

3 Potest Princeps compellere subditum ad suscipiendum officium publicum. *Vide Tho. opusc. 4. C. 21.*

4 Officialis, si habet stipendium sufficiens, non potest pro suo ministerio aliquid accipere, nisi fortè liberè donatum.

OLEVM.

1 **O**LEVM Non sacrum additū sacro, fit sacrum, modò id quod additur, fit minus eo cui additur.

2 Oleo Chrismatis potest æger de licentia Episcopi vngi. *Vide Innoc. I. Epist. 1.*

OPINIO, vide *Dubium.*

1 **O**PINIO Est assensus cum formidine de opposito.

ORATIO, vide *Horæ canonicæ.*

1 **Q**VI Orat ex obligatione, tenetur attendere, alioqui non satisfacit.

2 Possunt orari & animæ quæ sunt in

in Purgatorio (etsi id quidam negent) & qui creduntur esse in cœlo, sed priuata solùm oratione.

3 Obligare orandi præceptũ in maxima tua aut proximi necessitate, itẽ cũ necesse ad gratiam præparari, vt cũ suscipiendum est Sacramentum, alioqui peccari mortaliter, quidam affirmant: quod ego non ausim.

4 Non peccat qui pro propria morte orat, aut pro aliena, ad vitandũ peccatum.

5 Oratio peccatoris & tẽporalia impetrat, & dispositionem ad gratiam.

O R D O, vide *Dimissoria, Diuortium, Irregularitas, Suspendio.*

1 **A**N Omnes Ordines sint Sacramentum, non conuenit inter Scholasticos Doctores; ego omnes esse puto.

2 Etsi vnctiones & manus impositio quibusdam videantur solùm Sacramentalia, si tamen omissa sunt, adhibenda, ante-

antequam quis Ordine utatur. *Vide. c. fin. de Sacr. non iter.*

3 Cōtactus materiæ nō est de essentia Sacramēti (et si id quidā putēt) nec oportet suppleri, si modò Episcopus præsentavit, etiamsi non tacta sit.

4 Cūm dubitatur an aliquid essentialē ommissum sit, omnia sunt iterāda, alio qui solum id quod ommissum est: nec prius Ordine utendum.

5 Sufficit tāgere paulò antè, aut post verba ordinantis.

9 Presbyter fit, dū ei traditur materia cōsecrāda: Diaconus, dū liber; Subdiaconus, dū calix cum patena (sufficit verò calix etiam non cōsecratus) Acolytus, dum vrceolus, vel candelabrum; Exorcista & Lector, dum liber: Ostiarius, dum clavis. Sufficit verò in cæteris ordinibus, præter Sacerdotiū, tradere materiam per Archidiaconum.

7 Episcopatus datur per manus impositionem: putant verò quidam, & eam, & quod traditur, & vñtionem, esse de essentia

essente
gramē
à Sac
dam:
disting
8 D
sini ex
logū,
pi vel
baptis
etiam
citare
nande
9 Ex
Sacer
10 L
bene
11 A
num,
12 A
fieri p
dine v
13 P
dines:

essentia: putant & quidam, non esse Sa-
cramentum seu Ordinem distinctum
à Sacerdotio, sed eius gradum quen-
dam: ego & Sacramentum & ordinem
distinctum puro.

8 Diaconi est, per modum Catechi-
sini exponere fidei articulos, & Deca-
logū, legere Euangelium, & de Episco-
pi vel Parochi facultate, prædicare, &
baptizare, & dare Eucharistiā: id quod
etiam potest facere in necessitate, & re-
citare nomina baptizandorum & ordi-
nandorum.

9 Exorcistæ officium iam soli faciūt
Sacerdotes.

10 Lector solebat olim novos fructus
benedicere, nunc solū legit, & cantat.

11 Acolythi est, præparare lumen, vi-
num, & aquam ad missam.

12 Actus ordinum minorum possunt
fieri per carentem ordine, ex consuetu-
dine vniuersali ecclesiæ.

13 Prima tonsura est dispositio ad or-
dines: potest autē dari quouis die: mi-
nores

nones verò diebus festis, & quarta feria quatuor Temporum. Episcopatus Dominica, quia in ea descendit Spiritus sanctus in Apostolos, datur. At Ordines omnes Sabbato quatuor Temporum, & Paschæ, & mediæ Quadragesimæ dari solent.

14 Ordines non dantur post prandium: nec Ordo sacer sine Missa.

15 Episcopus ordinans, si absoluat & dispenset ad cautelâ cū ordinâdis, prodest etiam regularibus & extraneis.

16 Abbas qui potest ordinare suos subditos de Iure (potest autem si est mitratus, & Sacerdos, dare Ordines minores) potest & alienos cum dimissorijs, & cum consensu Episcopi loci: quanquàm id postremum non puto necessarium, si ordinat in loco exempto: nã & in hoc potest Episcopus alienus ordinare, petente loci Superiore: & Mendicantes possunt ordinari in proprijs domibus à quouis Episcopo.

17 Minores omnes dispensante Episcopo

scopo possunt eodem die dari, & si est consuetudo, simul cum prima tonsura, & cum Subdiaconatu, non enim Concilium Tridentinum tollit consuetudinem receptam. Dant verò minores ex consuetudine etiam Presbyteri Cardinales.

18 Minores non dantur ante ætatis discretionem.

19 Episcopus non potest dispensare super ætate ad Ordines.

20 Ad primam tonsuram & tres minores requiruntur septem anni completi, & animus vitæ ecclesiasticæ.

Aut verò quidam, posse dari à Presbytero de licetia Episcopi. Ad Acolythum duodecim. Oportet verò recepturum primam tonsuram esse confirmatum, scire rudimenta fidei, & legere ac scribere.

21 Ad minores oportet Latinè scire.

22 Ad Subdiaconatum requiruntur vigintiduo anni incepti, ad Diaconatum vigintitres, ad Sacerdotium vigintiquinq; , & præterea docere posse

D d. neces-

necessaria ad salutem, & scire Sacramēta administrare.

23. Episcopus nō potest ordinare die quo est consecratus: nec dare vnquam Ordinem quem non habet.

24. Ordinatio per vim non tenet, per metum tenet: sed non obligat, si sit metus grandis, ad castitatem, nec ad officium.

25. Datus Ordo maior sine minori tenet, non tamen Episcopatus sine Sacerdotio.

26. Non est quis ordinandus in sacris sine sufficiente patrimonio, aut beneficio, aut donatione sufficiente ad vitā: nec ea potest alienare, nisi habeat unde viuat competenter, alioqui resignatio beneficij est nulla. *Ex Trid. & Cōg. Cōc.* Itidemq; dicendū de patrimonio, scilicet renuntiationem nullam esse: itaq; post eam factam non prohibetur quis ordinari, quia nulla fuit.

27. Quidam aiunt, posse, qui nihil habet, ordinari, modò sit graduatus in Theo-

Theologia, aut Iure Canonico, tali enim non defuturum vnde viuat.

28 Ordinatus in sacris, tenetur castè viuere ex voto implicito.

29 Episcopus ordinare potest nõ solum subditum sibi origine, domicilio, vel beneficio, sed etiam non subditum, de licentia tamè Episcopi sui, vel Vicarij absente Episcopo: itè suum per triennium familiarè, si ei statim det beneficiu: itè subditum vicini Episcopi manifestè suspensi ob ordinationem.

30 Nec Episcopus nec eius ministri quicquam accipere possunt, etiã oblatum, pro Ordine, aut literis dimissorijs, aut sigillo. Notarius tamè, si nõ habet stipendium, potest accipere decimam partem aurei, nisi sit consuetudo nihil accipiendi. *Ex Trid.*

31 Exercens actum Ordinis sacri (quale non est prædicare, aut excommunicare) in peccato mortali, peccat mortaliter. Quidam tamen negat peccare mortaliter Subdiaconum vel Diaconum

D d 2

solent

solenniter ministrantes, aut Episcopum consecrantem calicem, aut altare, aut virginem, aut Sacerdotem benedicentem aquam.

32 Sacerdos stola utitur in omni oratione solenni, & Sacramentorum administratione, & Episcopus conferens primam tonsuram.

33 Si Episcopus ordinatio non possit absolueri, pergat alter ubi ille desijt.

34 Non potest ordinari neophytus, vel infamis, nec hermaphroditus, nec obligatus Reip. ob administrationem, ante redditam rationem.

35 Habenti ius petendi Ordines, ut ob beneficium, non possunt negari ob peccatum occultum.

36 Episcopo precipienti alicui ut ordinetur ob ecclesie utilitatem, non repugnandum sine causa iusta.

37 In materia fauorabili, nomine Sacerdotis venit etiam Subdiaconus: in odiosa vero solus Presbyter.

38 Si Episcopus dicat, Nolo, vel non
in-

intédo ordinare excommunicatos, vel irregulares, intelligitur si sciat aliqué talem esse: quare qué ordinat non sciés talem esse, verè est ordinatus.

O R N A T I O N E S.

1. **O**RNARI Potest fœmina ad tegendam turpitudiné: quod si fiat ad vanitatem, aut fingendâ pulchritudinem, mortale non est, etiam in Religiosa. Quôd si quis alius inde sumat occasionem peccandi mortaliter, tunc mortale esse quidam aiūt, sed melius alij negant. Illud probabilius, si in eo expendatur quod esset necessariò dandum pauperibus, peccari mortaliter.

2. Fœminam pectus nudû gestare sine mala intentione, quidam negant esse mortale: ego difficilè talem absoluerem.

PACTVM, vide *Contractus*.

P A L L I O.

1. **P**ALLIO Quo significatur plenitudo officij Pontificalis, vti-

tur Archiepiscopus in Missa solenni, in prouincia, non autem extra Ecclesiã, vt in Processionibus, aut alijs: nec id potest alteri commodare.

2 Antequã palliũ accipiat, nõ debet ordinare, aut cõsecrare, nec ecclesiam dedicare, nec Concilium vocare.

3 Debet cum eo sepeliri.

- P A P A, vide *Electio, Lex.*

1 **P** A P A E Electio Simoniacã ipso facto nulla. *Ex Concil. Later.*

Quidam tamen dicunt opus esse sententiã condemnatoriã.

2 Nulla Excommunicatio aut Censura impedit Papæ electionem. *Ex Pio Quarto.*

3 Tractans de eligendo Papa, Papa viuẽte, est excõmunicatus excõmunicatiõne Papæ reseruata. *Ex Paulo. IIII.*

4 Papam peccare non seruando legem humanam, aut in ea dispensando sine causa, affirmat Nauarr. itemque si antea fuit Religiosus, nullum habe-

re pecuniæ dominium, sed solam administrationem.

5 Papæ subditur omnis potestas, etiam secularis, quatenus exigit salus animarum.

6 Papa ob solam hæresim potest accusari, condemnari, excommunicari, & deponi.

7 Papâ ait S. Antonius plura posse quàm nobis vel ipsi compertum sit.

8 Papa potest esse Iudex in causa propria, & absoluere ab obligatione qua quis homini tenetur, & secû in votis dispensare, & legem à se aut præcesfore latâ reuocare, eiusq; etiâ effectus priores, & cuique beneficium auferre, etiam sine causa: habet enim in beneficijs plenariam dispositionem.

9 Ad Papam appellari potest à cuiusvis sententia.

PARENTES, vide *Alimenta*,
Hereditas, *Societas*.

PARENTVM Negligentiâ
in docendo filios, aut curando

D d 4 vt

vt discant Pater noster, Credo, & Dei
præcepta, mortale esse, quidam valde
probabiliter affirmant.

2 Non potest pater Religionem in-
gredi, si filij eius opera in seculo egēt.

3 Qui filium alere nō potest, potest
exponere ad hospitale, vel ad domum
Episcopi diuitis.

4 Pater tenetur de damno dato ā fi-
lio, quatenus potest de illius peculio:
tenetur & soluere de suo, quod illum
iussit expendere, aut debuit iubere.

5 Tenetur filium alere & eius vxo-
rem honestam, etiam sine sua licentia
ductam: & filiam dotare, etiam sine sua
licentia digno nubentem, etiam dote
non promissa, si ipsa se dotare non po-
test: certē ei debet legitimam saltē da-
re, si illa dotem non promisit: itidemq;
tenetur auus paternus, & frater ex eo-
dē patre. Quod si indigno nupsit, tene-
tur ipsam egentem alere, imō & secū-
dum quosdam, dotare. Tenetur & filiā
impudicam, sed pœnitentem, alere, &
dota-

dotare: item si distulit illá locare vsq; ad vigesimumquintum annum, & illa, promissa dote, nupsit indigno. Tene- tur etiam naturalem dotare, si illa est pauper. Filiam autem hæreticá dotare non tenetur, nisi resipiscat.

6. Potest pater testari de legitima fi- lij, si ille consentit.

7. Potest notho extra testamentum relinquere quantum velit, sine præiu- dicio tamen legitimorum.

8. Potest per donationem remunera- toriá, vel in opera pia, alienare in præ- iudicium filiorum.

9. Potest à filio repetere quæ co- actus est pro eo expendere, vt pro eius delicto, aut simili alia causa.

10. In extrema necessitate potius sub- ueniendum filio, secundum quosdam: secundum alios patri, quod probabilius: & quidem in vitæ periculo pater præ- ferendus, etiam ei cui fuisset iuratum: intelligitur enim exceptus pater.

11. Pater ob famem potest vendere
D d 5   filium,

filium, nisi sit in sacris, aut iam extra eius potestatem: quamquam id apud Christianos non est in usu: castigare verò potest etiam Sacerdotem.

12 Mater filijs primi matrimonij debet relinquere omnia ex illo lucra, nõ autem donata ab extraneo, etiam intuitu viri: & pater filijs quæ ad ipsum ex bonis eorũ matris, prioris eius vxoris, peruenerunt.

13 Pater non potest impuberẽ offerre Religioni inuita matre.

14 Nolle videri alicuius esse filium iusta aliqua de causa, sine eius contemptu, non est mortale: alioqui iniuria quæuis in parentes mortalis videtur quibusdam, etiam si leuis sit.

15 Patris appellatione veniunt ascendentes, vt filij descendentes. *Vide glo. de verb. sig. c. 2.*

PAROCHVS, vide *Confessor, Domicilium, Missa.*

x **TENETVR** Tempore pestis ministrare saluti necessaria
a cr-

Sacramenta, aut dare qui ministret pe-
ste infectis.

2 De parochia efficitur quis acqui-
sitione domicilij: quantum ad pœniten-
tiam autem & Eucharistiam, sufficit
habitatio per sex menses, secundum
quosdam: at melius alij, sufficere quan-
tum ad Sacramenta illic habitare, &
non posse commodè ad proprium ire.
Ad matrimonium verò sufficit vel mo-
dica habitatio. At quantum ad deci-
mas, & vtilia Sacerdoti, requiritur ani-
mus habitandi ferè per annum.

3 Parochus ecclesiæ destitutæ cen-
setur habere beneficium simplex.

4 Tenetur parochus ministrare Sacra-
méta etiam extra tempus præcepti ad
illa obligantis, etsi id quidam negant.

5 Negligentia magna parochi in do-
cendo ad salutem necessaria, nempe
Symbolum, Decalogû, & Pater noster,
mortalis est: vbi passim magnus est
abusus eorû qui cõtenti docuisse Sym-
bolum Latinè, non explicant populo
rudi

rudi mysteria fidei, præsertim Trinitatis, & incarnationis, tãt opere ad salutem necessaria. Væ Parochis, væ Episcopis, væ Prælatiſ.

6 Parochus habet Iure communi à Papa iurisdictionem, quam non potest Episcopus impedire.

7 Parochus potest esse Iudex in causa ecclesiæ, alio huius nomine agente.

P A R S.

1 **P**ARS, Sine additione, intelligitur medietas: secus si dicatur aliqua pars.

PATRINVS, vide *Baptismus*,
Matrimonij impedimenta.

PECCATVM, vide *Contritio*,
Luxuria.

1 **P**ECCATVM Mortale est, delectari consensu saltem tacito in peccato mortali cogitato, si plenè aduertas, quod vulgò dicitur cogitatio morosa: secus est si delecteris, nõ ipso peccato, sed sola de eo cogitatione. Aiunt verò quidam, cū quis plenè aduer-

aduertit malam esse cogitationem, & periculosam, negligitque reprimere, censendum esse tacitum quendam cōsensum.

2 Nō est mortale cogitare sic apud se, Si peccatum non esset furtum, aut adulterium, &c. illud facerem.

3 De quo, cūm factum est, licet gaudere, non est illicitum illud optare.

4 Non est putandum peccatū esse, quod boni facere solent.

5 Non est mortale facere rem licitam, etiamsi scias alteri futuram occasionem peccandi mortaliter, etsi quidam aliter sentiant.

6 Exponere se mortaliter peccandi periculo, mortale est, nisi causa aliqua excuset, vt proximi salus, aut necessitas aliqua: tūc enim sufficit nolle peccare.

7 Quidam putāt licere occasionem alicui præbere peccandi, vt furandi, quo deprehensus emendetur: ego id facere non ausim. Permitti quidem possunt

sunt peccata minora, vt vitetur grauis
ra: sic enim permittitur meretriciũ, ne
fiat adulteria: at dare peccandi occasio-
nem ex professo, non puto licere.

8 Putant etiam, adulterium facere
volenti, posse consuli vt potius forni-
cetur: in quo mihi videtur decepti nõ
intellecto D. Aug. 2. de adult. con. c. 15.
qui locus citatur. 33. q. 2. Si quod: vbi
potius contrarium dicit. Licet quidẽ
volentem alium grauiter lædere, roga-
re vt leuius agat, at malum suadere nõ
quam licet.

9 Cooperari per accidẽs peccato ali-
cuius, aiunt quidã posse excusari ne-
cessitate, aut vtilitate: vt admouere sca-
lã furari volenti, & minanti malũ nisi
obedias: aut dare ensẽm occidere alte-
rũ paranti, & tibi alioqui malum mini-
tanti, aut dicere vbi sit: ferre epistolã
amatoriam amicæ, hero iubente: orna-
re heram meretricem: sternere lectum
adulteræ dominæ, & huiusmodi quæ
non sunt intrinsecè mala, nec fiunt

in-

intentione peccati, sed vitandi damnum, aut aliquid consequendi: etsi id alij negant. Ego quidem puto posse tales excusari, cum causa faciendi rationabilis est: quod prudentis iudicio relinquitur. Sic licet in triremi Turcarum remigare contra Christianos, & parare arma illis, & offerre: est enim id se tueri cum aliquo proximi damno: nec ille de eo meritò potest conqueri, excusante necessitate.

10 Facere id quod ex natura sua inducit ad mortale, est mortale. Tale quidam putant pudenda retegere coram altero sexu, nisi fortè causa rationabili, vt medicina.

11 Non est mortale facere ea, quibus alij possunt bene & malè vti, etsi plures malè vtantur, vt aleas, gladios, fucum, &c. etsi id quidam negent.

12 Peccatū veniale posse remitti sine mortali, alij aiunt, alij negāt: remittitur quidem in habente gratiam per opera charitatis, & per quædam Sacramen-

mentalia, vt aquam benedictá, & Epifcopi benedictionem item per tunctionem pectoris, Confessionem generalem, Orationem Dominicam, si rectè fiant, id est, cum aliqua deuotione & reuerentia.

P E C V L I V M, vide *Clericus, Hereditas, Religio.*

P E C V L I V M Castrense, aut quasi castrense (de quo filius pubes liberè disponit) dicitur, quicquid acquiritur ratione militiæ, aut officij publici, aut seruitij in palatio Regis, vt libri donati Professori publico, aut à patre filio absolutis studijs, & militi equus vel arma, & quod ad militiã datur: item quod ea lege datur, vt castrè se sit: & quod acquirit Clericus in sacris, aut beneficiatus: imo, secundùm quosdam, qui est primæ tonsuræ, vt supra dictum in Clerico.

2 Profectitium, quod acquiritur causa patris, seu intuitu, in quo filius nihil habet iuris. Non censetur autem tale,

tale, quod ei donatur, nulla facta patris mentione.

3 Aduētitiū, quod ei aduenit eius industria, vel donatione, vel successione, vel fortuna: in quo proprietās est filij, ac vsusfructus patris, quādiu uiuit. Quòd si filius emācipetur, eius est dimidiū: itemq; si pater fiat Religiosus, secundūm quosdam, nam alij totum tunc filio tribuunt, alij totum patri.

4 Acquisitū ex rebus patris propria industria, partim est profectitiū, partim aduentitiū: itaq; dimidiū est filij. Quòd si clam patre acquisitum est, aut ex pecunia à patre mutuò accepta, totum quidam dicunt esse filij.

5 Confiscatis bonis patris, non confiscatur aduentitiū filij: confiscato autem aduentitio, non perdit pater in eo vsusfructum.

6 Si pater alienauit aduētitiū filij, is, si est hæres, non potest, secundūm quosdam, reuocare magis quā́m pater: subit enim personam eius.

E c

PECV.

PECUNIA, vide *Moneta*.

PENSIO, vide *Beneficium, Clericus, Hære canonice*.

1 **R**EDEMPTIO Pénionis nõ fit sine Papæ autoritate.

2 Cui data est pensio cum obligatione dandi eam alteri, potest ab hoc eam obligationem pretio redimere.

3 Solus Papa pensionem dat laico.

4 Pensio ipso iure perditur per matrimonium, idque etiam aliàs nullum, secundùm quosdam.

5 Potest Episcopus imponere pensionem ad cõquandos fructus beneficiorum permutatorum, quæ duret ad tẽpus tenentis beneficium cui imponitur: item super beneficio à se collato, ad vitã solùm beneficiati: imò etiam, secundùm quosdam, ad vitam Pensionarij: & secundùm Thom. 2. 2. q. 100. ar.

4. ante collationẽ beneficij potest subtrahere de fructibus eius ad pios vsus. Potest & Iudex ad dirimendam litem pensionem constituere. Quæ mihi

vt vera videntur, ita parum esse in vsu.

6 Pensio non est propriè beneficiũ, non tamen datur irregulari sine dispensatione.

7 Excommunicatio lata in non soluentẽ pensionem tempore præfixo, nõ ligat, secundũ stylum Curie, vsq; dũ pensionarius declaret ligasse.

8 Pensio non soluta potest ex stylo Curie peti à successore de fructibus quos percepit.

P I G N U S, vide *Contractus*.

1 **P** I G N O R E Non licet vti cõtra voluntatem domini.

2 Nõ datur res sacra in pignus, nisi in necessitate.

3 Recepto homine libero in pignus pro debito, perditur debitum. *Vide gl. cap. 1. de pign. vbi excipiuntur quidam casus.*

4 Creditor potest pignus in pignus dare, sed non pro maiore quantitate: non potest autem vendere, debitore

E e 2

non

non solvente, nisi post biennium, & eo prius monito, nisi Iudex cōcedat posse ante. Quidā tamen dicunt posse vendere, post trinam monitionē non soluenti factam, etiamsi fuisset conuentū ne venderetur: quod ego equum puto, dummodò debitorem expectet aliquo conuenienti tempore, nisi promississet expresse se nullo modo venditurum; seruanda enim promissio.

5 Clericum accipientem rem ecclesiæ in pignus, debere fructus in sortē computare, quidam aiunt, alij negant, sed minūs probabiliter, nisi sortē modo sequenti.

6 Dominus accipiens feudum in pignus, facit fructus suos, dummodo nō accipiat eos ex melioramentis, nec interim seruitium a vassallo. Idemq̄, dicendū in Emphyteusi, nisi Emphyteuta grandem pecuniam pro ea dedisset: quamquam etiam tunc potest percipi tantum fructus, quanto minus pretio rei iusto ille dedit.

non

7 Pro-

7 Prohibita alienari, possunt pignori dari.

8 Expensæ factæ in pignore necessario, vel vtiliter, repeti possunt.

9 Agrum à te incultum accipiēs in pignus, si colat, posse fructus non computare in sortem, quidam aiunt, alij minus probabiliter negant.

10 Pignus dicitur de re mobili, hypotheca de immobili.

PISCATIO, vide *Venatio*.

P O E N A, vide *Ignorantia*, *Interpretatio*, *Lex*.

1 **P**OEN A Imposita ipso Iure vel factò, nõ incurritur sine sententia Iudicis & executione per ipsum, etiam si lex dicat non requiri sententiam, aut declarationem, aut etiam solvendam in Foro conscientia: intelligitur enim Iudice exequente, nisi poena esset eiusmodi, quæ secum traheret executionem, vt *Excõmunicatio*, *suspensio*, *interdictum*, & *irregularitas*: aut lex dicat, *Sit incapax*, aut *inhabilis*.

lis (quidam tamen etiam hinc sententiam requiri aiunt) aut dicat, Non faciat alioqui fructus suos, est enim conditio que seruanda est, ut que ponitur a testatore.

2 Ad poenam conventionalem tenetur quis cum petitur: non est autem petenda, si culpa abest, nisi ob interesse damni, aut lucri cessantis.

3 Quidam putant nullum crimen subijci poenae Iuris, nisi de illo plane constet in iudicio, aut alioqui sit notorium: excepto homicidio, quod etiam occultum irregularem facit. Probanda quidem opinio, nisi usus ecclesiae repugnaret.

4 Inhabilis ob crimen ad officia, aut beneficia, non ideo priuatur obtentis: nec priuatus obtentis, ideo inhabilis fit ad obtinenda.

5 Poena praesumentis imposita requirit dolum.

6 Poenae promissio in matrimonijs & sponsalibus non obligat. Vide de spons. & matr. cap. 29.

7 In pœnalibus, & restrictione vten-
dum, & pia interpretatione. *Vide de e-*
lect. lib. 6. c. 22. & de reg. iur. Odiã, & in
pœnis, scilicet regul. 16. & 49. lib. 6.

8 Pœnæ non extendendæ ultra ca-
sus Iure expressos, etiamsi eadem ratio
videatur.

9 Pœnam non incurrit, qui facere
non potuit iustè impeditus.

10 Regulæ pœnales Cancellariæ, se-
cundùm quosdam solùm ligant in Fo-
ro exteriori.

11 A pœna legis humanæ excusat cõ-
suetudo, etiam irrationalis, itemque iu-
sta credulitas.

12 Pœna Iuris contra facientem, in-
telligitur si perficiat opus.

13 Per verba futuri temporis, in du-
bio non intelligitur pœna posita ipso
facto.

14 Non accusans aliquem, cū teneretur,
non debet pœnam, ad quam ille,
si ipse accusasset, fuisset condemnatus
(pœna enim non debetur ante con-

E c 4

dem-

demaationem) et si quidam aliter sentiunt.

15 Cū pœna imponitur omittēti aliquid, sine determinatione temporis, vt cū dicitur, *Qui nō residet, sit excōmunicatus*, requiritur prius monitio.

16 Pœna successiua imposita sine termino, finiri solet decēnio: quōd si vsq; ad beneplacitum imponentis, finitur eius morte.

17 Factus amens post delictum, non punitur corporaliter, sed in pecunia.

18 Nō potest quis priuari beneficio, aut priuilegio, aut ab eo suspendi aut deponi Clericus, nisi in casibus Iure expressis.

PŒNITENTIA, vide *Cōfessio*.

POTESTAS, vide *Dominium*.

1 **Q**VI Potest maiora, potest & minora, cū est eadem ratio, aut maior.

PRAECEPTVM, vide *Censura, Lex, Mandatum, Obediētia*.

I PRAE-

1 **P**RÆCEPTVM De re le-
uissima non obligat ad morta-
le, etiamsi, qui præcipit, id velit: nisi
quis se voto obligasset ad omnia iussa:
tunc enim fortè posset etiam in re le-
ui, vt si diceret, In virtute obediētiae,
aut quid simile.

2 Præcipi non potest vt subditus si-
bi membrum abscindi patiatur ob sa-
nitatem, nec vt reuelet suum peccatū
omnino occultum.

PRÆDICARE, vide *Ordo,*
Praelatus.

1 **P**RÆDICARE Non est a-
ctus Ordinis sacri, nec Officiū
diuinum prohibitū interdicto, aut sus-
pensione à diuinis.

2 Prædicans in statu peccati morta-
lis, non peccat mortaliter, si absit scā-
dalum.

3 Prædicandi licentiam potest dare
viro docto Parochus, etiam non ordi-
nato in sacris, modò sit Clericus, & nō
sæpe det. Nam Conc. Trid. in Regu-

Ec 5 lari

lari requirit Episcopi licentiam. Ego nisi Diacono dandam non cenſeo, niſi ſit Religioſus.

4 Mortale quidam cenſent prædicare ſine legitima licentia, aut valde inutilia; aut ſcienter falſa in fidei doctrina, vel morum, vel miraculis, aut vita Sanctorum, aut detrahendo ferè nominatim prælatis eccleſiæ: non eſſe autè, ſi quis ob gloriam aut pecuniam principaliter prædicet.

5 Nullus Episcopo contradicente, prædicare præſumat. *Ex Conc. Trid.* Excepit Pius Quintus Médicantes in ſua eccleſia prædicantes, niſi Episcopus vellet prædicare.

6 Non poteſt Episcopus ſine cauſa rationabili ſuſpendere à predicatione. *Ex Cong. Conc.*

7 Mendicantes ſemel examinati in vna Diœceſi ad prædicadū, nõ poſſūt in ea ampliùs examinari: q̄ ſi ſint graduati in Theologia, aut Lectores, non egent examine Episcopi. *Pius Quintus.*

8 Men-

8 Mendicantes possunt prædicare, etiam cum prædicatur in Cathedrali. *Idem.*

PRÆLATVS, vide *Ecclesia, Electio, Episcopus, Obedientia.*

1 **P** RÆLATVS dicitur, qui ecclesiæ Collegiatæ seculari vel regulari præficitur. Itaque Priores & Guardiani sunt prælati, & in dignitate. *Vide gl. c. 28. de elect. lib. 6.*

2 Prælati propriè non dicitur esse de Capitulo vel Conuentu.

3 Non potest prælati tempore pestis populum deserere.

4 Gesta per prælatum toleratum valida sunt, etiam si iure titulum amisisset.

5 Prælati excedens in subditi correctione, non tenetur ab eo veniã petere.

6 Prælati bona sunt tacitè hypothecata pro mala ecclesiæ administratione.

PRÆSCRIPTIO.

1 **P** RÆSCRIPTIO dicitur immobilium, Vscapio mobili-

bilium. Fit autem vsucapio triennio, etiam in rebus Ecclesiæ: requiritur autem ad eam bona fides, etiam in tradente rem. Non potest verò vsucapi res sacra, aut prohibita alienari: nec res ecclesiæ requirens solennitatem in alienatione: nec res pupilli, aut minoris, quæ potest seruari, scilicet quæ nõ cõsumitur. Sufficit verò ad vsucapiendos fructus, abesse malam fidem, etiã si bona non adsit.

2 Ad præscriptionem vel vsucapionem requiritur possessio non interrupta per certum tempus, & bona fides, & titulus præsumptus iustus, scilicet vt nihil in contrarium appareat probabile, & quòd res possit præscribi: bonam verò fidem non tollit dubitatio adueniens: nocet autem hæredi mala fides defuncti, non autem habenti ab hærede. Quamquam si hæres inuasoris, bona fide præscribit inter præsentem triginta annis, & inter absentes quadraginta: itidemque dicendum de re

re furtiua, quæ alioqui non præscribitur.

3 Titulus præsumitur consuetudine immemorabili: sufficit & iusta credulitas tituli ex errore facti.

4 Contra laicos præsentibus in eadem prouincia præscribitur regulariter decem annis, contra absentes viginti: idemque est in bonis patrimonialibus Clericorum: at in re ecclesiastica aut religiosa, inter præsentibus triginta, inter absentes quadraginta: contra ecclesiam verò Romanam requiruntur centum. Sufficit verò in præscriptione triginta vel quadraginta annorum bona fides, etiam sine titulo.

5 Possessio bonæ fidei præcedentis & sequentis possessoris coniunctæ complent tempus præscriptionis.

6 Ecclesiæ & minori datur quadriennium post finitam præscriptionem contra ipsos ad restitutionem, nisi esset præscriptum ab alia ecclesia.

7 Soluens tributum, seu pensionem
per

per contractum promissam, triginta annis præscribit; non soluens sine mala fide. Quod si erat pactum non soluendi nisi petitam, negligente domino petere, præscribit secundum legem communem præscriptionis.

8. ligendi ius præscribitur quadraginta annis, etiam si vnus solus actus interueniat.

9. Prohibita alienari, non præscribuntur ante viginti annos.

10. Statutum tollens præscriptionem, non tollit eam cuius initij non est memoria.

PRIMITIÆ, vide *Decima*,

PRIVILEGIUM, vide *Gratia*.

PRINCEPS, vide *Dominus*,
Lex, *Officium*.

1. **R**EX Tenetur pro Republica vitam ponere.

2. Potest per Remp. priuari ob tyrannidem, & si non faciat officium suum, & cum est causa aliqua iusta: &

cligi

eligi alius à maiori parte populi. Quidam tamen solum tyrannidem causam putant.

3 Tenetur Princeps corrigere mala publica, si possit, sine damno Reip. & agere causam populi, adeoq; curare ut Episcopi & Curati resideant.

4 Potest dispensare secum ex causa in suis legibus, nam sine causa, peccat.

5 Potest etiam legitimare filium suum, non ut pater, sed ut Princeps.

6 Potest ex causam unius alteri dare, & locum Reip. communem, sine populi consensu, proprium in usum assumere, & reuocare suum contractum, & datum à se priuilegium, etiam remuneratorium. Cum autem requiritur causa iusta ut aliquid facere possit, non ei credendum dicenti esse causam iustam, nisi appareat.

7 Gubernator ciuitatis habetur loco Principis: itaq; eius licentia vel scientia supplet defectum cuiusuis solennitatis.

8 Gu-

8 Gubernare principaliter ob gloriam aut diuitias, non est mortale.

9 Imperator potest esse Iudex in causa sui fisci.

PROCESSIO.

1 **I**N Processione Corporis Christi nulla Reliquia gestatur.

2 Dum fit processio, pulsantur campanæ, ad excitandam populi deuotionem.

PROCURATOR, vide *Casus fortuitus, Iudiciales actus.*

1 **P**ROCURATOR Ad negotia, potest aliū instituire procuratorem.

PROMISSIO, vide *Donatio.*

1 **P**ROMISSIO Obligat, nisi res sint ita mutatae, vt si cogitasses ita futurum, non promississes: aut si non habuisti animum te obligandi, sed solum proposuisti facere. Vix autē quis promittentium obligari intendit, nisi iuret, aut faciat instrumentū. Itaque cum dicunt, Faciam, intelligunt se facturos,

facturos, nisi mutentur: volunt enim liberi esse. Qui autem animum habet promittendi, hoc ipso se obligat: si tamen promissionem non implet ex causa quæ sibi videtur rationabilis, non peccat mortaliter, nisi alioqui sequeretur scandalū, aut grande proximi damnum: tunc enim, qui promisit, etiā de damno tenetur: quo solo casu quidam aiunt obligare promissionem ex iustitia, alioqui solūm ex fidelitate, & sub peccato veniali, & sine obligatione restituendi. Potest & quis promissum negare ei, qui, quod sibi promisit, non præstat: item cū sibi est perniciosum præstare, aut ei, cui promisit, inutile, aut is per ingratitudinē fit indignus: aut si est promissio vi aut dolo extorta, & non firmata iuramento: aut si non est acceptata, aut est de re illicita, aut donatio lege prohibita, vt Simoniaca: aut de solueda vsura, & nō firmata iuramento, sed id potest Episcopus relaxare: aut si promissum sit se-

F f. cun-

cundum quosdam, ei qui sit denuntiatus excommunicatus.

2 Quod alicui promissisti pro re illicita, si facit, teneris ei dare, etsi id quidam negant.

3 Cū quis promittit, etiā cū iuramento, intelligitur nisi enormiter leđatur.

4 Promissio acceptanti nomine ecclesię vel Hospitalis facta, trāsfert dominium, secundū quosdam. *Vide V E N D I T I O.*

5 Qui puellam violauit, promittens fictē se eam ducturum, tenetur ducere: quōd si corrupta erat, sufficit ei pro iniuria satisfacere.

P R O X I M V S, vide *Charitas*, *Correptio*.

P V B L I C V M, vide *Manifestū*.

P V E R, vide *Censura*.

1 **P V E R I** Ante septennium nō ligantur ecclesię legibus; imō, secundū quosdam, nec ante duodecimum censuris. Certē infantes non cōprehenduntur interdictō, nec prohi-

ben-

QVÆSTVARIÏ. 458

bentur ingredi Monasteria: prohibentur tamen tempore interdicti sepeliri in loco sacro.

PVRGATORIVM, vide *Indulgentia, Oratio.*

REMITTUNTVR In purgatorio peccata venialia hîc nõ remissa per displicentiam, vel per actû charitatis, in quo virtualiter pœnitentia includitur.

QVÆSTVARIÏ.

I VÆSTVARIÏ
Eleemosynarû nullibi admittedi. *Ex Cõc. Trid.*
vbi tamen non prohibetur qui sine indulgẽ

tiarum publicatione petunt pro se aut loco pio, quine eleemosynas collectas in pios vsus erogant.

2 Pi^o Quint^o omnes gratias & facultates cõcessas pro manib⁹ adiutricib⁹ reuocauit. quæstusq[;] tales prohibuit.

Ff 2

RA-

RAPINA, vide *Furtum*.

RAPTUS, vide *Matrimonium*.

RATIFICATIO.

RATIFICATIONE,
Etiam tacita, conua-
lescunt gesta per me-
tum: oportet verò ra-
tificationem fieri ani-
mo validandi actum aliàs nullum.

2 Factum alicuius nomine, valida-
tur tempore quo ipse ratificat.

RATHABITIO.

1 **F**ACTVM Tuo nomine, seu
tui contemplatione, cum pollet
tuo agi mandato, si ratum habes, cen-
seris mandasse: non tamen pœnas mā-
dātis incurris, nisi id exprimat lege.

RELIGIO, vide *Appellatio*, *Câ-
sus reservatus*, *Electio*, *Episcopus*,
Exemptus, *Judiciales actus*, *Ordo*,
Predicare, *Prelatus*, *Votum*.

I OBLI-

OBLIGATIVVS Ad debita, etiam cum iuramento, potest ex feruore charitatis ingredi Religionem: quam profitendo cedit bonis, nec ad aliud tenetur, secundum probabilem quorundam opinionem. Alij, prius soluendum, si possit, differendo aliquantum ingressum: nec posse cum grandi proximi dano sue salutis consulere. Vide D. Thomam. 2. 2. q. 189. vbi aliter sentire videtur. Sed nunc constitutio Sixti. V. 6. Cal. Decemb. anno. 1587. declarat, eiusmodi homines ingenti aere alieno supra vires facultatum suarum grauatos, esse ad religionem perpetuo in habiles, & si admittantur, tantam susceptionem habitus, quam professionem, irritam esse & nullam.

2 Parentum grandi necessitati subueniendum ante ingressum: facta autem professione, faciendum quod possit salua obedientia: ante professionem vero potius egrediendum, si possit subuenire, quam deserantur.

Ff 3

3 Nouis

- 5 Nouitio potest etiam post Trident. Conc. concedi dilatio ad professionē post annum nouitiatus, si causa subest.
- 4 Nouitorū Prælatus est velut ipsorum Ordinarius, potestque cum ipsis dispensare.
- 5 Nouitij obligatio extra Societatem IESV nulla valet sine licentia Episcopi, aut eius Vicarij, idq; intra duos mēses ante professionem, ante quam nullum sortitur effectum. *Ex Trid.* vbi non prohibetur testamentum, sed donatio inter viuos; nec dispositiones de bonis suis ante susceptum habitum, modò nō fiant intuitu religionis.
- 6 Potest secundum *Nauar.* etiam post Conc. Trid. ex causa iusta fieri aliqua religiosa manendo domi suę cum peculio vnde sustentetur.
- 7 Mortalis morientis, aut abeuntis ante professionem bona omnia restituenda ei à Monasterio.
- 8 Nonitius non tenetur ad præcepta Religionis, nec egressus ad expensas.

9. Si

9 Si nouitiatus annus interrumpatur per egressum, opus est de nouo incipere, alioqui inualida professio. *Vide de elect. lib. 6. cap. 26.* Non interrumpitur verò manendo, ex causa extra monasterium de licentia Superioris: id quod potest etiam fieri post Conci. Trident. 10 Dum quis est in religione, non tenetur ad vota antea facta, nec ad iuramenta quę sunt religioni incompatibilia, nec ad pœnitentias iniunctas. *Vide glo. 33. q. 2. Admoreo.*

11 Parētes possunt offerre religioni filios impuberes inuitis tutoribus, & pater auo inuito, sed non contra.

12 Profitentem patrem debere filio dare legitimam, alij aiunt, alij negant.

13 Episcopus potest admittere ad professionem in monasterio sibi subiecto, vel de licentia Superioris.

14 Professio potest fieri per procuratorem. Potest & fieri adiecto modo, vt possit sua bona ad vitę sustentationē administrare, sed Pręlatus poterit potestea

Ff 4

prohi.

prohibere. Quòd si fiat cum pacto cõtra substantiam Regulę, quidam dicũt esse nullam, alij valere: pactum enim reijciendum.

15 Professio non valet si desit intentio profitendi, & consensus potētis incorporare Religioni, vel rati habitio receptæ eius nomine, accedens postea: oportet autem etiam nouitium fieri de illius consensu.

16 Non fit quis tacitè professus per aliquid, nisi intendat per id fieri.

17 Professio affert plenariam peccatorum indulgentiam: itemque ingressus, secundum quosdam, animo perseverandi, & vt quidam aiunt, votorum renouatio.

18 Professus solùm obedientiã secundũ Regulã approbatã, censetur simul profiteri castitatem & paupertatem.

19 Professus etiamsi non intendat seruare regulam, nisi more aliorum, tenetur ad omnia quorum non est legitima dispensatio.

20 Pro-

20 Professus Religionem in communi, etiam emissis tribus votis in manu Episcopi, non est verè professus, sed sunt illa vota simplicia.

21 Professio ante decimum sextum annum expletum, & ante annum probationis, post susceptum habitum, nullam inducit obligationem. *Ex Conc. Trid.* Potest quidem nouitiatus fieri ante decimum sextum annum, modò illo expleto fiat professio.

22 Professio Monialis non mendicantis in Monasterio non habente redditus necessarios ad vitam, non tenet. *Vide cap. Periculoso, de sta. reg. lib. 6.*

23 Professio inualida defectu consensus, illo superueniente validatur.

24 In dubio de professione Monialis, aut de donatione valida, debet illa examinari ab Episcopo extra Claustra. *Ex Cong. Conc.*

25 Professi bona, præter legitimam descendentium & ascendentium, intel-

F f 5

ligun-

liguntur esse monasterij, nisi ille ante professionem aliter disposuisset.

26 Professi mortui bona acquiruntur Ordini. *Ex Congregatione Concilij.*

27 Professus pensionem acquirit monasterio, & hereditatem. Quòd si ille hereditatem sibi relictam repudiet, potest monasterium acceptare: & si moriatur ante aditã patris hereditatem, succedit monasterium.

28 Religiosus acquirit monasterio cui se dedidit profitendo. Quòd si generaliter Ordinem profitetur, nulli se addicens monasterio, acquirit toti Ordini.

29 Professus nec potest facere testamentum, nec factum reuocare.

30 Non valet professio viri inter fœminas, nec fœminę interviro, nec hermaphroditi, si par est sexus, *secundùm Navar.*

31 Professum contemnere perfectione, quã sequi professus est, mortale est.

32 Religiosus de licetia Superioris potest fieri parochus (non autẽ simplex
bene-

beneficiatus sine Papæ licentia) ubi si delinquat, non per Episcopum, sed per Prælatum puniendum quidam cęsent. Ego putarim id ad Episcopum pertinere, cui sit subiectus, estque solutus obseruantijs, quas commodę non potest obseruare. Dicunt & quidam, posse Abbatem dare, cū populi & Episcopi consensu, Monachum in Capellanum ecclesię parochialis.

33 Professio coniugati inuito cōiuge habet vim voti simplicis; & nō repetēte cōiuge, non potest egredi: si autē de eius licentia, sed non vouentis castitatē, professus est, professio inualida est. *Vide de conuers. coniug. c. 1. & 4.*

34 Professus, celato morbo cōtagioso, expelli potest è religione.

35 Professus transiens ad alium Ordinem, oportet in eo faciat integrum nouitiatum, nec potest secū ferre quę acquisiuit in primo.

36 Religioso posse imponi duriora quā sint in regula, quidam aiūt, alij negant.

gant. *Vide gl. d. 74. Gesta, & 32. q. 1. In
tegritas, & Decium cap. Ad nostrā, de ap
pel. Ego posse puto, saltem quantum se
vel tacitè eius vota extendunt.*

37 Ad strictiorem Religionem, id est,
asperiores, potest quisque transire li-
centia petita, etsi non obtenta, non
obstante privilegio sui Ordinis de nō
transeundo. *Vide de Regul. cap. 18. nisi
tale privilegium reuocet eam constitu-
tionem.*

38 De quouis Ordine potest transiri
ad Carthusienses.

39 Ad laxiorem Religionē licet tran-
sire ex dispensatione ipsius prelati, seu
Superioris: certè Generalis potest ad
id licentiam dare ex causa iusta, nec
talem facultatem iuridicā tollit Cōc.
Trid.

40 Professus eiectus non tenetur ad
obediētiam, aut paupertatem, aut Of-
ficium diuinum (nisi sit in sacris, aut
beneficiatus) aut ieiunia, aut habitum,
aliāve Religioni annexa, potestq; in-
gredi

gredi laxiorem Religionem. Quidam tamen putant teneri ad vota, sed non ad Regulæ obseruantias. An autem acquirat Monasterio, an verò ecclesiæ ad quam translatus, non conuenit inter Doctores.

41 Religiones ducentium vxores, aliqui dicunt, non esse simpliciter Religiones, & non dissoluere matrimoniũ ratum. Idem asserunt de Ordine qui dicitur Tertius S. Francisci: probabilius tamen cõsco, religiones prædictas militares, esse simpliciter religiones, etsi non dissoluunt matrimonium ratũ ex priuilegio.

42 Oblatio Religiosi per votum, aut iuramentũ, non est valida sine cõsensu Superioris: sed vide V O T V M.

43 Religiosum potest Superior pro quouis peccato mortali incarcerare, & expellere ob crimen causa cognita per sententiam (non autem deponere Ordine sacro) si est incorrigibilis. *Vide. c. 7. Ne Clerici vel Monachi.*

44 Non

44 Non licet recedere à Conuentu prætextu cõueniendi Superiorem. Ex *Trid.*

45 Habitũ ex causa occultare aut dimittere ad tempus, licitum est.

46 Religiosus beneficiatus potest de fructibus disponere, vt secularis: & ecclesiæ suæ acquirat, non Monasterio, *secundum Nauarr.* idemq; censet de Abbate & Priore: esse enim Abbatiam & Prioratum beneficia ecclesiastica. Ego verò hos non puto posse plus quàm regula eis permittit.

47 Prælati in religione possunt secũ dispẽsare, sicut cum subditis. *Vide Tho.* 2. 2. q. 88. & 181. & 186. Expediit verò id facere per suum Confessorẽ. *Vide CONFESSOR.*

48 Licita est consuetudo dandi quotannis certum quid ad sustentationem Religioso, vt solet Monialibus lucrũ ex suo artificio ad vestitum dari. Nec *Trid. Cõc. ses. 25.* prohibet peculiũ ex causa in vsum piũ cũ Prælati licentia: potest

potest enim Superior cōcedere subdito quod ipse potest, scilicet vti, & donare causa pietatis, & remunerationis.

49 In vsum communem cēsetur impendi, quod impenditur in vsum Monachi de licentia Superioris.

50 Conc. Trid. *sess. 25. c. 1. & 2.* non intendit legitimè relaxata aut mutata prohibere.

51 Quidā putant nō teneri Religiosum obedire in re ad Regulā nihil pertinēte, aut difficillima, si dubitet an possit Superior præcipere: nec vt Episcopatū acceptet: alij debere acceptare, si præcipiatur in virtute obedientiæ.

52 Acquisita à Religioso in Episcopatu titulari, relinquenda Monasterio.

53 Vbicunq; sit Religiosus sub obedientia Superioris, censetur in Claustro esse: & quidem de licentia Superioris potest extrā manere, sed cum habitu.

54 Cū Superior non cōtradicit, intelligitur tacitè consentire.

55 Religiosus potest appellare à sententia

tentia iniusta Superioris: potest & agere contra Superiorem in vtilitatē Monasterij. *Vide. c. Ex parte, de accus. & c. Cū dilecta, de rescrip.*

56 Pius Quintus voluit Mendicantes vti gratijs suis & priuilegijs in Foro conscientiaē, non obstante Concil. Trid. Et quamuis eius Bullam, vbi eis multa concessit, reuocauerit Gregor. XIII. tamen postea reualidauit, vt testatur Congr. Concil. Quare videtur posse ordinari ante etatem legitimam. *Vide. d. 77. c. Monachus.*

57 Franciscani possunt habere redditus ecclesijs suis relictos, non autem relictos Conuentui, nisi ad modicum tempus, pro victu & vestitu.

58 Carthusianum teneri vesci carnibus, si aliter non possit morbo liberari, quidam aiunt, alij negant. Illud probabile, teneri si non possit aliter viuere. Sunt & qui affirmant, non peccare illos mortaliter, si carnibus vescantur extra morbum, si absit scandalum;
non

non enim ex voto abstinere, sed ex cō
suetudine.

59 Mendicantes non tenentur cōtri
buere ad seminaria, etiam ratione be-
nificiorum, nec ad vllum subsidiū, aut
onus. *Ex Pio Quinto.*

60 Religiosi possunt esse Vicarij Epi
scopi de licentia prælati, & postulare
pro alio in ciuilibus, coram Iudice se-
culari.

61 Prælati exempti habent iurisdic-
tionem veluti Episcopalem in suos;
itaque possunt in eos, quod Episcopus
in subditos.

62 Religiosi tempore Iubilei possunt
confiteri cuiuis Confessori approbato
ab Episcopo.

63 Monachum aiunt quidam nec in
Papam posse eligi sine Abbatis licētia.

64 Nō potest Iudex secularis cogno-
scere de facto Religiosi ante ingressum
Religionis; est enim mutatum Forum.

65 Episcopus non potest præcipere
Monasterio, etiam sibi subdito, vt reci-

G g

plat

piat Monialem: id enim est Abbatissæ cum Conuentu.

66 Abbas non ligatur statuto, etiam facto cum Conuentu.

67 Abbatem nõ venire nomine Monachi in odiosis, alij aiunt, alij negāt.

68 Abbatem oportet esse viginti quinque annorum inceptorum, & Sacerdotē, & professum: Abbatissam verò quadraginta annorum, nisi aliud Superiori videatur.

69 Abbate mortuo, expirat officium Prioris: nisi esset ab illo cum Capitulo institutus.

70 Abbas non potest præfici duobus Monasterijs, nisi vnum pendeat ex altero.

71 Apostata non est à Religione, qui exit animo reuertendi, aut aliam, etiã laxiorem intrandi, aut qui fugit nimis seuiente Superiore: aut meritò credēs se non esse professum, tūc enim potest etiam dimisso habitu fugere, non obstante Conc. Trid.

22 Apo

72 Ap
bitum

Religi

73 A

ligion

Apost

R E

C

I

ceelo

R

I

tate

fcilio

fatis

etiam

ter

2

son

F

72 Apostata est excōmunicatus, si habitum dimittat, non assumpto alterius Religionis habitu.

73 Acquisita per Apostatam extra religionem, quidam dicunt esse Camerae Apostolicæ, alij Monasterij.

RELIQVIAE, vide *Oratio, Pro cefsio.*

1 **C**OLI Possunt priuatim Reliquiæ eius qui creditur esse in cælo.

REPRESALIA, vide *Bellum.*

1 **L**ICENT Represalia eo modo quo bellum, scilicet auctoritate sui Principis, & altero Principe, scilicet eius qui læsit, monito, vt curet satisfieri: quod si non fit, potest læsus etiam ab innocentibus accipere, si aliter sua recuperare non potest.

2 Represalia non possunt fieri in persona ecclesiastica. *Vide de iniur. lib. 6.*

RESCRIPTVM, vide *Gratia.*

RESIDENTIA, vide *Beneficium*.

I OMNE Beneficiū requirit residentiam: nec residet, qui non seruit: quod nisi causa iusta excuset, aut recepta consuetudo, mortale est non residere. Vbique autem ferè receptum, ne in simplici resideatur. Curatum autem, ne resideat, nulla excusat consuetudo, obligatur enim diuino Iure: nec, *secundum Congreg. Conc.* excusat seruitium Episcopi, aut Cathedralis, aut Inquisitionis, aut paucitas ouium, aut defectus domus propriæ, potest enim conducere: nec, *secundum Caiet. 2. 2. q. 185.* esse Auditorem Rotæ, aut Secretarium sedis Apostolicæ, nec, *secundum Sotum*, esse Cardinalé: si enim est Episcopus, debet residere in ecclesia sibi commendata.

2 Parochiæ annexæ ecclesiæ Cathedralis Capellæ potest per Vicariū seruire.

3 Residere censetur, qui abest propter ecclesiæ suæ negotia.

4 Potest

4 Potest Episcopus abesse ob suę vel vniuersalis ecclesię necessitatem, & vt alienę succurrat, modò sine suę detrimento.

5 Episcopus & Curatus non legitime absens tenetur fructus dare fabricę, aut pauperibus. *Ex Trid. Sess. 23.*

Qui tamen non potest residere, non ideò debet damnum pati. *Ex Cong. Cõc.*

6 Fructus amissos ob non residentiã non tenetur quis dare ante condemnationem, *secundùm Nauarrum*. Ego verò censeo à Confessore condemnandum.

7 Potest Episcopus abesse ex causa per tres menses, Curatus verò per duos.

Ex Trid. Nec. secundùm Nauarrum, opus est licetia ad tanti temporis absentia.

Habens verò beneficium in Cathedrali, aut Collegiata, non potest abesse

plus tribus mensibus quotannis. *Ex Trid Conc.*

8 Excusat à residentia audire Theologiam aut Ius Canonicum per quinq; annos, docere vero quamdiu docetur

in alijs scientijs requiritur Episcopi licentia, si peti solet. Item Papæ seruitium, aut Episcopi, ob vtilitatē ecclesiæ. Ita Nauar. At Trid. vult approbari ab Episcopo absentia causas, & quidē has oportet esse ecclesiæ vtilēs, vel proprię, vel vniuersę, vt supra dictum est. At verò Nauar. dispensationem Episcopi cum Parocho, vt possit causa studij abesse per septem annos, non posse per Episcopum renocari.

9 Qui non residet, tenetur per aliū tot Missas dicere, ad quot residens tenebatur.

10 Capellanus potest per alium celebrare, etiā si in fundatione sit vt celebret. *Ex Cong. Conc.*

11 Canonicus absens sine causa, tenetur restituere distributiones, nisi alij remittant, sine fraude legis.

12 Excusat in Collegiatis nō insignibus a non residentia cōsuetudo immemorabilis, & reditus tenuēs, qui Canonicos alere non possunt. *Ex Cong. Conc.*

13 Ob-

13 Obtinens Canonicatum, & Parochialem, in hac tenetur residere: & perdit distributiones, quando non seruit Canonicatui. *Ex eadem.*

RESPUBLICA.

1 **P**ROHIBITA Vniuersitate, nõ consentur prohibiti singuli: nec pactum inter Regē & Cõmunitatem obligat singulos Communitatis.

2 Respublica potest pro bono communi rem vnius alteri dare. Vnde nõ facilè condemnanda statuta quæ videtur iniqua, aut vsuraria, vt bene monet Caietanus.

3 Reip. imputatur quod facit Princeps, vnde ob huius peccatum interdū punitur.

4 Cuiusq; professionis homines possunt sibi Rectorem facere.

RESTITVTIO, vide *Beneficiũ, Conductor, Debitũ, Furtũ.*

1 **R**ESTITVERE Tenetur, qui damnus non impedit, cum ex officio deberet, vt Iudex, pater,

tutor: nisi omittat ob periculum rerum suarum, quas debeat præferre alienis.

2 Tenetur & Medicus, & Aduocatus, & Confessor, ex negligentia quæ damnum dedit, ijs quorû causam agebant. Nam Confessor qui damnum dedit ei cui restituendam erat, non monendo restituere, non ei tenetur: causam enim non eius, sed pœnitentis agit: etsi quidã putât teneri, si ex crassa ignorantia dixit ne restitueret.

3 Item qui impedit habetẽm ius ad rem ne eam consequatur.

4 Et qui vi, dolo, aut mendacio aliquem impedit.

5 Et qui aliquem ad damnum induxit, alioqui non facturum.

6 Et qui cum alio simul damnũ dedit, de tanto tenetur, quãti causa fuit.

7 Et qui à fure aliquid accepit furti, nisi sic fuisset mistum cum eius rebus, verbi gratia, frumentum, aut pecunia, vt discerni non posset, aut bona fide

acce-

acceptus lo
8 Et
damno
tacuisse
9 Et
stitia d
tum, &
cus est
iustitia
quidam
pro co
nebatu
10 Et
si ante
11 E
antea
LIV
12 E
sum a
re neg
ditijs
13 E
tur da

acceptum consumpsisset, nec esset factus locupletior.

8 Et testis legitimè interrogatus de damno, cuius, tacendo, causa fuit: nisi tacuisset iusto damni proprii timore.

9 Et qui accepit pro re quam ex iustitia debebat (nisi fuisset liberè donatum, & non velut iustitiæ pretium) secus est si pro eo accepit, quod non ex iustitia, sed ex alia virtute debebat (etsi quidam etiam tunc volūt restitui) vel pro eo quod ex iustitia non facere tenebatur.

10 Et qui damnum mandauit fieri, nisi antea mandatum reuocasset.

11 Et qui dedit consilium dāni, nisi antea dissuasisset. *Vide CONSILIVM.*

12 Et qui ab aliquo per metū incussum aliquid extorsit, vel à non audēte negare ob reuerentiam: secus si blāditijs.

13 Et qui læsit malo exemplo, tenetur dare bonum.

14 Et

476 RESTITVTIO.

24 Nec qui vulnerauit, tenetur de
fœditate relicta ex vulnere, sed de dâ
no solo.

25 Nec qui bona fide fecit, tenetur
ad damnum inde secutum.

26 Nec qui non potest restituere ré
minoris ordinis sine damno maioris:
est autem honor maior pecuniâ, hono-
re fama, fama corpus, corpore verò a-
nima.

27 Nec qui nō potest sine malori suo
damno, quàm sit damnum creditoris:
quòd si nō fuit in turpitudine aut mo-
ra, nec cum tanto suo damno, tenetur
restituere quantum est creditoris si nō
restituatur.

28 Nec qui sine vi & fraude remissio-
nem debiti obtinuit.

29 Nec cui debitū in specie sine cul-
pa perijt ante morâ, aut perinde apud
dominum fuerat periturum.

30 Nec qui læsit cōtra charitatem fa-
ciens, non contra iustitiam.

31 Nec qui famam grauitèr quidem
læsit,

læsit, sed est iam à læso recuperata.

32 Nec qui infamauit dicendo se au-
dissè quidem, sed non credere.

33 Nec qui accepit, quod si petisset,
ei datum fuisset.

34 Nec qui tantundem est læsus ab
eo quem læsit.

35 Nec qui damnum dedit sine lata
culpa,

36 Nec qui dubitat an fuerit damni
causa, vel an teneatur restituere.

37 Nec qui pro restitutione incerto-
rum fecit compositionem cum Papa,
aut Episcopo, aut cui à Papa facta co-
rum remissio.

38 Nec qui in mare proiecit alioqui
cum hominibus peritura.

39 Nec qui videt aliquem puniri per
errorè pro eo quod ipse fecit, & tacet.

40 Nec qui alioqui facturo malè, di-
xit vt faceret.

41 Nec qui falsas literas de industria
proiecit, vnde alius credens læsus est:
leuiter enim credidit : nec qui alienas
aperiens,

aperiēs , praripuit alteri lucrū ad quē
mittebantur, emendis mercibus.

42 Nec possessor bonæ fidei, nisi in
quantum factus est locupletior.

43 Nec meretrix mendacijs vsitatis
multa extorquens.

44 Nec qui diligēter quęsito credito
re, & non reperto, dedit pauperibus.

45 Nec qui pro debito pecuniæ puni
tus est pœna corporali.

46 Nec testis falsus de pœna quę ali
cui obuennisset, si verum dixisset: non
enim debetur ante condēnationē: nec
Iudex qui nō condēnauit: tenētur ta
men de damno partis læsæ, scilicet de
eo quod ei in conscientia debebatur.

47 Nec qui obligatus dare pauperio
ribus in genere, non talibus, sed tamē
pauperibus dedit.

48 Nec qui accusatorem suum, nō po
tentem probare, vocauit calumniato
rem: sic enim tales in Iure vocantur.

49 Nec qui habet causam non resti
tuendi, quam deberet meritō creditor

appro-

appro
restitu

50 N
ret, cu

posset

per qu

uentu

51 N
sed si

rem a

negan

52 N
restitu

53 N
non p

ui per

aut d

diffic
uenir

54 N
benef
eccle
dign

55

approbare: vt cūm quis difficilè potest restituere.

50 Nec qui aliena læsit, vt sua serua-
ret, cui illa nocebant, cūm aliter non
posset: vt cūm diruit domum vicinā,
per quam incendium ad suam erat per
uenturum.

51 Nec qui habuit à liberè dante,
sed sine Iuris solemnitate, rem secula-
rem aut ecclesiasticam, etsi id quidam
negant.

52 Nec qui ex causa pro re pretium
restituit.

53 Nec qui dedit operibus pijs quod
non poterat domino restituere sine gra-
ui periculo, aut cūm res esset modica,
aut dominus tam longè abesset, vt
difficilè ad illum res posset missa per-
uenire.

54 Nec qui cūm dedisset officiū aut
beneficium indigno, restituit Reip. aut
ecclesiæ læsæ: huic enim debebat, non
digno, cui non dedit.

55 Nec qui debitum prodigo seruat
cuius

eius inopiæ, vel hæredibus. Quidam tamen id non admittunt, dicentes illi omnino restituendū, & cuiusq; abutenti rebus suis, modò sine proximi iniuria,

56 Nec qui cū dubitaret vtri duorum deberet, certus alteri eorum debere, dedit vtrique dimidium.

57 Nec qui in extrema necessitate sua & creditoris sibi retinuit: id quod quidam extendūt etiam ad vxoris, aut filiorum extremam necessitatem.

58 Nec qui non posset læsum honorem aut famam restituere, non aliter compensauit: quidam tamen dicunt debere pecunia, aut alia re.

59 Nec qui pro iniuria aliter quàm veniam petendo satisfacit: aut, cū sit illustris, satisfacit priuato à se infamato pecunia, aut alia re.

60 Nec cui culpa veniali perijt depositum, aut commodatum,

61 Possidens bona fide restituat vbi est, alioqui sic vt creditor damnum nō patia-

patiatur. Usurarius tamen nō tenetur suis expēsis aut labore restituere. Nec commodans aut mutuans debet damnum pati in recuperatione commodati aut mutui.

62. Qui non potest omnibus soluere soluat primò quod in propria specie debetur, vt depositum, vel commodatum, vel acceptum titulo oneroso, vt venditione, & nondum solutum, si extat. Secundò ijs quibus bona expressè hypothecata, & priùs prioribus, priusque habentibus specialem hypothecam quam ijs qui generalem. Tertiò dotis debitum, vel fisci. Quartò habentibus hypothecam tacitam, & priùs prioribus. Quintò depositoribus rei non extantis Sextò cæteris pro rata. Excusatur verò qui soluit priùs petenti, aut valde indigenti.

63. In debitis eiusdem ordinis, cæteris paribus, soluenda priora, alioqui maiori damno priùs occurrendum.

64. Qui debet ex delicto, vt furto, si-

H h.

mul.

mul & ex cōtractu licito , soluat prius debitum prius. Usurarius tamen soluat prius debitum ex contractu quo non est pauperior factus, quàm vsuras priores: alioqui prius has , si ex contractu posteriori est factus pauperior.

REVELATIO.

REVELATIONES Probatantur sapientium iudicio, sanctitate eorum quibus factæ, veritate, & conformitate cum doctrina Catholica.

REVS, vide *Iudiciales actus.*

REX, vide *Princeps.*

SACRAMENTVM , vide *Confessor.*

Sacramentum cū peccato mortali accipere, aut ministrare, mortale est: sufficit autē ad baptismū & pœnitentiā recipiendū attritio: ad ministrandū
vcrò

verò quodcunq; Sacramentū requiritur contritio, nisi quis baptizet in necessitate sine solēnitate, aut assistat ve Parochus matrimonio. Aliqui dicūt accipere matrimonij Sacramentū in peccato, nō esse tale peccatū: sed improbabiler, cū matrimoniū sit etiā Sacramentū gratiā conferens. *Vnde Concil. Triden. Sess. 24. cap. 10.* Matrimonium, inquit, sancta res est, & sanctè tractanda.

2 Sacramenta accipienda à Pastore, quamdiu toleratur, etiamsi sciatur esse irregularis, aut suspensus, aut excommunicatus, modò non sit denunciatus, aut notorius Clerici percussor. Illum verò subdito petenti ministrando peccare quidam aiunt, alij negant.

3 In articulo mortis licet accipere Baptismum & Pœnitentiam etiam à nominatim excōmunicato, etiā ab hæretico: & quouis tempore licet accipere ab eo qui non est denunciatus ex-

H h 4

goma

484 SACRAMENTVM.

communicatus, aut notorius Clerici percussor, quod eis Sacramentum.

4 Sacramenta omnia potest quisq; de Diœcesi accipere in Cathedrali. *Vs de gl. de off. Archiep. c. 3.*

5 In Pascha potest quis accipere Sacramenta in Parochia vbi tunc reperitur: imò quouis tempore potest Parochus ministrare peregrinis.

6 Cui generaliter cõmittuntur omnia exercenda in Parochia, potest dare alteri Sacerdoti licentiam administrãdi Sacramenta.

7 Nõ debet Parochus aliquẽ priuare Sacramẽtis, nisi ob peccatum notoriũ.

8 Accedenti ad Sacramentum cum gratia, augetur gratia, etiamsi accedat cum peccato veniali, etsi id quidã negant.

9 In solo Baptismo & Confirmatione est de essentia formę: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

10 Forma Sacramenti potest iterari, cùm dabitatur an dicta sit.

S A.

- 1 **S**ACRAE Vestes pollutæ luxu-
ria, iterum benedicendæ.
- 2 Sacra vendita ad vsus profanos,
priùs dissoluenda, sic vt formam amit-
tant: quòd si lapides sint & ligna diru-
tæ ecclesiæ, possunt verti in vsum pro-
fanum de Episcopi licentia.
- 3 Sacra tangi à laicis sine contem-
ptu, aut nullum peccatum est, aut le-
uissimum.
- 4 Sacra vetustate consumpta, com-
burenda, & cineres in ecclesia reponē-
di: ligna tamen & lapides possunt ser-
uire loco religioso honesto.
- 5 Sacra vasa & vestimenta habere e-
normiter immunda, mortale est, & ijs
qui habent, & Prælati qui non prou-
dent.
- 6 Sacer dicitur locus, cùm est bene-
dictione deputatus ad officia diuina,
aut sepulturam.

SACRILEGIUM, vide *LI-
BERTIA.*

SACRILEGIUM Est, cum sit iniuria rei sacræ in eo ad quod est sanctificata, vt extrahere ex ecclesia eius immunitate gaudentem, furari etiam Reliquias ex deuotione. Furari autem in ecclesia rem non ecclesie, quidam negant esse sacrilegum, alij melius affirmant.

SALARIVM, vide *Debitum*.

SANCTI, vide *Oratio, Reliquia*.

SATISFACTIO POENITENTIALIS, vide *Cōfessio, Hora canonica, Missa*.

AD Pœnitentiam iniunctam nõ tenetur, qui accipit indulgentiã plenariam: & qui accipit indulgentiam quadraginta dierum, liberatur à pœnitentia quadraginta dierum, nisi sit pœnitentia imposita ad medicinã, seu in peccati remedium. Quidam tamen aiunt, Papam non putantũ velle per indulgentias liberare pœnitentis iniunctis, nisi id exprimat.

Et si accipienti indulgentiam plenariam

nariam potest dari Absolutio sine pœnitentia, expedit tamen aliquam semper imponere.

3 Non potest iniungi pro pœnitentia ingressus Religionis, potest autem iniungi frequentia Confessionis.

4 Tenetur pœnitēs acceptare pœnitentiam rationabilem, & implere, et si quidam aliter sentiunt. Qui tamen acceptatam non implet, non videtur peccare mortaliter, si absit contemptus, et si quidam contrarium putant.

5 Secundus Cōfessor potest à priorē impositam pœnitentiam in aliam cōmutare, etiamsi priora peccata non audiatur, & etiamsi prior fuisset Episcopus, aut Papa. *Vide gloss. 27. quest. 7. Tempora.*

6 Potest quis à se impositam pœnitentiam ex causa minuere, & Episcopus etiam extra Confessionē relaxare pœnitentiam à Parocho impositam.

7 Possit satisfieri Deo per pœnitentiā factā in peccato mortali pro peccatis

remissis, alij aiunt, alij negant. Illud certum, satisfieri tunc præcepto Confessoris pœnitentiam imponentis, nec esse opus de eo postea confiteri: & probabile illud, recedente peccato, valere illam pœnitentiam apud Deum: vt volunt quidam valere indulgentiam, recedente peccato in quo est accepta.

8 Non expedit pœnitentiam publicam iniungere pro peccato occulto, ob periculum reuelatæ Confessionis.

9 Cui iniuncta est elemosyna, satisficit dando etiam extrema patiēti.

10 Potest quis satisfacere per aliū de licentia Confessoris, etiam secundi: itemq; cum non potest per se. An verò qui pro alio satisficit, possit simul pro se satisfacere, alij aiunt, alij probabilius negant.

11 Potest in pœnitentiam imponi opus aliàs debitum.

12 Illud Concil. Trid. *sess. 24.* de imponenda pœnitentia publica scandaloso, Nauar. intelligit in Foro exteriori,

ri,

ri, in quo etiam solo Canones Pœnitentiales vult locum habere. Nam in Foro interiori pœnitentiæ omnes relietæ arbitrio Confessoris. *Vide. 26. q. 7. Tempora, & de pœnit. ac remis. c. 7. & 8.*

13 Confessor cùm non parem peccatis pœnitentiam imponit, debet de eo pœnitentem monere.

14 Qui non fecit pœnitentiã tempore præscripto, debet facere alio.

15 Etsi omne opus ex gratia profectum est satisfactorium, magis tamen cæteris paribus satisfacit cùm pœnale est ex se, vel ex parte complexionis pœnitentis.

16 In satisfactione quidam primo loco ponunt eleemosynam, secundo orationem, tertio ieiunium: quibus nõ assentior: nec enim minus posse existimo apud Deum ieiunium & oratione, quàm eleemosynam.

SCANDALVM, vide *Confessio.*

1 SCANDALVM Est, remala, vel speciem mali habete, al-

H h 5

teri

teri dare peccandi mortaliter occasionem: quòd si id intendas, vel ex se res ad id inducat, mortale est.

2 Si scàdalum oritur ex alterius malitia, non ideo omitendum opus licitum: si verò ex infirmitate vel ignorantia, differendum est, si differri sine peccato potest.

3 Ob periculum scandali negligenda à Prælato temporalia ecclesiæ bona: præferenda enim pax.

4 Scandalizans alios, tenetur illis dare bonum exemplum.

5 Ob scandalum illorum qui te putant excommunicatum, debes Missam in festo non audire.

6 Scandalizatus dicitur populus, cum decem graues viri & honesti scàdalizantur.

SCHISMA, vide *Hæresis*.

1 SCHISMA Est, nolle obedire Pape vt Christi Vicario, alijsq; vt eius subditis communicare.

2 Schis-

2 Schismaticus, vt hereticus, priua-
tur ipso Iure omni potestate.

SCHOLARIS, vide *Domici-
lium.*

SCRVPVLVS, vide *Dubium.*

SECRETVM, vide *Iudiciales
actus.*

1 **S**ECRETVM Reuelare li-
cet, cum est in alterius iniustu
damnum, aut cum nihil ex reuelatio-
ne damni est, nihilque ex occultatio-
ne utilitatis.

SEPVLTVRA, vide *Baptis-
mus, Ecclesia, Heresis, Simonia.*

2 **S**EPVLTVRAM sibi elige-
re potest quisque pubes: quod si
non elegit, sepeliendus Clericus in sua
ecclesia, peregrinus in Parochiali vel
Cathedrali, vxor cum viro, spurius cu
matre no illustri, naturalis cum patre
non in dignitate constituto.

3 Sepultura non potest impedi-
ri pre-
textu debiti, aut vllius obligationis, ac

pe.

potest ex causa negari cōdemnatis ad mortem.

4 Sepultura sacra priuati Iure, nisi in morte dent signa contritionis, excommunicati: vsurarij manifesti, nisi dēt præter illa signa, etiam cautionē: morientes in peccato notorio, aut in duello, interditi ecclesiæ ingressū, fautores hæreticorum aut infidelium, nominatim interditi. Quòd si sint sepulti excommunicati denunciati, & exhumandi, & locus reconciliandus: quòd si sepultus ibi infidelis, etiam parietes radendi. Nō ideo autem aliquis est exhumandus, quia à schismatico sit sepultus.

5 Ossa fidelis à sepultura perpetua non trāsferenda sine Episcopi licētia.

6 Episcopus ex causa potest in sepulchro vnus aliū sepelire eo inuito.

7 Repertus in puteo non ideo priuandus sepultura: non enim præsumitur se occidisse.

8 Ius sepulturæ non datur sine Episcopo

scopi cōsensu in ecclesijs ei subiectis.

9 Abusum quidam dicunt esse, sepelire passim in ecclesia. Olim quidē fideles in cœmiterio sepeliebantur, solū excellentes quidam in ecclesia.

10 Clerici non obligati alioqui ad officium sepulturæ, possunt pro eo aliquid accipere in sustentationem.

11 Quartam debitam Parocho solvunt Religiosi solū de oblatis die sepulturæ.

12 Defuncti expensas faciunt hæredes, & vxoris nihil habentis vir, si illius pater non potest: filij pater, serui dominus. Quòd si vxor dotem habet, de illa fiet: si autem eius, dotem vir habet, & alter bona, faciet vterque prout rata.

SERVVS, vide *Dominus*.

1 **S**ERVVS Captus in bello, etiam iusto, potest fugere: etiam ab eo qui se emit, nisi promississet non fugere.

2 Captus bello, etiam Christianus, potest.

potest cum filijs in seruitutem redigi
vt nuper Granatenses in Hispania cū
filijs pauperibus serui facti sunt.

3 Redimens aliquem ab hostibus,
accipiet pretium, vel quinquennij ser-
uitutem.

4 Potest se quisque in seruū ex cau-
sa vendere, etiam infideli, sed cum pa-
cto non deserendi fidem.

5 Ex libera natus, liber est, ex ancil-
la seruus, secundū Ius: quod quidam
aiunt non seruari: ex libero enim patre
natum, esse liberum.

6 Seru⁹ fit liber simul ac habetur pro
derelicto: vt si exponatur infans, domi-
no sciēte, & nō cōtradiciente, aut à do-
mino eger deseratur, aut ei negētur ali-
mēta, aut ordinetur domino sciēte, &
nō cōtradiciente, aut si dominus sit he-
reticus, aut infidelis, & fugiat seru⁹ ad
ecclesiā, aut si ancillā velit domin⁹ vio-
lare, & illa fugiat, aut si illā habuit cō-
cubinam vsq; ad mortē, cū posset du-
cere, & de ea nihil disposuit mortens.

2. Seru⁹

7 Serui bona ludo, aut dono, aut hæreditate acquisita, non sunt domini.

8 Libertus debet patrono egenti alimenta: & decedenti sine liberis, succedit patronus ab intestato.

SIMONIA, *Beneficiū, Pensio, Sponsio.*

1 **S**IMONIA Est, dare spirituale, aut spirituali annexū, pro re cõsumabili pecunia per modum pretij: vbi autem non est obligatio ciuilis, seu ex contractu, non est Simonia, etiamsi sit obligatio quædam naturalis: vt cū quis dicit se intendere, vel sperare, sed non obligare: vel seruire ob beneficium, sed non velut pretium seruitutis.

2 Non est simonia, renuntiare beneficium in fauorem alterius. Nec dare aliquid ad redimendam vexationē ab inique impediēte vel electionem, vel possessionem. Nec accipere pro re nõ supernaturali, vt professione Theologie.

giæ. Nec soluere ab aliquo promissum, aut solutum, ad Ordines pro te ignorante aut contradicente, aut si data est te nesciente: et si in Foro exteriori id censetur Simonia, & potest in eo Episcopus dispensare, si non est Curatum, aut dignitas. Nec si pro tua iâ electi confirmatione te ignorante data est pecunia. Nec si quis tuo nomine, vt beneficium perderes, pecuniam dedit pro eo. Nec sacra vendere ratione materiæ. Secus est si vendantur Reliquiæ. Nec locum sepulturæ honoratorem, aut pompam funeris non necessariam. Nec pacisci de sustentatione ingredientis Religionem, aut desoluendo certum quid ab ingrediente Confraternitatem, Nec si secularis védat ius decimarum, sibi à Papa datum. Nec si concionator accipiat pro sustentatione, aut pro libris, aut Capellanus pro seruitio, aut Sacramentum ministraturus pro labore itineris, aut quis pro obligatione obeundi munus spirituale.

tuale. Nec si quis det spirituale, quod non est beneficium, pro spirituali, vt Missam pro Missa. Nec si quid det ad obtinendam amicitiam, ex qua deinde cōsequatur beneficium. Nec si det beneficium non principaliter, sed secū dariò, ob bonum temporale, aut cum pacto oneris ei annexi, vt docendi, aut cum pacto vt resignet quando habuerit aliud maius, aut vt remittat debitū iure inualidum, aut cum intentione etiam expressa, sed sine pacto tamē vt detur postea alteri. Nec si quid det pro expensis litis, non pro ipso beneficio. Nec si detur in permutacionibus pecunia ad recompensationem fructuum paucorum, aut nullorum.

3 At Simonia est, dare alicui temporale quid, vt suadeat alteri vt det beneficium. Item dare patrono vt præsenteret. Item dare beneficium, vel facere pactum consentiendi in pensionem, si alter sibi beneficium impetret. Item permutare beneficia sine beneplacito.

Ii

Supe-

Superioris illius, ad quem pertinet cō-
sentire. Item si Episcopus accipiat ali-
quid pro expeditione literarum bene-
ficij: secus si Notarius. Item resignare
beneficium reseruando pensionem si-
ne Papæ autoritate. Item dare tempo-
rale pro actu potestatis spiritualis, vel
pro amouēdis impedimētis quę possēt
apponi iuridicē. Itē si electores inter
se cōueniant, vt solū ex se ipsis eligāt
ad beneficia, electio est Simoniacā. Itē
vendere officiū Oeconomi ecclesiasti-
ci, aut Sacristæ, secundū quosdam.

4 Non reuelātes simoniacos, iam nō
incidunt in pœnam vllam.

5 Bullæ contra confidentias intelli-
gendæ de simoniacis, scilicet vbi pa-
ctum saltem tacitum interuenit.

6 Pœnæ simoniaci intelliguntur so-
lū in Ordine aut beneficio. Non est
autem beneficium Vicariatus tempo-
ralis, nec pensio, nec Ius patronatus.
Oportet autem completam esse simo-
niam: si enim non est datum spiritua-

le,

re, aut temporale, non est locus pœnis, etiam si quis promissionem scripto confirmasset.

7 Renuntiatione simoniaca nō perditur ius, aut titulus, quia est nulla nec simoniaca permutatione: itaque possunt beneficia resumī.

8 Simonia mentalis non obligat ad restitutionem, vt obligat mentalis vsura.

9 Bulla Pij Quinti, qua adeptus officium aut beneficium simoniacē, priuatur ipso Iure, fitque inhabilis ad alia, intelligitur in Foro exteriori.

10 Collatio beneficij simoniaca nulla est: danda verò pecunia ecclesiæ in cuius iniuriam facta: vel pauperibus, secundū quosdam: secundū alios, et à quo accepta est.

11 Fructus restituere tenetur ipse beneficiatus, non mediatores in simoniandandi verò operibus pijs, vel ecclesiæ illi, aut successori: aiunt quidam tamen solere dari Papæ.

12 Simoniacus in Ordine est suspēsus, non qui in beneficio, nec si aliquo ignorante aut contradicente in Ordine suo cōmissa est Simonia. Toleratur verò Simoniaci occulti suspēsus, per pœnitentiam: at manifesti, per Episcopum post pœnitentiam.

13 Simoniacus per ignorantiam non incurrit excommunicationem.

SOCIETAS, vide *Hæreditas*.

1 **I**N Societate qui plus ponit, plus debet habere lucri. Qui autem positæ pecuniæ solùm partis periculum subit, eius tantùm debet habere lucrum: reliquum enim intelligitur mutuatum.

2 Societas in dubio intelligitur cōtracta secundùm consuetudinem.

3 In pacto quòd sit commune damnum capitalis, intelligitur quòd etiã lucrum sit commune: itaque quod superest capitalis, in fine inter vtrumq; diuidendum.

4 Damnum ponentis, operas debet esse

esse commune, si societas fuit eius causa propinqua, ut est lucrū, cuius societas causa: debent etiā expensæ de corpore societatis fieri eius causa proficilcenti.

5 Dissoluta societate (dissoluitur autem vnius socij morte, aut perditio capitali ferè toto) nisi aliud sit conuentum, reddito capitali ei qui posuit, solutisque debitis factis ab aliquo nomine societatis, lucrum pro rata diuidendum.

6 Societates officiorum Romæ soltæ fieri, non possunt fieri vltra valorem officiorum. *Ex Pio Quarto.*

S O D O M I A, vide *Luxuria.*

S O R T E S .

1 S O R T E S Ex causa licent in temporalibus electionibus, non in ecclesiasticis.

2 In necessitate licet Dei auxilium per sortem reuerenter implorare.

S P O N S A L I A, vide *Iuramentum, Matrimonium, Pœna.*

1 **A**ETAS Ad sponsalia septem anni in utroque ferè completi (alioqui non oritur impedimentum publicæ honestatis) nisi antea adesset eis usus rationis, et si quidam negét id sufficere. Antè verò celebrata, conualescunt postea tacito consensu. Quòd si maior septennio contrahat cū minori septennio, tenetur non quidem vi sponsalium, sed promissionis.

2 Spòsalia secūda, et iurata, nō valēt, si prima nō sūt legitimè dissoluta.

3 Qui sponsalia iurarunt, solent ab Episcopis cogi ad contrahendum, imò qui solum promiserunt, & meritò: tenentur enim sub peccato mortali.

4 Sponsalia non fiunt sola promissione sponsalium, nisi aliud sit in intentione, aut consuetudine: nec ante aduentum positæ conditionis.

5 Ad sponsalia requiritur vtriusque promissio, nec sufficit alterū acceptare alterius promissionem, nisi intēdat etiam se obligare,

6 Dicere, Contrahā tecū, si Papa dispensauerit, nec facit sponsalia, nec obligationem post dispensationem contrahendi, secundū quosdam: alij enim id negant: & qui promisit dispensationem petere, teneri petere, alij aiunt, alij negant, vtrique probabiliter.

7 Sponsalia cū hæretico nulla sunt: cum infideli verò, cum conditione vt conuertatur, tenent, posita cōditione.

8 Dicere, Non aliam ducam quā te, non facit sponsalia: tenetur tamen ducere, si sic decipiens, violauit virginem.

9 Sponsalia facta à parentibus pro filijs, non valent, nisi hi ratificent.

10 Quidam mortale putant desponsari clandestinè, quod ego non ausim affirmare.

11 Quidam putant sponsalia metu in ualidante matrimonium iurata, valida esse: ego non puto.

12 Arrha data in sponsalibus, soluto matrimonio, reddenda ei qui dedit.

13 Sponsalia soluuntur, primò, vtriusque consensu, etiam si fuissent iurata. Quòd si ante septennium contracta, in septennio possunt dissentire.

14 Alterius ingressu in Religionem, vel ordinatione in sacris, etiam si fuissent iurata: nec soluitur tunc pœna arrharum.

15 Altero contrahente matrimoniũ, vel absente, & non redeunte tempore à Iudice præfixo, etiã si fuissent iurata. Item si sine sponsæ licentia recessit, & non speratur citò rediturus. Potest & Iudex ob periculum incontineutiæ dare licentiam cõtrahendi: nec incurritur pœna arrharum, cum contrahitur autoritate Superioris.

16 Si fama est quòd sit impedimentũ canonicum inter eos.

17 Si alter ad pubertatẽ veniens dissentiat. Quòd si iurarat, potest petere absolutionem à iuramento statim in pubertate.

18 Si, cum essent facta cum conditione

tionē contrahendi certo tempore, alter fidem violauit.

19 Altero incidēte in paralyſim, aut morbum cōtagioſum, aut hæreſim, aut fornicationem, etiam per vim, aut grādem deformitatem: talia enim intelliguntur excepta in generali obligatione contrahendi.

20 Si alter fecerat votū caſtitaſis ante ſponſalia, etiam iurata, aut poſt ea, Religionis, aut Ordinis ſacri ſuſcipiēdi, aut caſtitaſis. Quidam tamen negant poſt ſpōſalia, etiā nō iurata, uale re votum caſtitaſis: nec poſſe talē ordinari: imō ſi ſponſam violauit, non poſſe ingredi Religionem: quæ mihi probabilia videntur: tamen alter liberatus eſt obligatione, quia alter uouendo receſſit.

21 Superueniente inter eos capitali inimicitia.

22 Non impleta promiſſione aut cōditione honeſta, & poſſibili, aut amiſſa dote expectata.

115

23 Com-

23. Comperto postea alterum esse al-
pro ingenio.

24. Succedete aliquo, quod si preces-
sisset, non fuissent contracta.

25. In prædictis si causa est manife-
sta, aut sponsalia clandestina, non re-
quiritur autoritas Iudicis.

STABVLARIVS, vide
Culpa.

1. **S**TABVLARIVS Potest
cogi per Iudicem ad recipien-
dum hospitem.

2. Tenetur pro dano dato in rebus
a suo famulo, non autem pro vulnere.

3. Tenetur pro deposito perditio e-
tiam culpa leuissima, secundum quos-
dam: at secundum alios solum de leui.
Vide C V L P A. Idemque censendum
de Naclero & Caupone. Depositum
autem censetur, quod in eius vel do-
mesticorum ad id deputatorum præ-
sentia ponitur. Qui verò deposuit rem
clausam, probabit quid fuerit intus,
æc stabitur eius iuramento. Quòd si
recc-

recepit hospitio sine mercede, solùm tenetur de dolo & lata culpa: & si dedit clauem cubiculi, non tenetur.

STATVTVM, vide *Lex*.

SVBIECTIO, vide *Dominus, Seruus*.

SVFFRAGIVM, vide *Indulgentia*.

SVPERIOR, vide *Dominus, Prælatus*.

SVPERIOR Vbique potest capere subditum, scilicet Prælatus Religiosum, dominus seruum, vir vxorem.

SVSPENSIO; vide *Absolutio, Censura, Episcopus*.

SVSPENSVS Ab officio, non ideò est à beneficio: nec suspensus à maiori Ordine, ideo est à minori: nec suspensus ab administratiõne, ideo est ab Ordine.

Suspensus absolutè, intelligitur ab officio Ordinũ, & beneficio, nõ au

scm

tem ab auditione diuinorum, aut sepultura.

3 Suspensus ab officio, intelligitur & Ordinis, & iurisdictionis: potest tamen dare licentiam audiendi Confessiones.

4 Suspensus per non habentem iurisdictionem ecclesiasticam exteriorē, non est propriè suspensus, sed prohibitus: itemque si quis solo verbo suspendatur, & non scripto: item si ab officio non propriè ecclesiastico.

5 Suspensionem ob contumaciā debet præcedere monitio, secus si ob culpam præteritam.

6 Si Iudex suspendat à Iure suspensum, non est noua suspensio, sed sola Iuris.

7 Suspensus à beneficio, intelligitur à fructuum perceptione: opus est autē executione per Iudicem.

8 Suspensus ab vno, potest exercere aliud non connexum: & Episcopus suspensus à Pótificali officio, potest Missam

nam celebrare etiã cum Pótificalibus.

9 Suspensus ab Ordine Episcopali, non ideo est à iurisdictione.

10 Suspensus ab ingressu ecclesiæ, solum prohibetur in ea celebrare, & interesse diuinis officijs: itaque potest in ea orare, & recipere Sacramenta, & exercere iurisdictionem, & sepeliri decedens cum signis pœnitentiæ, & extra celebrare, scilicet in loco non designato per Episcopum in perpetuum ad celebrandum.

11 Suspensio post legitimam appellationem est nulla, vt excommunicatio, & interdictum.

12 Suspensio à fructibus potest impediri per sequentem appellationem: imò, secundum quosdam, omnis suspensio, nisi sit à diuino officio, aut ingressu ecclesiæ, per appellationem, sequentem suspenditur.

13 Suspéso Capitulo, vel Conuentu, non césentur singuli suspensi, nisi sint in culpa.

14 Bene-

14 Beneficium collatum à Capitulo
suspensio, & non denūtiato, tenet.

15 Nullo Iure prohibetur quis vita-
re suspensos & denūtiatos in diuinis;
quidam tamen dicunt mortale esse, cū
suspensio à diuinis, & denūtiato, in eis
communicare.

16 Communiter suspendere potest,
qui excommunicare: quæ verò crimi-
na digna suspensione, ipse iudicabit.

17 Posita suspensio vsque ad certum
tempus, per se tollitur.

18 Suspensio, vel interdictum, si fera-
tur in participantes cum excommuni-
cato, non præmissa monitione canoni-
ca, non valet. *Vide de sent. Excom. lib. 6
cap. 13.*

19 Habens Episcopalem auctoritatem,
potest absoluere à suspensione non re-
seruata, & communiter Religiosi ex
priuilegijs possunt absoluere ab omni
suspensione in Foro conscientie, si
ob peccatum sit posita: & regulariter
potest Episcopus ab omni Iuris suspē-
sio.

SUSPENS I IPSO IVRE. 517
sione, & etiam statuti Synodalis à Pa-
pa confirmati.

20 Qui certus est se nō peccasse, non
incidit in suspensionē: nunquā enim
imponitur ab homine sine culpa, saltē
veniali: nec à Iure aut ab homine ob
contumaciam, nisi ob mortalem.

21 Suspendio in totum & perpetua ab
officio & beneficio, est potiùs depo-
sitiō.

SUSPENS I IPSO IVRE.

1 **C**LERICVS In sacris no-
torius fornicarius, vsque dum
pœniteat: quanquam videtur hæc su-
spondio consuetudine sublata: certē nō
est in vsu.

22 Ordinatus in sacris sine ætate le-
gitima, aut dimissorijs, aut extra tēpo-
ra, est suspensus ab executione Ordini-
nū, nisi fecisset absq; dolo: & si Ordine
vtatur, non quidē quādo ab Episcopo
ordinatur, sed post (tūc enim solū in-
curritur suspēsiō) sit irregularis, nisi ab
sit cōtēpt⁹: requiritur enim p̄sūptio.

23 Ex-

512 *SUSPENSIO IPSO IURE.*

23 Excommunicans, suspendens, aut interdicēs, sine scriptura & causæ expressione, est suspensus per mensem ab ingressu ecclesiæ. Excipe Prælatum regularem hæc agentem cum suis. *Vide de sent. Excom. lib. 6. cap. 1.* Idemq; dic de excommunicante sine monitione canonica.

24 Sacerdos qui sine legitima licetia matrimonio coniungit, aut benedicit, est suspensus ab Ordine, donec ab Episcopo Parochi illius absolvatur. *Ex Trid.*

25 Ordinatus scienter à Simoniaco denunciato.

26 Religiosus habens administrationem, si alienat illegitimè, est suspensus ab officio.

27 Ordinatus ab excommunicato, suspensio, aut interdicto denunciatis; quòd si ignoranter factum, dispensat Episcopus.

28 Ordinatus Simoniacè, est suspensus ab Ordinibus (sed excusat igno-
no-

SUSPENSIO IPSO IURE. 513
norasse, aut contradixisse) itemque ordinans.

29 Ordinatus in irregularitate, est suspensus: solusque Papa dispensat.

30 Ordinans aliquem sine beneficio, aut patrimonio sufficienti, est suspensus à collatione talium Ordinum per annum. *Ex Trid.* Ipse autem ordinatus

non est suspensus. *Ex Cong. Conc.* Debet autem illum Episcopus, qui scienter fecit, alere, *secundum Navar. & alios.*

31 Ordinans non subditum, etiam ad primam tonsuram, sine licentia proprii Episcopi, est suspensus à Pontificalibus per annum; ordinatus verò ab Ordine usque ad beneplacitum Prælati.

Ex Trid.

32 Ordinans inuitum, est suspensus per annum à celebratione Missæ.

33 Conferens tonsuram illiterato, suspensus est per annum à collatione tonsuræ, secundum quosdam: quod non puto esse in usu.

34 Ordinatus per saltum, est suspensus

K K sus

314 *SUSPENSUS IPSO IVRE.*
sus ab Ordine suscepto: quòd si non
ministrauit, Episcopus dispensat. *Ex*
Trid. Est tamen, priusquam vtatur, su-
scipiendus Ordo omissus. Quòd si ig-
noranter ministrauit, dispensat Episco-
pus etiam vt ascendat: si scienter, solú
vt accepto vtatur.

35 Qui visitans exigit pecuniam, vel
munera, vel à non visitatis procuratio-
nem, si Episcopus, suspensus ab ingres-
su Ecclesiæ: si inferior, ab officio & be-
neficio: vsque dum restituant duplum.
Quòd si absoluat à potente absolue-
re, non tenetur ad duplum.

36 Præsumens: in concione popula-
ri, aut vbi est virorum & mulierú mul-
titude, de conceptione B. Mariæ in
alterutram partem disputare, asseren-
do propriam sententiam rationibus,
aut autoritatibus, & contrariam resel-
lendo, aut vulgari sermone scribere,
aut dicere, est suspensus à diuinis, si
est in sacris, & priuatus omni gradu
dignitatis, & ad similem inhabilis: so-
lusq;

SUSPENSUS IPSO IURE. 515
lusque Papa dispensat. *Ex Pio Quinto.*
Nota quod requiritur præsumptio, ad-
eoque dolus.

37 Religiosi præsumentes in domos
suas fœminasmittere, suspensi à di-
uinis, & ad officia inhabiles. *Ex Pio
Quinto.*

38 Exemptus admittens ad diuina
nominatim excommunicatum, vel in-
terdictum, est suspensus ab ingressu Ec-
clesiæ, vsque dum satisfaciat. *Vide cap.
Episcoporum, de priuil. lib. 6.*

39 Suscipiens duos Ordines sacros
eodem die, est suspensus à posteriori:
& solus Papa dispensat.

40 Ordinatus illegitimè post matri-
monium ratum, est suspensus ab Ordine,
officio, & beneficio, si manet in se-
culo.

SUSPICIO, vide *Iudicium te-
merarium.*

KK 2

TA-

TABELLIO, vide *Indiciales actus.*

TEMPVS.

TEMPVS Longum dicitur decem annorum, longissimum triginta.

2 Tempus statutū a Iure ad aliquid, in dubio oportet sit continuum.

TESTAMENTVM, vide *Clericus, Donatio, Fiscus, Hereditas.*

1 TESTARI Non potest Religiosus professus, nec filiusfamilias, nisi de peculio castrensi, aut quasi castrensi, non autem de aduentitio sine patris consensu, nisi sit Clericus, etiam solū primæ tōsuræ: in eo enim aduentitium est quasi castrense. Nec pupillus, nisi doli capax, & confirmās iuramento. Nec bello iusto captiuus, nec obses apud infideles. Nec ad mortem præsens damnatus, nec deportatus,

tus, nisi ad pias causas possunt. Nec manifestus usurarius, nisi præstita cautione: sed eius ad pias causas valebunt legata, si deceat pœnitēs. Nec vxor, nisi ad pias causas, si sit statutū quōd non possit testari sine consensu viri: quamquam tale statutū communiter reprobatur: nec enim statuto aut consuetudine prohiberi potest, ne quis testetur sine alterius consensu. Nec damnatus ad perpetuum carcerē. Nec cæcus sine octo testibus. *Vide infra.*

2 Bona per testamentum prohibita alienari, non confiscantur ob delictū.

3 Relicta in testamento minū solenni, licitè possidentur, etiamsi solis verbis factum sit, sufficit enim constare de voluntate testatoris. Alij contra sentiunt: non tamen ea tenetur dare hæres ab intestato, etsi quidam putant teneri, si illi constat aperte de voluntate testatoris.

4 Testamentum, & omni iure constituta ad pias causas, valent sine fidei commissariis.

nitate Iuris, & sine institutione hære-
dis, & valet quantum ad legata pia;
imò secundùm quosdam etiam nõ pia,
sufficiuntque in eo duo testes, etiam
non rogati. etiam fœminæ, vel scriptu-
ra ipsius testatoris.

5 Per secundum testamentum non
solène ad pias causas, reuocatur prius
solenne ad pias causas.

6 Testamentum nuncupatiuum fit
sola voce, nominando hæredem coram
septem testibus rogatis.

7 Commodè fit testamentum, scribè-
do quodvis, & clausum dando Iudici
coram septem testibus signandum, te-
stando illam esse tuam vltimam volun-
tatem.

8 In testamento parentum, etiã cæ-
corum, inter liberos & horum descen-
dentes, etiam per fœminam sufficit de-
clarare suam voluntatem coram duo-
bus testibus, etiam non rogatis, etiam
fœminis.

9 In testamento quouis apertè scri-
pto

pto sufficiunt quinque testes, vel tres cum Notario.

10 Matris testamentum inter filios naturales & spurios minus solenne valet.

11 Patris testamentum inter liberos, ab eo solo scriptum, aut subscriptum, valet, etiam quoad pia legata.

12 In testamento, cum difficile est habere septem testes, sufficiunt quinque: item si fiat ab habitante communiter rure.

13 Sufficit testari coram Principe, aut Iudice, & duobus testibus.

14 Sufficiunt duo testes, si coram eis hæres promisit testatori se eius voluntatem seruaturum.

15 Testamentum coram Curato & duobus testibus valere vbiq̃ue, quidam adiunt: alij solum in terris Ecclesiæ subiectis, & rebus Fori Ecclesiastici, & ad pias causas: sufficiunt verò testes etiam fœminæ, modo puberes, & pro Curato duo testes. Idemq̃ue quidam cense

de Clerici vel nouitij testamento, et si alij negent. *Vide infra.*

16 Testamentum minus solenne valet vt codicillus, si habet requisita ad codicillum, & testator dixit se velle vt valeret meliori modo quo posset: quod omnes, etiam si non dicant, communiter volunt.

17 Ad codicillum sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, etiam femina (quod si sit inter liberos, aut militis in bello, sufficiunt duo) in codicillo tamen caeci, sicut in testamento, requiruntur septem testes, cum Tabelione, vel aliquo eius loco.

18 Codicillus valet etiam factus ante testamentum, nisi id repugnet.

19 Testamentum non potest fieri solo nudo, nisi sit militis, aut ad pias causas: aut donatio causa mortis, & legatum, & fideicommissum potest.

20 Clericus potest testari, secundum quosdam, vt in quibusdam in bello, scilicet in casu duobus, si iustus rogatus, etiam ab

femina

fœminis: quidam tamen negant.

21 Ingressus Religionem potest testi sine iuris solénitate, secundû quosdam, etsi alij negent.

22 Non potest in testamento testis esse seruus, nec hæres, aut is in cuius iste est potestate, vt pater, aut auus: nec filius: nec incapax testamenti testatoris, vt spurius: nec hæreticus, nec in-

testabilis Iure, &c. nec fœmina, nisi in

quibusdam casibus, vt tempore pestis.

Vide supra. & F O E M I N A. At Legatarius, & Commissarius, & Tabel-
lio possunt.

23 Statutum disponens circa testam-
enta, comprehendit etiam forenses
ibi testantes, & bona, vbicunque exi-
stant.

24 Statutum quòd non valeat vlti-
ma voluntas nisi registratâ, non habet
locum ad pias causas.

25 Testamentum est nullum, si non
instituantur descendentes, aut his defi-
cientibus, ascendentes nisi reddatur

KK 5

causa

causa cur non instituuntur (legata tamen & fideicommissa valent) aut sit testamentum militis, aut Clerici, aut Religionem ingressi.

26 Exhæredari vel præteriri in testamento potest filius, si vult, modò non sit in præiudicium filiorum eius: si tamen est minor, & notabiliter læditur, conceditur restitutio, itè ob ingratitude, nisi cù patre in gratiã rediisset, aut pœnituisset ante conditum testamentum, aut esset Religionẽ ingressus.

27 Filius institutus in minori parte legitima, potest petere eius supplementum. Potest quidem pater inæqualiter filijs bona relinquere, sed non priuare legitima.

28 Testator potest iubere vt hæredes ad tempus maneat in communitate bonorum, sed non vt semper.

29 Filijs naturalibus potest pater in testamento vnciam relinquere, id est, duodecimam partem bonorum, simul cum matre; & deficientibus legitimis de-

descendentibus, vel his sine fraude cōsentientibus, illos hæredes instituere, relicta tamen legitima adscendentibus. At spurio nihil potest à patre in testamento relinqui, secundùm Ius Civile (at secundùm Canonicum potest illi alimenta relinquere, & filix dotem si egent) sed executor testamēti potest ei aliquid dare. Spurius tamen filius legitimus vel naturalis potest ab avo institui.

30 Testamentum fratris rumpit frater & soror ex eodem patre, si ille instituit infamē, nisi instituat in aliqua solū parte, aut illi in eū fuissent ingrati.

31 Si quis dixerit in testamento, **ut fiat quod dixerit Cōfessor**: tantū huic credendum, quantum verisimile est testatorem ei mandasse.

32 In dubio credendum est testatorem id voluisse, quod, si adesset, interrogatus dixisset.

33 Testamento potest derogare ob utilitatem publicam Papa, & supremus loci Princeps. Potest & Episcopus cū

con-

524 TESTAMENTVM.

consensu executorum conuertere in maiorem publicam necessitatē, quod in minorem erat relictum: item quod non potest commodè fieri, in aliud cōuertere.

34 Qui iurauit non reuocare testamētum, si reuocet, esse periurum, quidam aiunt, alij negant: illud certum, valere reuocationem.

35 Si quis vi aut errore disposuit, voluitq; nihilominus ita fieri, valet dispositio.

36 Non dicitur disposuisse, qui voluit disponere, sed fait impeditus.

37 Conditio in testamento, Si non nupserit, in ea quæ nunquam nupsit: item, Si nō intrabit in Religionem: habetur pro non adiecta.

38 Professio Religionis non rumpit testamentum prius factum.

39 Publicatio testamenti laici non facti causæ pietatis, debet fieri apud Iudicem secularem, etiamsi Clericus instituat hæres.

40 Ille

- 40 Ille cuius arbitrio relicta bona distribuenda, debet dare pijs operibus.
- 41 Prohibitio testatoris ne Episcopus aut Iudex executoré compellat, aut ne iura habeant locum in suo testamento, non valet.
- 42 Capitulum Sede vacante potest compellere executoré: & si negligat, exequi testamentum.
- 43 Notabilis mora in executione testamenti est mortalis.
- 44 Executor testamenti potest esse qui excedit decimumseptimum annū, modō non sit aut Franciscanus (prohibitum enim ei Iure) aut mutus, aut surdus, aut prodigus.
- 45 Præmium relictum duobus executoribus, si vnus non vult exequi, habebit alter.
- 46 Duorum executorum altero mortuo, vel nolente, vel longe absente, alter exequetur.
- 47 Cū dicitur, intra tantum tēpus à morte defuncti aliquid faciendum, intel-

intelligitur à die scientiæ, & aditæ hæreditatis, secundum quosdam.

48 Officium executoris non transit ad hæredem, nisi fortè re non integra: sed ad successorem Prælati transit, si est data executio nomine dignitatis, & non personæ.

49 Potest Episcopus & Iudex subditum compellere exequi testamentum,

T E S T I S, vide *Fæmina, Iudiciales actus.*

1 **T** E S T I Vni in re magni momenti, si est fide dignus, potes quidè credere, sed non teneris. Aliquãdo tamen vnus testis probat, vt cū nuli sit præiudiciũ, vt quòd quis sit baptizatus, quòd Ecclesia consecrata: vel cum impediendum peccatum, vt matrimonij illiciti: vel de consensu partium: vel cum quis dicit se confessum, vel Confessor pœnitentem esse emendatum, &c.

2 Nulli testi in iudicio creditur nõ iura

jurato, creditur autem duobus contra quemcunque.

3 Duo testes suppleant vicem vnius, quantæcunq; autoritatis.

4 Testis regulariter non potest esse feruus, mulier in criminalibus (præter Simoniam, aut testamentis) impubes, minor viginti annis in criminalibus, infamis, infidelis cõtra fidelem, nisi in heresis crimine, cognatus ascendens vel descendens per lineam rectam, familiarisue actoris, inimicus, amicus, laicus in crimine contra Clericum, socius criminis, perseverans in crimine, ignotus.

5 Testes singulares deponentes super diuersis factis, regulariter non probant.

6 Cùm testes sunt pares, fauendum reo, nisi in matrimonio, libertate, dote, testamento, &c.

THESAVRVS.

1 **T**HESAVRVS Est pecunia deposita a tẽpore immemorabili, estq; reperientis. Quòd si in loco alic-

alieno reperit casu, dimidiū dabit domino loci: quòd si duo sint domini, vt cum alter est proprietarius, alter vttilis, inter illos diuidet illud dimidium, & ager est dotalis, vxori dabitur, non viro: si autem de industria reperit, si quidem domino consentiente, totum habebit: quòd si illo ignorante aut contradicente, totum ei dabit: quòd si duorum dominorum alter reperit, dabit alteri dimidiū, seu potius dimidium dimidij: nam vt repertor, habet dimidiū; & vt dominus, dimidij alterius dimidium.

2. Principem nihil posse exigere à repiciente thesaurum in loco non Principis, nec de eo consuetudinem vllam valere, quidam aiunt, alij negant.

3. Licitè emis domum vbi scis esse thesaurum, nec ideò debes augere eius pretium.

4. Quæ dominum non habent, aut pro derelictis habentur, vt cum dominus non ampliùs quærit, sunt occupatis;

tis: imò quod quis reperit, nec potest reperire dominum, potest, secundùm quosdam, sibi retinere: nec leges in tabulis applicantes rem Principi, obligant ante sententiam.

TORNEAMENTVM.

1 **M**ORTVVS In torneamento, vel hastiludio, quò venerat causa pugnandi, etiam si pœniteat, priuatur Ecclesiastica sepultura, si tamen erant illa illicita: nam cū sic fiūt, vt non sit probabile mortis periculū, licent.

TRANSACTIO.

1 **N**ON Potest Prælati transigere in causis Ecclesiæ sine Capituli consensu.

TRIBUTVM, vide *Gabella*.

TUTOR, vide *Curator*.

TYRANNVS.

1 **A**D Tyrannum gubernantem licet recurrere pro iustitia, si aliunde non possit haberi.

2 Tyrannicè gubernans iustè acqui-

L1 fitum

fitum dominium, non potest spoliari si
 ne publico iudicio: lata verò senten-
 tia, potest quisque fieri executor: po-
 test autem deponi à populo, etiam qui
 iuravit ei obedientiam perpetuam, si
 monitus non vult corrigi. At occupan-
 tē tyrannicè potestatem, quisq; de po-
 pulo potest occidere, si aliud non sit re-
 medium: est enim publicus hostis.

VANAGLORIA, vide *Hon-*
or.

LORIAM Et famā
 ob finem bonum opta-
 re, quantum quisq; me-
 retur, licet.

2 Vanae gloriae causa
 præcipuè prædicare aut Missam cele-
 brare, peccatum esse mortale, quidam
 aiunt, alij negant.

RENATIO.

1 **C**APTA In alieno laqueo, aut
 reti, esse capiētis, quidā dicūt,
 ego

ego cum alijs nego. Potest quidē auis & fera in loco alieno capi, & est capientis, etiā si dominus loci aditum prohibuisset, & ius venandi alij locasset, nisi locus esset clausus, domini ferās (vt fit) includens.

2 Fera est capientis, si persequi desinat qui illam vulnerauit.

3 Fera facta domestica, si bis fugiat, & de more non redeat, est capientis: imò simul ac fugit, nec dominus sic persequitur, vt possit capere.

4 Quòd quidā domini prohibēt venationē aut piscationē in loco publico, quidā cōdēnant, alij excusant, vel cōsuetudine, vel populi cōsensu. Illud certū, non licitē prohiberi quenquā, ne agro suo, etiam occidendo, si opus sit, pellat vastantē feram: datur enim damnum inuito domino: nec licitē, vt fit, puniri, qui contra prohibitionē venantur, mutilatione, aut flagellis.

VENDITIO, vide *Emptio*, *Of-*

cia.

Ll 2

Cum

1. **C** V M Quis pro emptā re plus iusto dat, sine vi, metu, aut errore, præsumitur donare.
2. Doctiores licitè vendunt carius operam.
3. Potest quis rem vendere carius, quia tantum sibi valet ob vtilitatem quam inde capit: item ob damnum quod patitur vendendo: item ob periculum non recuperandi pretium.
4. Cum venditur res quotidie fructificans, vt domus, aut ager, si nihil est expressè conuentum, fructus vsque ad tempus rei traditæ sunt venditoris, reliqui emptoris: at in alijs, vt vinea & oliueto, omnes fructus nondum collecti sunt emptoris: itemque pensio quæ pro ijs alius fortè soluit, vt qui conduxit.
5. Illicitum est priuilegium, vt quis solus vendat cum populi damno: secus si detur ex causa iusta, non grauatis emptoribus.
6. Donatum à fure bona fide vendens,

dens, tenetur pretiū dare domino rei, quia in eo factus est locupletior.

7 Potest quis ad tempus dilata solutione carius vendere certum mercium genus, ob lucrum cessans, & ob laborē probabiliter subeundum in recuperando pretium, vel expensas in eo faciendas, etiamsi postea nullus labor accidat, aut expensæ: item cūm dubiū est an tempore solutionis sit res plus aut minus valitura: quidam tamen id solū admittunt, cūm eō vsque rem erat seruaturus.

8 Iustum pretium venditi sub hasta, scilicet plus danti, quidā putant quōd nō excedit dimidium iusti, in plus aut minus.

9 Quōd aurifices, quam vocant, ligā simul cūm argento ponderant, & pro argento vendunt, non videtur condēnandum, modō multam non addant in fraudem.

10 Omnes vendentes, etiam Clerici, tenentur ad pretium legitime taxatū.

11 Si

11 Si pluris vendidisti quam rei domi-
nus constituerat, teneris ei totum red-
dere, nisi tacitè donauerit, vel opera
tua illud quod amplius est meruerit,
vel industria partum sit.

12 Vendens agrum, etià si tradat em-
ptori, potest recipere fructus pro rata
nondum soluti pretij, etià si antea e-
ius fuisset intentio vt emptor fructus
reciperet: id enim censendus ex igno-
rantia intendisse, putans deberi.

13 Vendere se quis potest, etià vxo-
re inuita, ob grandem necessitatem.

14 Cùm non est taxatum pretium re-
bus ad vitam non necessarijs, vt au-
reis, aut argenteis, aut margaritis, & re-
bus eiusmodi, potest accipi quantum
emens sciens & prudens dat.

15 In venditione quæ vulgò dicitur
Lotto, cùm scilicet multa vèduntur in-
numeris, qui syngraphas dant cū par-
uo pretio, non possunt res omnes plus
vendi quàm valent ipsæ, & opera mini-
strorum quibus soluendum: potest ta-

men

men de licentia Principis aliquid amplius accipi, dandum pauperibus.

16 In pacto de dando pretio curren-
te aliquo die, si varietur, dabitur me-
dium: si autem currete septimana aut
mense, dabitur diutius durans.

17 Venditorú per præconé, vel pro-
xenetam, pretium est, quod reperitur
absq. fraude, & proxenetæ negligétia.

18 Non licet cariús vendere hospiti
bus, quàm indigenis.

19 Illicitum videtur, quibusdam ven-
dere ius hospitandi, cum priuilegio ne
alij hospitentur.

20 Quod parum est, césentur emptor
& venditor condonare inuicem.

21 Si vendis pro decem, quod credi-
tur valiturum solúm quinque quando
trades, etiamsi illo tépore valeat quin-
decim, teneris, secundùm quosdam, re-
stituere quinque.

22 Non tenetur vendens prodere de-
fectum rei manifestum, etiá si emptor
non aduertat: nec occultum, vnde

L 1 4 nul-

nullum emptori damnum accidit: nec
 tunc perniciosum est quærenti empto
 ri mentiri: tenetur autem, si res est inu-
 tilis ad id quod ille vult, id monere.

23 Dubitans rem esse furtiuam, de-
 bet id emptori indicare: quòd si sciens
 rem perituram emptori tacuit, tene-
 tur.

24 Vendere rem qua quis potest be-
 ne vti, etiam si scias malè vsurum, non
 est mortale: vt arma tempore belli in-
 iusti, vel cœnam die ieiunij, modò nõ
 credas illum emere ad nocendum alte-
 ri, vel sibi corporaliter.

25 Agrum aut domum loci sacri con-
 structioni necessariam, aut amplifica-
 tionem, vel vtilem, paruo domini detri-
 mero potest Iudex cogere vendi: quòd
 si non est necessaria, sed vtilis tantũ,
 potest cogere Princeps: potest item
 cùm expedit aliquid ad bonum publi-
 cum emi.

26 Venditũ perit venditori ante de-
 gustationem necessariam, aut mensura-
 tio-

tionem: itemque si est in mora aut culpa, aut causa interitus: alioqui perit emptori, etiamsi non sit tradita.

27 Si quis ex centum dolijs decem vendit indefinitè, & pereant omnia, pereunt & sua emptori: quòd si maneat decem, erunt emptoris: sic si vendit de duobus vnum indefinite, si pereat vnum, quod reliquum est, dabitur emptori.

28 Notarius faciens instrumentum vbi aliquis fraudatur citra dimidium iusti pretij, non tenetur restituere: non enim dat damni causam.

29 In venditione celebrata cum Ecclesia, sed per eius Procuratorem, non transfertur dominium ante traditionem, secundum quosdam: nec, si executor testamenti vendat rem non presenti pecunia, trãsfert dominiũ: quod ego intelligo in Foro exteriori.

20 Venditio cum conditione, antecam impletam non obligat.

1 **V**ERBVM locosum dictum causa recreationis, non est peccatum. *Vide D. Tho. 2. d. 40. & 4. d. 9.*

1 **V**ERBERARE Possunt patres, domini, & prædagogi, per alium: & Religiosum incorrigibilem Prælatum, etiam per laicum.

2 Prælatum potest etiam Sacerdotem verberare, & fortè etiam præceptor, ut si sit talis alicubi consuetudo: & vir uxorem graui de causa.

3 Episcopo non licet manibus suis verberare.

VESTIS, vide *sacra*.

1 **V**ESTE Religiosa maris aut fœminæ uti secularè ludi causa, non est mortale.

2 Vti veste alterius sexus ob vanitatem, veniale est: ob iustam verò causam licitum: quanquam August. 2. *Soliloq.* dubitat an vnquam liceat viro uti veste fœminea.

VICARIVS, vide *Confessor*.

1 VICARIVS Episcopi non potest esse laicus, nec Clericus coniugatus, oportet verò habere Ordines minores.

2 Vicarius generalis dicitur Ordinarius, potestque dare dispensationes, & potestatem absoluedi à reseruatìs.

3 Vicarius Episcopi eo mortuo cessat (nisi à Capitulo confirmetur) gesta tamen per eum ante mortis notitiam, valent.

4 Vicarius electus à Collegio, perseverat mortuo Præbato.

5 Excommunicato aliquo, cessat officium eius Vicarij, secundùm quosdã: nisi habeat auctoritatem à Iure, vt Vicarius Abbatis, vel Prioris.

6 Vicariatus perpetu⁹ est beneficiũ.

7 Vicarius perpetuus potest ex causa vrgente fieri ab Episcopo in vitis Rectore & patrono: debet autẽ esse viginti quinque annorũ, & fieri intra annũ Sacerdos, alioqui priuatus est ipso facto:
quòd

quòd si accipiat aliam Ecclesiam cum cura, perdit Vicariatum.

8 Vicarius perpetuus potest facere Vicarium ad tempus seu temporalem.

9 Vicarius temporalis potest facere Vicarium, si sit consuetudò, aut habeat speciale mandatum, aut non possit totum implere, & partem cõmittat.

VIDVA.

1 **V** I D V A Non dicitur, quæ nõ est à viro cognita.

VIRGINITAS.

1 **V** I R G I N I T A S Amittitur pollutione voluntaria, saltem in causa, vt cùm quis nocturnam optat, aut procurat voluntariè, & concubitu apto eam facere, etiamsi per accidens non sequatur: quidam tamen dicunt, sine pollutione non amitti. Aiunt & quidam, fœminam recipientem semen etiam sine signaculi fractione, virginitatem amittere.

V I S I T A T I O, vide *Episcopus, Notarius.*

I N

- 1 **I**N Visitatione prædicandum & monendum, deinde inquirendū.
- 2 Episcopus visitat Dioccesim, Archiepiscopus totam prouintiam, et si id non videtur esse in usu.

V I T A, vide *Homicidium*, *Infirmus*.

- 1 **N**ON Tenetur quis vitā producere quantum potest, nec uti cibis delicatis & salubribus, nec ad vitam seruandam permittere sibi membrum abscindi, nec uti medicinis aut remedijs extraordinarijs, aut valde pretiosis vel laboriosis, nec abstinere pœnitentijs quæ vitam possunt breuiare.
- 2 Vitam potest quis exponere periculo pro suis, vel proximi rebus, & etiā pro honore, secundum quosdam: quod non concederet D. Aug. Potest quidē vitam suam quis exponere pro tuenda vita alterius: at pro re alia temporali, vel sua, vel aliena, non putarim licere, nisi esset ad vitam necessaria.
- 3 In naufragio posse alteri permitti tabu-

tabulam antequam capiatur, sed non postquam capta est, quidam aiunt. Ego putarim posse etiam captam alteri per mitti, vt saluetur: vt & panem quem quis vnum habet solùm, alteri posse dare in extrema vtriusque necessitate.

VOTVM, vide *Baptismus, Debitum coniugale, Episcopus, Festum, Matrimonium, Religio.*

1 **N**ON Obligat votù de re inutili, aut vana, aut maioris boni impeditiua, si quis meliorem facere velit, alioqui obligat: vt votum de coniugio vitandæ incontinentiæ causa, nisi quis melius quid faciat.

2 In dubio an voueris, non teneris voto: itidemque dicendum, si dubites an, cum vouisti, compos esses rationis, vel an sis obligatus.

3 Votum de peccato mortali mortale est, de veniali veniale.

4 Votum non obligat, si rem, quam voues, in finem malù ordinas, vt si voues aliquid ad hoc vt cõsequaris quod

non

non licet, verbi gratia, furtū vel adulterium: aut in gratiarum actionem pro malo: secus si ipsum vouendi actū malè ordines, vt si voues Religionem vt lautè viuas: aut lasciuè, vel in gratiarū actionem pro filio ex adulterio suscepto: id enim non malum est, etsi adulterium ipsum pessimum.

5 Voti pœnitere, sed cum animo implendi, non est mortale.

6 Tenetur voto, qui intendit vouere, etiam si non intēdat implere: qui autē non se intendit obligare, non videtur intendere vouere, hoc enim ipso, q̄ quis vouet, se obligat, vt qui promittit, hoc ipso quod promittit: peccat tamen, & secundū quosdam mortaliter, qui vouet sine animo se obligandi.

7 Qui votum ratificauit, falsò putās se teneri, non ideo obligatur.

8 Votū factū metu graui ad id nō iustè incusso, non valet, nisi firmetur iuramento: secus est si iustè metus incutiatur. Quidam tamen aiunt, votum
quo

quocunque metu factum, si adfuit intentio se obligandi, tenere.

9. Votum puellæ ob metum patris reuerentialem, non valere quidam afferunt, si præsertim timet ne ab eo alioqui durè tractetur.

10. Votum parentum de filiis, istos non obligat, nisi se obligent ipsi approbando.

11. Quidam putant, votum Religionis, vbi regula non seruatur, non tenere: nec, qui Religionem vouit, debere ingredi eam, si ibi prohibito viuitur: ego neutrum affirmare ausim.

12. Qui vouit Religionem certam, debet querere aliquot eius Monasteria, vt recipiatur: qui autem Religionem in communi, aliquot diuersarum Religionum in ea prouintia.

13. Qui vouit solùm ingredi Religionem, si in nouitiatu ea non placet, potest exire, etiamsi vouisset animo perseuerandi in ea, nisi intendisset se obligare ad perpetuò ibi manendum: quã-

quam

quam etiam tunc quidam putant, si bona fide probans putat, non sibi cōuenire, posse exire. Idem autem cēsetur, si vouere ingredi Religionem, & vouere fieri Religiosum.

14. Qui vouit Religionem arctiorem, si in laxiori profiteretur, non amplius tenetur. *Vide de Regul. lib. 6. c. 4.*

15. Violare votum de re leui, aut de vitando aliquod peccatū veniale, est solum veniale peccatum. Quidam tamen dicunt, qui vouit dare vnum nūmum, si non det, peccare mortaliter: sed qui vouit non ludere, non peccare nisi venialiter, si parum ludat, ob leuitatem materiae.

16. Non est in potestate vponentis se obligare sub mortali aut veniali peccato: obligat enim ex se votū pro qualitate materiae.

17. Quae vouit virginitatem, si violet, tenetur ad castitatem, nisi, cum vouit, aliud intendisset.

18. Vouens Religionem grauius de-

M m

ceptus,

ceptus, non voturus si sciisset, non te-
retur.

19 Non ideò votū non obligat, quia
accidit aliquid, quod si præuidisses,
non vouisses, sed quia accidit id, quod
si fuisset tempore voti, obligationem
voto abstulisset: vt si fiat res im-
possibilis, aut illicita, aut indifferens,
&c.

20 Votum de nunquam peccan-
do, non obligat, quia de impossi-
bili: secus si fiat de non peccando mor-
taliter.

21 Votum Religiosi de re non prohi-
bita, seruandum, donec per Superiorem
irritetur. Quidam tamen dicunt, nul-
lum votum Religiosi valere, nisi con-
sentiente Superiore expressè: alij etiã
de re prohibita factū votum, ei indicã-
dum, vt approbet, si velit.

22 Vouens seruare aliquam legē non
obligantem sub mortali, non se obli-
gat ad mortale, sed secundum rationē
legis.

23 Mc

23 Metus qui excusat violentem præceptum ieiunij, excusare videtur quibusdam etiam violentem votum de ieiunio: obligare enim votum instar legis.

24 Vouens non nubere, non se obligat ad castitatem: nec qui vouit mulierem non tangere lasciuê.

25 Vouens abstinere ab ouis, nõ idcò tenetur abstinere à carnibus.

26 Vouens se aliquid facturũ, si contingat fortè peccare, intelligitur de prima vice, nisi intendisset expressè quoties peccasset.

27 Contingem non possè sine alterius consensu vouere non petere debitum, alij aiunt, alij negant: non videtur quidem possè castitatem vouere, etiam ante consummatum matrimonium, nisi velit Religionem ingredi.

28 Vouens Religionem non præfixo tempore, debet, quam primum potest, ingredi.

29 Qui vouit vnũ principaliter, vt Religio-

348 *VOTI IRRIT. DISP. ET COM.*
ligionem:& alterum accessorie, vt ca-
stitatem, liberatus à primo, est libera-
tus à secundo.

30. *Votum sacerdotij, non est votum*
castitatis, potestq̄, ab Episcopo dispen-
sari.

31. *Votū de impossibili non obligat,*
etiā si postea fiat possibile.

32. *In voto seruandū possibile & ho-*
nestum, omisso impossibili & turpi.

33. *Duorum votorum incompatibi-*
lium, si æquē bona, seruetur prius, alio
qui melius.

34. *Qui vouit quotidie dare pauperi,*
si hodie non det, debet cras illud ad-
dere.

35. *Votum factum vt aliquid à Deo*
obtineas, obligat, etiā si nō obtineas,
nisi dixisses, Si obtinero.

VOTI IRRITATIO,
DISPENSATIO, ET
COMMVTATIO, vide
Debitum coniugale.

[1. Ad-

1 **A**D irritandū votū sufficit volūtas eius qui potest, nec requiritur causa Potest autem pater, & mater, si tutrix sit (imò, secūdū quosdā, etiā si non sit tutrix impuberis, & si non sit curator, etiā puberis, scilicet mortuo patre) tutor, curator, maritus, & dominus, impuberis quidē omnia vota irritare, etiam antequā venirent sub suam potestatem emissā, puberis autē reale (nō autē personale sibi non præiudicans) nisi esset adiunctum voto Religionis, aut de bonis castrésibus, aut quasi castrésibus, & Prælati Religiosi vota omnia, adeoq̄ etiā Papa, qui est eius supremus Prælati, qui tamē secularium vota non potest irritare.

2 Irritans votum sine causa, in quod consenserat, peccat quidem, sed irritatio tenet.

3 **V**otū impuberis de faciendo aliquid tempore libertatis, semel irritatū, non reuiuiscit: quidam tamen seruum excipiunt: excipitur & pubes, nisi vo-

M 3 uisset

uisset simul in tempus etiam subiectio-
nis. Religiosus autem censetur vt im-
pubes.

4 Irritans votum, si postea consen-
tiat, non ideò reualidat.

5 Votum impuberis de Religione,
potest pater & tutor irritare, etiã post
pubertatè, si ille in pubertate se de no-
uo non obligauit: idèq; dicendum de
Prælato Religiosi facti Episcopi: scilicet
poterit similiter votum antea fa-
ctum irritare, si iste de nouo non cõfir-
mauit Episcopus factus.

6 Omne votum autoritate Iuris cõ-
mutatur in Religionem, & quidem per-
sonalia omnia professione extinguiun-
tur, realia verò debita quidam aiunt
transire in Monasterium, iuxta vires
hereditatis: ego verò, si sint solum vo-
torum debita, etiam extingui pro-
fessione putò. Nouitius autè excusa-
turus voto personali, sed non à reali.
Possunt & omnia vota nouitiorũ com-
mutari à Cõfessore in onera Religio-
nis.

VOTO IRRIT. DISP. ET COM. 551
nis. Vota quidē nostrorū quæ in seculo fecerūt, ante professionem sunt suspensa, quandiu sunt in Societate.

7 Qui promisit se alicuius votum implendum, potest cōmutare in ingressum Religionis.

8 Potest quis facere contra votum, cum observatio vergit in periculum magnum, & non potest adiri Superior. Excipe tamen votum continentiae, quæ melior est quam vita. *Tho. 2. 2. q. 88. & 4. d. 38.*

9 Causa dispensandi, voti inutilitas, vel maioris boni impedimentum, secundum quosdam: ego verò tunc nō puto votum obligare, quare nec opus esse dispensatione: dicerem potius causam, facilitatem in vouendo, infirmitatem ad implendum, necessitatem, vel utilitatem, quæ & ipsæ sunt ad cōmutandum idoneæ causæ.

10 Commutatio sine causa, fiat in melius: cum causa, in æquale: quod si apertè melius est, potest quisque in illud suum votum commutare, & fortè

VOTI IRRIT. DISP. ET COM. 552
etiam in perinde bonū. Et quidē sunt
qui dicāt, autoritate ad commutandū
solum opus esse, cum est commutan-
dum in minus: & quòd cum Papa dat
potestatem commutandi, intelligitur
in aliquid minus.
ii Qui habet Episcopalem autoritatē,
potest dispensare in omnibus votis, ex
ceptis castitatis perpetuæ, Religionis,
Romane, Compostellæ, & Ierosolymi-
tanæ peregrinationis: in quibus etiam
potest, cum facta sunt per modum pœ-
nitentiæ peccati, si illud fierè contingat
potest & in castitatis voto Episcopus,
si sit periculum incontinentiæ, & Pa-
pa non possit facilè adiri: potest & in
voto castitatis ad tempus vel coniu-
gialis. Potest & dispensare cum vouente
arctiorem Religionem, vt laxiorè in-
grediatur: non enim est id dispensare
in Religione absolutè: imò, secundum
Panor. & alios potest in voto Ierosoly-
mitano facta causa deuotionis, & non
subsidij. *Vide gl.c. Ex multa, de voto. Po-*
rest

VOTI IRRIT. DISP. ET COM. 553
test & in voto non nubendi, & non pe-
tendi debitum.

12 Archiepiscopum non posse dispen-
sare in votis subditorum suffraganeis,
quidam aiunt, alij negant.

13 Papam posse in solenni voto casti-
tatis, quidam negant, alij melius con-
cedunt.

14 Quod vouisti Deo, alicui te datu-
rum, si non huic promisisti, potest cõ-
mutari.

15 Qui vouit non petere dispensatio-
nem voti, potest petere, si timet alio-
qui periculum peccandi.

16 Qui potest vota commutare, po-
test etiam cum sunt iurata: potest & iu-
ramenta que non sunt in fauorem ter-
tij, quæle est si quis dicat, Voueo Deo
me tibi tale quid daturum: itaq; id nõ
poterit commutare.

17 Id in quod est votũ commutatũ,
tanquam votum obseruandum est.

18 Cum Religioso, qui vouit trãsire
ad arctiorem Religionem, potest Supe-

M 5

rior

rior dispensare vt maneat: nō enim est votum simpliciter Religionis.

19 Qui potest ex priuilegio dispensare, potest & commutare, non contra.

20 Dispensatio in voto aperte sine causa, nō valet: in dubio verō, excusat dispensatio Prælati.

21 Qui potest dispensare, tutius facit in leue aliquid commutando.

22 Per Bullas & priuilegia possunt commutari vota, etiam post illa facta, etsi quidam id negant.

23 Prælati vidēs, & cū possit facile cōtradicere, non contradicens, hoc ipso videtur dispensare.

24 Si Papa votum sibi reseruat in aliquid commutauit, potest id ab Episcopo ex causa in aliud commutari: nō enim id est Papæ reseruat, etsi quidam aliter sentiunt.

VSVCAPIO, vide Præscriptio.

VSVSFRUCTVS, VSVS.

1 **V** usufructuarius potest videri solū quantū opus est ad soluendā

ve-

vecturam rei lōgē distantis necessarię: quidam tamen dicunt posse vendere arbores cæduas, fructíferas verò neo incidere posse.

2 Tenetur reddere æstimationē rerum vsu cōsumptibilem, vt pecunię, vini, &c. factam tempore quo ei traditæ sunt (quæ verò vsu minuuntur, vt vestes, eorū reddendū, quod supererit: post vsufructū) & pro pecoribus mortuis alia substituere, si legatus est vsufructus gregis, vel armēti: secus si animalium: itēmq; pro vitibus & arboribus mortuis alia substituere: fœtus autē potest consumere: & si substituta pereant, non tenetur pro illis dare alia. Potest & consumere fructus vsu nō cōsumptibilem, vel eorum pretia.

3 Non tenetur ad expensas magnas pro rerū cōseruatione, vel defensione, sed potest repetereā proprietario. Quidā tamen aiunt, si sit legatus vsufructus omnium bonorū, teneri ad expensas etiam magnas pro reficienda re.

4 Tene-

Tenetur solvere rei tributum, & collectas, & onera, nisi essent tanta, quòd legatū per ea redderetur inutile: ad onera verò pro habendo iure fructuum, tenetur proprietarius.

5 Nō tenetur solvere debita, sed hæres, qui ea soluet de proprietate & usufructu, is enim intelligitur deducto ære alieno: si tamen ille esset usufructuarius nō omnium bonorum, sed rei certæ, non tenetur de ea dare ad solvenda debita.

6 Vxor relicta usufructuaria omnium bonorū, vel domina & gubernatrix, habebit solūm alimenta: at mortuis filiis heredibus, habebit plenum usum fructum, imò & proprietatem, secundū quosdam.

7 Fructus maturi tēpore mortis usufructuarij, ad proprietariū pertinent.

8 Usufructus omnium bonorū non intelligitur in legitima filiorum testatoris.

9 Usufructus transit cū ingrediēte

Reli-

Religionem, dum viuit, si Monasteriū potest habere proprium in comuni.

10 Vsfusfructus relictus ciuitati, vel vniuersitati, cessat post centū annos.

11 Si vsufructuarius amittat ciuitatem, succedit ei pater, filius, & hæres, dum ille viuit.

12 Perit vsufructus per nō vsuū decem annorū inter præsentēs, & viginti inter absentes.

13 Legato tibi vsufructu vsq; ad alicuius pubertatem, si antè moriatur, habebis vsq; ad illam ætatē: si verò vsq; dum nubat, & moriatur, habebis dū viues: tamdiu enim poterat non nubere.

14 Legata tibi re stabili, habebit tecum in ea vsufructum vsufructuarius omnium bonorum: vel tu solus, secundū quosdam.

15 Fœmina intra annum nubens, nō ideō amittit vsufructum relictum a marito, vel proprietatē, nisi ille id expresserit.

16 Concessa tibi re aliqua ad vitam, intel-

intelligitur tibi cōcessus vsusfructus, potesque alteri tradere ius illud dum viuus.

17 Vsum solum habens agri, potest fructus edere cum familia, sed non vèdere aut locare: secus si habeat vsumfructum.

18 Vsuarius tenetur ad expèsas: quòd si proprietarius participet rei commo- do, ipse solus tenetur.

V S V R A, vide *Contractus, Debitũ, Dos, Iudæus.*

1 **V** Surarij bona esse tacitè hypo- thecata pro vsuris, quidã aiũt, sed meliũs alij negant.

2 Aiunt quidam, donationem vsura- rij, qui non est soluendo, non valere, nec dotem ab eo datam: quod ego non dixerim, saltè in dote: certè vsuræ do- minũ, etiã secundum istos, in vsura- riũ transfertur, cur ergo nõ valeat do- natio, nedũ dos. *Vide Tho. opus. 75. c.*
19. vbi ait, pro equo accepto per vsu- ram, sufficere pretium restituere.

Lucrum

3 Lucrum ex officio per vsuram acquisito, non est restituendum, nec res empta ex pecunia vsuraria.

4 Nō est vsura pecuniam locare, aut vendere.

5 Non est illicitum petere ad vsurā ab eo quem scis non aliter daturum: quòd si petis sine necessitate aut utilitate, non est mortale.

6 Plus tenetur vsurarius de rebus non in specie debitis, filijs & vxori, quam creditori.

7 Vsurario manifesto, id est, qui nulla potest tergiversatione celari, nullū administrandū Sacramentum ante satisfactionem, vel saltem cautionē sufficientē: secus si non est manifestus, & non potest restituere. Est autem infamis Iure vsurarius manifestus.

8 Qui fecit contractum vsurarium bona fide, credens iustum, potest tantum lucri retinere, quantum acquisisset alioqui per contractum licitum.

9 Con-

- 9 Contractus qui dicitur vulgo, *Godere à godere*, scilicet cùm alter domũ dat habitandam, alter pecuniam vten- dam, est vsurarius, nisi aliqua circumstãtia honestetur, vt lucri cessantis, &c.
- 10 Centesima vsura dicitur, cùm datur vnam pro centũ singulis mēsis.
- 11 Qui bona fide accepit tanquam donatum, vbi comperit esse pro mutuo datũ, tenetur restituere quantũ factus est locupletior, nisi præscripisset.
- 12 Notarius faciens instrumentum vsurarij manifesti contra formam *Cap. Quauquam, de vsur lib. 6.* non tenetur restituere, quia ipso Iure est nullũ. Nec inducens tœnerarium ad tœnerandũ tenetur restituere, secundũ quosdã: alter enim volens vsuram dedit.
- 13 Merus executor vsurarij non tenetur restituere: secus est de principali agentis: enim causam dat: excusatur tamen & is ignorantis, vel si nihil retineat, secundũ quosdã.
- 14 Heredes vsurarij tenentur solũ pro rata.

XENODOCHIUM. 563

8 Hospitali habenti curam, vel annexo Ecclesiæ curatę, potest præfici Religiosus.

F I N I S,

APPROBATIO.

H*I Aphorismi Confessariorū,
Autore R. P. EMANVE-
LE SA, Doctore Theologo So-
cietatis I E S V, docti sunt ac p̄j,
multamque vtilitatē allaturi Con-
fessarijs omnibus: quare rectē im-
primi poterūt. Datū Antuerpiæ. 3.
Id. Decemb. anno. 1597.*

Silueſter Pardo, S. Theol. Li-
centiatus, Cathedralis Ec-
cles. Antwerp. Canonicus, li-
brorumque Cenſor.

IN-

INDEX VERBORUM
de quibus in his
aphorismis agi-
tur.

A.

A Abbas. 1.
Abbatissa. 1.
Abortus. 1.
Absolutio. 1.
Adoptio. 9.
Adulterium. 9.
Advocatus. 10.
Aedificare. 10.
Affinitas. 10.
Alienatio. 11.
Alimenta. 12.
Altare. 14.
Apostata. 15.
Appellatio. 15.
Aquabenedicta. 15

Archiepiscopus. 15
Archipresbyter. 16
Avaricia. 16.

B

B Amritus. 16.
Baptismus. 17.
Bellum. 20.
Benedictia. 22.
Beneficium. 23.
Blasphemia. 36.
Eona. 37.
Bonus vir. 37.

C

C Alix. 38.
Cambium. 38
Capi-

INDEX.

Capitulum. 40.	Conscientia. 90.
Casus fortuitus. 41.	Consecratio. 90.
Casus reservatus. 42.	Consensus. 91.
Census. 44.	Conseruator. 91.
Censura. 46.	Consilium. 92.
Charitas. 47.	Consuetudo. 92.
Circumstantia. 51.	Contractus. 94.
Ciuitas, ciuis. 51.	Contritio. 98.
Clericus. 51.	Contumelia. 99.
Cimiterium. 59.	Correptio. 100.
Collegium. 69.	Credere. 101.
Columbarium. 60.	Culpa. 101.
Comedere. 60.	Curator. 102.
Commodatum. 61.	Curatus. 102.
Comunio. 61.	Curiositas. 103.
Comunitas. 62.	Castus. 103.
Concessum. 62.	D
Concionator. 62.	D ebitum. 103.
Conductio. 62.	Debitum con-
Congregatio. 67.	ingale. 09
Concessio. 68.	Decima. 114.
Confessor. 79.	Degradatio. 115.
Confirmatio. 88.	Delectatio morosa.
Coniux. 90.	116.

De-

I N D E X.

<i>Delegatus.</i> 116.	<i>Eleemosyna.</i> 155.
<i>Delictum.</i> 117.	<i>Emphyteosis.</i> 157.
<i>Depositio.</i> 117.	<i>Emptio.</i> 158.
<i>Depositum.</i> 118.	<i>Episcopus.</i> 191.
<i>Detractio.</i> 120.	<i>Eucharistia.</i> 170.
<i>Dimissoria.</i> 120.	<i>Examen.</i> 178.
<i>Discere.</i> 121.	<i>Excommunicatio.</i>
<i>Dispensatio.</i> 125.	178.
<i>Disortium.</i> 125.	<i>Exemptus.</i> 209.
<i>Docere Doctorem.</i> 128	<i>Exilium.</i> 209.
<i>Dolus.</i> 129.	<i>Extremañctio.</i> 209
<i>Domicilium.</i> 129.	F
<i>Dominium.</i> 130.	F <i>Alfarius.</i> 203.
<i>Domus.</i> 131.	<i>Forma.</i> 203.
<i>Donatio.</i> 131.	<i>Familia.</i> 214.
<i>Dos parathe.</i> 139.	<i>Famulus.</i> 214.
<i>Dubium.</i> 143.	<i>Festum.</i> 214.
<i>Duelum.</i> 144.	<i>Fendum.</i> 217.
E	<i>Fictio.</i> 217.
E <i>Ebrietas.</i> 145.	<i>Fides.</i> 217.
<i>Ecclesia.</i> 145.	<i>Fideiussio.</i> 219.
<i>Ecclesie immu.</i> 151.	<i>Fideicommissio.</i> 220.
<i>Ecclesiasticus.</i> 153.	<i>Filius.</i> 221.
<i>Electio.</i> 153.	<i>Fiscus.</i> 226.

INDEX.

Fœmina. 227.

Fructus. 228.

Fuga. 228.

Furtum. 228.

G

Gabella. 230.

Gratia. 233.

Grex. 238.

Gula. 238.

H

Habitus. 238.

Hereditas. 239.

Heresis. 250.

Histrion. 252.

Homicidium. 252.

Honor. 258.

horacanonica. 259

Hospitale. 263.

Hypotheca. 263.

I

I *Einium.* 263.

Ignorantia. 266

Imago. 267.

impossibile. 267.

Incestus. 267.

Incorrigibilis. 267

Indignatio. 268.

Indulgentia. 268.

Infamia. 272.

Infamare, & fama

274.

Infans. 278.

Infidelis. 278.

Infirmus. 278.

Ingratitudo. 279.

Iniuria. 279.

Inquisitor. 280.

Interdictum. 281.

Interpretatio. 287.

Inuentum. 287.

Ira. 287.

Irregularitas. 290.

Irregularitas ex bi-

gamia. 292.

Irregularitas ex de-

fectu corporis. 293

Irregularitas ex de-

fectu animæ. 296.

Ex

I N D E X.

<i>Ex deformitate licita.</i> 296. <i>Ex illicita.</i> 299. <i>Ex ordinis abusu.</i> 301. <i>Ex iterato Baptismo.</i> 305. <i>Ex violatione interdicti.</i> 305. <i>Ex peccato notorio.</i> 304. <i>Indeus.</i> 305. <i>Index.</i> 306. <i>Judicialis actus.</i> 306 <i>De modo procedendi.</i> 310. <i>De testibus.</i> 311. <i>De accusatione.</i> 314 <i>De reo.</i> 314. <i>De sententia, appellatione, & citatione.</i> 318. <i>De advocato, notario, seu tabellio-</i>	<i>ne, & procuratore,</i> 320. <i>Iuuenis.</i> 322. <i>Iuramentum.</i> 323 <i>Iurisdictio.</i> 330. <i>Ius patronatus.</i> 331 L L<i>audemiis.</i> 333 <i>Laus.</i> 333. <i>Legatum.</i> 333. <i>Legatus.</i> 340. <i>Legitima.</i> 340. <i>Lex.</i> 342. <i>Libri.</i> 350. <i>Literæ.</i> 350. <i>Lincllum.</i> 350. <i>Locator.</i> 351. <i>Ludus.</i> 351. <i>Luxuria.</i> 353. M <i>Maledictio.</i> 357. <i>Mandatum.</i> 358. <i>Manifestum.</i> 358. <i>Martyrium.</i> 358.

INDEX.

Matrimoniu. 360.	Notorium, <i>ibid.</i>
Matrimonij impedi- menta. 369.	O
Impedimenta dsi- menti. 371.	Obedientia. 409
Medicus. 384.	Oblatio. 410.
Mendaciam. 385.	Obligatio. <i>ibid.</i>
Metus. 386.	Obses. 411.
Miles. 387.	Occultum. <i>ibid.</i>
Minor. 387.	Odium. <i>ibid.</i>
Missa. 389.	Officium, <i>ibid.</i>
Missæ auditio. 401.	Oleum. 412.
Monasterium. 403.	Opinio, <i>ibid.</i>
Moneta. 404.	Ordo. 413.
Mora. 404.	Ornatus. 411.
Mortis articulus. 405.	P
Mutuum. 405.	Pactum. 421.
N	Pallium. <i>ibid.</i>
Nuclet. 408.	Papa. 422.
Naufragiu. <i>ib.</i>	Parentes. 422.
Negotium. <i>ibid.</i>	Parochus. 426.
Nomen. <i>ibid.</i>	Pars. 428.
Notarius. <i>ibid.</i>	Patrinus. 428.
	Peccatum. 428.
	Peculium. 432.
	Pecunia. 434.

Pen-

I N D E X.

Pensio, *ibid.*
 Pignus. 435.
 Piscatio. 437.
 Pœna. *ibid.*
 Pœnitentia. 440.
 Preceptum, *ibid.*
 Predicare. 441.
 Prælatus. 443.
 Præscriptio, *ibid.*
 Primitiæ. 446.
 Privilegium, *ibid.*
 Princeps, *ibid.*
 Processio. 448.
 Procurator, *ibid.*
 Promissio. *ibid.*
 Proximus 450.
 Puer. *ibid.*
 Purgatorium. 451

Q

Questuarij, *ibid.*

R

Rapina. 452
 Raptus, *ibid.*
 Ratificatio, *ibid.*

Ratihabitio, *ibid.*
 Religio, *ibid.*
 Reliquia. 467.
 Represalia. 467.
 Rescriptum, *ibid.*
 Residentia. 468.
 Respublica. 471.
 Restitutio, *ibid.*
 Reuelatio. 482.
 Rens, *ibid.*
 Rex, *ibid.*

S

Sacramētū, *ibi.*
 Sacra. 485.
 Sacrilegium, *ibid.*
 Salarium. 486.
 Sancti. 486.
 Satisfactio pœnitentialis, *ibid.*
 Scandalum, *ibid.*
 Schisma. 490.
 Scholaris. 491.
 Scrupulus, *ibid.*
 Secretum, *ibid.*

INDEX.

<i>Sepultura.</i> 491. <i>Seruus.</i> 493. <i>Simonia.</i> 495. <i>Societas.</i> 500. <i>Sodomia.</i> 501. <i>Sponsalia.</i> 501. <i>Stabularius.</i> 506. <i>Statutum.</i> 507. <i>Subiectio.</i> 507. <i>Suffragium.</i> 507. <i>Superior.</i> 507. <i>Suspensio.</i> 507. <i>Suspensi ipso iure.</i> 511. <i>Suspicio.</i> 515. T T <i>Abellio.</i> 516. <i>Testamentum.</i> 16. <i>Testis.</i> 526. <i>Thesaurus.</i> 527. <i>Torneamentū.</i> 529.	<i>Transactio.</i> 529. <i>Tributum.</i> 529. <i>Tutor.</i> 529. V V <i>anagloria.</i> 530. <i>Venatio.</i> 530. <i>Venditio.</i> 531. <i>Verba.</i> 538. <i>Verbera.</i> 538. <i>Vestis.</i> 538. <i>Vicarius.</i> 539. <i>Vidua.</i> 540. <i>Virginitas.</i> 540. <i>Visitatio.</i> 540. <i>Vita.</i> 541. <i>Votum.</i> 542. <i>Vsucapio.</i> 553. <i>Vsura.</i> 556. <i>Vulnerare.</i> 559. X X <i>Euedochium.</i> 559.

FINIS.

30
o.

MADRITI,

Ex officina Ludouici Sanchez.

Anno M. DC.

g

41°

1200027491

BIBLIOTECA HISTORICA MUNICIPAL

1200027491

Ayuntamiento de Madrid

889

R/